

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

**ՀԱՂՈՐԴՈՒՄ
2009թ.
ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ
ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿԻ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

**ՀԱՎԵԼՎԱԾ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՅԵՐՈՎ ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
2009թ. ԸՆԴՈՒՆԱԾ
ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ**

Հունվար - 2010թ., ք. Երեւան

ՀՏԴ- 34.25 (479.25)
ԳՄԴ- 67.99 (2Հ) 01
Հ-189

Տպագրվում է Հայաստանի Հանրապետության
սահմանադրական դատարանի որոշմամբ

Հ -189

«Հաղորդում ՀՀ ՄԴ- 2009թ. ընդունած որոշումների
կատարման վիճակի վերաբերյալ»
Եր.: «ՀՀ ՄԴ աշխատակազմ», 2010, 248 էջ:

ԳՄԴ- 6799 (2Հ) 01

ISBN 978.99930.66-48-4

© «ՀՀ ՄԴ աշխատակազմ», 2010

**ՀԱՍՏԱՏՎԵԼ Է
ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԳԱՏԱՐԱՆԻ
2010թ. ՀՈՒՆՎԱՐԻ 13-Ի ՍԳԱՌ - 1
ԱՇԽԱՏԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՈՐՈՇՄԱՄԲ**

**ԳԱՏԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 2009 ԹՎԱԿԱՆԻՆ**

2009 թվականին ՀՀ սահմանադրական դատարանում մուտքագրվել են սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասություն ունեցող սուբյեկտների 354 դիմում, ինչպես նաև այդպիսի իրավասություն չունեցող անձանց 787 դիմում:

Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասություն ունեցող սուբյեկտների կողմից ներկայացված փաստացի դիմումների պատկերն այսպիսին է.

1. ՀՀ Նախագահ – 54 դիմում,
2. Ազգային ժողով – 0 դիմում,
3. պատգամավորների առնվազն մեկ հինգերորդ – 1 դիմում,
4. ՀՀ կառավարություն – 0 դիմում,
5. տեղական ինքնակառավարման մարմիններ – 0 դիմում,
6. ֆիզիկական անձինք – 283 դիմում,
7. իրավաբանական անձինք – 12 դիմում,
8. դատարաններ – 2 դիմում,
9. գլխավոր դատախազ – 0 դիմում,
10. մարդու իրավունքների պաշտպան – 2 դիմում,
11. Հանրապետության Նախագահի թեկնածուներ – 0 դիմում,
12. կուսակցություններ (կուսակցությունների դաշինքներ) եւ պատգամավորության թեկնածուներ – 0 դիմում:

Թվով 295 անհատական դիմումներից 202-ը չեն համապատասխանել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 27 և 28, ՀՀ սահմանադրական դատարանի կանոնակարգի 21 և 22 հոդվածներով սահմանված՝ դիմումին ներկայացվող պահանջներին և աշխատակազմի կողմից վերադարձվել են դիմողներին:

Դատական կազմերի կողմից քննության է առնվել 93 անհատական դիմում (92 անհատական դիմում մուտքագրվել է 2009 թվականին, իսկ 1-ը՝ 2008 թվականի վերջին, սակայն դատական կազմի կողմից քննության է առնվել 2009 թվականին): Դրանցից քննության է ընդունվել 29 դիմում, մերժվել՝ 54-ը, 10-ը տեղափոխվել է դատարանի լիազումար ցիստ:

Սահմանադրական դատարանի լիազույժար նիստում քննարկվել է 10 անհատական դիմումի քննության ընդունման հարց: Սահմանադրական դատարանի աշխատակարգային որոշմամբ քննության է ընդունվել 6 անհատական դիմում, մերժվել՝ 4-ը:

Վերջին երեք տարում 62 անհատական դիմումների հիման վրա՝ 24 գործերով օրենքների նորմերը ճանաչվել են ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր: Միայն 2009թ. ընթացքում եղել է այդպիսի 8 դիմում:

Ընդհանուր վիճակագրությունը վկայում է, որ անհատական դիմումների 11,9 տոկոսը դատարանի կողմից ճանաչվել է որպես սահմանադրական բողոք (հարկ է նշել, որ եվրոպական երկրներում միջին ցուցանիշը տատանվում է 3-5 տոկոսի սահմաններում): Իսկ քննության առնված դիմումների 31 տոկոսի դեպքում դրանք բավարարվել են՝ վիճարկվող նորմերը ճանաչելով ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր:

Եթե անհատական դիմումներով դիմողների ակտիվությունը եւ այդ դիմումների որոշակի ներազդեցությունը երկրում սահմանադրական օրինականության հաստատման վրա՝ փաստ է, ապա նույնը չի կարելի ասել այլ դիմող սուբյեկտների առնչությամբ: Սահմանադրական դատարանի նախորդ տարեկան հաղորդումներում ընդգծվել է ու ներկայումս նույնպես շարունակում է լուրջ մտահոգության տեղիք տալ սահմանադրական դատարանի դիմելու իրավասություն ունեցող պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց շարունակական բնույթ կրող պասիվությունը՝ Սահմանադրության գերակայության երաշխավորման ուղղությամբ իրենց պարտականությունների կատարման հարցում: Սահմանադրական դատարանի դիմելը որքան էլ դիտարկվի որպես հայեցողական լիազորություն, այնուամենայնիվ, սահմանադրական յուրաքանչյուր ինստիտուտ պարտավոր է Սահմանադրության ու իրավունքի գերակայությունը երաշխավորելու և ապահովելու հարցում առավելագույնս իրացնել իր լիազորությունները: Այն փաստը, որ ամբողջ տարվա ընթացքում ՀՀ Ազգային ժողովի, ՀՀ կառավարության, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, գլխավոր դատախազի կողմից նորմատիվ իրավական ակտերի սահմանադրականության հարցերով ոչ մի դիմում չի ներկայացվել սահմանադրական դատարան՝ վկայում է համակարգային լուրջ բացի մասին:

ՀՀ սահմանադրական բարեփոխումներից հետո ՀՀ սահմանադրական դատարանը 31 գործով օրենքների դրույթները ճանաչել է ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր: «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 11-րդ մասի համաձայն՝ «Անվավեր ճանաչված նորմատիվ ակտի կատարումն ապահոված այլ նորմատիվ ակտերի համապատասխան դրույթները կորցնում են իրենց իրավաբանական ուժը՝ վիճարկվող ակտի ուժը կորցնելու հետ միաժամանակ»: Դա նշանակում է, որ յուրաքանչյուր պետական մարմին պարտավոր է վերանայել իր այն որոշումները, որոնք հիմնված են եղել օրենքի՝ Սահմանադրությանը հակասող ճանաչված դրույթների վրա: Նման վերանայման վերաբերյալ ՀՀ կառավարությունից եւ այլ պետական

մարմիններից որեւէ արձագանք սահմանադրական դատարանը չի ստացել եւ որեւէ համակարգված աշխատանք այս ուղղությամբ չի տարվում: Դա նաեւ այն դեպքում, երբ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 46 հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն ՀՀ կառավարությունը ՀՀ սահմանադրական դատարանում ունի իր ներկայացուցիչը, որը, նույնիսկ գրավոր ահազանգի պայմաններում, վերջին երեք տարիների ընթացքում դատարանի հետ ընդհանրապես որեւէ առնչություն չի ունեցել:

Մտահոգիչ իրավիճակ է ձեւավորվել նաեւ դատական համակարգում: Դատարանները սահմանադրական դատարան են դիմել ընդամենը երկու անգամ: Դա այն դեպքում, երբ առանձին երկրներում միայն դատարանների դիմումների հիման վրա սահմանադրական դատարանների կողմից քննության առնված գործերը կազմում են տարվա ընթացքում քննված գործերի կեսից ավելին: Մեզանում իրավիճակի մտահոգիչ լինելը պայմանավորված է նաեւ այն հանգամանքով, որ վերջին երեք տարում Սահմանադրությանը հակասող ճանաչված օրենքների նորմերի մոտ 99 տոկոսը նախապես կիրառվել են դատարանների կողմից: Սահմանադրական դատարան մուտքագրված գործերի 20 տոկոսից ավելիի դեպքում կողմերը նույնիսկ միջնորդել են դատարանին՝ պարզել օրենքի նորմի սահմանադրականության հարցը, և նոր այն կիրառել՝ բացառելու համար մարդու իրավունքների խախտումը: Բոլոր այդ դեպքերում միջնորդությունները մերժվել են: Դատարանները նաեւ իրենց նախաձեռնությամբ չեն դիմել սահմանադրական դատարան, իսկ միայն վերջին երեք տարում՝ 78 դիմողների դիմումների հիման վրա դատարանների կողմից կիրառված օրենքների նորմերը սահմանադրական դատարանը ճանաչել է ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր:

Դատական պրակտիկայի վերլուծությունը վկայում է, որ հատկապես ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածում ամրագրված նորմ-սկզբունքը, համաձայն որի՝ «Պետությունը սահմանափակված է մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքներով եւ ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք», շարունակում է վերացական բնույթ կրել: ՀՀ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ բոլոր այն դեպքերը, երբ դատավորի կողմից օրենքի նորմի կիրառումից հետո այն հետագայում հակասահմանադրական է ճանաչվում, **թերևս նկատի առնվի այդ նորմը կիրառած դատավորների ծառայողական առաջխաղացման ցուցակները կազմելիս:**

Կա նաեւ մեկ այլ հիմնախնդիր: Հայաստանի Հանրապետությունում դեռևս լիարժեք գործունակ չէ դատավարական օրենսգրքերով նախատեսված «նոր հանգամանքների» ինստիտուտը: Դա ոչ միայն պայմանավորված է նրանով, որ օրենքի նորմի «կիրառում» հասկացությունը հաճախ ձեւական բնույթ է կրում, այլև դատական պրակտիկայում հստակեցված չէ «անմիջականորեն գործող իրավունք» հասկացությունը: Արդյունքում խնդիրներ են առաջանում քաղաքացիների կողմից իրենց խախտված իրավունքների պաշտպանության հարցում:

Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովելու տեսանկյունից 2009 թվականին նույնպես չլուծվեց գործող օրենսդրության մեջ սահմանադրական դատարանի որոշման հետեւանքների ինկորպորացիայի խնդիրը: Շարունակվում է պաշտոնական էլեկտրոնային ու տպագրական հրատարակություններում օրենքների ներկայացումը՝ Սահմանադրությանը հակասող եւ ուժը կորցրած նորմերով հանդերձ: Այս վիճակն իրավակիրառական պրակտիկայում լուրջ շփոթ է ստեղծում: Օրինակ, սահմանադրական դատարանը 09.09.2008թ. ՄԴՈ-758 որոշմամբ ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր էր ճանաչել «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» 28.11.2007թ. ՀՕ-277-Ն ՀՀ օրենքի 80 հոդվածի 5-րդ մասը, 3.2 բաժնի 204.20 հոդվածի 2-րդ մասը եւ 204.26 հոդվածը եւ դրանց հետ համակարգային առումով փոխկապակցված՝ 72 եւ 76 հոդվածները: Սակայն ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 3-7(ՎԴ) քաղաքացիական գործով իր 13.03.2009թ. որոշմամբ, ինչպես նաեւ 3-11(ՏԴ) քաղաքացիական գործով 19.02.2009թ. որոշմամբ շարունակել է կիրառել սահմանադրական դատարանի կողմից ուժը կորցրած ճանաչված նորմը: Նման իրավիճակը հետեւանք է նաեւ այն բանի, որ դատարանները կիրառում են ոչ թե ինկորպորացված նորմերը՝ հղումները կատարելով օրենսգրքերին կամ օրենքներին, այլ հղումները կատարում են փոփոխություններ ու լրացումներ նախատեսող ակտերին: **Նման պրակտիկան հակասում է նաեւ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 43 հոդվածի պահանջներին**, որի 2-րդ մասը հստակ սահմանում է, որ «Հղումները կատարվում են միայն հիմնական ակտին: Իրավական ակտում փոփոխություններ կամ լրացումներ կատարելու մասին իրավական ակտին հղումներ կատարվում են միայն այն դեպքում, երբ փոփոխություններ կամ լրացումներ նախատեսող իրավական ակտը փոփոխություններից կամ լրացումներից բացի պարունակում է այլ նորմեր՝ այդ նորմերի մասով»:

Իր հերթին, ՀՀ Ազգային ժողովը «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» 26.12.2008թ. ընդունած ՀՕ-233-Ն ՀՀ օրենքում անուշադրության է մատնել այն հանգամանքը, որ օրենսգրքի 3.2 բաժինը ՀՀ սահմանադրական դատարանի կողմից ճանաչված է եղել ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր: Արդյունքում, քաղաքացիների նկատմամբ կիրառվել են նորմեր, որոնք ճանաչված են եղել հակասահմանադրական:

ՀՀ Ազգային ժողովը 2009թ. ապրիլին փորձեց այս հարցին լուծում տալ՝ փոփոխություն կատարելով «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 67 հոդվածում, սակայն այն ընդամենը կիսալուծում էր:

Նշված հոդվածի 5-րդ մասում դրույթ ավելացվեց, որ. «Եթե մինչեւ իրավական ակտի պաշտոնական վերահրատարակման կամ ոչ պաշտոնական հրատարակման օրը Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի կողմից համապատասխան իրավական ակտը կամ դրա որեւէ դրույթ ճանաչվել է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը հակասող եւ

անվավեր, ապա այդ ակտը հրատարակելիս կամ վերահրատարակելիս նշվում են տվյալ դրույթը Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչելու մասին Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի որոշման ընդունման տարին, ամիսը, ամսաթիվը եւ համարը»: Սակայն անհասկանալի է մնում, թե ինչու պետք է շարունակել շրջանառության մեջ թողնել ուժը կորցրած նորմը:

Բացի դրանից, նշված դրույթը չի պարտավորեցնում նշել նաև իրավական ակտի տվյալ դրույթն իրավական ակտերի համակարգից հանելու ձևը՝ հանել, վերացնել և այլն:

Դիտարկվող դրույթը չի պարտավորեցնում նշում կատարելիս հաշվի առնել նաև այն հանգամանքը, որ սահմանադրական դատարանի որոշմամբ կարող է հակասահ-մանադրական ճանաչվել.

ա/ իրավական ակտն ամբողջությամբ,

բ/ իրավական ակտի տվյալ դրույթը,

գ/ իրավական ակտի դրույթում առանձին բառ, բառակապակցություն, նախադասություն:

ՀՀ իրավական ակտերի համակարգում բացակայում է «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 67 հոդվածի 5-րդ մասի երկրորդ պարբերությամբ սահմանված դրույթի իրացման կարգը, որն առավել կկոնկրետացներ նշված դրույթի իրացումն օրենսդրական տեխնիկայի տեսանկյունից:

««Իրավական ակտերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՕ-86-Ն ՀՀ օրենքի ուժի մեջ մտնելուց, այն է՝ 16.05.2009 թվականից հետո չի իրականացվել ՀՀ այն օրենքների պաշտոնական վերահրատարակում, որոնց առանձին դրույթներ ճանաչվել են ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր:

«ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր» պարբերականի հրատարակումը 1997 թվականից ՀՀ կառավարության որոշմամբ իրականացնում է «Պաշտոնական տեղեկագիր» ՓԲ ընկերությունը: 2005 թվականից գործում է Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգը (ՀԻՏՀ) (Armenian Legal Information System (ARLIS) www.arlis.am, www.laws.am, www.legislation.am), որի իրավական ակտերի բազայի համալրման եւ սպասարկման աշխատանքները եւս ՀՀ կառավարության որոշմամբ իրականացնում է «Պաշտոնական տեղեկագիր» ՓԲ ընկերությունը:

Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ իրավական ակտերի բազայի համալրման եւ սպասարկման աշխատանքները կատարելիս «Պաշտոնական տեղեկագիր» ՓԲ ընկերության կողմից «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 67 հոդվածի 5-րդ մասի 2-րդ պարբերության պահանջը ոչ լիարժեք ու անհետեւողական է կատարվում:

Օրինակ՝ 2009թ. ընթացքում ՀՀ սահմանադրական դատարանի կողմից առանձին օրինադրույթներ ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճա-

նաչելու վերաբերյալ որոշումների՝ վերոհիշյալ համակարգում զետեղված իրավական ակտերում արտացոլման վիճակի ուսումնասիրության արդյունքում պարզ է դառնում, որ.

- ՄԳՈ-792 որոշմամբ հակասահմանադրական է ճանաչվել ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113 հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետը եւ 114 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետը: Համակարգում զետեղված ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113 հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետում համապատասխան հղում է կատարվում սահմանադրական դատարանի նշված որոշմանը: Մինչդեռ նույն որոշմամբ հակասահմանադրական ճանաչված՝ նույն օրենսգրքի 114 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետը որեւէ հղում սահմանադրական դատարանի որոշմանը չի բովանդակում:
- ՄԳՈ-810 որոշմամբ հակասահմանադրական է ճանաչվել «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 14 հոդվածի 3-րդ մասը, ինչի վերաբերյալ Համակարգում համապատասխան նշումը բացակայում է:
- ՄԳՈ-818 որոշմամբ հակասահմանադրական է ճանաչվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.1 հոդվածի 2.1-րդ մասը՝ օրենսգրքի 414.2 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը պատճառաբանված որոշմամբ վերադարձնելու պահանջը բացառելու մասով, ինչի վերաբերյալ Համակարգում համապատասխան նշումը բացակայում է:
- ՄԳՈ-844 որոշմամբ հակասահմանադրական է ճանաչվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի «... և եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» դրույթը, դատական պրակտիկայում դրան տրված՝ մաս «անգործությանը» վերագրվող բովանդակության մասով: Համակարգում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածում սահմանադրական դատարանի նշված որոշմանը հղում կատարված չէ:

Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումների համալիր ուսումնասիրությունը վկայում է, որ օրենսդրական մակարդակում դեռեւս չի լուծվել նաեւ երկու կարեւորագույն խնդիր: Նախ՝ թերի է իրացվել ՀՀ Սահմանադրության 117 հոդվածի 1-ին կետի պահանջները: Կարելի է բերել բազմաթիվ օրինակներ: Ակնհայտներից մեկն այն է, որ, օրինակ, սահմանադրական փոփոխություններից հետո ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 3.1 կետն ամրագրեց. սահմանադրական դատարանն օրենքով սահմանված կարգով «լուծում է Հանրապետության Նախագահի եւ պատգամավորների ընտրությունների արդյունքներով **ընդունված որոշումների հետ կապված** վեճերը»: Սակայն ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 115 եւ 116 հոդվածները տարիների վաղեմությամբ ներկայացնում են. «... **ընտրությունների արդյունքների հետ կապված վեճերով** սահմանադրական դատարան կարելի է դիմել...»: Բազմաթիվ են ակնհայտ չվերանայված դրույթները տարբեր օրենքներում: Այստեղ անհրաժեշտ է հստակ ծրագրավորված աշխատանք: Բացի դրանից, սահմանադրա-

կան դատարան ներկայացված անհատական դիմումների կեսից ավելին վերաբերում են քրեական ու քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերին: Դրանցում տարիների շարունակական փոփոխությունները խաթարել են օրենսգրքերի ընդհանուր մեթոդաբանությունը, առաջ են բերել ներքին հակասություններ: Վաղուց հասունացել է դատավարական նոր օրենսգրքերի ընդունման անհրաժեշտությունը:

Սահմանադրության գերակայության երաշխավորման հաջորդ խնդիրը **պետական իշխանության բուրգի բոլոր մակարդակներում անհրաժեշտ սահմանադրական վարքագծի արմատավորումն է:** Այդ վարքագծի մակարդակը հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականացման կարելու չափանիշներից մեկն է: Նման վարքագծի արմատավորումը նույնպես համալիր աշխատանք է պահանջում: Իրականությունն այն է, որ, ցավոք, դեռևս Սահմանադրության առնչությամբ կենսունակ են խորհրդային մտածողությունն ու հոգեբանությունը: Հակառակ դեպքում ինչպես կարելի է գնահատել վերոնշյալ այն փաստը, երբ միայն վերջին երեք տարում Հայաստանի սահմանադրական դատարանը քաղաքացիների 63 անհատական դիմումների հիման վրա օրենքների նորմերը ճանաչել է հակասահմանադրական, սակայն այդ նույն ժամանակահատվածում ՀՀ կառավարությունը, ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորները, տեղական ինքնակառավարման մարմիններն իրավական ակտերի սահմանադրականության հարցերով գրեթե սահմանադրական դատարան չեն դիմել: Առավել էս դա տեղի ունի մի այնպիսի իրավիճակում, երբ սահմանադրական նորմերը 2005թ. նոյեմբերի 27-ի հանրաքվեի արդյունքներով առավել քան 80 տոկոսով փոփոխության են ենթարկվել, իսկ գործող օրենսդրությունը դեռևս ամբողջությամբ չի համապատասխանեցվել սահմանադրական փոփոխություններին:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը նախորդ տարվա իր տարեկան հաղորդման մեջ հատուկ ուշադրություն հրավիրեց այն հանգամանքի վրա, որ սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունքը դիմող սուբյեկտների համար ոչ միայն հայեցողական լիազորություն է, այլև ենթադրում է որոշակի պարտավորվածություն՝ երկրում սահմանադրական օրինականություն հաստատելու և Սահմանադրության գերակայությունը երաշխավորելու հարցում:

Ներկայումս առավել քան հրատապ են դառնում նաև Սահմանադրության գերակայության երաշխավորման խնդիրները՝ Սահմանադրության անմիջական գործողության ապահովման ճանապարհով: Բանն այն է, որ իրավակիրառական պրակտիկայում հաճախ չեն տարբերակվում «Սահմանադրության անմիջական գործողություն» և «սահմանադրական նորմի անմիջական կիրառում» հասկացությունները: Հստակ տարբերակման անհրաժեշտություն ունեն նաև մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները՝ «...որպես անմիջականորեն գործող իրավունք» (ՀՀ Սահմանադրություն, հոդվ. 3) և Սահմանադրության «... նորմերը գործում են անմիջականորեն» (հոդվ. 6) հասկացությունները: «...Մարդու և քա-

դաքացու հիմնական իրավունքները եւ ազատությունները՝ որպէս անմիջականորեն գործող իրավունք» դրույթն անհնարին է առանձին մեկնաբանել՝ կտրելով սահմանադրական այն դրույթից, որ պետությունը սահմանափակված է այդ իրավունքներով եւ ազատություններով՝ որպէս անմիջականորեն գործող իրավունք: Վերջինս իր հերթին ենթադրում է, որ այդ իրավունքներն են պայմանավորում օրենքների բնույթն ու բովանդակությունը, դրանց կիրառումը, ինչպէս նաեւ օրենսդիր, գործադիր իշխանության, տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեությունը եւ ապահովվում են արդարադատությամբ: Այստեղից հետեւում է, որ Սահմանադրության արժեքանության հիմքում դրված իրավունքի գերակայության սկզբունքը պարտավորեցնում է օրենսդրին երաշխավորել այդ իրավունքները՝ դրանք դնելով օրենսդրության հիմքում, գործադրին՝ չխախտել այդ իրավունքները, դատական իշխանությանը՝ ապահովել ու պաշտպանել դրանք: Այս պարտավորությունները պետք է դառնան իշխանության բոլոր ինստիտուտների գործառնությունների իրականացման հիմնական բովանդակությունը:

Սահմանադրական նորմերի անմիջական կիրառումը բոլորովին այլ իմաստ ունի: Մասնավորապէս, դատարանների կողմից սահմանադրական նորմին պարզապէս հղում կատարելը բավարար չէ այն կիրառում կոչելու համար: Անհրաժեշտ է, որ դատարանն ապահովի եւ պաշտպանի սահմանադրական իրավունքը կամ սահմանադրական նորմը հիմք ընդունելով՝ իրականացնի արդարադատություն: Այս պարտականությամբ է պայմանավորված նաեւ դատարանների կողմից սահմանադրական դատարան դիմելու անհրաժեշտությունը:

Տեսական գրականության մեջ վաղուց արդեն վեճի առարկա չէ, որ սահմանադրական դատարանների որոշումները իրավունքի կարեւոր աղբյուր են, մեծ դեր են կատարում օրենքի բացի հաղթահարման եւ Սահմանադրության ինքնաբավության երաշխավորման գործում: Այսօր նույնիսկ ամերիկյան Սահմանադրությունը գործնական որեւէ արժեք չէր կարող ներկայացնել առանց Դաշնային գերագույն դատարանի 540 հատորից անցնող մեկնաբանությունների: Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման, դատարանի իրավական դիրքորոշումներն իրավունքի աղբյուր ճանաչելու տեսանկյունից միջազգային հանրության ուշադրությանն արժանացած քայլ կատարվեց մեր երկրում 2008 թվականին: ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման ապահովման նպատակով ՀՀ Ազգային ժողովի նախագահի՝ 2008թ. հոկտեմբերի 29-ի թիվ 67 կարգադրությամբ ստեղծվեց հատուկ աշխատանքային խումբ՝ նպատակ ունենալով մշակել համապատասխան օրենսդրական ակտերի նախագծեր, որոնք բխում են ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումներից՝ հաշվի առնելով ոչ միայն օրենքի կամ դրա առանձին նորմի ուժը կորցրած ճանաչելու հանգամանքը, այլեւ սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները: Խումբը քննարկման առարկա է դարձնում օրենքի սահմանադրականության հարցով սահմանադրական դատարանի յուրա-

քանչյուր որոշում եւ առաջարկություններ է նախապատրաստում օրենսդրական նախաձեռնությամբ հանդես գալու վերաբերյալ: Այդ առաջարկությունների հիման վրա 2008թ. վերջին հրավիրվեց նաեւ Ազգային ժողովի արտահերթ երկու նիստ՝ ՀՀ դատավարական օրենսգրքերում եւ դատական օրենսգրքում սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումներից բխող փոփոխություններ կատարելու համար: 2009թ. հոկտեմբերի 2-4-ը ՀՀ սահմանադրական դատարանի, ՀՀ Ազգային ժողովի եւ Եվրախորհրդի Վենետիկի հանձնաժողովի կողմից համատեղ հրավիրված միջազգային խորհրդաժողովին մասնակցող շուրջ երեք տասնյակ երկրների պատվիրակությունները հատուկ կարեւորեցին գործակցության մեր փորձը, որը երկրում սահմանադրական օրինականության հաստատման կարեւոր խթան է: Դրա հետ մեկտեղ անհրաժեշտ է, որպեսզի օրենսդիր մարմնի եւ սահմանադրական դատարանի գործառնական փոխհարաբերություններում եւս մեկ քայլ կատարվի՝ այդ հարաբերությունները հստակ կանոնակարգվեն «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի մակարդակով: Սա նաեւ միջազգային խորհրդաժողովի կարեւոր հետևություններից մեկն էր:

ԱՌՆՁԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ

ՀՀ Նախագահի դիմումների հիման վրա ընդունված ՄԳ որոշումները եւ դրանց կատարումը

ՀՀ Նախագահի կողմից ՀՀ սահմանադրական դատարան ներկայացված բոլոր 54 դիմումները սահմանադրական դատարանի աշխատակարգային որոշումներով ընդունվել են քննության: Դրանք վերաբերել են բացառապես միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի որոշմանը:

ՀՀ Նախագահի 45 դիմումներով սահմանադրական դատարանն ըստ էության որոշումներ է կայացրել, որոնցով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունները ճանաչվել են ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանող, 8 դիմումներով գործերի դատաքննությունները նշանակվել են 2010 թվականին, ևս 2 դիմումով գործերի վարույթները կասեցվել են մինչև 2010թ. հունվարի 27-ը:

Նշված 45 միջազգային պայմանագրերի թվում են 13 բազմակողմ (6 ունիվերսալ և 7 տարածաշրջանային) և 32 երկկողմ (16-ը՝ օտարերկրյա պետությունների և 16-ը՝ միջազգային կազմակերպությունների հետ) համաձայնագրեր: Զննության առարկա դարձած պայմանագրերից 30-ը՝ միջպետական, 12-ը՝ միջկառավարական և 3-ը միջգերատեսչական է:

Քննության առնված 45 պայմանագրերից 33-ն արդեն իսկ վավերացվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից, մնացած պայմանագրերը դեռ չեն ներկայացվել ՀՀ Ազգային ժողով՝ ՀՀ Սահմանադրության 81 հոդվածի երկրորդ կետին համապատասխան կամ դրանց վերաբերյալ ՀՀ Ազգային ժողովը, ՀՀ Սահմանադրության 62 հոդվածի առաջին մասի համաձայն, դեռևս որոշում չի կայացրել:

Անցած տարվա ընթացքում քննության առնված ՀՀ միջազգային պայմանագրերի առնչությամբ իրավակիրառական պրակտիկայի վերլուծությունը վկայում է, որ ՀՀ կողմից ստանձնված միջազգային պարտավորությունների բարեխիղճ կատարման վիճակի ներպետական հստակ մոնիտորինգային մեխանիզմն այդպես էլ չի ձևավորվել, իսկ ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախորդ տարիների հաղորդումներում ՀՀ միջազգային պայմանագրերում առկա հիմնախնդիրների առնչությամբ բարձրացված հարցադրումների մեծ մասը՝ թարգմանության որակի բարձրացում, ՀՀ վերապահումների և հայտարարությունների բովանդակության նկատմամբ ցուցաբերվող ոչ միատեսակ վերաբերմունք, առավելապես երկկողմ պայմանագրերում ամրագրվող դրույթների անհստակություն, ՀՀ ստանձնած միջազգային իրավական պարտավորությունների կատարման ապահովմանն ուղղված որոշ միջազգային պայմանագրեր վավերացնելու կամ դրանց միանալու անհրաժեշտություն և այլն, մնում են անպատասխան:

2009թ. ընթացքում սահմանադրական դատարան ներկայացված մի շարք միջազգային պայմանագրերի հայերեն պաշտոնական տարբերակներն էական բովանդակային շեղումներ են ունեցել բնագրերից: Նախորդ տարիների օրինակով, սահմանադրական դատարանի պահանջով այդ թերացումները շտկվել են: Այդուհանդերձ, նման փաստերը վկայում են միջազգային պայմանագրերի, հատկապես ֆինանսավարկային համաձայնագրերի համապատասխան ներպետական ընթացակարգերի և, մասնավորապես, վավերացման նախապատրաստման որակի բարձրացման անհրաժեշտության մասին:

ՀՀ միջազգային համաձայնագրերում ՀՀ Սահմանադրության համապատասխան դրույթների էությունն իրապես արտացոլող միասնական եզրութաբանության բացակայությունը գործնականում ևս խնդիրներ է ստեղծում դրանցում ամրագրված պարտավորությունների ծավալը պարզելու և ՀՀ Սահմանադրությանը դրանց համապատասխանությունը որոշելու տեսանկյունից: Այսպես, օրինակ, անցյալ տարի ՀՀ սահմանադրական դատարանի կողմից քննության առնված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Իրանի Իսլամական Հանրապետության կառավարության միջև Արաքս գետի հիդրոէներգետիկ նախագծի ուսումնասիրության և իրականացման շրջանակներում Հայաստանի Հանրապետության և Իրանի Իսլամական Հանրապետության սահմանային երթևեկության դյուրացման կանոնակարգի կետ 2-ի, ենթակետ 2.5-ում ամրագրված է այն դրույթը, համաձայն որի՝ «Կողմերի մասնագետները և բանվորները ընդհանուր գոտում խախտում կատարելու կամ առանց թույլտվության արգելված գոտի մուտք գործելու դեպքում կենթարկվեն

կալանքի և կհանձնվեն համապատասխան Կողմի սահմանապահներին»։ Կանոնակարգի անգլերեն բնօրինակում ևս օգտագործվում է «կալանք» (“detention”), այլ ոչ թե «ձերբակալում» (“arrest”) եզրույթը։ Միաժամանակ, ՀՀ Սահմանադրության հոդված 16-ի 3-րդ մասը սահմանում է, որ «Եթե ձերբակալված անձը ձերբակալման պահից 72 ժամվա ընթացքում դատարանի որոշմամբ չի կալանավորվում, ապա նա ենթակա է անհապաղ ազատ արձակման»՝ հստակորեն ամրագրելով, որ **կալանքը**՝ որպես խափանման միջոց կարող է կիրառվել միայն դատարանի որոշմամբ։ Կանոնակարգը կալանքի նման հնարավորություն նախատեսելով՝ ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված ընթացակարգերի պահպանման կամ ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված կարգի վերաբերյալ որևէ դրույթ չի ամրագրում։ Թեև տվյալ կետում ամրագրված դրույթների վերլուծությունը թույլ էր տալիս ենթադրել, որ խոսքն այստեղ վերաբերում է ոչ թե կալանքին, այլ առավել հավանականորեն ժամանակավոր ձերբակալմանը, այդուհանդերձ, այս և համանման հնարավոր հակասահմանադրական իրավիճակներից խուսափելու համար անհրաժեշտ է երկկողմ պայմանագրերը մշակելիս հայերեն բնօրինակներում կիրառել ՀՀ Սահմանադրության դրույթներին համահունչ եզրույթներ։

Նման դեպքերը բացառելու նպատակով անհրաժեշտ է առավել հստակեցնել ՀՀ երկկողմ համաձայնագրերի դրույթների բովանդակությունը՝ երաշխավորելով դրանց իրավական որոշակիությունը և բացառելով հակասահմանադրական իրավիճակների առաջացումը։

Ինչպես նախորդ տարիներին, այնպես էլ 2009թ. ընթացքում ՀՀ սահմանադրական դատարանի կողմից քննության առնված միջազգային պայմանագրերի շարքում հատկապես խնդրահարույց էին ՀՀ կողմից կնքված երկկողմ միջազգային պայմանագրերը։ Միասնականություն չի ապահովվում տարբեր պետությունների կամ միջազգային կազմակերպությունների հետ կնքվող՝ համանման հարաբերություններ կարգավորող պայմանագրերի առանձին դրույթների ձևակերպման հարցում։ Նշված հիմնախնդրին անդրադարձ է կատարվել ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախորդ տարվա տարեկան հաղորդման մեջ, սակայն որևէ դրական փոփոխություն այդ հարցում չի արձանագրվել։ Տվյալ խնդիրը պարբերաբար առաջանում է հատկապես մաքսային համագործակցության ոլորտում կնքվող համաձայնագրերի պարագայում։ Այսպես, 2009թ. ընթացքում ՀՀ սահմանադրական դատարանի կողմից քննության առնված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Իտալիայի Հանրապետության կառավարության միջև մաքսային գործերում համագործակցության և փոխադարձ օգնության մասին» համաձայնագրի 17-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ համաձայնագրի շրջանակներում «Հարցումները պետք է ներկայացվեն անգլերենով», իսկ նույն հոդվածի 5-րդ կետը սահմանում է, որ «Հարցումների պատասխանները պետք է ներկայացվեն անգլերենով»։ Միջդեռ ՀՀ Սահմանադրության հոդված 12-ը միանշանակորեն սահմանում է, որ «Հայաստանի Հանրապետության պետական լեզուն հայերենն է», իսկ «Իրավական

ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 36-ի («Իրավական ակտերի լեզուն») կետ 1-ը սահմանում է, որ «Հայաստանի Հանրապետության իրավական ակտերը շարադրվում են Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական լեզվով՝ գրական հայերենով»: «Լեզվի մասին» ՀՀ օրենքը, իր հերթին, հոդված 4-ի («Հաստատությունների լեզվական իրավունքները և պարտականությունները») մաս 2-ում ամրագրում է, որ «Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինները, ձեռնարկությունները, հիմնարկները և կազմակերպությունները պարտավոր են... ա) գործավարությունը կատարել հայերեն»:

Ինքնին հասկանալի է, որ միջպետական հարաբերություններում պետությունը՝ իր պաշտոնական լեզվից զատ, կարող է գործածել նաև այլ լեզուներ, այդ թվում՝ նաև պաշտոնական գրագրության համար: Այդուհանդերձ, համաձայնագրի շրջանակներում հիշատակված հարցումները՝ ուղղված իտալական կողմին, նախևառաջ ձևակերպվում են ՀՀ իրավական ակտերի միջոցով և պետք է համապատասխանեն ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենսդրությամբ դրանց ներկայացվող պահանջներին:

Նշված խնդրից հնարավոր կլինե՞ր խուսափել, եթե ՀՀ պետական մարմիններն առավել հետևողականորեն գործեին նմանատիպ հարաբերությունների կարգավորման ոլորտում ՀՀ-ում ձևավորված պրակտիկային և ՀՀ մասնակցությամբ բազում այլ միջազգային համաձայնագրերում ամրագրված այն մոտեցմանը համապատասխան, ըստ որի՝ պայմանագրի մյուս կողմին ուղղված ցանկացած հարցում կամ այլ փաստաթուղթ կազմվում է ՀՀ պաշտոնական լեզվով և ուղեկցվում մյուս կողմի պաշտոնական լեզվով կամ որևէ միջազգային լեզվով պաշտոնական թարգմանությամբ: Նման իրավակարգավորում է նախատեսված, մասնավորապես, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Եգիպտոսի Արաբական Հանրապետության կառավարության միջև մաքսային բնագավառում համագործակցության և փոխադարձ աջակցության մասին 2007 թվականի ապրիլի 15-ի համաձայնագրի հոդված 12-ի մաս 3-ում, Հայաստանի Հանրապետության և Իրանի Իսլամական Հանրապետության միջև քաղաքացիական և քրեական գործերով իրավական համագործակցության մասին 2006թ. հուլիսի 5-ի համաձայնագրի հոդված 4-ում, ինչպես նաև ՀՀ մասնակցությամբ համանման այլ միջազգային պայմանագրերում: Գտնում ենք, որ նշված և համանման հարցերի կարգավորման պարագայում միասնական մոտեցման ապահովումը թույլ կտա հստակեցնել ՀՀ միջազգային պայմանագրերի կնքման պրակտիկան և զերծ մնալ ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող հնարավոր իրավիճակներից:

Անցյալ տարվա իրավակիրառական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը հիմք է տալիս ենթադրելու, որ այդպես էլ չի ձևավորվել միջազգային պայմանագրերի կապակցությամբ արված վերապահումների և հայտարարությունների իրավաբանական բնույթի և նշանակության միատեսակ իրավական ընկալում: Բազմակողմ պայմանագրերի վերաբերյալ կատարված վերապահումների նկատմամբ շատ հաճախ ցուցաբերվում է անկանխատեսելի մոտե-

ցում, փորձ չի արվում պարզելու դրանց կատարման պատճառները, չի հիմնավորվում նման վերապահումների առնչությամբ առարկություններ ներկայացնելու անհրաժեշտությունը, ինչի արդյունքում Հայաստանի Հանրապետությունն այս կամ այն պայմանագրով ստանձնում է առավել մեծ ծավալի միջազգային պարտավորություններ, քան տվյալ պայմանագրի՝ վերապահում կատարած այլ մասնակիցները:

Այսպես, օրինակ, անցյալ տարվա ընթացքում ՀՀ սահմանադրական դատարանը քննության է առել Կրթական, գիտական և մշակութային բնույթի նյութերի ներմուծման մասին համաձայնագրի արձանագրության մեջ ամրագրված պարտավորությունների՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ գործը: Հիշատակյալ արձանագրության մասնակից 44 պետությունից 20-ը հայտարարություններ և վերապահումներ էին կատարել առ այն, որ նրանք պարտավորված չեն լինելու արձանագրության մի շարք էական դրույթներով: Նշված արձանագրության վերաբերյալ որևէ վերապահման կամ հայտարարության նախագիծ ՀՀ կողմից չէր ներկայացվել, իսկ վերապահման կատարման անհրաժեշտության բացակայությունը որևէ կերպ չէր հիմնավորվել: Այն դեպքում, երբ նման վերապահման կատարման պարագայում զգալիորեն կնվազեցվեր ՀՀ կողմից ստանձնվող ֆինանսական պարտավորությունների ծավալը, կհստակեցվեին ՀՀ-ի և համաձայնագրի՝ նշված դրույթների կապակցությամբ վերապահումներ և հայտարարություններ կատարած այլ մասնակից պետությունների իրավահարաբերությունների բնույթն ու ծավալը:

Միաժամանակ, անհրաժեշտ ենք համարում ևս մեկ անգամ շեշտել, որ միջազգային բազմակողմ պայմանագրերի կապակցությամբ արված վերապահումներն ու առարկություններն ունեն այն նույն իրավաբանական ուժն ու նշանակությունը և առաջացնում են այն նույն իրավաբանական հետևանքները, ինչը համապատասխան միջազգային համաձայնագրի դրույթները: Հետևաբար, բազմակողմ միջազգային պայմանագրերով ՀՀ կողմից ստանձնված պարտավորությունների ծավալն ու բովանդակությունը հնարավոր է պարզել միայն համապատասխան պայմանագրի դրույթները մասնակից պետությունների կատարած հայտարարությունների և վերապահումների հետ համադրելուց հետո:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման տեսանկյունից ուշադրության է արժանի նաև ֆինանսավարկային պայմանագրերով ֆինանսավորվող ծրագրերի մանրամասնվածության պատշաճ մակարդակի հիմնախնդիրը: Անցյալ տարվա ընթացքում քննության առնված ֆինանսավարկային պայմանագրերում և դրանց հավելվածներում ներկայացված ֆինանսավորման ծրագրերի նկարագրությունը վկայում է, որ անհրաժեշտ չափով մանրամասնված չեն տրամադրվող վարկային միջոցներով ֆինանսավորվող կոնկրետ ծախսերի ուղղությունները: Հաճախ համաձայնագրերում նկարագրված ծրագրերը ձևակերպված են անորոշ և վերացական կերպով: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ յուրաքանչյուր ֆինանսական

համաձայնագրի հիմքում պետք է դրված լինի ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված հստակ ծրագիր՝ ներառելով այդ ծրագրի համար վարկային միջոցների ներգրավման համակողմանի հիմնավորումներ:

Ֆինանսավարկային պայմանագրերով ստանձնած միջազգային իրավական պարտավորությունների բարեխիղճ կատարումը, վարկային միջոցների նպատակային օգտագործումը և դրա նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողության անհրաժեշտությունը պահանջում են նշված պայմանագրերի դրույթների որոշակիության և հստակության ապահովում: «Միջազգային պայմանագրերի մասին» ՀՀ օրենքով ՀՀ արտաքին գործերի նախարարությունը մեծ պարտականություն ունի այդ պայմանագրերի նախապատրաստման եւ կնքման հարցերում: Անհրաժեշտ է, որպեսզի նախարարությունը շարունակական ուշադրություն դարձնի հատկապես օրենքի 3-րդ գլխի պահանջների հստակ կատարմանը:

ՀՀ ԱԺ պատգամավորների առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումների հիման վրա ընդունված ՄԳ որոշումներն ու դրանց կատարումը

Սահմանադրական դատարանում մուտքագրված՝ պատգամավորների առնվազն մեկ հինգերորդի կողմից ներկայացված միակ դիմումը սահմանադրական դատարանի աշխատակարգային որոշմամբ ընդունվել էր քննության և գործի քննությունը նշանակվել էր 30.06.2009 թ.: Նշված դիմումը վերաբերում էր «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 12 և 14 հոդվածների՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելուն:

Քննության առնելով «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 12 և 14 հոդվածների՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ՝ գործը՝ սահմանադրական դատարանն իր 30.06.2009թ. ՄԳ-Ո-810 որոշմամբ նշված օրենքի 12 հոդվածը ճանաչել է ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանող: Ինչ վերաբերում է նշված օրենքի 14 հոդվածին, ապա դրա առնչությամբ սահմանադրական դատարանը, մասնավորապես, որոշել է. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ «Պատգամավորը կարող է դուրս գալ խմբակցությունից՝ այդ մասին գրավոր տեղյակ պահելով խմբակցության ղեկավարին» դրույթը՝ քվեաթերթիկներում որպես ընտրական ցուցակի թեկնածուներ չնշված պատգամավորների առնչությամբ այնքանով, որքանով նպաստում է Ազգային ժողովում ժողովրդի ազատ կամաարտահայտմամբ ձևավորված քաղաքական հավասարակշռության փոփոխությանը, ճանաչել ՀՀ Սահմանադրության 1-ին, 2-րդ և 7-րդ հոդվածների պահանջներին հակասող և անվավեր»:

Խնդիրը կարևորվում է նրանով, որ տվյալ իրավակարգավորման վերաբերյալ տարաբնույթ պատկերացումներն իրավական վեճերի տեղիք են տվել հատկապես օրենսդիր մարմնում: Խնդրի կարևորությունն առավել ընդգծում է այն

հանգամանքը, որ վիճարկվող իրավակարգավորումն առնչվում է այնպիսի կարևորագույն սահմանադրական իրավիճակին, ինչպիսին ընտրողների քաղաքական կամքի հիման վրա Ազգային ժողովում ձևավորված քաղաքական հավասարակշռության փոփոխությունն է:

Վերլուծելով հիմնահարցի վերաբերյալ միջազգային սահմանադրական պրակտիկան եւ եվրոպական սահմանադրական զարգացումների հիմնական միտումները՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը նախ արձանագրեց, որ հրամայական մանդատն անհարիր է ժողովրդավարական իրավական համակարգերին: Այն խորք լինելով Եվրոպական ժողովրդավարական սկզբունքներին՝ արգելվում է մի շարք երկրների սահմանադրական նորմերով (Անդորրա, հոդվ. 53, Բուլղարիա, հոդվ. 67, Գերմանիա, հոդվ. 38, Իսպանիա, հոդվ. 67, Իտալիա, հոդվ. 67, Լիտվա, հոդվ. 59, Խորվաթիա, հոդվ. 74, Հայաստան, հոդվ. 66, Մոլդովա, հոդվ. 68, Չեխիա, հոդվ. 26, Ռումինիա, հոդվ. 66 եւ այլն):

Միաժամանակ, սահմանադրական դատարանն արձանագրեց, որ ներկայացուցչական ազատ մանդատի անհրաժեշտության գաղափարն ազատական ժողովրդավարական իրավական համակարգերում արմատավորվեց աստիճանաբար եւ դարձավ կարեւոր երաշխիք երկրում սահմանադրական ժողովրդավարություն հաստատելու համար, որտեղ իշխանության լեգիտիմության աղբյուրը ժողովուրդն է: **Ներկայացուցչական ազատ մանդատի էությունն այն է, որ պատգամավորները ներկայացնում են ոչ թե ու ոչ միայն իրենց ընտրողներին, այլ ընդհանրական սուբյեկտ՝ ժողովրդին, ում կամքը գերակա է տեղական ընտրագանգվածի կամքի նկատմամբ:**

Սակայն միջազգային պրակտիկայում առկա է նաեւ մեկ այլ ինստիտուտ, որը՝ առնչվելով հրամայական մանդատի ինստիտուտին, այնուամենայնիվ, տարբեր իրավական բովանդակություն ունի: Դա **մանդատի գործողության դադարեցումն է կուսակցական պատկանելության փոփոխության հետեւանքով:** Այս ինստիտուտը վերաբերում է համամասնական ընտրական համակարգին եւ տարբեր դրսեւորումներ ունի՝ կապված բուն ընտրական համակարգի առանձնահատկությունների հետ: Այն երկրներում, որտեղ գործում է մեծամասնական-համամասնական խառն ընտրական համակարգ ու որոնցում առկա է կայուն եւ զարգացած քաղաքական կառուցակարգ, ազատ մանդատի սկզբունքը տարածվում է բոլոր պատգամավորների վրա եւ կուսակցական պատկանելության փոփոխությունը նման խնդիր չի հարուցում: Խնդիրն առկա է այն պարագայում, երբ պատգամավորության թեկնածուն ընտրական քվեաթերթիկում ներկայացված չէ, եւ ընտրողը նրա վերաբերյալ որեւէ դիրքորոշում չի արտահայտել:

Միջազգային պրակտիկայի վերլուծությունը վկայում է նաեւ, որ այնպիսի ընտրական համակարգերի պարագայում, ինչպիսին առկա է Հայաստանում, համամասնական ընտրակարգով մանդատն ստանալուց հետո իրենց կուսակցությունները լքելու կամ կուսակցական պատկանելությունը փոխելու հանգամանքը **պառլամենտական կայունության եւ ընտրողների կատարած**

ընտրությանը հավատարիմ մնալու տեսանկյունից դառնում է ժամանակակից ժողովրդավարական համակարգերի առջև ծառայած լուրջ հիմնախնդիր: Նման պրակտիկան հանգեցնում է նրան, որ **ընտրողների կայացրած որոշումը հաճախ զանգվածաբար փոփոխության է ենթարկվում**: Այդ խնդրի լուծման եղանակների ընտրությունը, բնականաբար, մեծապես պայմանավորված է ընտրական համակարգերի առանձնահատկություններով: Սահմանադրական դատարանն արձանագրեց, որ տարբեր երկրներ տարբեր միջոցներ են գտել տվյալ հիմնախնդիրը լուծելու համար: ՀՀ սահմանադրական դատարանը ելնում է այն սկզբունքային դիրքորոշումից, որ ամեն դեպքում ընտրողների կամքի արտահայտումը չպետք է խաթարվի: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ խորհրդարանական խմբակցությունը լքելն արգելող նորմերը միտված են հենց նման հնարավորության կանխարգելմանը եւ ապահովում են այդ խնդրի լուծումը:

Անհրաժեշտ համարվեց, որ համամասնական ընտրակարգով ընտրված պատգամավորների տեղը թափուր մնալու ընթացակարգը եւ խմբակցությունը լքելուն վերաբերող նորմերը դիտարկվեն համակարգային փոփոխապակցվածության մեջ: Խորհրդարանում քաղաքական այն հարաբերակցությունը, որը սահմանվում է ըստ ժողովրդի կամաարտահայտության, չի կարող փոփոխություն կրել տվյալ գումարման խորհրդարանի գործունեության ընթացքում: **Հետևաբար, պատգամավորի լիազորությունների դադարեցման խնդրո առարկա հիմքն իրավաչափ միջոց է այդ նպատակն ապահովելու համար**:

Սահմանադրական դատարանը հստակեցրեց խմբակցությունից դուրս գալուց հետո պատգամավորական լիազորությունները շարունակելու կամ չշարունակելու հետ կապված իրավահարաբերությունների սահմանադրաիրավական ընկալումը: Այս առումով սահմանադրական դատարանն իրավաբանորեն ամրապնդեց այն տեսակետը, որ համամասնական ընտրակարգի դեպքում ընտրողներն իրենց քվեն տալիս են ոչ միայն կուսակցությանը կամ կուսակցությունների դաշինքին, այլ նաև ընտրական **ցուցակներում նշված թեկնածուներին**, այսինքն՝ վերջիններիս վերաբերյալ նույնպես ընտրողը դրսևորում է որոշակի կամաարտահայտություն:

Հետևաբար, խմբակցությունից դուրս գալուց հետո պատգամավորական լիազորությունները շարունակելն իրավաչափ համարելով **ընտրական ցուցակներում նշված թեկնածուների առնչությամբ**, սահմանադրական դատարանն այն իրավաչափ չի համարել քվեաթերթիկներում որպես ընտրական ցուցակի թեկնածուներ **չնշված պատգամավորների առնչությամբ**:

Այդ կապակցությամբ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է հետևյալը. «...այն, որ ինչպես մեծամասնական ընտրակարգով ընտրությունների, այնպես էլ համամասնական ընտրակարգով ընտրությունների դեպքում մանդատի աղբյուրը ժողովուրդն է, անվիճելի է: Սակայն հիմնախնդրի բուն էությունը եւ դրա իրավաչափությունը բացահայտելու համար հարկ է դրան մոտենալ ոչ միայն այն տեսանկյունից, թե ո՞րն է մանդատի աղբյուրը, այլ նաեւ՝ թե

այդ աղբյուրը՝ ժողովուրդը, ու՞մ է պատվիրակել պետախիշխանական իր իրավունքի իրացումը եւ ի՞նչ նպատակով է պատվիրակել: Պատգամավորների լիազորությունների դադարեցման խնդրո առարկա հիմքի իրավաչափությունը կարող է գնահատվել միայն վերոնշյալ երեք հարցերի պատասխանների եռամիասնության շրջանակներում: Այդ հարցերի պատասխանների արդյունքում պարզ կդառնա, որ **պատգամավորի մանդատի գործողության դադարեցման խնդրո առարկա հիմքը պատգամավորի՝ ոչ թե կուսակցությանը հաշվետու լինելու, այլ հենց իր մանդատի աղբյուրին՝ ժողովրդին հաշվետու լինելու դրսեորում է:** Նման միջոցով ապահովվում է այն պատգամավորի քաղաքական պատասխանատվությունը ժողովրդի առջեւ, ով շեղվել է այն քաղաքական ուղեգծից, որի իրացման համար ժողովուրդը պատվիրակել էր նրան պետախիշխանական իր իրավունքի իրացումը: Կուսակցության կողմից ծրագրային ուղեգծից շեղվելու հանգամանքի վերաբերյալ ժողովուրդն իր դիրքորոշումն արտահայտում է հերթական ընտրությունների ժամանակ: Այս առումով սկզբունքային նշանակություն ունի նաեւ ընտրությունների պարբերականության ժամկետային սահմանների ճիշտ որոշումը» (որոշման 7-րդ կետ):

Վերոշարադրյալից ելնելով՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտել է, որ. «Հայաստանի Հանրապետությունում առկա ընտրակարգի շրջանակներում, երբ պատգամավորը մանդատն ստանում է կուսակցությանը տված ձայների շնորհիվ, նշված չի եղել քվեաթերթիկում եւ նրա վերաբերյալ ընտրողը որեւէ կամաարտահայտություն չի դրսեւորել, սակայն ցանկանում է դուրս գալ խորհրդարանական խմբակցությունից, ապա դա կարող է անել մանդատը կամավոր վայր դնելուց հետո միայն, քանի որ հակառակ դեպքում կնպաստի **խորհրդարանում քաղաքական ուժերի հարաբերակցության փոփոխությանը, որը փոխում է ժողովրդի ազատ կամաարտահայտմամբ ձեւավորված քաղաքական հավասարակշռությունն օրենսդիր մարմնում եւ չի բխում իրավական պետության եւ ժողովրդախիշխանության սահմանադրական հիմնարար սկզբունքներից**» (որոշման 9-րդ կետ):

Սահմանադրական դատարանի 30.06.2009թ. ՄԳ-Ո-810 որոշման ընդունումից հետո ՀՀ Ազգային ժողովը տվյալ օրենքում փոփոխություն կատարելու հարցին դեռևս չի անդրադարձել:

Անհատական (ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց) դիմումների հիման վրա ընդունված ՄԳ որոշումներն ու դրանց կատարումը

Սահմանադրական դատարանում մուտքագրված անհատական դիմումների 88.1 տոկոսը չի ընդունվել սահմանադրական դատարանի կողմից, քանի որ դրանք չեն համապատասխանել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 27 և 28, ՀՀ սահմանադրական դատարանի կանոնակարգի 21 և 22 հոդվածներով սահմանված՝ դիմումին ներկայացվող պահանջներին, ճանաչվել

են որպես ակնհայտ անհիմն կամ վիճարկվող նորմը դիմողի նկատմամբ չի կիրառվել դատարանի կողմից:

Հիմնականում անհատական դիմումները վերաբերում են օրենքների կիրառմանն առնչվող հարցերին կամ ընդհանուր իրավասության ու մասնագիտացված դատարանների իրավագործությանը վերաբերող տարբեր այլ հարցերի: Ձգալի թիվ են շարունակում կազմել նաև այն դիմումները, որոնք վերաբերում են մարդկանց սահմանադրական այս կամ այն իրավունքի խախտմանը, սակայն որը չի առնչվում օրենքի նորմի սահմանադրականությանը եւ սահմանադրական դատարանի ներկա լիազորությունների շրջանակներում հնարավոր չէ այն ինքնուրույն դատաքնության առարկա դարձնել: Ակնհայտ է նաև, որ դիմողների իրավական պատրաստվածության մակարդակի ցածր լինելու պայմաններում, բավարար չէ նաև նրանց ցուցաբերվող փաստաբանական օգնությունը: Նկատելի է նաև այն միտումը, որ որոշ փաստաբաններ մասնագիտանում են սահմանադրական բողոքներ ներկայացնելու հարցերով եւ նախապատրաստում են ծանրակշիռ անհատական դիմումներ:

Սահմանադրական դատարանի կողմից քննության ընդունված 14 գործերով որոշումները կայացվելու են 2010թ. հունվար-մարտ ամիսներին:

2009 թվականի ընթացքում 28 անհատական դիմումների հիման վրա քննված գործերից ութ անհատական դիմումները, որոնցով օրենքների վիճարկվող դրույթները **ճանաչվել են ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր**, վերաբերում են հետեւյալներին.

1. «Քաղաքացի Սուսաննա Հովսեփյանի դիմումի հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի 8 հոդվածի 1-ին մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 03.02.2009թ. ՍԳՈ-787 որոշմամբ որոշել է.

«1. Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ գլուխը, այնքանով, որքանով բացառում է վարչաիրավական հարաբերություններից ածանցվող քաղաքացիաիրավական վեճի լուծումը մեկ գործի սահմաններում, ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18 (1-ին մաս) և 19 (1-ին մաս) հոդվածների պահանջներին հակասող և անվավեր»:

Խնդիրը չափազանց հրատապ է, քանի որ իրավակիրառական պրակտիկայում ձևավորվել էր արդարադատության էությունն աղճատող աննախադեպ իրավիճակ, որի պայմաններում բացառվում էր միմյանց հետ փոխկապակցված՝ վարչաիրավական և քաղաքացիաիրավական վեճի լուծումը մեկ գործի սահմաններում:

Տվյալ գործով կայացված որոշման մեջ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ «դատական պաշտպանության իրավունքի բաղկացուցիչ տարրն է հանդիսանում անձի՝ այն դատարանում իր գործի քննության իրավուն-

քը, որի ընդդատությանն օրենքով հանձնված է տվյալ գործը» (որոշման 5-րդ կետ): Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է նաև, որ «միմյանց հետ փոխկապակցված հարաբերությունների առկայության հնարավորությունը հաշվի չառնելը եւ նշված իրավահարաբերություններից ծագող գործերը մեկ դատարանում քննելու հանգամանքի բացակայությունը գործնականում բացասաբար են անդրադառնում իրավունքի արդյունավետ դատական պաշտպանության վրա» (որոշման 7-րդ կետ):

Խնդրո առարկա իրավակարգավորումը՝ անձի դատական պաշտպանության արդյունավետության ապահովման եւ դատավարական սահմանադրական ու օրենսդրական երաշխիքների պահպանման տեսանկյունից գնահատելու նպատակով սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարել բացահայտել ՀՀ Սահմանադրության 19 հոդվածում՝ «... իր խախտված իրավունքները վերականգնելու համար ... իր գործի ... քննության իրավունք» ձեւակերպման սահմանադրաիրավական բովանդակությունը եւ գտել է, որ «իր գործի քննություն» հասկացությունը ներառում է բոլոր այն փոխկապակցված հայցապահանջների համակցված քննությունը, որոնք նպատակաուղղված են մեկ ընդհանուր խնդրի լուծմանը, այն է՝ այդ գործի շրջանակներում անձի խախտված իրավունքի վերականգնմանը (որոշման 8-րդ կետ):

Սահմանադրական դատարանը գտել է նաև, որ խնդրո առարկա իրավակարգավորումը ոչ միայն թույլ չի տալիս ապահովել արդյունավետ դատական պաշտպանության իրացումը, այլ նաեւ հայցվորին ծանրաբեռնում է անհամաչափ պարտավորությամբ: Վերջինս դրսեւորվում է նրանում, որ, բացառելով վարչաիրավական հարաբերություններից ածանցվող քաղաքացիաիրավական վեճի լուծումը մեկ գործի սահմաններում, նշված իրավակարգավորումը պարտավորեցնում է, որպեսզի քաղաքացին, իր հիմնական պահանջին վերաբերող դատական ակտի առկայության պարագայում, որը կանխորոշում է հետեւանք ներկայացնող պահանջների լուծումը, պարտադրված ձեռով դիմի տարբեր դատարաններ, ինչը դժվարացնում է նրա իրավունքների պաշտպանության գործընթացը (որոշման 9-րդ կետ):

Այդ իրավիճակն իրավակիրառական պրակտիկայում շտկվեց ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի դեկտեմբերի 22-ի թիվ 123 որոշմամբ, որում մասնավորապես նախատեսված է, որ. «այն դեպքերում, երբ դատարան է ներկայացվել հայցադիմում, որը վերաբերում է տարբեր դատարաններին ընդդատյա (քաղաքացիական, ընդհանուր իրավասության եւ վարչական դատարանների առարկայական ընդդատություն) միմյանց հետ կապված մի քանի պահանջներով վեճին, ապա գործը քննում է այն դատարանը, որին ընդդատյա է հիմնական պահանջը»:

Մինչդեռ ժամանակ, հիմք ընդունելով ՀՀ Սահմանադրության 83.5 հոդվածի պահանջները եւ հաշվի առնելով, որ ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի որոշումները չեն ներառվում ՀՀ իրավական ակտերի համակարգում, հարկ է նկատել, որ ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի որոշման առ-

կայությունը թեև անհրաժեշտ, սակայն բավարար չէ ՀՀ իրավական համակարգում առկա թերության վերացման համար:

Սահմանադրական դատարանի 03.02.2009թ. ՍԳՈ-787 որոշման ընդունումից հետո ՀՀ Ազգային ժողովը տվյալ օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու հարցին դեռևս չի անդրադարձել:

2. «Քաղաքացի Սիլվա Ասատրյանի դիմումի հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.1 հոդվածի 2.1-րդ մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 28.07.2009թ. ՍԳՈ-818 որոշմամբ որոշել է.

«1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.1 հոդվածի 2.1-րդ մասը՝ օրենսգրքի 414.2 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը պատճառաբանված որոշմամբ վերադարձնելու պահանջը բացառելու մասով, ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18 և 19 հոդվածների պահանջներին հակասող և անվավեր»:

Խնդիրը կարևորվում է նրանով, որ ի տարբերություն վճռաբեկ բողոքի ընդունելիության համար նախատեսված մյուս հիմքերի, որոնք սահմանված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2 հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ եւ 3-րդ կետերով, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի բացակայության դեպքում օրենսդիրը չի նախատեսել վճռաբեկ դատարանի որոշման պարտադիր պատճառաբանվածության վերաբերյալ նորմ, դրանով իսկ անուղղակիորեն լիազորելով վճռաբեկ դատարանին չպատճառաբանելու ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելը: Եվ դա այն դեպքում, երբ սահմանադրական դատարանն իր՝ 2007թ. ապրիլի 11-ի ՍԳՈ-691 որոշմամբ, քննության առնելով օրենսգրքի 414.1. հոդվածի (2006թ. հուլիսի 7-ի խմբագրությամբ) սահմանադրականության հարցը, նշված հոդվածի 2-րդ մասը՝ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման պատճառաբանման պարտադիր պայման չնախատեսելու, հետեւաբար, նաեւ՝ արդարադատության արդյունավետության, բավարար մատչելիության իրավական երաշխիքներ չապահովելու առումով, ճանաչել է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 3, 6 (1-ին եւ 2-րդ մասեր), 18 (1-ին մաս), 19 (1-ին մաս) հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր: Այսինքն՝ օրենսդիր մարմինը մասնակիորեն է կատարել սահմանադրական դատարանի 2007թ. ապրիլի 11-ի ՍԳՈ-691 որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները, ինչը տեղիք է տվել նմանատիպ հարցի վերաբերյալ կրկին անգամ անհատական դիմում ներկայացնելուն:

Սահմանադրական դատարանի 28.07.2009թ. ՍԳՈ-818 որոշման ընդունումից հետո ՀՀ Ազգային ժողովում շրջանառության մեջ է դրվել Գալուստ Սա-

հակյանի, Ռաֆիկ Պետրոսյանի, Վարդան Բոստանջյանի, Արամ Սաֆարյանի, Լարիսա Ալավերդյանի հեղինակած՝ «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու մասին» Պ-688-09.09.2009-ՊԻ-010/1 ՀՀ օրենքի նախագիծը, որով, սահմանադրական դատարանի որոշմանը համահունչ, նախատեսվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.1 հոդվածի 2.1-րդ մասը շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ.

«Սույն օրենսգրքի 4142 հոդվածի առաջին մասում նախատեսված հիմքերի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին վճռաբեկ դատարանի որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված»:

Նշված նախագիծը 26.10.2009թ. ընդգրկվել է նստաշրջանի օրակարգ և քառօրյա նիստերի օրակարգ, իսկ 28.10.2009թ. ընդունվել է առաջին ընթերցմամբ:

3. «Քաղաքացիներ Ա. Զեյնալյանի և Վ. Խաչատրյանի դիմումների հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.7 հոդվածի, 426.2 հոդվածի 2-րդ մասի և 426.4 հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 13.10.2009թ. ՄԳՈ-833 որոշմամբ, անդրադառնալով Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.4 հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետին, այն ճանաչել է ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանող: Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.7 հոդվածի 4-րդ մասի վերջին նախադասությամբ ամրագրված դրույթի, 426.2 հոդվածի 2-րդ մասի և 426.4 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի առնչությամբ սահմանադրական դատարանը նույն որոշմամբ որոշել է.

«1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.7 հոդվածի 4-րդ մասի վերջին նախադասությամբ ամրագրված դրույթը՝ սույն որոշման մեջ արտահայտած իրավական դիրքորոշումների մասով ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 19 հոդվածի պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

2. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.2 հոդվածի 2-րդ մասը և դրա հետ համակարգային փոխկապակցվածության մեջ գտնվող՝ 426.4 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 19 հոդվածի պահանջներին հակասող եւ անվավեր այն մասով, որով սահմանափակվում է նոր հանգամանքների հիմքով այն անձանց իրավունքների վերականգնման հնարավորությունը, ովքեր տվյալ անձի նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականության հարցի վերաբերյալ այլ դիմումի (դիմումների) հիման վրա սահմանադրական դատարանում գործի դատաքննություն սկսելու օրվա կամ այդ հարցի վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի որոշման ընդունման օրվա դրությամբ ունեցել են այդ իրավունքը «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներին (ժամկետների) համապատասխան իրացնելու պոտենցիալ հնարավորություն»:

Խնդիրը կարևորվում է նրանով, որ գործնականում արգելափակված էր այն անձանց՝ նոր հանգամանքների հիմքով դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման հնարավորությունը, ովքեր տարբեր պատճառներով քաղաքացիական կամ քրեական գործերի քննությանը չեն մասնակցել, բայց ունեցել են այդ իրավունքը: Իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.7 հոդվածի 4-րդ մասն օրենսդրությամբ անվճար հիմունքներով իրավաբանական օգնության տրամադրման հնարավորություն չնախատեսելու պայմաններում խոչընդոտում էր անձանց սահմանադրական եւ կոնվենցիոն իրավունքների պաշտպանությանը:

Նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման վարույթի նպատակն անձանց՝ Սահմանադրությամբ կամ Եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության հնարավորություն է ստեղծում միայն այն դեպքում, երբ վերանայման կարգը թույլ է տալիս այդ անձանց իրացնելու նաեւ սահմանադրական դատարան դիմելու իրենց իրավունքը, այդ թվում՝ երբ նրանք սահմանադրական դատարանի կամ Եվրոպական դատարանի՝ նոր հանգամանք հանդիսացող որոշման կայացման պահին ունեցել են այդպիսի իրավունքն օրենքի պահանջներին (ժամկետներին) համապատասխան իրացնելու հնարավորություն: Ոչ միայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի գործող 426.2 հոդվածի 2-րդ մասը, այլ նաև ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի գործող 204.21 հոդվածը նման հնարավորություն չեն տալիս իրենց իրավունքների սահմանադրական կամ կոնվենցիոն պաշտպանություն իրականացնելու այն անձանց, ովքեր տարբեր պատճառներով քաղաքացիական կամ քրեական գործերի քննությանը չեն մասնակցել, բայց ունեցել են այդ իրավունքը: Սահմանադրական դատարանի որոշումից հետո կատարվելիք օրենսդրական բարեփոխումները հնարավորություն կընձեռեն անձանց սահմանադրական դատարանի կամ Եվրոպական դատարանի որոշման հիման վրա վերականգնելու Սահմանադրությանը կամ Կոնվենցիային հակասող ճանաչված նորմի կիրառման արդյունքում խախտված իրենց իրավունքները:

Տվյալ գործով կայացված որոշման 8-րդ կետում սահմանադրական դատարանն իր որոշումների իրավական հետեւանքների եւ դրանց հիման վրա դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտի կիրառման պրակտիկան ուսումնասիրելով՝ արձանագրել է, որ «... դատարանների կողմից վերանայվում են միայն այն անձանց առնչությամբ կայացված դատական ակտերը, որոնց դիմումի հիման վրա սահմանադրական դատարանն ընդունել է օրենքի կիրառված դրույթի՝ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ որոշում եւ նշել, որ նման իրավակիրառական պրակտիկան «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 69 հոդվածի 12-րդ մասում ամրագրված՝ «դիմող» եզրույթի բովանդակությանը սահմանափակ մեկնաբանություն հաղորդելու արդյունք է»:

Նույն 8-րդ կետում հղում կատարելով ՍԴՈ-751 որոշմանը՝ սահմանադրա-

կան դատարանը նշել է հետևյալը. «Սահմանադրական դատարանը վերոհիշյալ որոշմամբ շեշտել է, որ «տվյալ դեպքում «դիմող» հասկացությունը պետք է մեկնաբանվի լայն իմաստով եւ անձի սահմանադրական արդարադատության իրավունքի իրացումը պետք է օրենսդրորեն երաշխավորված լինի», եւ նշել է, որ սահմանադրական դատարանի միջոցով տրամադրվող իրավական պաշտպանությունից օրենքով սահմանված վեցամսյա ժամկետում օգտվելու հնարավորությունը լիարժեք կարող է ապահովվել միայն այն դեպքում, երբ սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա վերանայվեն նաեւ այն անձանց առնչությամբ կայացված դատական ակտերը, որոնց վերաբերյալ վերջնական դատական ակտի կայացման եւ տվյալ անձի նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականության հարցի վերաբերյալ այլ դիմումի (դիմումների) հիման վրա սահմանադրական դատարանում գործի դատաքննություն սկսելու օրվա կամ այդ հարցով սահմանադրական դատարանի որոշման ընդունման օրվա միջեւ ժամանակահատվածը չի գերազանցում վեց ամիսը (եյնելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 69 հոդվածի 5-րդ մասի պահանջից): Հետեւաբար, սահմանադրական դատարանն ընդգծել է օրենսդրի պարտականությունը՝ սահմանել նոր հանգամանքների հիման վրա դատական ակտերի վերանայման այնպիսի հստակ իրավակարգավորում, որը երաշխավորի անձի՝ Սահմանադրության 101 հոդվածի 6-րդ կետով ամրագրված՝ սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունքի, ինչպես նաեւ Սահմանադրության 19 հոդվածում ամրագրված իրավունքի արդյունավետ իրացման հնարավորությունը: Սահմանադրական դատարանը նշել է, որ «անհրաժեշտ է հստակ ամրագրել նաեւ այն անձանց վերաբերյալ դատական ակտերը վերանայելու օրենսդրական պահանջ, որոնք թեւ սահմանադրական դատարանում չեն հանդիսացել դատավարության կողմ, սակայն սահմանադրական դատարանում իրենց գործի քննության հնարավորությունից զրկված են եղել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 32 հոդվածի 3-րդ կամ 5-րդ մասերի ուժով»: Դրանով իսկ կարելու է սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա դատական ակտերի վերանայման այնպիսի կարգի սահմանումը, որը լիարժեք հնարավորություն կընձեռի անձին սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա վերականգնելու Սահմանադրությանը հակասող ճանաչված նորմի կիրառման արդյունքում խախտված իր իրավունքը»:

Անդրադառնալով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական ակտին որպես նոր հանգամանքի հիմքով դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման հիմքին՝ սահմանադրական դատարանը, վերահաստատելով ՍԳՌ-758 որոշմամբ արտահայտած իր դիրքորոշումները, հաշվի առնելով Եվրոպական դատարանի ուղենիշ վճիռների բովանդակությունը, դրանցով հետապնդվող հանրային-իրավական նպատակն ու կարելուությունը՝ կատարելագործելու մարդու իրավունքների պաշտպանության ներպետական իրավական համակարգը, նաեւ հաշվի առնելով Եվրոպական դատարանի վճիռների հիման վրա ներպետական իրավահամակարգի կատարելագործման անհրա-

Ժեշտության վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի (2004)³ հանձնարարականի դրույթները, գտել է, որ ՀՀ Ազգային ժողովի խնդիրն է նախատեսել օրենսդրական կարգավորման այնպիսի միջոցներ, որոնց առկայությամբ կերաշխավորվի ոչ միայն Եվրոպական դատարանի ուղենիշ վճիռների հիման վրա Հայաստանի Հանրապետությունում իրավահամակարգային բնույթի բարեփոխումների իրականացումը, այլև այն անձանց՝ Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների դատական կարգով արդյունավետ պաշտպանության ապահովումը, ովքեր **Եվրոպական դատարանի կողմից համապատասխան վճռի կայացման պահին (կամ նույն հարցով այլ դիմումների հիման վրա դատաքննությունն սկսելու օրվա դրությամբ) ունեցել են այդ իրավունքը Կոնվենցիայով նախատեսված պահանջներին (ժամկետներին) համապատասխան իրացնելու հնարավորություն:**

Տվյալ գործով որոշման մեջ անդրադառնալով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.7 հոդվածի 4-րդ մասի սահմանադրականության խնդրին՝ դատարանը հաստատագրել է, որ խնդրի լուծումը պահանջում է համալիր իրավակարգավորում՝ կապված նաև դատավարության մյուս փուլերում երաշխավորված անվճար իրավաբանական օգնության տրամադրման՝ օրենքով նախատեսված հիմքերի ընդարձակման հետ: Տվյալ որոշմամբ սահմանադրական դատարանը վերահաստատել է ՍԳՈ-765 որոշմամբ արտահայտած այն դիրքորոշումը, համաձայն որի՝ «... փաստաբանի միջոցով վճռաբեկ դատարան դիմելու պահանջը կարող է իրավաչափ համարվել, եթե բխում է ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց շահերից՝ ներկայացուցչությունն իրականացնելով արհեստավարժ եւ փորձառու մասնագետների միջոցով ... միաժամանակ հարկ է համարում ընդգծել, որ փաստաբանի միջոցով վճռաբեկ դատարան դիմելու ինստիտուտը՝ որպես այլընտրանքային տարբերակ, իրավաչափ կարող է համարվել միայն այն դեպքում, երբ օրենսդրությունը փաստաբանի ծառայությունից օգտվելու հնարավորությունը երաշխավորի յուրաքանչյուրի համար՝ անկախ տվյալ անձի ֆինանսական հնարավորություններից»:

Սահմանադրական դատարանը գտել է, որ անձանց փաստաբանական ծառայությամբ ապահովելու իրավակարգավորման համանման սկզբունքի կիրառումն անհրաժեշտ է քրեական վարույթի բոլոր՝ այդ թվում նոր հանգամանքների հիմքով դատական ակտերը վերանայելու փուլում: Այս համատեքստում էլ ՀՀ Ազգային ժողովի իրավասության խնդիրն է «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքում, ՀՀ դատավարական օրենսգրքերում եւ համապատասխան այլ օրենքներում նախատեսել գործով շահագրգիռ եւ կարիքավոր անձանց իրավաբանական (փաստաբանական) անվճար օգնություն տրամադրելու առավել լայն երաշխիքներ:

Սահմանադրական դատարանի 13.10.2009թ. ՍԳՈ-833 որոշման ընդունումից հետո ՀՀ Ազգային ժողովում շրջանառության մեջ է դրվել Ռ-աֆիկ Պետրոսյանի, Մխիթար Մնացականյանի, Արամ Սաֆարյանի, Վարդան Բոստանջյանի, Կարո Կարապետյանի հեղինակած՝ «Հայաստանի Հանրապետության

տության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացում կատարելու մասին» **Պ-767¹-17.11.2009-ՊԻ-010/0 ՀՀ օրենքի նախագիծը**, որով, սահմանադրական դատարանի որոշմանը համահունչ, նախատեսվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.2 հոդվածի 2-րդ մասը շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ.

«2. Նոր հանգամանքներով դատական ակտերը վերանայելու բողոք ներկայացնելու իրավունք ունեն այդ հանգամանքների հետ առնչվող գործին մասնակցած շահագրգիռ անձինք, ինչպես նաև գործին մասնակից չդարձված այն անձինք, ովքեր վերջնական դատական ակտի կայացման եւ տվյալ անձի նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականության հարցի վերաբերյալ այլ դիմումի (դիմումների) հիման վրա սահմանադրական դատարանում գործի դատաքննություն սկսելու օրվա կամ այդ հարցի վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի որոշման ընդունման օրվա դրությամբ կամ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից համապատասխան վճռի կայացման պահին ունեցել են այդ իրավունքը «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի եւ Կոնվենցիայի պահանջներին (ժամկետներին) համապատասխան իրացնելու հնարավորություն կամ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 32-րդ հոդվածի 3-րդ կամ 5-րդ մասերի ուժով զրկված են եղել սահմանադրական դատարանում իրենց գործի քննության հնարավորությունից»:

Նույն նախագծով նախատեսվում է նաև օրենսգրքի 426.7 հոդվածի 4-րդ մասի վերջին նախադասությունը հանել:

Ըստ այդ նախագծի՝ **իրացվել են ՀՀ սահմանադրական դատարանի ՍԳՈ-751, ՍԳՈ-758, ՍԳՈ-833 որոշումների մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները**, ըստ որոնց՝ վերը նշված նորմերը ճանաչվել են Սահմանադրության 18, 19 եւ 42-րդ հոդվածներին հակասող եւ անվավեր, առաջ են քաշվել օրենսդրական ճիշտ ձեւակերպումների միջոցով օրենսգրքերի նշված նորմերը կատարելագործելու եւ մարդու իրավունքների պաշտպանությունը լիարժեք իրականացնելու հարցեր:

4. «Քաղաքացիներ Ա. Ջեյնալյանի, Ա. Սարգսյանի եւ Կ. Ռուբինյանի, Մ. Գանիեյանի դիմումների հիման վրա՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին եւ 5-րդ մասերի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 07.12.2009թ. ՍԳՈ-844 որոշմամբ անդրադառնալով Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 5-րդ մասին՝ այն ճանաչել է ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանող: Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի առնչությամբ սահմանադրական դատարանը որոշել է.

«1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի «...եւ եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դա-

տախսագի կողմից» դրույթը, դատական պրակտիկայում դրան տրված՝ **նաեւ «անգործությանը» վերագրվող բովանդակության մասով**, որով գործնականում նույն հոդվածի 2-րդ մասի վրա տարածելով 1-ին մասում նախատեսված պայմանն ու նման մեկնաբանությամբ դիմողների նկատմամբ կիրառելով հոդվածի 1-ին մասը՝ սահմանափակվել են մարդու՝ դատարանի մատչելիության եւ արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքները, ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18 հոդվածի 1-ին մասին հակասող եւ անվավեր»:

Խնդիրը կարևորվում է նրանով, որ դատական պրակտիկայում հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների անգործության դեմ բողոքը քննության է առնվում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի հիմքով եւ մերժվում այդ նորմում նախատեսված **դատախազական բողոքարկման պարտադիր կարգը դիմողի կողմից չպահպանվելու պատճառաբանությամբ**: Այսինքն՝ գործնականում դատական պրակտիկան ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի առնչությամբ «գործողություն» եզրույթը հավասարապես վերագրել է նաեւ անգործությանը: Դա այն դեպքում, երբ հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների անգործության դեմ բողոք բերելու համար **նախատեսված չէ նախապես բողոքը դատախազին ներկայացնելու պայման**:

Տվյալ գործով որոշման մեջ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է հետևյալը. «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 41 հոդվածի համաձայն դատարանը, ի թիվս քրեական գործերով ընդհանուր այլ լիազորությունների, իրավասու է «...քննել եւ լուծել հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների որոշումների եւ գործողությունների (**անգործության**) դեմ բողոքները»»: Այսպիսով, մինչդատական վարույթում օրենսդիրը դատարանին լիազորել է քննելու ոչ միայն քրեական վարույթ իրականացնող իրավասու մարմինների ու պաշտոնատար անձանց որոշումների եւ գործողությունների օրինականության, այլեւ՝ **անգործության** վերաբերյալ բողոքները, իսկ «...եւ եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» պայմանը բացառապես վերաբերում է հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի եւ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների **որոշումներին ու գործողություններին**, հետեւաբար՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի իրավակարգավորման շրջանակներում այն չէր կարող վերագրվել նաեւ հիշյալ մարմինների **անգործությանը**» (որոշման 6-րդ կետ):

Նույն որոշման մեջ սահմանադրական դատարանը գտել է, որ «... քրեական գործերով մինչդատական վարույթում բողոքարկման (դատախազական եւ դատական) ինստիտուտի իրավակիրառման շրջանակներում «**գործողություն**» եւ «**անգործություն**» եզրույթները ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով

մինչդատական վարույթի իրավակարգավորման շրջանակներում նույնաբովանդակ մեկնաբանվել չեն կարող: Պետական մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք (այդ թվում՝ քրեական վարույթ իրականացնող մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք) ՀՀ Սահմանադրության 5 հոդվածի երկրորդ մասի նորմատիվ պահանջի համաձայն իրավասու են կատարելու միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով: ... «անգործություն» եզրույթն իրավակիրառական պրակտիկայում, սույն գործի առարկայի շրջանակներում, պետք է ընկալվի որպես հետաքննության, նախաքննության մարմինների, պաշտոնատար անձանց եւ դատախազի՝ Սահմանադրությամբ եւ օրենքներով նախատեսված լիազորությունների (որոշումների ընդունում, իրենց լիազորություններից բխող գործունեության իրականացում) չկատարում: Վերջինս նույնպես կարող է առաջացնել իրավական հետեւանքներ, պատճառ դառնալ մարդկանց սահմանադրական իրավունքների խախտման: Հետեւաբար, մման անգործության դատական բողոքարկման նպատակը եւ ոչ իրավաչափ գործողության դատական բողոքարկման նպատակը նույնական են՝ հետապնդում են իրավունքների պաշտպանության համանման խնդիր: Այլ բան է, որ օրենսդիրը կարող է սահմանել դրանց բողոքարկման տարբեր ընթացակարգեր, սակայն մեկը մյուսով կլանելու եւ մման իրավակիրառական պրակտիկա ձեւավորելու հանգամանքը վկայությունն է այն բանի, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի առկա խմբագրությունն իր մեջ անորոշություն է պարունակում եւ կիրառվում է իրավակիրառական պրակտիկայի կողմից դրան տրված բովանդակության շրջանակներում»:

Սահմանադրական դատարանի 07.12.2009թ. ՍԴՈ-844 որոշման ընդունումից հետո ՀՀ Ազգային ժողովը տվյալ օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու հարցին դեռևս չի անդրադարձել:

Վերոնշյալ 4 գործերն առավելապես կարևորվում են այն հանգամանքով, որ վերջ դրեցին իրավունքների դատական պաշտպանության ոլորտում առկա և իրավական պետությանն անհարիր վերոնշյալ իրավակարգավորումների շտկմանը:

Մի շարք անհատական դիմումների հիման վրա քննված գործերով սահմանադրական դատարանն օրենքների վիճարկվող նորմերը ճանաչել է ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանող: Սակայն դատարանն իր որոշումների պատճառաբանական մասում արձանագրել է նաեւ իրավասու մարմինների այնպիսի գործողություններ ու դրանց նպաստող՝ օրենսդրական բացեր, որոնք խոչընդոտում են մարդկանց սահմանադրական իրավունքների լիարժեք երաշխավորմանն ու ապահովմանը: Սահմանադրական դատարանը կարելու է համարում, որ պետական իշխանության եւ տեղական ինքնակառավարման մարմիններն անհրաժեշտ ուշադրություն դարձնեն նաեւ այդ հանգամանքին:

Գատարանը նշված որոշումների պատճառաբանական մասերում նաև արտահայտել է որոշակի իրավական դիրքորոշումներ և միայն դրանց շրջանակներում է իրավական ակտի վիճարկվող նորմը ճանաչել ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանող: Սահմանադրական դատարանը կարելի է համարում, որ պետական իշխանության եւ տեղական ինքնակառավարման մարմիններն իրենց գործունեության մեջ ելնեն իրավանորմների այնպիսի ընկալումից, ինչպիսին սահմանված է սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումներում:

Մասնավորապես.

ա/ «Հայ ազգային կոնգրես» նախընտրական դաշինքի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին պարբերության՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 08.05.2009թ. ՄԴՈ-803 որոշման 11-րդ կետի 5-րդ և 12-րդ կետի 1-ին պարբերություններում արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները. «... տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ ընտրական իրավունք ունեն 18 տարին լրացած, տվյալ համայնքում հաշվառված **ՀՀ քաղաքացի հանդիսացող բնակիչները**, ինչպես նաև տվյալ համայնքում առնվազն մեկ տարվա հաշվառում ունեցող և **փաստացի բնակվող**, սակայն ՀՀ քաղաքացիություն չունեցող անձինք» (11-րդ կետ): «... իրավակիրառական պրակտիկայում ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին պարբերությանը տրվել է այնպիսի մեկնաբանություն, համաձայն որի՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ կազմվող ընտրողների ցուցակներում կարող են ընդգրկվել նաև տվյալ համայնքի բնակիչ չհանդիսացող անձինք: Սա չի բխում տեղական ինքնակառավարման սահմանադրաիրավական բովանդակությունից: Հիշյալ նորմը կիրառելի է միայն համապետական ընտրությունների ժամանակ ըստ համայնքների ընտրողների ցուցակներ կազմելիս, և վերջինիս առումով սահմանադրականության որևէ խնդիր չի առաջացնում» (12-րդ կետ):

ՀՀ սահմանադրական դատարանը շեշտել է նաև, որ ՀՀ Սահմանադրության դրույթներին համապատասխան՝ «Տեղական ինքնակառավարումն իրականացվում է համայնքներում» (հոդվ. 104): Ընդ որում, **տեղական ինքնակառավարումը համայնքի իրավունքն ու կարողությունն է՝** սեփական պատասխանատվությամբ բնակիչների բարօրության նպատակով Սահմանադրությանը եւ օրենքներին համապատասխան լուծելու տեղական նշանակության հարցերը: Սահմանադրության 104.1. հոդվածի համաձայն՝ **համայնքը** մեկ կամ մի քանի բնակավայրերի **բնակչության հանրությունն է:** Համայնքի սեփականությունը կառավարելու եւ տնօրինելու, համայնքային նշանակության հարցեր լուծելու եւ համայնքի պահանջումների բավարարմանն ուղղված այլ լիազորությունները համայնքն իրականացնում է որպես սեփական լիազորություններ (հոդվ. 105): Այսպիսով, «տեղական ինքնակառավարում» եւ «համայնք» հաս-

կացությունները փոխալայմանավորված են: Համայնքը նույն բնակավայրում ապրող բնակչության հանրություն է: Հետեւաբար, **նույն բնակավայրում ապրող բնակչության կողմից** իր սեփականությունը կառավարելը եւ տնօրինելը, համայնքային նշանակության, ինչպես նաեւ իրենց պահանջումներին բավարարմանն ուղղված այլ հարցերի լուծումը կազմում է տեղական ինքնակառավարման բովանդակությունը: **Տեղական ինքնակառավարման մակարդակում ընտրական իրավունքն ինքնակառավարման իրականացմանը մասնակցելու համայնքի բնակչի իրավունքն ու հնարավորությունն է**, ինչը կոչված է նրան մասնակից դարձնելու համայնքի սեփականության կառավարմանը եւ տնօրինմանը, համայնքային նշանակության հարցերի լուծմանը եւ համայնքի պահանջումներին բավարարմանն ուղղված այլ լիազորությունների իրականացմանը: Սահմանադրության «Տեղական ինքնակառավարումը» գլխում շեշտվում են «բնակիչ» (հոդվ. 104, 104.1.) եւ «համայնքի անդամ» (հոդվ. 107) հասկացությունները: Ընդ որում, Սահմանադրության 107 հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ **տեղական ինքնակառավարման իրավունքը պատկանում է համայնքին**, այսինքն՝ **տվյալ բնակավայրի բնակչության հանրությանը**: Տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններում բնակչության մասնակցությունը ժողովրդավարության ինքնուրույն ու առանձնահատուկ այն ձեւն է, երբ մարդիկ ընդհանուր շահերից ելնելով համատեղ են լուծում իրենց կյանքին առնչվող տեղական խնդիրները: Դրան մասնակցելու իրավունքը ձեռք է բերվում **տվյալ բնակավայրի բնակիչ լինելու հանգամանքով**,

բ/ «Քաղաքացի Սամվել Շուշանյանի դիմումի հիման վրա՝ «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10 հոդվածի 3-րդ կետի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 26.05.2009թ. ՄԴՈ-804 որոշման 6-րդ կետի 3-րդ պարբերությունում արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «Ելնելով «պարտադիր նորմ» հասկացության բովանդակությունից և խնդրո առարկա վճարների գանձման նպատակաուղղվածությունից՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ այդ վճարը բազմաբնակարան շենքի **ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման համար անհրաժեշտ միջոցառումներին և աշխատանքներին սեփականատերերի համաչափ մասնակցության ձև է**: Ընդ որում, սեփականատերն ազատ է մասնակցության ձևերի միջև ընտրություն կատարելու հարցում: Վճարն այն այլընտրանքային ձևն է, որը փոխարինում է անհրաժեշտ աշխատանքները սեփական ծախսերով և միջոցներով կատարելուն»: Որոշման մեջ սահմանադրական դատարանը նաեւ ընդգծել է, որ վիճարկվող դրույթը դիտարկելով «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի ողջ իրավակարգավորման համատեքստում՝ այն բավարարում է օրենքի որոշակիությանը եւ կանխատեսելիությանը ներկայացվող պահանջները: Միաժամանակ, վիճարկվող 10 հոդվածի 3-րդ մասում ներառված միջանկյալ դարձվածքը՝

«... շինության սեփականատերերի ժողովի կողմից սույն օրենքով սահմանված կարգով հաստատված նորմերից ելնելով» ձեռակերպումը խմբագրական հստակեցման անհրաժեշտություն ունի: Բացի դրանից, սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ օրենսդրության մեջ հետետողականություն չի դրսևորվել «պարտադիր վճարներ» եւ «պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարներ» հասկացությունների օգտագործման հարցում,

զ/ «Քաղաքացի Յուրիկ Ավինյանի եւ այլոց, «ԿԱՐ-ԱՎՏՈ» ՍՊԸ-ի, քաղաքացիներ Վազգեն Դանիելյանի եւ Էրնեստ Դանիելյանի դիմումների հիման վրա՝ ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2006 թվականի նոյեմբերի 27-ին ընդունված՝ «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասի, 4 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերի, 6, 7 հոդվածների՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 14.07.2009թ. ՍԴՈ-815 որոշման 7-րդ եւ 9-րդ կետերում արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

«... վերահաստատելով իր՝ 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշման 8-րդ կետի 5-րդ, 6-րդ եւ 7-րդ պարբերություններում, 10-րդ կետի 2-րդ, 3-րդ եւ 14-րդ պարբերություններում, 11-րդ կետի 1-ին, 4-րդ եւ 5-րդ պարբերություններում ամրագրված իրավական դիրքորոշումները՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված՝ «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման սահմանադրական հիմքը բացառիկ՝ գերակա հանրային շահն է» դրույթը ներառում է բացառիկ՝ գերակա հանրային շահով պայմանավորված հասարակության եւ պետության կարիքը: Տվյալ ձեռակերպման մեջ «հիմք» եզրույթը շեշտում է այն պայմանի առկայությունը, որի դեպքում է միայն հնարավոր սեփականության օտարումը: Իրավակիրառական պրակտիկան եւ ցանկացած գործի փաստական հանգամանքների գնահատումը պետք է ելնի նշված դրույթի սահմանադրաիրավական այդ բովանդակությունից»:

Միաժամանակ, սահմանադրական դատարանը մատնացույց է արել օրենքում առկա հասկացութային որոշ անհստակություններ եւ վերը նշված որոշման նույն 7-րդ կետում ընդգծել է հետևյալը. «... օրենքի անվանման մեջ ու բազմաթիվ հոդվածներում (1, 3, 4, 6, 11, 14, 18) առանց երկիմաստության խոսքը վերաբերում է հասարակության եւ պետության **կարիքների համար** սեփականության օտարմանը: Դա միարժեք նշանակում է, որ հաշվի առնելով նաեւ ՀՀ Սահմանադրության 31 հոդվածի 3-րդ մասի պահանջը, սեփականության օտարումը հնարավոր է միայն մեկ նպատակ իրականացնելու՝ հասարակության եւ պետության կարիքը բավարարելու համար: Սակայն, ինչպես ընդգծվել էր նաեւ

ՄԳՈ-630 որոշման մեջ, հասարակության եւ պետության ոչ բոլոր կարիքները կարող են սեփականության օտարման հիմք հանդիսանալ: Սահմանադրությունը կոնկրետ պայման է առաջադրում՝ դրանք հասարակության եւ պետության այն **կարիքներն են**, որոնք միայն **պայմանավորված են բացառիկ՝ գերակա հանրային շահերով**: Նման հստակ սահմանադրաիրավական կարգավորման պայմաններում, օրենքի 7 հոդվածի 2-րդ մասի ա) կետում նշվում է, որ բացառիկ՝ գերակա հանրային **շահի համար** պետք է օտարվի սեփականությունը: Դ-ա, իր հերթին, ելնում է օրենքի 4 հոդվածի 3-րդ մասի, 7 հոդվածի 2-րդ մասի ա) կետի այն ձեւակերպումներից, որոնցում բացառիկ՝ գերակա հանրային **շահի** եւ, դրանով պայմանավորված, հասարակության եւ պետության **կարիքի** որոշ նույնականացում է նկատվում: Վերջինս, իր հերթին՝ «**դեպքում**» եւ «**համար**» եզրույթների ոչ համարժեք կիրառման արդյունք է: Այդուհանդերձ, օրենքի ու նաեւ նշված հոդվածների այլ դրույթների ընդհանուր տրամաբանությունն այն է, որ **սեփականությունը կարող է օտարվել հասարակության եւ պետության կարիքների համար**:

Հաշվի առնելով վերջին հանգամանքը, այս հարցի առնչությամբ սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները, ինչպես նաեւ նկատի ունենալով, որ ՀՀ Սահմանադրության 6 հոդվածի համաձայն Սահմանադրության նորմերը գործում են անմիջականորեն, օրենքի ցանկացած դրույթի իրավակիրառական պրակտիկան պետք է ելնի այն սկզբունքից, որ չնայած տվյալ իրավակարգավորման շրջանակներում «հասարակության եւ պետության կարիքը» եւ «բացառիկ՝ գերակա հանրային շահը» հանդես են գալիս օրգանական մեկ միասնականության մեջ, այսուհանդերձ, բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի առկայությունն այն **պայմանն է**, որի պարագայում հնարավոր է դառնում սեփականության օտարումը **պետության եւ հասարակության կարիքների համար**»:

Տվյալ որոշմամբ սահմանադրական դատարանն իրավական դիրքորոշում է արտահայտել նաև համապատասխան դատական վեճի դեպքում դատարանների իրավաչափ գործունեության վերաբերյալ: Սասնավորապես, սահմանադրական դատարանը գտել է, որ օրենքի 4 հոդվածի 1-ին մասի ե) կետով, ինչպես նաև 9 հոդվածով նախատեսված հիմքերով դատական վեճի առկայության պայմաններում Սահմանադրության 6 հոդվածի 1-ին մասի, 31 հոդվածի 3-րդ մասի, ինչպես նաև 3 հոդվածի 3-րդ մասի պահանջներից ելնելով **դատարանը պարտավոր է** պատասխան տալ հետևյալ հարցերին. **Ո՞ր**՝ տվյալ սեփականության օտարման առնչությամբ առկա՞ է հասարակության եւ պետության կարիքը, թե՛ ոչ, **երկրորդ**՝ այդ կարիքը պայմանավորվա՞ծ է միայն բացառիկ՝ գերակա հանրային շահով, թե՛ ոչ: Այդ հարցերի պատասխանների առկայության պայմաններում կարող է հետագա գործընթացն օրենքով նախատեսված շարունակությունն ունենալ:

Սահմանադրական դատարանն սկզբունքային է համարել նաև օրենքի 13 հոդվածի 4-րդ մասի երաշխիքային այն դրույթը, որ «...դատարանի վճռից ծա-

գող պետական գրանցման ենթակա գույքի նկատմամբ իրավունքները ծագում են միայն դրանց պետական գրանցման պահից»: Նման նորմատիվ պահանջի բացակայությունը նախկինում սեփականության իրավունքի խախտման լուրջ պատճառ էր դարձել:

Դիտարկվող որոշման 9-րդ կետում սահմանադրական դատարանն օրենսդրի ուշադրությունն է հրավիրել մի շարք օրենսդրական բացթողումների վրա, մասնավորապես արձանագրելով հետևյալը. «...«Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքում ոչ ամբողջությամբ են արտացոլված սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշման մեջ ամրագրված իրավական դիրքորոշումները: Մասնավորապես.

ա/ օրենքում չեն իրացվել սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշման 10-րդ կետի 5-րդ եւ 11-րդ պարբերություններում ամրագրված իրավական այն դիրքորոշումները, համաձայն որոնց՝ «Օրենքը պետք է սահմանի հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման կարգը, որոշակիացնելով. «իրավաչափ նպատակի համար սեփականության տարբեր օբյեկտների օտարման առանձնահատկությունները»,

բ/ օրենքում չի իրացվել սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշման 10-րդ կետի 13-րդ պարբերությունում ամրագրված իրավական դիրքորոշումը, համաձայն որի՝ «Օրենքը միաժամանակ պետք է նախատեսի, որ սեփականատիրոջ եւ պետության (ի դեմս նրա լիազոր մարմնի) միջեւ կնքվում է գերակա հանրային շահով պայմանավորված՝ հասարակության եւ պետության կարիքների համար գույքի օտարման եւ համարժեք փոխհատուցման պայմանագիր, որում պետք է հստակ շարադրված լինեն վերոհիշյալ պահանջներից բխող երկկողմ պարտավորությունները, ինչպես նաեւ այն պայմանը, որ նման պայմանագրով տրված փոխհատուցումը չի կարող դիտվել որպես հարկվող եկամուտ»:

Հաշվի առնելով, որ թեեւ վերոհիշյալ հարաբերությունների կարգավորման անհրաժեշտության հիմնավորումն անմիջականորեն պայմանավորված չէ սույն գործով վիճարկվող նորմերի սահմանադրականության խնդրով, այնուամենայնիվ, «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի կիրառման պրակտիկայի ուսումնասիրման արդյունքներով սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ այդ օրենքում սահմանադրական դատարանի 18.04.2006թ. ՍԴՈ-630 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների ոչ ամբողջությամբ արտացոլված լինելու հանգամանքն իր արտացոլումն է գտնում իրավակիրառական պրակտիկայում ծագող տարաբնույթ վեճերում, որոնց հաղթահարումը հետագա օրենսդրական հստակեցումների անհրաժեշտություն ունի»,

զ/ ««Բջնի» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ի եւ «Կոմուննախագիծ» ՓԲԸ-ի դիմումների հիման վրա՝ «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման

վճարների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 7 եւ 19 հոդվածներին, «Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 18.07.2009թ. ՄԴՈ-816 որոշման 7-9-րդ կետերում արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

«Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաեւ, որ բնօգտագործման վճարի իրավական բովանդակությունը վերոհիշյալից էականորեն տարբերվող ընկալում է ստացել տարբեր մարմինների ու դրանց ստորաբաժանումների կողմից:

Մասնավորապես, ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության պետի՝ 25.07.2003թ. թիվ 03/20-Ն հրամանի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ գործադիր իշխանությունը «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված բնօգտագործման վճարը դիտարկել է որպես պարտադիր վճար: Մյուս կողմից, ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության գանգատարկման հանձնաժողովն իր՝ 22.02.2008թ. թիվ 4/1 որոշմամբ, հղում կատարելով ՀՀ Ընդերքի մասին օրենսգրքի 4, 5 եւ 6 հոդվածներին՝ իրավամբ բնօգտագործման վճարը դիտարկել է որպես ընդերքն օգտագործման տրամադրելու համար օգտագործողների կողմից վճարվող ընդերքօգտագործման վճար:

Միաժամանակ, հարկ է նշել, որ ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքի՝ «Ընդերքօգտագործման վճարների որոշումը եւ վճարման կարգը» վերտառությամբ 46 հոդվածը սահմանում է, որ այդ օրենսգրքի 44 հոդվածով նախատեսված վճարները սահմանվում են ՀՀ օրենքով, իսկ 44 հոդվածն ընդերքն օգտագործելիս կատարվող վճար է համարում ընդերքի օգտագործման (բնավճար, ռոյալթի) վճարը: Մինչդեռ ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքի 6 հոդվածի 12-րդ կետը նախատեսում է, որ ընդերքի օգտագործման եւ պահպանության բնագավառում ՀՀ կառավարության իրավասություններն են՝ 12) իր իրավասության սահմանում ընդերքօգտագործման վճարների դրույքաչափերի սահմանումը:

Թերեւս նման հակասական մոտեցումների համար կարող էր հիմք հանդիսանալ այն հանգամանքը, որ օրենսդիրը եւս տարբեր օրենքներում հետետողականություն չի դրսեւորել բնօգտագործման վճարի բնույթը հստակ արտահայտելու հարցում: Չնայած նրան, որ «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքում այդ վճարի իրավական բովանդակությունը հստակ է, սակայն 2000 թվականի մայիսի 17-ին ընդունված եւ 2000 թվականի հուլիսի 1-ից ուժի մեջ մտած՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 4-րդ կետը սահմանում է, որ «...Թեմատիկ են հարկային, մաքսային, պարտադիր սոցիալական ապահովության, **բնօգտագործման**, բնապահպանական եւ օրենքով սահմանված այլ պարտադիր վճարների հաշվարկման ու

վճարման ճշտությունը պարզելուն ուղղված ստուգումները»: Միաժամանակ, «ՀՀ բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 17 հոդվածի 2-րդ կետի «բ» ենթակետը բնօգտագործման վճարը դիտում է որպես **հարկային եկամուտ**: Նման իրավիճակի բացառման եւ օրենսդրական հստակ կանոնակարգման խնդիրը պետք է լուծվի ՀՀ Ազգային ժողովի օրենսդրական քաղաքականության շրջանակներում» (որոշման 7-րդ կետ):

Անդրադառնալով տնտեսավարող սուբյեկտի գործունեության նկատմամբ պետության կողմից իրականացվող հսկողական-վերահսկողական գործառնությունների հարցին՝ սահմանադրական դատարանը նույն որոշման 8-րդ կետում արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

«Հաշվի առնելով ՀՀ Սահմանադրության 5 հոդվածի 1-ին պարբերության, 83.5. հոդվածի 3-րդ կետի, 89 հոդվածի 4-րդ կետի դրույթների բովանդակությունը, ինչպես նաև սահմանադրական դատարանի 2008 թվականի նոյեմբերի 25-ի ՍԳՈ-780 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների վճարողների կողմից բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների գումարները հաշվարկելուն ուղղված գործունեությունն իրենից ներկայացնում է **սեփականատիրոջ՝ պետության առջև տնտեսավարող սուբյեկտի պայմանագրային պարտավորությունների կատարումն ապահովող գործունեություն**, որը չի ներառվում տնտեսավարող սուբյեկտի «ձեռնարկատիրական գործունեություն» հասկացության բովանդակային ծավալներում: Հետեւաբար, բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճար վճարողների կողմից վճարների հաշվարկման եւ վճարման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելիս հարկային մարմինը վերահսկում է ոչ թե տնտեսավարող սուբյեկտի ձեռնարկատիրական գործունեությունը, այն է՝ գույքի օգտագործման, ապրանքների վաճառքի, աշխատանքների կատարման եւ ծառայությունների մատուցման ընթացքը եւ դրա համապատասխանությունն օրենսդրության պահանջներին, այլ վերջինիս կողմից սեփականատիրոջ առջև ստանձնված **պայմանագրային պարտավորությունների կատարումը**: Ըստ այդմ էլ, Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 3-րդ կետը չի պարտադրում, որ պայմանագրային պարտավորությունների կատարման նկատմամբ հսկողության կամ վերահսկողության եւ դրանց իրականացման համար անհրաժեշտ մյուս գործողությունների իրականացման կարգերը սահմանվեն օրենքով: Դրանք կարող են սահմանվել նաև կառավարության որոշմամբ:

Ինքնանպատակ չէ այն, որ ի տարբերություն հսկողական եւ վերահսկողական գործառնությունների իրականացման գործընթացի փուլեր հանդիսացող վերստուգման, չափազրման, հսկիչ գնման, հարկվող օբյեկտների հաշվարկի եւ վերահաշվարկի (գնահատման եւ վերագնահատման) կարգերի, որոնք անմիջականորեն առնչվում են տնտեսավարող սուբյեկտի ձեռնարկատիրական գործունեությանը եւ սահմանված են օրենքով, հսկողական եւ վերահսկողական գործառնությունների իրականացման գործընթացի փուլեր հանդիսացող **հարկային**

պարտավորությունների հաշվարկի եւ վերահաշվարկի (գնահատման եւ վերագնահատման), հարկային հաշվարկների ճշտման եւ հարկային պարտավորությունների ճշգրտման կարգերը, որոնք անմիջականորեն առնչվում են տնտեսավարող սուբյեկտի ֆինանսատնտեսական գործունեության արդյունքում պարտավորությունների կատարմանը, օրենքի հիման վրա սահմանված են կառավարության որոշմամբ»:

Անդրադառնալով «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասով ՀՀ կառավարությանը հարկվող օբյեկտների հաշվարկման կարգ սահմանելու իրավասություն վերապահելուն՝ սահմանադրական դատարանը գտել է, որ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասն արդեն իսկ ամրագրել է վերահսկողության շրջանակները, ըստ էության սահմանելով հարկվող օբյեկտների հաշվարկման կարգը, իսկ ՀՀ կառավարության կողմից 18.09.1998 թվականին ընդունված թիվ 580 որոշմամբ սահմանված կարգն ըստ էության ոչ թե նոր կարգի սահմանում է, այլ օրենքով արդեն իսկ սահմանված կարգի կենսագործմանն ուղղված իրավակարգավորում, որում առավել կոնկրետացվում են օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված կարգի դրույթները: Այսինքն՝ ՀՀ կառավարության 18.09.1998թ. թիվ 580 որոշումը հանդես է գալիս որպես «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասի կիրարկումն ապահովող իրավական ակտ, նշված որոշմամբ սահմանված կարգն ըստ էության հանդես է գալիս որպես «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված կարգի կիրարկման կարգ, եւ **իրավակիրառողը պետք է ելնի այդ սկզբունքներից:**

Միեւնույն ժամանակ, ՀՀ օրենսդրության վերլուծության արդյունքների հիման վրա սահմանադրական դատարանը գտել է, որ «հարկվող օբյեկտ» եւ «հարկային պարտավորություն» հասկացությունները վերաբերում են բացառապես հարկերին եւ պարտադիր այլ վճարներին: Այս առնչությամբ գնահատելով իրավակիրառական պրակտիկան եւ հաշվի առնելով սահմանադրական դատարանի 2008 թվականի մայիսի 13-ի ՍԴՈ-753 եւ սույն որոշումներով պարտադիր վճարների վերաբերյալ արտահայտած իրավական դիրքորոշումները, ինչպես նաեւ ելնելով հարկվող օբյեկտի, հարկային պարտավորության բնույթից՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ **«Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածը կիրառելի չէ բնօգտագործման վճարների նկատմամբ,**

դ/ «Քաղաքացի Խ. Մուքիասյանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 285 հոդվածի 2-րդ մասի երկրորդ պարբերության՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանը հաշվի առնելով ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածի սահմանադրաիրավական բովանդակությունը՝ այդ հոդվածի 3-րդ մասի իրավակարգավորման առարկան եւ նպատակը, խնդիրը դիտարկելով «ձեռքակալում» եւ «կալանավորում» ինստիտուտների էության, նպատակների եւ կիրառման հիմքերի համատեքստում, իր 12.09.2009թ. ՍԴՈ-827 որոշման 5-րդ կետում արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը.

«... ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածը, այդ թվում՝ նաև դրա 3-րդ մասում ամրագրված դրույթը, չի սահմանում «ձերբակալման» եւ «կալանավորման» ինստիտուտների կիրառման, ձերբակալման կամ կալանավորման մասին իրավասու մարմինների կողմից անհրաժեշտ որոշումներ կայացնելու հաջորդականությունը, ձերբակալումը չի դիտարկում որպես կալանավորման պարտադիր նախապայման եւ, հետեւաբար, ձերբակալված լինելու փաստի բացակայությունը՝ որպես կալանավորումը բացառող հանգամանք: Միաժամանակ, քրեական գործի մինչդատական վարույթի փուլում վերահսկողական իր գործառույթն իրականացնելու նպատակով դատարանի կողմից կալանավորման վերաբերյալ ընդունված որոշումը ոչ թե անձին դատապարտող ակտ է, այլ արդյունավետ ու անաչառ վերահսկողություն իրականացնելու, Սահմանադրության 16 հոդվածի, Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 5 հոդվածի պահանջների կատարումն ապահովող նախապայման»:

Անդրադառնալով անձի՝ դատավորի մոտ տարվելու եւ լավելու իրավունքին, հիմք ընդունելով տվյալ հարցի վերաբերյալ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը՝ սահմանադրական դատարանը նույն որոշման 7-րդ կետում արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը.

«Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ դատավորի մոտ տարվելու եւ լավելու իրավունքի իրացումն անմիջականորեն եւ անխզելիորեն կապված է անձին փաստացիորեն անազատության մեջ պահելու, այն է՝ անձին հասարակությունից ֆիզիկապես մեկուսացնելու փաստի հետ՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ այդ իրավունքի իրացման երաշխավորման պարտականությունը պետության համար ծագում է անձին ազատությունից փաստացիորեն զրկելու, այն է՝ անձին հասարակությունից ֆիզիկապես մեկուսացնելու պահից: Այսինքն՝ ինչպես ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածով, այնպես էլ Կոնվենցիայի 5 հոդվածով նախատեսված բոլոր երաշխիքները, այդ թվում՝ նաև դատարանի առջեւ լավելու իրավունքը, սկսում են գործել միայն այն պահից սկսած, երբ անձը պետության կողմից փաստացիորեն զրկվում է ազատությունից: Հետեւաբար, նկատի ունենալով, որ հետախուզման մեջ գտնվող անձը փաստացիորեն ազատությունից զրկված չէ, նրա բացակայության պայմաններում կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդության քննարկման ժամանակ այդ անձը չի օգտվում վերոհիշյալ երաշխիքներից, այդ թվում՝ դատարանում լավելու իրավունքից...»:

Անդրադառնալով անձին ազատությունից զրկելու ինստիտուտի և ազատ տեղաշարժվելու իրավունքի սահմանափակման փոխհարաբերակցությանը՝ սահմանադրական դատարանը դիտարկվող որոշման 9-րդ կետում արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը.

«... եթե որեւէ իրավական ինստիտուտի կիրառում անհրաժեշտաբար եւ անխուսափելիորեն ենթադրում է այս կամ այն իրավունքի իրավաչափ սահմանափակում, ապա նման ինստիտուտի կիրառումը չի կարող ենթադրել նաև տվյալ

իրավունքի խախտում: Այս հիմքով սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Սահմանադրության 16 հոդվածի հիման վրա ազատության եւ անձնական անձեռնմխելիության իրավունքի սահմանափակման շրջանակներում Սահմանադրության 25 հոդվածով սահմանված՝ ազատ տեղաշարժվելու իրավունքի ենթադրյալ խախտումը չի կարող սահմանադրական դատարանում դառնալ քննության առարկա:

Այն դիրքորոշումը, որ Կոնվենցիայի 5 հոդվածի հիման վրա ազատության եւ անձնական անձեռնմխելիության իրավունքի շրջանակներում չի կարող վիճարկվել նաեւ տեղաշարժի իրավունքի ենթադրյալ խախտումը, արտահայտված է նաեւ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում (մասնավորապես, Գուզարդին ընդդեմ Իտալիայի գործով 1980թ. նոյեմբերի 6-ի վճիռը, կետ 92, *Guzzardi v. Italy*)»:

Ե/ «Սաթի» ՓԲԸ-ի դիմումի հիման վրա՝ «Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետի, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 22.09.2009թ. ՄԴՈ-832 որոշման 6-րդ, 8-րդ և 9-րդ կետերում արտահայտել է մի շարք իրավական դիրքորոշումներ:

«Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետի սահմանադրականության հարցի առնչությամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանը որոշման 6-րդ կետում նշված հարցը դիտարկելով պետության գործառույթների, անձպետություն փոխհարաբերությունների, ՀՀ Սահմանադրության 45 հոդվածի, 83.5. հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ կետերի համատեքստում՝ գտել է, որ հարկային արտոնությունից օգտվելու իրավունքի իրականացումն ըստ էության հարկեր վճարելու պարտականության կատարումն է եւ Սահմանադրության 45 հոդվածով սահմանված հարկեր վճարելու պարտականության կատարումն ապահովող արդյունավետ մեխանիզմի տարրը: Սահմանադրական դատարանը գտել է նաև, որ Սահմանադրությունը պարտավորեցնում է սուբյեկտիվ իրավունքները եւ պարտականություններն իրականացնել որոշակի պայմաններում և կարգով և հիմք է ընդունել այն հանգամանքը, որ տվյալ դեպքում «կարգ» հասկացությունը ներառում է «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետով հարկատուի վրա դրված պարտականությունը, որն էլ ուղղված է անձի կողմից հարկային արտոնության իր սուբյեկտիվ իրավունքի, ինչպես նաև հարկերի վճարման պարտականության իրականացմանը:

Դրա հիման վրա էլ սահմանադրական դատարանը գտել է, որ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետով սահմանված պարտականությունը, որպես հարկային արտոնությունից օգտվելու սուբյեկտիվ իրավունք, հետեւաբար՝ հարկերի վճարման պարտականության իրականացման կարգի տարր, ապահովվելով պետության ֆինանսական վերահսկողության գործա-

ռույթի արդյունավետ իրականացումը՝ հետապնդում է իրավաչափ նպատակ եւ չի կարող դիտարկվել որպէս հարկատուի վրա դրված անիրավաչափ պարտականություն:

Դիտարկվող որոշման 8-րդ կետում անդրադառնալով «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետի և ՀՀ Սահմանադրության 21 հոդվածի եւ 22 հոդվածի 1-ին մասի միջև ենթադրյալ հակասահմանադրականության վերաբերյալ դիմողի փաստարկներին, հիմք ընդունելով անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի վերաբերյալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է հետևյալը.

«Ըստ վերոգրյալի մեկնաբանելով ՀՀ Սահմանադրության 21 հոդվածում եւ 22 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված սահմանադրական սկզբունքների բովանդակությունը՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ անձն այդ սկզբունքների պաշտպանությունից սկսում է օգտվել միայն այն պահից սկսած, երբ նա տեղեկացվում է, որ իրավասու մարմինները հիմք ունեն ենթադրելու, որ նա կատարել է դատապարտելի արարք: Հետևաբար, անձը չի կարող օգտվել նշված սկզբունքների պաշտպանությունից, քանի դեռ իրավասու մարմինների մոտ չի ծագել ենթադրություն իր կողմից դատապարտելի արարք կատարած լինելու վերաբերյալ, եւ ինքը չի տեղեկացվել այդ ենթադրության առկայության մասին:

Ելնելով անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի եւ «քրեական մեղադրանք» հասկացության նշված բովանդակությունից եւ հաշվի առնելով, որ իրավասու մարմինների կողմից տնտեսավարող սուբյեկտին՝ վիճարկվող նորմում ամրագրված պարտականության կատարման պահանջ ներկայացնելու դեպքում որեւէ իրավախախտում կատարած լինելու ենթադրություն դեռեւս առկա չէ՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 21 հոդվածով սահմանված անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը եւ դրա հետ փոխկապակցված՝ 22 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված՝ ինքն իր դեմ ցուցմունք չտալու պարտավորություն չկրելու սկզբունքը խնդրո առարկա իրավիճակում կիրառելի չեն»:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտել է, որ հարկային արտոնությունների իրավունքը, ինչպէս նաեւ առհասարակ հարկային պարտավորությունը հաստատող փաստաթղթեր ներկայացնելու պարտականությունն ամբողջությամբ բխում է հարկ մուծելու սահմանադրական պարտականությունից եւ ուղղված է այդ պարտականության բարեխիղճ կատարման նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողության իրականացմանը:

Դիտարկվող որոշման 9-րդ կետում անդրադառնալով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի սահմանադրականության հարցին, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի վիճարկվող լիազորության իրավաչափությունը դիտարկելով ՀՀ դատական իշխանության համակարգում վճռաբեկ դատարանի՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ նախատեսված գործառնական տեղի եւ դերի, օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու՝ նրա սահմա-

նադրական գործառույթի համատեքստում՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է հետևյալը.

«Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետը, նախատեսելով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի խնդրո առարկա լիազորությունը, միաժամանակ, որպես այդ լիազորության կիրառման իրավաչափությունն ապահովող երաշխիք ամրագրում է դրանից օգտվելու չափորոշիչները: Այն է՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով նախատեսված լիազորությունը կարող է կիրառել բոլոր այն դեպքերում, երբ ստորադաս դատարանի հաստատած փաստական հանգամանքները թույլ են տալիս վճռաբեկ դատարանին ստորադաս դատարանի ակտից տարբերվող ակտ կայացնելու, եւ եթե դա բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից ...:

Նման գործերի քննության ժամանակ պետք է հաշվի առնվեն նաեւ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227 հոդվածով նախատեսված դատավարության սկզբունքները»:

Գիտարկվող որոշման նույն կետում սահմանադրական դատարանն արձանագրել է նաև, որ վճռաբեկ դատարանի որոշման պատճառաբանված լինելու պահանջը, ի թիվս այլոց, ենթադրում է նաեւ խնդրո առարկա հայեցողական լիազորությունից օգտվելիս արդարադատության արդյունավետության շահի առկայության հիմնավորումը՝ որպես այդ լիազորության կիրառման իրավաչափության երաշխիք: **Մինչդեռ իրավակիրառական պրակտիկայի ուսումնասիրության արդյունքները վկայում են, որ այդ պահանջին մի շարք դեպքերում ձեւական մոտեցում է ցուցաբերվում:** Վերջինս, սակայն, ոչ թե օրենքի դրույթի սահմանադրականության, այլ հիմնավորված կիրառելու խնդիր է:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում վիճարկվող հայեցողական լիազորությունն իրականացնելիս դրա կիրառման իրավաչափությունը կարող է ապահովվել, **եթե վճռաբեկ դատարանը հիմնավորում է արդարադատության արդյունավետության այն շահի առկայությունը, որը հիմք է հանդիսանում նշված լիազորությունից օգտվելու համար,**

զ/ «Արամ Զարամյանի եւ Հայկ Հայրապետյանի դիմումների հիման վրա՝ «Փախստականների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 25 հոդվածի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանը, պարզելով «փախստական» եւ «1988-1992 թվականներին Ադրբեջանի Հանրապետությունից Հայաստանի Հանրապետություն բռնագաղթված անձ» հասկացությունների բովանդակությունը, հղում կատարելով Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի՝ Փախստականների կողմից ընդունող պետության քաղաքացիության ձեռքբերման մասին անդամ պետություններին ուղղված R(84) 21 հանձնարարականին, իր 20.10.2009թ. ՍԴՈ-834 որոշման 7-րդ կետում արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը.

«... օրենքի 25 հոդվածի նպատակը չէր սահմանել փախստականի կարգավիճակ ստացած անձանցից Հայաստանի Հանրապետությունում ծնված երեխաների իրավական կարգավիճակը: Օրենսդրական նման քաղաքականությունն իրավաչափ է, քանի որ փախստականի կարգավիճակ ստացած անձանցից սերված լինելը, Հայաստանի Հանրապետությունում ծնվելու պարագայում, ինքնին չի կարող առաջացնել փախստականի կարգավիճակ ստանալու պարտադիր պայման, քանի որ նման պայմանը չի տեղավորվում «Փախստականների կարգավիճակի մասին» 1951 թվականի Ժնևի կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի Ա. բաժնով եւ «Փախստականների մասին» ՀՕ-288 ՀՀ օրենքով սահմանված՝ «փախստական» հասկացության շրջանակներում:

... փախստականի կարգավիճակ ստացած անձանցից Հայաստանի Հանրապետությունում ծնված երեխաներն ինքնաբերաբար չեն կարող ՀՀ-ում ստանալ փախստականի կարգավիճակ»:

Դատարանների դիմումների հիման վրա ընդունված ՄԳ որոշումները եւ դրանց կատարումը

Սահմանադրական դատարան մուտքագրված՝ ՀՀ դատարանների կողմից ներկայացված 2 դիմումներն էլ (1-ը ներկայացվել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի, մյուսը՝ ՀՀ վարչական դատարանի կողմից) սահմանադրական դատարանի աշխատակարգային որոշումներով ընդունվել են քննության: Դրանցից ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի կողմից ներկայացված դիմումով սահմանադրական դատարանի ըստ էության որոշմամբ գործի վարույթը կարճվել է, իսկ մյուս դիմումով սահմանադրական դատարանն իր 27.10.2009թ. ՄԴՈ-836 որոշմամբ գործի վարույթը բողոքում վիճարկվող նորմերի մի մասով կարճել է, իսկ վիճարկվող մյուս նորմի մասով որոշել է, որ այն համապատասխանում է ՀՀ Սահմանադրությանը:

Տվյալ որոշման 7-րդ կետում սահմանադրական դատարանը մատնանշել է **իրավունքի բաց, որը ենթակա է լրացման օրենսդիր մարմնի կողմից, և որը, սակայն, Սահմանադրության 101 հոդվածի 1-ին մասի 7-րդ կետի եւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 71 հոդվածի հիմքով չի կարող հանդիսանալ դատական սահմանադրական վերահսկողության օբյեկտ:**

Սահմանադրական դատարանը, մասնավորապես, արձանագրել է հետևյալը. «Արձանագրելով, որ քրեական գործի նախաքննության շրջանակներում ինչպես քննչական ցանկացած այլ գործողության, այնպես էլ վերստուգումների, գույքագրումների եւ այլ ստուգողական գործողությունների կատարումն օբյեկտիվորեն կարող է առնչվել անձանց իրավունքների եւ ազատությունների պահպանման խնդրին, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ **լրացուցիչ օրենսդրական կարգավորման են ենթակա** աշխարհի գործողու-

թյունների կատարման պայմանները (հիմքերը, համապատասխան որոշման կայացման կարգն ու պայմանները) եւ կարգը (այդ թվում՝ արդյունքների արձանագրման), եւ այս առումով հիմնավոր են դիմողի հարցադրումները: Սակայն չի կարող ստուգումների՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված ընդհանուր կարգը մեխանիկորեն տարածվել քրեադատավարական գործընթացների վրա՝ առանց հաշվի առնելու դրանց առանձնահատկությունները, անձանց իրավունքների իրացման ու պաշտպանության երաշխիքների ապահովումը, մյուս կողմից՝ խոչընդոտներ ստեղծել պետական իշխանության մարմինների գործառույթների լիարժեք իրականացման համար»:

2009 թվականին սահմանադրական դատարանը որոշում է կայացրել նաև դեռևս **2008 թվականին սահմանադրական դատարանում մուտքագրված՝** Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Գ. Կարախանյանի դիմումի հիման վրա գործով: «Երեսնի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Գ. Կարախանյանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113 հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետի եւ 114 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով իր 24.02.2009թ. ՍԳՈ-792 որոշմամբ սահմանադրական դատարանը որոշել է.

«1. Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 113 հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետը՝ **այնքանով, որքանով չի երաշխավորում հավասար եւ ոչ խտրական իրավապայմանագրային հարաբերություններ աշխատողի եւ գործատուի միջև**, ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 14.1. եւ 32 հոդվածներին հակասող եւ անվավեր:

2. Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 114 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետը՝ «բացառությամբ այն դեպքերի, երբ աշխատողը ձեռք է բերել ծերության կենսաթոշակ ստանալու իրավունք կամ ստանում է այդ կենսաթոշակը» բառակապակցության մասով ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 14.1. եւ 32 հոդվածներին հակասող եւ անվավեր»:

Ի՞նչ է դա նշանակում: Սահմանադրական դատարանը սահմանադրաիրավական տեսանկյունից անթույլատրելի է համարել, երբ մրցույթով աշխատողին աշխատանքի ընդունելուց եւ նրա հետ պայմանագիր կնքելուց հետո օրենքը գործատուին իրավունք է տալիս **հայեցողաբար** լուծել աշխատանքային պայմանագիրը, եթե նա կենսաթոշակի է անցել՝ նույնիսկ այն դեպքում, երբ աշխատունակ է ու աշխատանքային պայմանագրի որեւէ խախտում թույլ չի տվել: Աշխատանքային պայմանագրի պայմանները պետք է լինեն հստակ, կողմերի համար կանխատեսելի եւ պայմանագրի լուծումը գործատուի համար **հայեցողական բնույթ չի կարող կրել**: Եթե կան որեւէ աշխատանքի համար տարիքային սահմանափակումներ, ապա **դա պետք է հստակ արտացոլվի մրցույթի պայմաններում եւ մրցույթի արդյունքներով կնքվող աշխատանքային պայմա-**

նագրում՝ բացառելով սուբյեկտիվ որեւէ դրսեւորում մրցույթով աշխատանքի ընդունված անձանց աշխատանքից ազատելու հարցում:

Սահմանադրական դատարանը գտել է, որ աշխատանքային հարաբերությունների հաստատման (պահպանման) խնդրում օրենքով կամ աշխատանքային պայմանագրով առանձին աշխատողների առնչությամբ **սահմանային տարիք նախատեսելն արդարացված է, եթե այն հետապնդում է իրավաչափ նպատակներ**, մասնավորապես պայմանավորված է կատարվող աշխատանքի բնույթով կամ առանձնահատկությամբ: Այս առումով, սահմանադրական դատարանն արդարացի է համարում հանրային (պետական եւ համայնքային) ծառայության բնագավառը կարգավորող օրենսդրության ակտերով ծառայողի պաշտոնավարման սահմանային տարիք նախատեսելուն զուգընթաց գործատուի եւ կենսաթոշակային տարիքի հասած ու աշխատանքային նորմատիվ պահանջները բավարարող աշխատողի միջեւ երկկողմ ժամկետային աշխատանքային պայմանագիր կնքելու իրավական հնարավորության նախատեսումը եւ դրա հիման վրա աշխատանքային հարաբերությունների կայունությունն ապահովելը (կետ 6):

Սահմանադրական դատարանի 24.02.2009թ. ՍԳՈ-792 որոշման ընդունումից հետո ՀՀ Ազգային ժողովը սվյալ օրենքում փոփոխություն կատարելու հարցին դեռևս չի անդրադարձել:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումների հիման վրա ընդունված ՍԳ որոշումները եւ դրանց կատարումը

Սահմանադրական դատարանում մուտքագրված՝ ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից ներկայացված 2 դիմումներն էլ սահմանադրական դատարանի աշխատակարգային որոշումներով ընդունվել են քննության: Դրանցից մեկը դիմողի կողմից հետ է վերցվել, իսկ մյուս դիմումով գործի քննությունը հետաձգվել է մինչև 2010 թվականի հունվարի 14-ը (01.12.2009թ., ՍԳԱՈ-112):

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԳԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽՈՐԴ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ ԸՆԳՈՒՆԱԾ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿԸ 2009 ԹՎԱԿԱՆԻ ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ

2009 թվականի ընթացքում ևս շարունակվել են ՀՀ իրավական դաշտի բարեփոխումները, որոնցով հաշվի են առնվել նաև սահմանադրական դատարանի՝ նախորդ տարիների ընթացքում ընդունած որոշումները: Մասնավորապես, ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ **2007** թվականի փետրվարի 7-ի ՍԳՈ-677, **2007** թվականի փետրվարի 16-ի ՍԳՈ-678, **2008** թվականի մայիսի 13-ի ՍԳՈ-753, **2008** թվականի մայիսի 27-ի ՍԳՈ-754, **2008** թվականի հոկտեմբերի 14-ի

ՍԳՈ-766, 2008 թվականի նոյեմբերի 25-ի ՍԳՈ-780, 2008 թվականի դեկտեմբերի 2-ի ՍԳՈ-782 որոշումներում արտահայտած իրավական դիրքորոշումներին համահունչ փոփոխություններ և լրացումներ են կատարվել ՀՀ դատական, քաղաքացիական դատավարության, քրեական դատավարության, վարչական դատավարության, քրեական, աշխատանքային օրենսգրքերում, «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքում, «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» ՀՀ օրենքում, «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքում, «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքում:

Ինչ վերաբերում է սահմանադրական դատարանի 15.04.2008թ. ՍԳՈ-751 և 09.09.2008թ. ՍԳՈ-758 որոշումներին, ապա դրանց կատարումն ապահովելու նպատակով ՀՀ Ազգային ժողովում շրջանառության մեջ է դրվել Ռաֆիկ Պետրոսյանի, Մխիթար Մնացականյանի, Արամ Սաֆարյանի, Վարդան Բոստանջյանի, Կարո Կարապետյանի հեղինակած՝ «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացում կատարելու մասին» վերոնշյալ Պ-7671-17.11.2009-ՊԻ-010/0 ՀՀ օրենքի նախագիծը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 11-րդ մասի պահանջներից ելնելով ենթաօրենսդրական ակտերում կատարված փոփոխությունների վերաբերյալ հստակ տեղեկատվություն չկա:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԵՏԵՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Դատական սահմանադրական վերահսկողության բնագավառում տարվա արդյունքների ամփոփումից հետևում է.

1. Սահմանադրական դատարանի որոշումների պատշաճ կատարումը երաշխավորելու համար դատարանը հարկ է համարում կրկին շեշտել, որ անհրաժեշտ է **օրենսդրորեն ապահովել**, որպեսզի.

ա) սահմանադրական դատարանի որոշումն ուժի մեջ մտնելուց հետո մեկ ամսվա ընթացքում հակասահմանադրական ճանաչված ակտը (նորմը) ընդունած պետական մարմինը եւ այդ ակտի (նորմի) հիման վրա նորմատիվ իրավական ակտ ընդունած մարմինը հատուկ քննության առարկա դարձնեն իրենց կողմից ընդունված ակտերը՝ փոխկապակցված դրույթներով հանդերձ, Սահմանադրության պահանջներին համապատասխանեցնելու հարցը, եւ ապահովվի, որպեսզի իրավական վակուում չառաջանա:

Խնդրի հրատապությունն ավելի է ընդգծվում, եթե հաշվի առնենք այն հանգամանքը, որ սահմանադրական դատարանի՝ նախկինում ընդունած որոշումների մի մասը վերաբերում է մարդու դատական պաշտպանության, արդար դատաքննության, դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքների իրացմանը և, այդքանով հանդերձ, առնչվում Հայաստանում

իրականացվող դատաիրավական բարեփոխումներին: Որպես օրինակ կարող են ծառայել **2007թ.** փետրվարի 7-ի ՍԳՈ-677, **2007թ.** փետրվարի 16-ի ՍԳՈ-678, **2008թ.** մայիսի 13-ի ՍԳՈ-753, **2008թ.** մայիսի 27-ի ՍԳՈ-754, **2008թ.** հոկտեմբերի 14-ի ՍԳՈ-766, **2008թ.** նոյեմբերի 25-ի ՍԳՈ-780, **2008թ.** դեկտեմբերի 2-ի ՍԳՈ-782 որոշումները, որոնց հիման վրա ՀՀ օրենքներում փոփոխությունները կատարվել են սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշումներն ուժի մեջ մտնելուց հետո մեկից երկու տարվա ընթացքում, իսկ «Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքում օրենսդիրը համապատասխան փոփոխություններ կատարել է սահմանադրական դատարանի 2006 թվականի ապրիլի 18-ի ՍԳՈ-630 որոշման ընդունումից մոտ երեք տարի հետո,

բ) պետական մարմինները եւ պաշտոնատար անձինք սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումը երաշխավորեն՝ հատկապես հաշվի առնելով դատարանի իրավական դիրքորոշումները, որոնք արտահայտված են սահմանադրական դատարանի որոշումների պատճառաբանական մասերում և որոնք սահմանադրական իրավունքի աղբյուր են ու իրենց բնույթով հանդիսանում են սահմանադրական դրույթների պաշտոնական մեկնաբանություն: Միջազգային սահմանադրական արդարադատության պրակտիկան միարժեքորեն վկայում է, որ սահմանադրական դատարանն իր որոշման մեջ Սահմանադրության նորմի իրավական բովանդակության բացահայտման կամ օրենքի նորմի սահմանադրական բովանդակության բացահայտման միջոցով ձեւակերպում է իր իրավական դիրքորոշումը, որը պարտադիր բնույթ ունի ինչպես իրավակիրառողների, այնպես էլ օրինաստեղծ մարմինների համար: Այս հանգամանքը մեզանում, թերեւս, կարիք ունի նաեւ օրենսդրական առավել հստակեցման:

2. Սահմանադրական դատարանի որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումների չկատարումը հաճախ պայմանավորված է լինում այն հանգամանքով, որ իրավակիրառողները դրանք անհրաժեշտ ուշադրության չեն արժանացնում, ինչի արդյունքում նշված իրավական դիրքորոշումների հիման վրա կատարված փոփոխությունները մասնակիորեն են ապահովում սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումը: Դրա հետևանքով դարձյալ սահմանադրական դատարանը նմանատիպ դիմումի հիման վրա գործով ստիպված է լինում կրկին անգամ անդրադառնալ նույն հարցին: Օրինակ կարող է ծառայել «Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքը:

Մինևույն ժամանակ, սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաև այն ողջունելի իրողությունը, որ չնայած տվյալ օրենքի նորմի վերաբերյալ սահմանադրական դատարանը որոշում չի կայացրել, սակայն այն օրենսդրի կողմից փոփոխվել է՝ հաշվի առնելով մեկ այլ օրենքում տեղ գտած նույնաբովանդակ նորմի վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները: Մասնավորապես, խոսքը վերաբերում է նոր

հանգամանքներով դատական ակտի վերանայման և հավատարմագրված փաստաբանի ինստիտուտներին: Չնայած տվյալ հարցի վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի որոշումները կայացվել են ՀՀ քրեական և քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերի առնչությամբ, սակայն օրենսդիրը համապատասխան փոփոխություններ կատարել է նաև ՀՀ վարչական դատավարության և ՀՀ դատական օրենսգրքերում:

3. Ինչպես նշվել է նախորդ հաղորդման մեջ, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 40 հոդվածը, մասնավորապես, սահմանում է, որ. «Պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից սահմանադրական դատարանի պահանջները չկատարվելու կամ ոչ պատշաճ կատարվելու, դրանց կատարումից խուսափելու կամ կատարման ժամկետները խախտելու դեպքում սահմանադրական դատարանն այդ մարմինների պաշտոնատար անձանց նկատմամբ կարող է նշանակել օրենքով սահմանված պատասխանատվության միջոց:

Պատասխանատվության միջոցի նշանակումը չի ազատում սահմանադրական դատարանի պահանջների կատարումից:

Սույն մասում նշված գործողությունների կամ անգործության համար ֆիզիկական անձինք կամ իրավաբանական անձի ղեկավարը կարող են տուգանվել՝ օրենքով սահմանված չափով»:

Նույն հոդվածով նախատեսված է նաեւ, որ «Պատասխանատվության միջոց նշանակվելուց հետո սահմանադրական դատարանի պահանջները վերստին չկատարելը կամ ոչ պատշաճ կատարելը կամ դրանց կատարումից խուսափելը կամ կատարման ժամկետները խախտելն առաջացնում է քրեական պատասխանատվություն»:

Սահմանադրական դատարանը կրկին արձանագրում է, որ սույն հոդվածի պահանջների կատարումը շարունակում է ձեւական բնույթ կրել, քանի որ նշված պատասխանատվության միջոցները դեռեւս օրենքով հստակ սահմանված չեն: Նույնը վերաբերում է նաեւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 66 հոդվածի պահանջներին:

4. Սահմանադրական դատարանում անհատական դիմումների հիման վրա գործերի քննությունը վկայում է, որ քիչ չեն այն դեպքերը, երբ դատական մարմինների կողմից խախտվում են մարդկանց՝ հատկապես ՀՀ Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներում ամրագրված իրավունքները: Այս վիճակն զգալի չափով պայմանավորված է ոչ թե օրենքների նորմերի սահմանադրականության խնդրով, այլ օրենսդրական բացերով, ներքին հակասություններով ու իրավական նորմի կիրառման հետ կապված խնդիրներով: Այդ մասին են վկայում նաեւ Հայաստանի Հանրապետության դեմ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի ընդունած վճիռները:

Սահմանադրական դատարանը նման իրավիճակների է առնչվել տարբեր

գործեր քննելիս: Օրինակ կարող է ծառայել «ՀՀ վարչական դատարանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 55 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետի, «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 6-րդ մասի, «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 2 հոդվածի 4-րդ մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Խնդիրը կայանում է նրանում, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 55 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետում ամրագրված նորմը քննիչին լիազորում է «պահանջել կատարելու վերստուգումներ, գույքագրումներ, այլ ստուգողական գործողություններ», մինչդեռ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 6-րդ մասի եւ «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիմքով վերոնշյալ օրենքները չեն տարածվում վերստուգումներ, գույքագրումներ, այլ ստուգողական գործողություններ կատարելու մասին քննիչի կողմից պահանջ ներկայացնելու և այն կատարելու դեպքի վրա:

Մինևույն ժամանակ, իրավակիրառողը և որոշ դատական ատյաններ հաշվի չեն առել իրավունքի վերը նշված բացի առկայությունը և առկա վեճի լուծման համար կիրառել են տվյալ դեպքի համար կիրառման ոչ ենթակա օրենքներ՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» և «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքները:

Միջազգային պրակտիկան վկայում է, որ տվյալ իրավիճակներում լավագույն լուծումն այն է, երբ իր կոչմանը համապատասխան սահմանադրական դատարանն ապահովում է մարդու սահմանադրական իրավունքների անմիջական գործողությունը՝ կասեցնելով ցանկացած իրավական ակտի գործողությունը՝ դրանով մարդու սահմանադրական իրավունքները ոտնահարելու դեպքում: Ցավոք, վերջին սահմանադրական փոփոխություններով Հայաստանը որդեգրեց նախորդ դարի 80-ական թվականներին եվրոպական երկրներին բնորոշ՝ անհատական դիմումների սահմանափակ համակարգը: Այսուհանդերձ, մինչև հետագա սահմանադրական բարեփոխումները, օրենսդիր մարմնի հատուկ ուշադրության առարկան պետք է լինի հատկապես դատավարական ընթացակարգերի այնպիսի բարեփոխումները, որպեսզի առավելագույնս հաղթահարվեն օրենսդրական բացերն ու երաշխավորվեն մարդկանց համար դատարանի մատչելիության ու արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքները:

Անհատական դիմումների ոչ ամբողջական, սահմանափակ համակարգի պայմաններում առավել քան անհրաժեշտ է բոլոր լծակների գործադրումը մարդու սահմանադրական արդարադատության իրավունքի լիարժեք իրացման համար, որը ենթադրում է սահմանադրորեն անմիջական գործող ճանաչված իրավունքների ամբողջական երաշխավորում, ապահովում ու պաշտպանու-

թյուն: Տարբեր երկրների փորձը, մեր երկրի երեքուկես տարվա պրակտիկան վկայում են, որ Սահմանադրության գերակայությունը եւ անմիջական գործողությունը լիարժեք երաշխավորելու համար անհրաժեշտ է, որպեսզի ցանկացած իրավական ակտ, որով ոտնահարվել են անձի սահմանադրական իրավունքները, նրա դիմումի համաձայն դառնա սահմանադրական արդարադատության օբյեկտ: Դա վերաբերում է նաեւ դատական ակտերին: Այսօր Հայաստանում դատաիրավական բարեփոխումների ներկա վիճակը վկայում է, որ մարդու իրավունքների ապահովման ու արդյունավետ պաշտպանության առումով առկա է զգալի պոտենցիալ վտանգ: Մասնավորապես, դա վերաբերում է Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներով ամրագրված իրավունքների երաշխավորմանը:

Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է նաեւ համարում, որ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքում հստակ նորմ նախատեսվի «օրենքի (նորմի) կիրառում» եզրույթի իրավական բովանդակությունն ամրագրելու վերաբերյալ:

5. Սահմանադրական դատարանը կարելի է համարում հատկապես դատական պրակտիկայում սահմանադրական դատարանի որոշումների ու իրավական դիրքորոշումների համարժեք ընկալումն ու կիրառումը: Այս խնդրի կարեւորությունից ելնելով ՀՀ սահմանադրական դատարանն ուշադրություն է հրավիրել այն հանգամանքի վրա, որ, օրինակ, ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր 2008թ. նոյեմբերի 13-ի՝ դիմումը վերադարձնելու մասին որոշմամբ մերժել է քաղաքացի Սերիեն Ֆլջյանի՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 09.09.2008թ. ՄԴՈ-758 որոշման հիման վրա ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 22.01.2008թ. թիվ 3-95/ՎԴ/2008թ. որոշումը վերանայելու վերաբերյալ պահանջը: Որոշման պատճառաբանական մասում, մասնավորապես, ասված է. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68-րդ հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ վիճարկվող ակտն ամբողջությամբ կամ մասամբ ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչելու մասին որոշում ընդունվելու դեպքում այն իրավաբանական ուժը կորցնում է սահմանադրական դատարանի որոշումն ուժի մեջ մտնելու պահից, բացառությամբ նույն հոդվածի 12-րդ եւ 13-րդ մասերով սահմանված դեպքերի: Այդ ակտերի վրա հիմնված՝ սահմանադրական դատարանի որոշման ընդունմանը նախորդող ժամանակահատվածում ընդունված եւ կատարված վարչական կամ դատական ակտերը վերանայման ենթակա չեն: Նույն հոդվածի 12-րդ մասի համաձայն՝ վիճարկվող ակտն ամբողջությամբ կամ մասամբ ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչելու մասին որոշումը սահմանադրական դատարանն իրավասու է տարածելու նաեւ այդ որոշման ուժի մեջ մտնելուն նախորդող իրավահարաբերությունների վրա, եթե այդպիսի որոշում չընդունելը կարող է հանրության կամ պետության համար առաջացնել ծանր հետեւանքներ: ՀՀ սահմանադրական դատարանի 09.09.2008թ. որոշումն ուժի մեջ է մտել իրապարակման պահից եւ չի տարած-

վում այդ որոշման ուժի մեջ մտնելուն նախորդող իրավահարաբերությունների վրա: ... Այսպիսով, ՀՀ սահմանադրական դատարանի 09.09.2008 թվականի ՍԳՈ-758 որոշման ուժի մեջ մտնելու պահին նախորդող ժամանակահատվածում ընդունված դատական ակտերը, այդ որոշման հիմքով, վերանայման ենթակա չեն»:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումների հիման վրա դատական ակտերի վերանայման կապակցությամբ ձեռավորված նման իրավակիրառական պրակտիկայի առնչությամբ սահմանադրական դատարանն իր իրավական դիրքորոշումներն արտահայտել է 2008թ. ապրիլի 15-ի ՍԳՈ-751 որոշման մեջ: Այդ որոշման մեջ սահմանադրական դատարանը, գնահատելով սահմանադրական դատարանի որոշումների հիման վրա դատական ակտերի վերանայման իրավակիրառական պրակտիկան, մասնավորապես նշել է. «...Սահմանադրական դատարանը միաժամանակ արձանագրում է, որ ՀՀ դատարանների կողմից ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի նախկին 241.1 հոդվածի (որն ընդունվել էր ըստ 21.02.07թ. «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություն եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի եւ ուժը կորցրել ըստ 28.11.07թ. «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություն եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի) եւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 69 հոդվածի 12-րդ մասի կիրառման առնչությամբ ձեռավորվել էր իրավակիրառական պրակտիկա, որը հիմնվում էր վերոհիշյալ 241.1 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի՝ ««Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված դեպքերում» դրույթի մեկնաբանության վրա: Ըստ որոշ մեկնաբանությունների՝ այդ նախադասությունը հիմք էր տվել եզրակացնելու, որ օրենքի 69 հոդվածի 12-րդ մասի հիման վրա դատական ակտի վերանայումը եւս հնարավոր է միայն այն դեպքում, երբ սահմանադրական դատարանն օրենքի 68 հոդվածի 12-րդ մասի ուժով հետադարձ ուժ է տվել իր որոշմանը՝ այն տարածելով այդ որոշման ուժի մեջ մտնելուն նախորդող իրավահարաբերությունների վրա: **Մինչդեռ այս մեկնաբանությունը ոչ միայն անընդունելի է, այլ նաեւ անհիմաստ է դարձնում սահմանադրական դատարանի միջոցով անձի խախտված իրավունքների պաշտպանության գաղափարը**, քանզի օրենսգրքի 241.1 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի վերոհիշյալ նախադասության մեջ ամրագրված «դեպք» բառը ներառում էր ոչ միայն օրենքի 68 հոդվածի 12-րդ մասով նախատեսված դեպքը, այլ նաեւ օրենքի 69 հոդվածի 12-րդ մասով նախատեսված դեպքը»:

Սահմանադրական դատարանը՝ անդրադառնալով նաեւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 10-րդ մասի եւ 69 հոդվածի 12-րդ մասի հարաբերակցության խնդրին, նշել է նաեւ. «Վերացական եւ կոնկրետ սահմանադրական վերահսկողության առանձնահատկություններով է պայմանավորված նաեւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 10-րդ եւ 69 հոդվածի 12-րդ մասերի միջեւ եղած «անհամապա-

տասխանությունը»: Մասնավորապես, օրենքի 68 հոդվածի 10-րդ մասը սահմանում է ընդհանուր կանոն, որից բացառություն է անում նույն հոդվածի 12-րդ եւ 13-րդ մասերով նախատեսված դեպքերում միայն՝ այդ ցանկում չներառելով օրենքի 69 հոդվածի 12-րդ մասը: Մինչդեռ օրենքի 69 հոդվածի նշված մասն ամրագրում է, որ օրենքի՝ դիմողի կողմից վիճարկվող դրույթը Սահմանադրությանը հակասող է և անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ որոշում ընդունվելու դեպքում դիմողի նկատմամբ կիրառված վերջնական դատական ակտն օրենքով սահմանված կարգով ենթակա է վերանայման: Այսինքն՝ այս նորմը եւս բացառություն է օրենքի 68 հոդվածի 10-րդ մասով սահմանված ընդհանուր կանոնից, բնորոշ է կոնկրետ վերահսկողությանը, որի մասին, բնականաբար, հիշատակում չէր կարող լինել 68 հոդվածում, որն էլ իր հերթին տարաբնույթ մեկնաբանությունների հնարավորություն է տալիս: Եվ եթե ձեռավորված իրավակիրառական պրակտիկայի արդյունքում ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից շարունակվի նախապատվությունը տալ օրենքի 68 հոդվածի 10-րդ մասին՝ անտեսելով 69 հոդվածի 12-րդ մասի պահանջը, ապա ընդհանրապես անիմաստ կդառնա սահմանադրական դատարան անհատական դիմումներ ներկայացնելը»:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 61 հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ սահմանադրական դատարանի՝ գործով ըստ էության ընդունված որոշումները պարտադիր են բոլոր պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, ինչպես նաեւ ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց համար՝ Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 67 հոդվածի պահանջներին համապատասխան՝ սահմանադրական դատարանի 2007թ. ընդունած որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ հաղորդման մեջ՝ որպես սահմանադրական դատարանի որոշումների պատշաճ կատարումը երաշխավորելու իրավական միջոց, ի թիվս այլոց, նշված է. «... անհրաժեշտ է օրենսդրորեն ապահովել, որպեսզի.

պետական մարմինները եւ պաշտոնատար անձինք սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումը երաշխավորեն՝ հատկապես հաշվի առնելով դատարանի իրավական դիրքորոշումները, որոնք սահմանադրական իրավունքի աղբյուր են եւ իրենց բնույթով հանդիսանում են սահմանադրական դրույթների պաշտոնական մեկնաբանություն: Միջազգային սահմանադրական արդարադատության պրակտիկան միարժեքորեն վկայում է, որ սահմանադրական դատարանն իր որոշման մեջ Սահմանադրության նորմի իրավական բովանդակության բացահայտման կամ օրենքի նորմի սահմանադրական բովանդակության բացահայտման միջոցով ձեւակերպում է իր իրավական դիրքորոշումը, որը պարտադիր բնույթ ունի ինչպես իրավակիրառողների, այնպես էլ օրինաստեղծ մարմինների համար»:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի վերոհիշյալ՝ 2008թ. նոյեմբերի 13-ի որոշման

ուսումնասիրությունը վկայում է, որ դեռևս շարունակվում է սահմանադրական դատարանի որոշումների հիման վրա դատական ակտերի վերանայման այն անընդունելի իրավակիրառական պրակտիկան, որի գնահատականը սահմանադրական դատարանն արդեն տվել է իր ՄԳՈ-751 որոշման մեջ: Նման իրավակիրառական պրակտիկան իր հերթին վկայում է սահմանադրական դատարանի որոշումների, տվյալ դեպքում 15.04.2008թ. ՄԳՈ-751, ինչպես նաև 09.04.2007թ. ՄԳՈ-690 եւ 09.09.2008թ. ՄԳՈ-758 որոշումների ոչ պատշաճ կատարման մասին:

Սահմանադրական դատարանն անընդունելի է համարում նաև այն պրակտիկան, երբ դատական ակտերում կարծիք է արտահայտվում օրենքի նորմի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանելու կամ չհամապատասխանելու վերաբերյալ: Դա բացառապես սահմանադրական արդարադատության առարկա է, իսկ ՀՀ Սահմանադրության 93 հոդվածի համաձայն Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնում է սահմանադրական դատարանը:

6. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության եւ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերի շարունակական դարձած փոփոխությունները ոչ թե դրանք բարելավում են, այլ նորանոր խառնաշփոթների տեղիք են տալիս: Տարիներ շարունակ չեն կատարվում նոր դատավարական օրենսգրքեր ստեղծելու վերաբերյալ ՀՀ Ազգային ժողովի որոշումները: Միջազգային լուրջ փորձաքննություն անցած նման օրենսգրքերի առկայությունը կարեւորագույն երաշխիք կարող է հանդիսանալ մեր երկրում արդարադատության արդյունավետությունն էապես բարձրացնելու եւ մարդկանց՝ դատարանի մատչելիության ու արդար դատաքննության իրավունքների երաշխավորման համար:

7. Շարունակում է ձեռական բնույթ կրել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 46 հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված՝ ՀՀ Նախագահի, ՀՀ Ազգային ժողովի եւ ՀՀ կառավարության պաշտոնական ներկայացուցիչների դերը ՀՀ սահմանադրական դատարանում, ինչը ևս բազմիցս հիշատակվել է սահմանադրական դատարանի տարեկան հաղորդումներում:

Սահմանադրական դատարանի նիստերին ՀՀ Նախագահի, ՀՀ Ազգային ժողովի եւ ՀՀ կառավարության պաշտոնական ներկայացուցիչների ներկա գտնվելու ինստիտուտն ինքնանպատակ չէ: Այն քիչ դեր չի կատարում սահմանադրական վերահսկողության համակարգում, եթե հաշվի առնենք այն հանգամանքը, որ սահմանադրական վերահսկողության համակարգը ներառում է նաև, ի թիվս այլոց, այնպիսի սահմանադրական ինստիտուտներ, ինչպիսիք են պետության գլուխը, օրենսդիր և գործադիր մարմինները:

**ՀԱՎԵԼՎԱԾ՝
ՕՐԵՆՔԻ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԵՐՈՎ ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԳԱՏԱՐԱՆԻ
2009թ. ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԳԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՍՈՒՍԱՆՆԱ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆԻ ԳԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ
ԳԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 8 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱՔԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

3 փետրվարի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի (զեկուցող), Ֆ. Թոխյանի, Զ. Ղուկասյանի, Հ. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի, մասնակցությամբ՝ դիմող՝ քաղաքացի Սուսաննա Հովսեփյանի ներկայացուցիչներ Ա. Կիվիրյանի, Դ. Գրիգորյանի, գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված՝ ՀՀ Ազգային ժողովի ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի նախագահի խորհրդական Դ. Մելքոնյանի, համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի եւ 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացի Սուսաննա Հովսեփյանի դիմումի հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի 8 հոդվածի 1-ին մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը քաղաքացի Սուսաննա Հովսեփյանի՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանում 26.11.2008թ. մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի գրավոր հաղորդումը, դիմողի գրավոր փաստարկները, պատասխանող կողմի գրավոր բացատրությունները, հետագոտելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրքն ընդունվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2007 թվականի դեկտեմբերի 10-ին եւ ուժի մեջ է մտել 2008 թվականի հունվարի 1-ից:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 8-րդ հոդվածը ներառված է օրենսգրքի «Գործերի ընդդատությունը» վերտառությամբ 3-րդ գլխում եւ վերնագրված է «Գործերի առարկայական ընդդատությունը»: Հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է.

«1. Վարչական դատարանին ընդդատյա եւ հանրային իրավահարաբերություններից ծագող բոլոր գործերը, այդ թվում՝

1) հանրային կամ այլընտրանքային ծառայությանն անցնելու կամ իրականացնելու հետ կապված վեճերը.

2) վարչական մարմինների միջեւ այն վեճերը, որոնք ենթակա չեն լուծման վերադատության կարգով.

3) հանրային իրավունքի բնագավառում գործող կամ գործելու նպատակ ունեցող միավորումների, այդ թվում՝ արհեստակցական միությունների, գործունեությունը կասեցնելու կամ դադարեցնելու վերաբերյալ վեճերով գործերը.

4) վճարման կարգադրություն արձակելու վերաբերյալ այն գործերը, որոնք բխում են հանրային իրավահարաբերություններից»:

2. Ըստ գործում առկա դատական ակտերի՝ դիմողը, նախ՝ 23.06.2008թ. դիմել է ՀՀ Երեւանի քաղաքացիական դատարան՝ ներկայացնելով չորս հայցապահանջ.

- Երեւանի քաղաքապետի՝ հողամասն աճուրդով վաճառելու գործողությունը ոչ իրավաչափ ճանաչելու մասին,
- Երեւանի քաղաքապետի եւ Դ. Ավագյանի միջեւ 30.12.2005թ. կնքված Հ 874/5-ԱԳ հողամասի առուվաճառքի պայմանագիրը մասնակի անվավեր ճանաչելու մասին,
- Երեւանի քաղաքապետին վիճելի հողատարածքն ուղղակի վաճառքի ձեռով Ս. Հովսեփյանին օտարելուն պարտավորեցնելու մասին,
- 30.12.2005թ. կնքված Հ 874/5-ԱԳ հողամասի առուվաճառքի պայմանագրի հիման վրա ՀՀ ԿԱ ԱԳԿ ՊԿ Նոր Նորքի տարածքային ստորաբաժանման կողմից Դ. Ավագյանի սեփականության իրավունքի՝ 25.01.2006թ. կատարված գրանցումը մասնակի անվավեր ճանաչելու մասին:

Երեւանի քաղաքացիական դատարանն իր՝ 25.06.2008թ. որոշմամբ հայ-ցաղիմունը վերադարձրել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 92 հոդվածի 1-ին կետի 3-րդ ենթակետի հիմքով, այն պատճառաբանությամբ, որ 1-ին, 3-րդ եւ 4-րդ հայցապահանջներն ընդդատյա են ՀՀ վարչական դատարանին: Այդ որոշմամբ դատարանը չի անդրադարձել հայցվորի 2-րդ հայցապահանջին, նշված հայցապահանջի վերաբերյալ որոշում չի կայացրել եւ չի պարզել այն հանգամանքը, թե որ դատարանին է ընդդատյա նշված հայցապահանջը:

Այնուհետեւ Ս. Հովսեփյանը 28.06.2008թ. դիմել է ՀՀ վարչական դատարան՝ ներկայացնելով վերոնշյալ չորս հայցապահանջները: Վարչական դատարանն իր՝ 03.07.2008թ. որոշմամբ, ի տարբերություն Երեւանի քաղաքացիական դատարանի, անդրադարձել է հայցվորի բոլոր չորս հայցապահանջներին եւ, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 8-րդ հոդվածի հիմքով, դրանցից երեքի մասով հայցաղիմունն ընդունել է վարույթ՝ գտնելով, որ նշված հայցապահանջների հիման վրա գործը ծագում է հանրային իրավահարաբերություններից: Ինչ վերաբերում է վերոնշյալ 2-րդ հայցապահանջին, ապա ՀՀ վարչական դատարանի վերոհիշյալ որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշման համաձայն նշված հայցապահանջն «ընդդատյա է Երեւանի քաղաքացիական դատարանին»: Վարչական դատարանն իր նշված որոշման դեմ դիմողի կողմից բերված բողոքի քննության արդյունքում իր՝ 18.07.2008թ. որոշման մեջ, անդրադառնալով առարկայական ընդդատության հարցին, արտահայտել է հետեւյալ իրավական դիրքորոշումը. «Առուվաճառքի պայմանագրերի հետ կապված հարաբերությունները կարգավորվում են քաղաքացիական իրավունքի նորմերով, հետեւաբար դրանք քաղաքացիաիրավական հարաբերություններ են եւ չեն կարող դիտվել որպէս հանրային իրավահարաբերություններից ծագող հարաբերություններ: Նշված իրավահարաբերություններում վարչական մարմնի հանդէս գալը չի նշանակում, որ դրանք ստանում են հանրային-իրավական բնույթ, քանի որ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրքը Հայաստանի Հանրապետությանը եւ համայնքներին իրավունք է վերապահում քաղաքացիների եւ իրավաբանական անձանց հետ հավասար հիմունքներով մտնել քաղաքացիական իրավունքի նորմերով կարգավորվող հարաբերությունների մեջ: Իսկ քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանությունը, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված գործերի ենթակայությանը համապատասխան, իրականացնում են ընդհանուր իրավասության դատարանները, բացառությամբ քաղաքացիական դատարանների քննությանը ընդդատյա գործերի»:

Վարչական դատարանը նույն որոշման մեջ, անդրադառնալով իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքի խախտման հարցին, հիմք ընդունելով ՀՀ Սահմանադրության 94 եւ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 8 հոդվածների դրույթները, արտահայտել է հետեւյալ իրավական դիրքորոշումը. «Վարչական դատարանի կողմից քաղաքացիաիրավական կամ այլ իրավահարաբերություններից ծագող գործերի վարույթ ընդունելու դեպքում

կխախտվի գործերի առարկայական ընդդատության սկզբունքը եւ այդպիսով դատարանը կզերազանցի իր լիազորությունները, հետեւաբար, անկախ գործերի միմյանց հետ փոխկապակցված լինելու հանգամանքից, վարչական դատարանը լիազորված չէ իրեն ոչ ընդդատյա գործը ընդունել վարույթ: ... վարչական դատարանին ընդդատյա չլինելու մասով հայցադիմումի ընդունումը մերժելը չի խախտում հայցվորի իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքը, քանի որ հայցվորին Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ եւ օրենքներով իրավունք է տրված իր խախտված իրավունքները վերականգնել քաղաքացիական դատավարության կարգով»:

Դիմողն այնուհետեւ դիմել է ՀՀ վճռաբեկ դատարան, որն իր՝ 25.09.2008թ. որոշմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձրել է, գտնելով, որ գործը վարույթ ընդունելու հիմքերը բացակայում են:

3. Դիմողը 26.11.2008թ. դիմել է ՀՀ սահմանադրական դատարան՝ գտնելով, որ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 8 հոդվածի 1-ին մասի դրույթները հակասում են ՀՀ Սահմանադրության 3 հոդվածին, 18 եւ 19 հոդվածների 1-ին մասերին, քանի որ տարբեր դատարաններին ընդդատյա, սակայն միմյանց հետ փոխկապակցված գործերի՝ տարբեր դատարաններում քննության ժամանակ չի ապահովվում ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածի 1-ին մասով եւ Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 13 հոդվածով սահմանված՝ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքը, ՀՀ Սահմանադրության 19 հոդվածի 1-ին մասով եւ Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6 հոդվածի 1-ին կետով սահմանված՝ գործի քննության ողջամիտ ժամկետի սկզբունքի պահպանումը եւ դրանց համակցությամբ՝ խախտվում են ՀՀ Սահմանադրության 3 հոդվածով սահմանված սկզբունքները, ինչպես նաեւ նույն հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված՝ մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքների եւ ազատությունների պաշտպանությունը միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան ապահովելու՝ պետության պարտականության վերաբերյալ սահմանադրական դրույթը:

4. Պատասխանողը գտնում է, որ ներկայացված անհատական դիմումն ակնհայտ անհիմն է՝ այն պատճառաբանությամբ, որ քաղաքացու կողմից ըստ էության վիճարկվում են ոչ թե ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի համապատասխան հոդվածի դրույթները, այլ որոշակի կոնկրետ դրույթի բացակայությունը, որը հնարավորություն կտար վարչական դատարանին վարույթ ընդունել տարբեր դատարաններին ընդդատյա եւ միմյանց հետ կապված մի քանի պահանջներով հայցադիմում: Սահմանադրական դատարան քաղաքացու դիմում ներկայացնելու իրավունքը կայանում է նրանում, որպեսզի վերջինս պաշտպանի իր՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքները, մինչդեռ ըստ պատասխանողի՝ վարչական դատարանում գործերի առարկայական ընդ-

դատությունը սահմանող՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասն ուղղակիորեն կապված չէ դիմողի կողմից ներկայացված պահանջի հետ, դիմողն իր դիմումում բառ անգամ չի ասում վիճարկվող նորմի բովանդակության հակասահմանադրականության մասին: Ավելին, անգամ վիճարկվող հոդվածը Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչվելու դեպքում դիմողն իր պահանջի բավարարում չի ստանա:

Պատասխանողը գտնում է, որ դիմողի կողմից սխալ է ձեւակերպված նաեւ պահանջի առարկան: Մասնավորապես, միմյանց հետ կապված մի քանի պահանջների առարկայական ընդդատությունը սահմանող իրավադրույթը չէր կարող ամրագրված լինել Վարչական դատավարության օրենսգրքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասում: Վիճարկվող դրույթը սահմանում է վարչական դատարանի առարկայական ընդդատության ընդհանուր կանոնը, մինչդեռ դրանից բացառությունները եւ մասնավոր դրսեւորումները, այդ թվում՝ միմյանց հետ կապված մի քանի պահանջների առարկայական ընդդատությունը, պետք է սահմանվի միեւնույն հոդվածի մեկ այլ մասով կամ նոր հոդվածով: Հարցն այդ կերպ է կարգավորված, օրինակ՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում (ՀՀ քաղ. դատ. օր., Գլուխ 2):

5. Հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ դիմողը բարձրացնում է տարբեր բնույթ ունեցող, սակայն միմյանց հետ փոխկապակցված հարաբերություններից ծագող վեճերի դեպքում տարբեր դատավարական օրենսգրքերի համաժամանակյա գործողության համատեքստում դատական պաշտպանության միջոցի արդյունավետության հարցը, սահմանադրական դատարանը կարեւորում է տարբեր դատավարական օրենսգրքերի համադրված վերլուծության անհրաժեշտությունը: ՀՀ վարչական դատարանն իր՝ 18.07.2008թ. «Բողոքը մերժելու մասին» որոշման մեջ դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի համատեքստում անդրադառնալով գործի քննության արագության սկզբունքների խախտման, ինչպես նաեւ անհարկի ձգձգումներ եւ քաշքշուկներ առաջանալու հարցին, հիմք ընդունելով ՀՀ Սահմանադրության 94 եւ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 8 հոդվածների դրույթները, գտել է, որ «...վարչական դատարանին ընդդատյա չլինելու մասով հայցադիմումի ընդունումը մերժելը չի խախտում հայցվորի իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքը, քանի որ հայցվորին Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ եւ օրենքներով իրավունք է տրված իր խախտված իրավունքները վերականգնել քաղաքացիական դատավարության կարգով»:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ դատական պաշտպանության իրավունքի բաղկացուցիչ տարրն է հանդիսանում անձի՝ այն դատարանում իր գործի քննության իրավունքը, որի ընդդատությանն օրենքով հանձնված է տվյալ գործը: Ինչպես ՀՀ քաղաքացիական եւ քրեական դատավարության օրենսգրքերը, այնպես էլ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքը սահմանում են գործերի առարկայական ընդդատության իրենց կանոնները: Վարչական դատավարության օրենսգրքի 8 հոդվածով օրենսդիրը

սահմանում է վարչական դատարանին գործերի առարկայական ընդդատության ընդհանուր շրջանակը:

Վիճարկվող հոդվածի 2-րդ մասը վարչական դատարանին ընդդատյա գործերի շրջանակից բացառում է այն գործերը, որոնք ընդդատյա են այլ դատարանների:

Սահմանադրական դատարանը՝ գտնելով, որ վարչական գործերի առարկայական ընդդատության՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 8 հոդվածով սահմանված կանոնները՝ իրենց իրավակարգավորման շրջանակներում, ինքնին իրավաչափ են եւ համահունչ մասնագիտացված վարչական արդարադատության ինստիտուտի բովանդակությանը, միաժամանակ, հաշվի առնելով դիմողի կողմից բարձրացված իրավական հիմնախնդիրը, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 9-րդ մասին համապատասխան հարկ է համարում անդրադառնալ օրենքի հնարավոր բացի եւ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի՝ «Գործերի ընդդատությունը» վերտառությամբ 3-րդ գլխով (կազմված է մեկ՝ 8 հոդվածից) սահմանված իրավակարգավորման սահմանադրականության հարցին:

6. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի նախկին խմբագրությամբ 15 հոդվածի 2-րդ կետի 2-րդ ենթակետի վերլուծությունից բխում է, որ վարչաիրավական եւ քաղաքացիաիրավական բնույթ ունեցող տարբեր, սակայն միմյանց հետ փոխկապակցված իրավահարաբերություններից ծագող գործերն օրենսդիրը դիտարկում էր որպես մեկ գործ, որը ենթակա էր քննության միեւնույն դատարանի կողմից, եւ որի ընթացքում դատարանին դատավարական հնարավորություն էր ընձեռվում հիմնական հայցապահանջը բավարարելիս, այն է՝ վարչաիրավական կամ քաղաքացիաիրավական հարաբերությունից ծագող վեճը հայցվորի օգտին լուծելիս անդրադառնալ նաեւ հիմնական հայցապահանջի իրավական հետեւանքները վերացնելու հարցին, այսինքն՝ վարչաիրավական հարաբերության հետ փոխկապակցված քաղաքացիաիրավական հարաբերությունից կամ, ընդհակառակն, քաղաքացիաիրավական հարաբերության հետ փոխկապակցված վարչաիրավական հարաբերությունից ծագող վեճի ողջամիտ ժամկետում ամբողջական լուծմանը: Այդպիսին է եղել նաեւ դատական պրակտիկան:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ո՛չ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքը, ո՛չ էլ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքը չեն սահմանում տարբեր, մասնավորապես, վարչաիրավական եւ քաղաքացիաիրավական բնույթ ունեցող, սակայն միմյանց հետ փոխկապակցված հարաբերությունների ընդդատության կանոնները, սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի ընդունմամբ առաջացել է մի իրավիճակ, երբ դատական պաշտպանության իրավունքն իրականացվում է միաժամանակ տարբեր դատական մարմիններում եւ որի ընթացքում գործում են երկու տարբեր դատավարական օրենսգրքեր: Այսինքն, ի տարբերություն նախորդ իրավակարգավորումների, ներկա իրավակարգավորումների պարագայում վարչաիրավական եւ քաղաքացիաիրավական բնույթ

ունեցող, սակայն միմյանց հետ փոխկապակցված հարաբերություններից ծագող գործն օրենսդիրն արդեն դիտարկում է որպես առնվազն երկու գործ, որոնք ենթակա են քննության տարբեր դատարանների կողմից, եւ որի ընթացքում համապատասխան դատարաններին այլեւս դատավարական հնարավորություն չի ընձեռվում հայցապահանջը բավարարելիս, այն է՝ վարչաիրավական կամ քաղաքացիաիրավական հարաբերությունից ծագող վեճը հայցվորի օգտին լուծելիս անդրադառնալ նաեւ տվյալ հայցապահանջի իրավական հետեւանքների վերացման հարցին, այսինքն՝ վարչաիրավական հարաբերության հետ փոխկապակցված քաղաքացիաիրավական հարաբերությունից կամ, ընդհակառակն, քաղաքացիաիրավական հարաբերության հետ փոխկապակցված վարչաիրավական հարաբերությունից ծագող վեճի լուծմանը:

7. Ինչպես նշվեց, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրքն (ինչպես նաեւ ՀՀ դատավարական մյուս օրենսգրքերը) ունի գործերի առարկայական ընդատության իր կանոնները: Սակայն միմյանց հետ փոխկապակցված հարաբերությունների առկայության հնարավորությունը հաշվի չառնելը եւ նշված իրավահարաբերություններից ծագող գործերը մեկ դատարանում քննելու հանգամանքի բացակայությունը գործնականում բացասաբար են անդրադառնում իրավունքի արդյունավետ դատական պաշտպանության վրա: Նշված իրավիճակը հնարավոր է շտկել ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 8 հոդվածում կամ 3-րդ գլխում համապատասխան փոփոխություններ կատարելով, որը կնախատեսի հանրային-իրավական եւ քաղաքացիաիրավական բնույթ ունեցող, սակայն միմյանց հետ փոխկապակցված հարաբերություններից ծագող գործերը մեկ դատարանում քննելու հնարավորությունը՝ հիմնական իրավահարաբերությունից ծագող պահանջի ընդդատության սկզբունքի գերակայության ապահովմամբ:

Սահմանադրական դատարանը միաժամանակ արձանագրում է, որ վարչաիրավական եւ քաղաքացիաիրավական բնույթ ունեցող, սակայն միմյանց հետ փոխկապակցված հարաբերությունների առկայության հնարավորությունը հաշվի չառնելու համատեքստում այդ թերությունն առկա է նաեւ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում, որի սահմանադրականության հարցի լուծումը սույն գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանի իրավասությունը չէ, ուստի անհրաժեշտ է Ազգային ժողովի ուշադրությունը հրավիրել օրենսգրքի նշված բացի լրացման անհրաժեշտության վրա:

8. ՀՀ Սահմանադրության 19 հոդվածը, ինչպես նաեւ Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6 հոդվածը սահմանում են անձի դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետության ապահովման երաշխիքներն ու չափորոշիչները: Վերջիններս իրենց ամբողջության մեջ կոչված են ապահովելու անձի խախտված իրավունքների լիարժեք ու ամբողջական վերականգնումը:

Խնդրո առարկա իրավակարգավորումը՝ անձի դատական պաշտպանության արդյունավետության ապահովման եւ դատավարական սահմանադրա-

կան ու օրենսդրական երաշխիքների պահպանման տեսանկյունից գնահատելու նպատակով սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում բացահայտել ՀՀ Սահմանադրության 19 հոդվածում «... իր խախտված իրավունքները վերականգնելու համար ... իր գործի ... քննության իրավունք» ձեռնարկման սահմանադրաիրավական բովանդակությունը:

Նշված սահմանադրական դրույթում «իր խախտված իրավունքները վերականգնելու» եւ «իր գործի» ձեռնարկման համարված վերլուծությունը վկայում է, որ «իր գործի քննություն» հասկացությունը ներառում է բոլոր այն փոխկապակցված հայցապահանջների համակցված քննությունը, որոնք նպատակաուղղված են մեկ ընդհանուր խնդրի լուծմանը, այն է՝ այդ գործի շրջանակներում անձի խախտված իրավունքի վերականգնմանը:

Վերոնշյալը նշանակում է, որ ինչպես ՀՀ Սահմանադրության 19 հոդվածով, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6 հոդվածով եւ ներպետական դատավարական օրենսդրությամբ սահմանված երաշխիքները պետք է ապահովվեն ոչ միայն այս կամ այն կոնկրետ հայցապահանջի քննության շրջանակում եւ համատեքստում, այլ նաեւ տվյալ խախտված իրավունքի վերականգնմանը միտված՝ տարաբնույթ փոխկապակցված հայցապահանջների քննության շրջանակում եւ համատեքստում, քանզի այդ հայցապահանջների վերջնական նպատակը մեկն է՝ միեւնույն խախտված իրավունքի ամբողջական վերականգնումը: Հետեւաբար, անձի միեւնույն խախտված իրավունքի վերականգնմանն ուղղված փոխկապակցված հայցապահանջների դիտարկումը որպես միմյանցից տարանջատված առանձին եւ ինքնուրույն գործերի հարուցման հիմքեր, կարող է հանգեցնել անձի գործի արդյունավետ, ամբողջական եւ բազմակողմանի քննության ապահովման դատավարական երաշխիքների խախտման:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ խախտված իրավունքները վերականգնելու նպատակով ածանցյալ իրավահարաբերությունից ծագող, այսինքն՝ հիմնական իրավահարաբերության իրավական հետեւանքների վերացմանն ուղղված պահանջը դատարան առանձին ներկայացնելու դեպքում դատարանը գործնականում զրկվում է տվյալ գործի վերաբերյալ արդարացի որոշում կայացնելու հնարավորությունից, խախտվում է անձի արդար դատաքննության իրավունքը, քանի որ արդար որոշում կայացնելու համար դատարանն ստիպված է իրականացնել գործի հանգամանքների լիարժեք, օբյեկտիվ եւ բազմակողմանի ուսումնասիրություն, իսկ այդպիսի ուսումնասիրության համար դատարանը պետք է անդրադառնա հիմնական իրավահարաբերությանը, սակայն գործող իրավակարգավորումը դա թույլ չի տալիս, քանի որ տվյալ իրավահարաբերությունից ծագող գործն ընդդատյա է ոչ թե տվյալ դատարանին, այլ մեկ այլ դատարանի: Սահմանադրական դատարանը նման իրավակարգավորումը համարում է ՀՀ Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածների 1-ին մասերով նախատեսված՝ դատարանի կողմից գործի քննության ողջամիտ ժամկետի խախտման հիմք եւ դատական պաշտպանության ոչ արդյունավետ միջոց:

9. ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 6 հոդվածն ամրագրում է վարչական դատարանի կողմից գործի հանգամանքներն ի պաշտոնե պարզելու սկզբունքը: Վերջինիս տրամաբանությունը կայանում է նրանում, որ նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ վարչաիրավական հարաբերություններից ծագող վեճում քաղաքացին հանդես է գալիս ընդդեմ վարչական մարմնի, քաղաքացու համար պետք է ստեղծվի որոշակի բարենպաստ վիճակ: Վերջինս ենթադրում է, որ վարչաիրավահարաբերություններից ծագող վեճի կարգավորման գործընթացում քաղաքացին չպետք է ծանրաբեռնվի անհամաչափ պարտավորություններով:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ խնդրո առարկա իրավակարգավորումը ոչ միայն թույլ չի տալիս ապահովել արդյունավետ դատական պաշտպանության իրացումը, այլ նաև հայցվորին ծանրաբեռնում է անհամաչափ պարտավորությամբ: Վերջինս դրսևորվում է նրանում, որ, բացառելով վարչաիրավական հարաբերություններից ածանցվող քաղաքացիաիրավական վեճի լուծումը մեկ գործի սահմաններում, ներկա իրավակարգավորումը պարտավորեցնում է, որպեսզի քաղաքացին, իր հիմնական պահանջին վերաբերող դատական ակտի առկայության պարագայում, որը կանխորոշում է հետեւանք ներկայացնող պահանջների լուծումը, պարտադրված ձեռով դիմի տարբեր դատարաններ, ինչը դժվարացնում է նրա իրավունքների պաշտպանության գործընթացը:

Բացի դրանից, նման իրավակարգավորումը կարող է ավելորդ ծանրաբեռնվածություն ստեղծել նաև դատարանների համար:

10. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ քննության առարկա հարցի առնչությամբ տեղ է գտել հակասական իրավակիրառական պրակտիկա: Մասնավորապես, ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի 2008թ. փետրվարի 11-ի թիվ 113 որոշման 5-րդ կետով ամրագրվել է, որ «այն դեպքերում, երբ դատարան ներկայացված հայցադիմումն իր մեջ պարունակում է քաղաքացիական, ընդհանուր իրավասության եւ վարչական դատարանների առարկայական ընդդատության ենթակա մի քանի պահանջներ, ապա քաղաքացիական գործեր քննող դատարանը հիմք ընդունելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 92-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետը (գործն ընդդատյա չէ տվյալ դատարանին) որոշում է կայացնում հայցադիմումը վերադարձնելու մասին, որում պարզաբանում է, թե պահանջի որ մասն է իրեն ընդդատյա եւ որը՝ ոչ:

Վարչական դատարանում քաղաքացիական եւ վարչական դատարանների առարկայական ընդդատության ենթակա մի քանի պահանջներ պարունակող հայցադիմումն ստանալու դեպքում դատարանը հայցադիմումն ընդունում է միայն վարչական դատարանին ընդդատյա մասով: Մնացած մասով հայցադիմումի ընդունումը մերժվում է՝ հիմք ընդունելով Վարչական դատավարության օրենսգրքի 79-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը: Հայցադիմումի ընդունումը մերժելու մասին որոշման մեջ դատարանը պարզաբանում է, թե պահանջը որ դատարանին է ընդդատյա»:

Ներկայումս գործում է այլ պրակտիկա: ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդը, ի փոփոխումն 2008թ. փետրվարի 11-ի թիվ 113 որոշման, 2008թ. դեկտեմբերի 22-ին ընդունել է թիվ 123 որոշումը, որում մասնավորապես նախատեսված է, որ. «այն դեպքերում, երբ դատարան է ներկայացվել հայցադիմում, որը վերաբերում է տարբեր դատարաններին ընդդատյա (քաղաքացիական, ընդհանուր իրավասության եւ վարչական դատարանների առարկայական ընդդատություն) միմյանց հետ կապված մի քանի պահանջներով վեճին, ապա գործը քննում է այն դատարանը, որին ընդդատյա է հիմնական պահանջը:

Հիմնական է համարվում այն պահանջը, որի լուծման արդյունքում կայացված դատական ակտը կանխորոշում է հետեւանք ներկայացնող պահանջների լուծման ելքը»:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից, ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ գլուխը, այնքանով, որքանով բացառում է վարչաիրավական հարաբերություններից աժանցվող քաղաքացիաիրավական վեճի լուծումը մեկ գործի սահմաններում, ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18 (1-ին մաս) եւ 19 (1-ին մաս) հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**3 փետրվարի 2009 թվականի
ՍԳՈ- 787**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ԵՐԵՎԱՆԻ ԿԵՆՏՐՈՆ ԵՎ ՆՈՐՔ-ՄԱՐԱԸ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ
Գ. ԿԱՐԱԽԱՆՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ՀՀ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ
ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 113 ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 9-ՐԴ ԿԵՏԻ ԵՎ
114 ՀՈԴՎԱԾԻ 4-ՐԴ ՄԱՍԻ 5-ՐԴ ԿԵՏԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱՔԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

24 փետրվարի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Զ. Դուրյանի, Հ. Նազարյանի (զեկուցող), Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի,

մասնակցությամբ՝ գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի օրենսդրության վերլուծության վարչության պետ Ա. Խաչատրյանի, համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 7-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25 եւ 71 հոդվածների,

դռնբաց դատական նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Երևանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Գ. Կարախանյանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113 հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետի եւ 114 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը Երևանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Գ. Կարախանյանի՝ 09.12.2008թ. սահմանադրական դատարանում մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով ՀՀ աշխատանքային

օրենսգիրքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, ուսումնասիրելով նաեւ վեճի առարկա հարցի շրջանակներում ՀՀ միջազգային պարտավորությունները, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց** .

1. ՀՀ աշխատանքային օրենսգիրքն ընդունվել է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից՝ 2004 թվականի նոյեմբերի 9-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2004 թվականի դեկտեմբերի 14-ին եւ ուժի մեջ է մտել 2005 թվականի հունիսի 21-ին:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի՝ սույն գործով վիճարկվող հոդվածների նորմերը սահմանում են.

«Հոդված 113. Աշխատանքային պայմանագրի լուծումը գործատուի նախաձեռնությամբ

1. Գործատուն իրավունք ունի լուծելու անորոշ ժամկետով կնքված աշխատանքային պայմանագիրը, ինչպես նաեւ որոշակի ժամկետով կնքված աշխատանքային պայմանագիրը նախքան դրա գործողության ժամկետի լրանալը՝

...

9) աշխատողի կենսաթոշակային տարիքը լրանալու պատճառով. »:

«Հոդված 114. Գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու արգելքը

4. Աշխատանքային պայմանագրի լուծման օրինական պատճառ չի կարող համարվել՝

...

5) տարիքը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ աշխատողը ձեռք է բերել ծերության կենսաթոշակ ստանալու իրավունք կամ ստանում է այդ կենսաթոշակը»:

2. Քաղ. Սարգիս Ղանթարջյանը 2003 թվականի մարտ ամսից մրցույթի արդյունքում զբաղեցրել է Երեւանի պետական համալսարանի տնտեսագիտության ֆակուլտետի «Կառավարման եւ գործարարության» ամբիոնի վարիչի պաշտոնը, նրա հետ կնքվել է աշխատանքային պայմանագիր՝ 5 տարի ժամկետով: Ժամկետը լրանալու պատճառով, 20.03.2008թ. նույն ֆակուլտետի ամբիոնի վարիչի քափուր պաշտոնի համար անցկացված մրցույթում Ս. Ղանթարջյանը կրկին ճանաչվել է հաղթող եւ «ԵՊՀ ամբիոնների վարիչների ընտրությունների ընթացակարգով» սահմանված կարգի համաձայն ԵՊՀ ռեկտորի եւ նրա միջեւ կնքվել է աշխատանքային պայմանագիր, որով աշխատանքային պայմանագրի ժամկետը երկարացվել է 5 տարով՝ մինչեւ 20.03.2013թ.: Հիմք ընդունելով ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113 հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետը՝ ԵՊՀ ռեկտորն իր՝ 28.08.2008թ. հրամանով Ս. Ղանթարջյանին ազատել է զբաղեցրած պաշտոնից:

Քաղ. Սարգիս Ղանթարջյանը 26.09.2008թ. դիմել է Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարան՝ 28.08.2008թ.

կնքված աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու մասին ԵՊՀ ռեկտորի հրամանը վերացնելու, աշխատանքում վերականգնվելու եւ հարկադիր պարապորդի ողջ ժամանակահատվածի համար վնասի հատուցում ստանալու պահանջով: Իր պահանջը հիմնավորելու համար Ս. Ղանթարջյանը վկայակոչել է ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 114 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետը, «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքի 11 եւ 31 հոդվածները, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 347 հոդվածը:

Գտնելով, որ վեճը լուծելու համար կիրառման ենթակա օրենքի դրույթները` ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113 հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետը` որոշակի ժամկետով աշխատանքային պայմանագրի դեպքում, ինչպես նաեւ 114 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետի` «բացառությամբ այն դեպքերի, երբ աշխատողը ձեռք է բերել ծերության կենսաթոշակ ստանալու իրավունք կամ ստանում է այդ կենսաթոշակը» բառերը հակասում են ՀՀ Սահմանադրության 14.1. հոդվածի դրույթներին, Երեսնի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Գ. Կարախանյանը` կասեցնելով գործի վարույթը, դիմել է սահմանադրական դատարան:

3. Գիմող կողմն իր դիրքորոշումը հիմնավորում է հետեւյալ փաստարկներով. ՀՀ Սահմանադրության 14.1. հոդվածի համաձայն բոլորը հավասար են օրենքի առջեւ: Խտրականությունը` անկախ տարիքից կամ անձնական, սոցիալական կամ այլ բնույթի հանգամանքներից, արգելվում է: Աշխատանքային օրենսգրքի վիճարկվող հոդվածներից հետեւում է, որ գործատուն իրավունք ունի լուծելու աշխատողի հետ կնքված ցանկացած աշխատանքային պայմանագիր (թե՛ անորոշ եւ թե՛ որոշակի ժամկետով կնքված)` հիմք ընդունելով այն փաստը, որ աշխատողն ունի կենսաթոշակ ստանալու իրավունք կամ այն ստանում է, այսինքն` լրացել է վերջինիս 65 տարին` առանց գնահատման առարկա դարձնելու նրա մասնագիտական ունակությունները: Նման մոտեցումը հակասում է ոչ միայն ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված նշված սկզբունքին, այլ նաեւ ՀՀ կողմից վավերացված Եվրոպական սոցիալական խարտիային, որի 24 հոդվածի 1-ին կետի համաձայն` աշխատանքից ազատվելու դեպքերում աշխատողների պաշտպանվածության իրավունքի արդյունավետ կիրառումն ապահովելու նպատակով կողմերը պարտավորվում են ճանաչել աշխատանքից միայն այնպիսի հիմնավոր պատճառներով աշխատողի ազատվելու իրավունքը, որոնք կապված են նրա ընդունակությունների կամ վարքի հետ կամ հիմնված են ձեռնարկության, հաստատության կամ ծառայության գործնական պահանջների վրա: Վերոնշյալից հետեւում է, որ միջազգային պրակտիկայում ընդունված սկզբունք է աշխատանքային հարաբերություններում տարիքային խտրականության վերացումը: Եւ հարկ է արձանագրել նման տարիքային սահմանափակման ծայրահեղ անթույլատրելիությունը հատկապես այն դեպքերի համար, երբ աշխատողի հետ կնքվում է ժամկետային աշխատանքային պայմանագիր, քանի որ գործատուն որոշակի ժամկետով աշխատանքային պայմանագիր կնքելու պահին արդեն իսկ գիտակցում է աշխատողի` կենսաթոշա-

կային տարիքը լրացած լինելու կամ պայմանագրի գործողության ընթացքում դրա լրանալու ենթակա լինելու մասին: Այսինքն՝ աշխատանքային պայմանագիր կնքելու պահին գործատուն գնահատում է կենսաթոշակային տարիքը լրացած աշխատողի ունակությունները, եւ դրանք համարելով իր համար ընդունելի՝ կնքում է համապատասխան աշխատանքային պայմանագիր, որպիսի դեպքերում դրա լուծումը տարիքի պատճառով անթույլատրելի է:

4. Պատասխանողը գտնում է, որ 2005 թվականին սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում ամրագրված տարիքային խտրականության արգելման սկզբունքը վերաբերում է նաեւ քաղաքացու կենսաթոշակային տարիքին՝ աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունքի իրացման տեսանկյունից: Դա նշանակում է, որ պետությունը պարտավոր է օգտագործել իրավական միջոցներ՝ աշխատանքի եւ զբաղվածության ոլորտում տարեց ու երիտասարդ անձանց միջեւ իրավական հավասար հնարավորություններ ստեղծելու եւ խրախուսելու ուղղությամբ, եւ, մասնավորապես՝ տարեց անձանց հետ աշխատանքային պայմանագրերը լուծելու գործընթացներում:

Գործատուն իր նախաձեռնությամբ կարող է լուծել աշխատանքային պայմանագիրն օրինական տարբեր հիմքերով, օրինակ, աշխատողի՝ զբաղեցրած պաշտոնին կամ կատարած աշխատանքին չհամապատասխանելը (ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113 հոդված, 1-ին մաս, 4-րդ կետ), աշխատողի կողմից իր պարտականությունները չկատարելը կամ ոչ պատշաճ կատարելը (ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113 հոդված, 1-ին մաս, 6-րդ կետ), աշխատողի նկատմամբ վստահությունը կորցնելը (ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113 հոդված, 1-ին մաս, 7-րդ կետ) եւ այլն: Մինչդեռ, եթե կենսաթոշակային տարիքի հասած անձը կատարում է աշխատանքային իր պարտականություններն ամբողջ ծավալով, համապատասխանում է իր զբաղեցրած պաշտոնին եւ չի կորցրել գործատուի վստահությունը, ապա կենսաթոշակային տարիքը լրանալու պատճառով գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելը խնդրահարույց է հատկապես ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված տարիքային խտրականության արգելման սկզբունքի իրացման տեսանկյունից եւ գործատուին ընձեռում է ժամկետային աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու աննախադեպ լայն հայեցողություն եւ կամայականության բարձր աստիճան դրսևորելու հնարավորություն: Այսպիսով, առկա է անհամապատասխանություն գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագրի լուծման ինստիտուտի խնդիրների եւ իրավակարգավորման միջեւ:

Պատասխանողը գտնում է, որ օրենսդրական ընդհանուր ընթացակարգերով հիշյալ դրույթները վերանայելը եւ կատարելագործելը կարող են նպաստել իրավակիրառական պրակտիկայի իրավաչափ զարգացմանը, ինչն արդեն իրականացվում է օրենսդրական նախաձեռնության իրավունքի սուբյեկտների կողմից:

5. ՀՀ Սահմանադրության 1, 3 եւ 14.1. հոդվածների համաձայն Հայաստանի Հանրապետությունը սոցիալական պետություն է, մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքները եւ ազատությունները բարձրագույն արժեքներ են, պետությունը սահմանափակված է մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքներով եւ ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք, բոլոր մարդիկ հավասար են օրենքի առջեւ, խտրականության ամեն մի դրսեւորում, այդ թվում՝ կախված հաշմանդամությունից, տարիքից կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից, արգելվում է:

Սահմանադրաիրավական այդ դրույթներում առկա է անհատի եւ պետության փոխադարձ պատասխանատվության սկզբունքը եւ, առաջին հերթին՝ պետության պարտականությունը՝ կյանքի բոլոր բնագավառներում անձի ազատ եւ արժանավայել զարգացման անհրաժեշտ պայմանների ստեղծման խնդրում: Այն երաշխավորված է նաեւ աշխատանքի բնագավառում, մասնավորապես՝ ՀՀ Սահմանադրության 32 հոդվածում (1-ին մաս), համաձայն որի՝ յուրաքանչյուր ոք ունի աշխատանքի ընտրության ազատություն: Միաժամանակ, ՀՀ Սահմանադրության 48 հոդվածում որպես պետության հիմնական խնդիրներ են նախատեսված բնակչության զբաղվածությանը նպաստելը (2-րդ կետ), տարեց մարդկանց արժանապատիվ կենսամակարդակ ապահովելը:

Աշխատանքի բնագավառում անհատի սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների անմիջական իրականացման եւ պաշտպանության խնդիրների կարգավորմանն է կոչված ՀՀ աշխատանքային օրենսդրությունը, որի նպատակն է սահմանել անձանց աշխատանքային իրավունքների եւ ազատությունների պետական երաշխիքները, պաշտպանել աշխատողների եւ գործատուների իրավունքներն ու շահերը (ՀՀ աշխ. օր.-ի 2 հոդված), եւ որպես աշխատանքային հարաբերությունների կարգավորման սկզբունք է նախատեսված կողմերի իրավահավասարությունը՝ անկախ տարիքից, աշխատողի գործնական հատկանիշների հետ չկապված այլ հանգամանքներից (ՀՀ աշխ. օր.-ի 3 հոդվածի 3-րդ կետ):

Աշխատանքի իրավունքն իրացվում է աշխատանքային հարաբերությունների միջոցով, որոնք ծագում, փոփոխվում եւ դադարում են ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 14, 60, 85, 86, 91, 100, 101, 105, 106, 109-114 եւ 120 հոդվածներով սահմանված ընդհանուր կարգով: Օրենսգրքի 6 հոդվածը նախատեսում է աշխատանքային հարաբերությունների իրավակարգավորման այնպիսի կարեւոր սկզբունք, ինչպիսին դրանց կարգավորումն է պայմանագրերի հիման վրա, որոնք չեն կարող բովանդակել այնպիսի պայմաններ, որոնք աշխատանքային օրենսդրությամբ, աշխատանքային իրավունքի նորմեր պարունակող այլ նորմատիվ իրավական ակտերով սահմանված աշխատանքային պայմանների համեմատ վատթարացնում են աշխատողի դրությունը:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 83, 84 հոդվածներում սահմանված են աշխատանքային պայմանագրի ընդհանուր հասկացությունն ու բովանդակությունը (պայմանները):

Աշխատանքային պայմանագիրը կնքվում է անորոշ ժամկետով, եթե պայ-

մանագրի գործողության ժամկետը նշված չէ, եւ որոշակի ժամկետով, եթե այն նշված է (ՀՀ աշխ. օր.-ի 94 հոդված), իսկ օրենսգրքի 95 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն ընտրովի պաշտոններում աշխատողների հետ աշխատանքային պայմանագիրը կնքվում է ընտրված ժամանակահատվածով: Այդպիսի նորմատիվ դրույթներ են պարունակում նաեւ «Բարձրագույն եւ հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենքի 6 եւ 15 հոդվածները:

Աշխատանքային պայմանագրի լուծման (հետեւաբար՝ նաեւ աշխատանքային հարաբերությունների դադարման) հիմքերը նախատեսված են ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 109 հոդվածում, այդ թվում՝ նաեւ գործատուի նախաձեռնությամբ (4-րդ կետ): Վերջինիս իրականացման կարգն ու պայմանները սահմանված են օրենսգրքի 113 հոդվածում, որի 1-ին մասը նախատեսում է անորոշ եւ որոշակի ժամկետով կնքված աշխատանքային պայմանագիրը նախքան դրա գործողության ժամկետը լրանալը լուծելու՝ գործատուի իրավունքի իրացման դեպքերը, այդ թվում՝ նաեւ աշխատողի կենսաթոշակային տարիքը լրանալու հիմքով (9-րդ կետ): Միաժամանակ, օրենսգրքի 114 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետն աշխատանքային պայմանագրի լուծման օրինական պատճառ չդիտարկելով աշխատողի տարիքը, նախատեսում է բացառություն՝ կապված անձի սոցիալական ապահովության իրավունքի իրացման հետ, մասնավորապէս, երբ աշխատողը ձեռք է բերել ծերության կենսաթոշակ ստանալու իրավունք կամ ստանում է այդ կենսաթոշակը: Ծերության (սոցիալական) կենսաթոշակի չափն ու նշանակման պայմանները սահմանված են «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքի 31-32 հոդվածներով:

6. Սույն գործի քննության շրջանակներում ՀՀ սահմանադրական դատարանը՝ ղեկավարվելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 7-րդ մասի 3-րդ կետի պահանջներով, կարելուքում է վիճարկվող եւ դրանց հետ փոխկապակցված վերոհիշյալ նորմերում մարդու եւ քաղաքացու՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքների ու ազատությունների ապահովման եւ պաշտպանության, ազատ իրականացման անհրաժեշտությունը, այդ իրավունքների սահմանափակումների թույլատրելիությունը՝ որպէս այդ նորմերի սահմանադրականության գնահատման մեկնակետ: Այդ նորմերի համադրված վերլուծության արդյունքում սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Սահմանադրության 32 հոդվածում երաշխավորված աշխատանքի ընտրության ազատությունը յուրաքանչյուր անհատի համար ապահովում է առանց խտրականության աշխատանքային հարաբերությունների մեջ մտնելու եւ իր մասնագիտական ու այլ ընդունակություններն ազատ դրսեւորելու հավասար հնարավորություն: Այն չի խոչընդոտում օրենսդրին աշխատանքային հարաբերություններն իրավական կարգավորման ենթարկելիս սահմանել անձանց իրավական տարբեր կարգավիճակներ՝ կապված աշխատանքային պայմանների, անձանց անմիջական պայմանագրային պարտականությունների, գործունեության բնագավառի հետ, եւ նույնիսկ նախատեսել առանձին պաշտոններ զբաղեցնելու եւ պաշտոններից ազատելու առանձնահատուկ դեպքեր,

եթե դրանք օբյեկտիվորեն արդարացված են եւ ունեն սահմանադրաիրավական համապատասխան հիմնավորում:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ աշխատանքային հարաբերությունների հաստատման (պահպանման) խնդրում օրենքով կամ աշխատանքային պայմանագրով առանձին աշխատողների առնչությամբ սահմանային տարիք նախատեսելն արդարացված է, եթե այն հետապնդում է իրավաչափ նպատակներ, մասնավորապես պայմանավորված է կատարվող աշխատանքի բնույթով կամ առանձնահատկությամբ: Այս առումով, սահմանադրական դատարանն արդարացի է համարում հանրային (պետական եւ համայնքային) ծառայության բնագավառը կարգավորող օրենսդրության ակտերով ծառայողի պաշտոնավարման սահմանային տարիք նախատեսելուն զուգընթաց գործատուի եւ կենսաթոշակային տարիքի հասած ու աշխատանքային նորմատիվ պահանջները բավարարող աշխատողի միջև երկկողմ ժամկետային աշխատանքային պայմանագիր կնքելու իրավական հնարավորության նախատեսումը եւ դրա հիման վրա աշխատանքային հարաբերությունների կայունությունն ապահովելը:

Աշխատանքի ընտրության ազատությունը պայմանավորված է, նախ՝ աշխատանքային հարաբերությունների հաստատման ու դադարման երկկողմ ազատ կամահայտնության ապահովման օրենսդրական հստակ երաշխիքների առկայությամբ, որոնք նաեւ անհրաժեշտ են ՀՀ Սահմանադրության ինչպես 32 հոդվածում (1-ին մաս) նախատեսված անձի իրավունքի իրացման, այնպես էլ 8 հոդվածում (2-րդ մաս) ամրագրված սկզբունքին համապատասխան տնտեսավարման շուկայական հարաբերությունների ազատ ու բազմակողմ զարգացման համար:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 14.1. եւ 32 հոդվածների դրույթներին համապատասխան աշխատանքի իրավունքի ազատ եւ անխտրական իրացումն անհրաժեշտաբար պետք է երաշխավորելի լինի աշխատանքային հարաբերությունների բոլոր բնագավառներում:

7. Աշխատանքային պայմանագրի, որպես երկկողմ իրավունքներով ու պարտականություններով պայմանավորված համաձայնության (ՀՀ աշխ. օր.-ի 83 հոդված), բովանդակությունից է անմիջականորեն բխում ինչպես աշխատողի, այնպես էլ գործատուի նախաձեռնությամբ այն լուծելու իրավական հնարավորությունը (ՀՀ աշխ. օր.-ի 109 հոդվածի 3-րդ, 4-րդ կետեր): Աշխատանքային պայմանագիրը կնքվում է ազատ կամահայտնությամբ, հետեւաբար, կողմերը պետք է ազատ լինեն այն լուծելու ցանկություն դրսեւորելու հարցում: Աշխատանքով պայմանավորված հարաբերությունների կարգավորման պայմանագրային բնույթը միաժամանակ պահանջում է ոչ միայն իրավունքի իրացման, այլեւ պարտականության կատարման անհրաժեշտություն, եւ կողմերի, տվյալ դեպքում գործատուի՝ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու իրավունքի իրացումը չպետք է պայմանավորված լինի նպատակահարմարությամբ կամ սուբյեկտիվ բնույթի այլ գործոնով, այլ հետապնդի արդար, իրավաբանո-

րեն ամրագրված որոշակի նպատակ՝ աշխատանքի իրավունքի իրացման սահմանադրորեն կանխորոշված սկզբունքներին համապատասխան:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի՝ սույն գործով վիճարկվող 113 հոդվածում սահմանված են գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագրի լուծման դեպքերը՝ կապված իրավաբանական այնպիսի փաստերի հետ (կազմակերպության լուծարում, գործատուի սնանկ ճանաչվելը, աշխատողների թվաքանակի կրճատում, զբաղեցրած պաշտոնին չհամապատասխանելը եւ այլն), որոնց առկայությամբ օբյեկտիվորեն անհնարին է աշխատանքային հարաբերությունների շարունակումը, կամ դրանք բացահայտ անարդյունավետ են: Այդ փաստերի հիմքում օրենսդիրը նախատեսել է կոնկրետ գնահատելի չափանիշներ: Մինչդեռ օրենսգրքի 113 հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետի հիմքով գործատուն իրավունք ունի լուծելու անորոշ ժամկետով կամ որոշակի ժամկետով կնքված աշխատանքային պայմանագիրը նախքան դրա գործողության ժամկետի լրանալը, եթե լրացել է աշխատողի կենսաթոշակային տարիքը, ընդ որում, նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն, որոշ այլ դեպքերում (1-ին մասի 3-րդ եւ 4-րդ կետեր), գործատուն օժտված չէ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու բացառիկ լիազորությամբ եւ կամընտրաբար կարող է այն լուծել, եթե « ... իր մոտ առկա հնարավորությունների սահմաններում» աշխատողին առաջարկել է նրա մասնագիտական պատրաստվածությանը, որակավորմանը, առողջական վիճակին համապատասխան այլ աշխատանք, իսկ աշխատողը հրաժարվել է առաջարկված աշխատանքից, եւ համապատասխան հնարավորությունների բացակայության դեպքում է պայմանագիրը լուծվում՝ առանց աշխատողին այլ աշխատանք առաջարկելու: Փաստորեն, կենսաթոշակային տարիքի հիմքով աշխատանքային պայմանագրի լուծման հարցում օրենսդիրը դրսևտրել է իմպերատիվ (հրամայական) մոտեցում: Միաժամանակ, նույն օրենսգրքի 114 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետի համաձայն արգելված է գործատուի նախաձեռնությամբ լուծել աշխատանքային պայմանագիրը՝ պատճառ համարելով տարիքը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ աշխատողը ձեռք է բերել ծերության կենսաթոշակ ստանալու իրավունք կամ ստանում է այդպիսին:

8. Վերլուծելով ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի վերոհիշյալ դրույթների բովանդակությունը, համադրելով դրանք անձի՝ աշխատանքի ազատ եւ անխտրական ընտրության սահմանադրական իրավունքի երաշխավորված իրականացման վերաբերյալ սույն որոշմամբ արտահայտած իր իրավական դիրքորոշումների հետ, սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ.

ա/ օրենսգրքի 113 հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետը՝

գործատուին լիազորում է աշխատողի կենսաթոշակային տարիքը լրանալու փաստի ուժով աշխատանքային պայմանագիրը միակողմ լուծելու հայեցողական իրավունքով՝ բացառելով անձի աշխատունակության (աշխատանքային պիտանիության) գնահատման որեւէ գործոնի կիրառման հնարավորություն, հետևաբար՝ խտրական է եւ սահմանափակում է անձի՝ աշխատանքի ընտրության ազատությունը,

բ/ օրենսգրքի 114 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետը, մի կողմից՝

- գործատուին արգելում է աշխատանքային պայմանագիրը միակողմ լուծել՝ հիմք ընդունելով աշխատողի տարիքը, այդպիսով բացառելով աշխատանքային հարաբերություններում տարիքային խտրականության եւ այդ հիմքով աշխատանքի ազատ ընտրության սահմանափակման որեւէ հնարավորություն, հետեւաբար՝ հետապնդում է ՀՀ Սահմանադրության 14.1., 32 հոդվածների պահանջներին համապատասխանող նպատակներ,
- մյուս կողմից՝ «բացառությամբ այն դեպքերի, երբ աշխատողը ձեռք է բերել ծերության կենսաթոշակ ստանալու իրավունք կամ ստանում է այդ կենսաթոշակը» դրույթի մասով պարունակում է ՀՀ Սահմանադրության 14.1., 32 եւ 37 հոդվածներով երաշխավորված՝ աշխատանքի ազատ եւ անխտրական ընտրության ու սոցիալական ապահովության անձի իրավունքների միատեղ իրացմանը խոչընդոտող, ինչպես նաեւ աշխատանքի իրավունքի իրացումն անձի սոցիալական իրավունքի իրացման փաստով պայմանավորող ոչ իրավաչափ նորմեր՝ այդպիսով իմաստագրելով Սահմանադրության 32 եւ 37 հոդվածներով երաշխավորված անձի իրավունքների բովանդակությունն ու սահմանափակելով նրա հիմնական իրավունքները եւ ազատությունները:

9. ՀՀ Սահմանադրության 3 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն պետությունն ապահովում է մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքների եւ ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան:

Անդրադառնալով աշխատանքի ազատ, անխտրական ընտրության եւ այդ իրավունքի իրացման միջազգային փորձին՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ներպետական իրավակիրառական պրակտիկայում աշխատանքի նկատմամբ որեւէ (այդ թվում՝ տարիքային) խտրականությունը, զբաղվածության ազատության ոչ իրավաչափ սահմանափակումները համատեղելի չեն իրավական, ժողովրդավարական, սոցիալական պետության հիմնարար սկզբունքների հետ:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 68 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց .**

1. Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 113 հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետը՝ այնքանով, որքանով չի երաշխավորում հավասար եւ ոչ խտրական իրավապայմանագրային հարաբերություններ աշխատողի եւ գործատուի միջեւ, ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 14.1. եւ 32 հոդվածներին հակասող եւ անվավեր:

2. Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 114 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետը՝ «բացառությամբ այն դեպքերի, երբ աշխատողը ձեռք է բերել ծերության կենսաթոշակ ստանալու իրավունք կամ ստանում է այդ կենսաթոշակը» բառակապակցության մասով ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 14.1. եւ 32 հոդվածներին հակասող եւ անվավեր:

3. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**24 փետրվարի 2009 թվականի
ՍԳՈ- 792**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**«ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՆԳՐԵՍ» ՆԱԽԸՆՏՐԱԿԱՆ ԴԱՇԻՆՔԻ
ԳԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀՀ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ
10 ՀՈՎՎԱԾԻ 3-ՐԴ ՄԱՍԻ 1-ԻՆ ՊԱՐԲԵՐՈՒԹՅԱՆ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

8 մայիսի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Վ. Հովհաննիսյանի (զեկուցող), Զ. Դուկասյանի, Հ. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի,

մասնակցությամբ՝ դիմող եւ պատասխանող կողմերի ներկայացուցիչների, համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց ««Հայ ազգային կոնգրես» նախընտրական դաշինքի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին պարբերության՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը «Հայ ազգային կոնգրես» նախընտրական դաշինքի՝ 16.04.2009թ. ՀՀ սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով ՀՀ ընտրական օրենսգրքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, այդ թվում՝ դիմող կողմի միջնորդություններն ու հարցադրումները, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. ՀՀ ընտրական օրենսգրքին ընդունվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 1999թ. փետրվարի 5-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից

մից ստորագրվել՝ 1999թ. փետրվարի 17-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999թ. փետրվարի 28-ից:

ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածը վերնագրված է «Քաղաքացիներին ընտրողների ցուցակում ընդգրկելը»: Նշված հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին պարբերությունը սահմանում է. «Համայնքի ընտրողների ցուցակում ընդգրկվում են սույն օրենսգրքի 2 հոդվածի համաձայն ընտրելու իրավունք ունեցող յուրաքանչյուր ոք, ինչպես նաեւ այդ համայնքում բնակվող եւ որեւէ համայնքում հաշվառում չունեցող, իսկ սույն կետի երկրորդ պարբերությամբ նախատեսված դեպքում՝ նաեւ այլ համայնքում հաշվառված քաղաքացիները: Ընտրելու իրավունք ունեցող եւ հաշվառում չունեցող քաղաքացիները քվեարկության օրվանից մինչեւ 21 օր առաջ իրենց համայնքի ղեկավարին, իսկ քվեարկության օրվանից ոչ ուշ, քան մինչեւ 15 օր առաջ՝ նաեւ լիազոր մարմնի կամ նրա համապատասխան ստորաբաժանման ղեկավարին կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի սահմանած կարգով ներկայացնում են ընտրողների ցուցակում ընդգրկվելու վերաբերյալ հայտ: Հաշվառում չունեցող քաղաքացիներն ընտրողների ցուցակում ընդգրկվում են բնակության վայրի մասին տեղեկանքի հիման վրա»:

1999թ. փետրվարի 5-ին ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ՀՀ ընտրական օրենսգրքն ընդունվելուց ի վեր օրենսգրքի 10 հոդվածը փոփոխվել է վեց անգամ (13.10.1999թ. ՀՕ-2, 05.04.2000թ. ՀՕ-47, 03.07.2002թ. ՀՕ-406-Ն, 19.05.2005թ. ՀՕ-101-Ն, 22.12.2006թ. ՀՕ-1-Ն, 16.11.2007թ. ՀՕ-219-Ն օրենքներ):

2. Գործի դատավարական նախապատմությունը հանգում է հետեւյալին: Դիմողը 03.04.09թ. ՀՀ վարչական դատարան հայցադիմում է ներկայացրել ՀՀ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի 26.02.09թ. «Երեւանի ավագանու 2009թ. մայիսի 31-ի ընտրությունների նախապատրաստման եւ անցկացման հիմնական միջոցառումների ժամանակացույցը հաստատելու մասին» թիվ 12-Ա որոշման հավելվածի 10-րդ կետն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտին հակասելու եւ անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին: Որոշման հավելվածի 10-րդ կետի համաձայն՝ հաշվառում չունեցող քաղաքացիներն ընտրողների ցուցակներում ընդգրկվելու վերաբերյալ հայտ կարող են ներկայացնել համայնքի ղեկավարին՝ քվեարկության օրվանից մինչեւ 21 օր առաջ, լիազոր մարմնի կամ նրա տարածքային ստորաբաժանում՝ քվեարկության օրվանից ոչ ուշ, քան 15 օր առաջ: Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը հաշվառում չունեցող քաղաքացիներին ընտրողների ցուցակներում ընդգրկելու միջոցառման ժամանակացույցը սահմանելիս որպես իրավական հիմք է ընդունել ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի առաջին պարբերության մեջ ամրագրված վիճարկվող դրույթը:

Վարչական դատարան ներկայացված հայցադիմումում դիմողի փաստարկները հանգել են նրան, որ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 2 հոդվածը թույլ չի տալիս տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններին մասնակից դարձնել նաեւ տվյալ համայնքում չհաշվառված, սակայն բնակվող անձանց,

քանզի այդ նորմի վերլուծությունից «...սկնհայտ է դառնում, որ տեղական ինքնակառավարման մարմնի ընտրություններին մասնակցելու իրավունք ունենալու համար, ընտրողը կարող է կամ լինել, կամ չլինել Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացի, սակայն պարտավոր է լինել 18 տարեկան եւ բարձր, հաշվառված լինել եւ փաստացի բնակվել, տվյալ դեպքում, Երեսան քաղաքում, առնվազն 1 տարվա ընթացքում»։ Ըստ հայցադիմումում դիմողի արտահայտած դիրքորոշման՝ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ ընտրողների ցուցակների կազմման վերաբերյալ 10 հոդվածի 4-րդ մասի առկայության պայմաններում անհասկանալի եւ անտրամաբանական է տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների առնչությամբ օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի կիրառումը, որը, ըստ դիմողի, վերաբերում է համապետական ընտրություններին։

Վարչական դատարանն իր՝ 09.04.2009թ. թիվ ՎԴ/1641/05/09 գործով կայացրած վճռով մերժել է «Հայ ազգային կոնգրես» նախընտրական դաշինքի հայցը՝ կիրառելով ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին պարբերությամբ սահմանված դրույթները եւ իրավաչափ համարելով տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ համայնքի ընտրողների ցուցակում՝ հաշվառում չունեցող, սակայն տվյալ համայնքում բնակվող քաղաքացիների ընդգրկումը։

3. Դիմողի պնդմամբ՝ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի առաջին պարբերության մեջ ամրագրված դրույթը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 2, 4, 11.1., 30, 105 հոդվածների պահանջներին։

Ըստ դիմողի՝ վարչական դատարանի կողմից իր հայցադիմումի մերժման պատճառն այն է, որ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին պարբերության դրույթները դատարանի կողմից ընկալվել են որպես տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ ընտրողների ցուցակների կազմմանը վերաբերող իրավական նորմեր, ինչն էլ, իր հերթին, բերում է նաեւ այլ իրավական նորմերի հակասահմանադրական մեկնաբանման։

Դիմողի կարծիքով, վարչական դատարանի մեկնաբանությունը եւ դրա վրա հիմնված իրավական ակտերի կիրառումը հնարավորություն չեն տալիս կատարելու ՀՀ Սահմանադրության 2, 4, 11.1., 30, 105 հոդվածների պահանջները եւ խառնաշփոթ են ստեղծում տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրական օրենսդրությունում։

Ըստ դիմողի՝ վիճարկվող նորմը ձեւակերպված է այնքան անորոշ, ոչ միանշանակ, ոչ հստակ, որ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը եւ վարչական դատարանն այն ընկալում, մեկնաբանում եւ կիրառում են ՀՀ Սահմանադրության նշված հոդվածների նորմերին ոչ համահունչ։ Ուստի՝ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին պարբերությունն անորոշ, ոչ միանշանակ, ոչ հստակ ձեւակերպված լինելու առումով «...անհամատեղելի է իրավական պետության հատկանիշներից իրավական որոշակիության սկզբունքի հետ՝ ամրագրված Սահմանադրության 1-ին հոդվածում»։

4. Ըստ պատասխանողի՝ վիճարկվող հոդվածը շարադրված է բավարար հստակությամբ, որով թույլ է տալիս տեսնելու օրենսդրի կամքը՝ ակտիվ ընտրական իրավունքի իրականացման, ինչպես նաև այդ իրավունքի իրականացման համար սահմանափակումներ չհարուցելու մասով:

Պատասխանող կողմը գտնում է, որ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին պարբերությունում նշված՝ «համայնքում բնակվող եւ որեւէ համայնքում հաշվառում չունեցող քաղաքացիները» համապատասխան համայնքում բնակվող, սակայն բնակչության պետական ռեգիստրում հաշվառում չունեցող Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիներն են: Այս առումով, եթե ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի դրույթները վերաբերում են ինչպես համապետական, այնպես էլ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններին, ապա «յուրաքանչյուր ոք» եզրույթը՝ վիճարկվող հոդվածի շրջանակում, կիրառվում է միայն այն դեպքում, երբ կանոնակարգումը վերաբերում է բացառապես տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններին:

Ըստ պատասխանողի՝ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածը ներառված է օրենսգրքի ընդհանուր դրույթների բաժնում, որտեղ գետեղված դրույթները տարածվում են բոլոր ընտրությունների վրա, եթե այդ ընտրություններին վերաբերող կոնկրետ բաժիններում այլ բան սահմանված չէ:

Պատասխանողը, միաժամանակ, «համայնքում բնակվող եւ որեւէ համայնքում հաշվառում չունեցող» ՀՀ քաղաքացիների ընտրական իրավունքի իրացումն ինքնին իրավաչափ է համարում, ինչը պայմանավորված է բացառիկ դեպքերում՝ «Բնակչության պետական ռեգիստրի մասին» ՀՀ օրենքի տրամաբանության շրջանակում բնակչի պարտադիր հաշվառվելու պարտականության չկատարման կամ ոչ պատշաճ կատարման հետեւանքների հաղթահարման անհրաժեշտությամբ:

Հերքելով վիճարկվող դրույթի՝ ՀՀ Սահմանադրության 2, 4, 11.1., 30 եւ 105 հոդվածներին հակասության վերաբերյալ դիմողի պնդումները՝ պատասխանող կողմը նշում է, որ վիճարկվող նորմը ոչ միայն չի հակասում ՀՀ Սահմանադրության 2, 4 եւ 30 հոդվածների իրավանորմերին, այլև, ընդհակառակն՝ ապահովում է նշված հոդվածներով սահմանված իշխանության իրականացման մեխանիզմի առավել արդյունավետ կատարմանը: Ի հիմնավորումն իր այդ եզրահանգմանը՝ պատասխանողը, մասնավորապես, նշում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 30 հոդվածն սպառիչ կերպով սահմանում է այն քաղաքացիների շրջանակը, ում ընտրելու եւ ընտրվելու իրավունքը կարող է սահմանափակվել: Սահմանադրական այդ իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն ՀՀ Սահմանադրության 43 հոդվածում նշված դեպքերում եւ հիմքերով: ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 55 եւ 56 հոդվածներից բխում է, որ քվեարկությանը մասնակցել կարող են միայն ընտրողների ցուցակներում ընդգրկված քաղաքացիները: Հետեւաբար, ընտրողների ցուցակներում ընդգրկվելու՝ քաղաքացու բացարձակ իրավունքի ճանաչումը՝ առանց որեւէ ցենզի առկայության, ինքնին ունի սահմանադրական նշանակություն, քանի որ անհրաժեշտ է ազատ ընտրությունների

միջոցով ժողովրդաիշխանության իրականացման, ընդհանուր ընտրությունների անցկացման եւ ընտրական իրավունքի իրացման համար: Պատասխանող կողմը գտնում է, որ անհիմն նստակեցության ցենզի հիմքով քաղաքացու ընտրելու իրավունքի իրացմանը խոչընդոտելը եւ այդ կարգով ակտիվ ընտրական իրավունքը սահմանափակելն անհամատեղելի կլինեն ՀՀ Սահմանադրության 2, 3, 4 եւ 30 հոդվածների հետ: Պատասխանողի պնդմամբ՝ իրավակիրառ մարմինները ճիշտ մեկնաբանություն են տվել իրավական նորմին, որը համահունչ է նաեւ ՀՀ Սահմանադրությանը:

5. Սույն գործի շրջանակներում ՀՀ սահմանադրական դատարանը կարելու է համարում անդրադարձը տեղական ինքնակառավարման մակարդակում անձանց ընտրական իրավունքի իրացման հիմնախնդրին առնչվող մի շարք հիմնարար հասկացությունների սահմանադրաիրավական բովանդակությանը: Դրանք են, մասնավորապես, «ընտրական իրավունք», «տեղական ինքնակառավարում», «համայնք», «քաղաքացի», «յուրաքանչյուր ոք», «համայնքի բնակիչ», «բնակիչների հաշվառում», «մշտական բնակության վայր», «համայնքի ընտրողների ցուցակ», «համապետական ընտրությունների ժամանակ կազմվող ընտրողների ցուցակ», «տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ կազմվող ընտրողների ցուցակ» հասկացությունները, որոնց վերաբերյալ ՀՀ օրենսդրության մեջ առկա են որոշակի հասկացութային հստակեցումներ:

6. ՀՀ Սահմանադրության 30 հոդվածը սահմանում է երկու սկզբունքային դրույթ: Նախ. «**Հայաստանի Հանրապետության՝ տասնութ տարին լրացած քաղաքացիներն ունեն ընտրելու եւ հանրաքվեներին մասնակցելու, ինչպես նաեւ անմիջականորեն եւ կամքի ազատ արտահայտությամբ ընտրված իրենց ներկայացուցիչների միջոցով պետական կառավարմանը եւ տեղական ինքնակառավարմանը մասնակցելու իրավունք**»: Երկրորդ՝ «**Օրենքով կարող է սահմանվել Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն չունեցող անձանց՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններին եւ տեղական հանրաքվեներին մասնակցելու իրավունքը**»:

Ակնհայտ է, որ Սահմանադրությունը ճանաչում է ինչպես ՀՀ քաղաքացիների ընտրական իրավունքը, այնպես էլ տեղական ինքնակառավարման մակարդակում ՀՀ քաղաքացիություն չունեցող անձանց համար օրենքով նման իրավունքի նախատեսման հնարավորությունը:

Սահմանադրորեն նախատեսված այդ հնարավորությունից ելնելով ՀՀ ընտրական օրենսգիրքը (հոդվ. 2) սահմանել է նման իրավունք ՀՀ քաղաքացիություն չունեցող այն անձանց համար, ովքեր համապատասխան համայնքում առնվազն մեկ տարվա հաշվառում ունեն եւ փաստացի բնակվում են այդտեղ:

ՀՀ Սահմանադրությունը սահմանում է նաեւ, որ. «Տեղական ինքնակառավարումն իրականացվում է համայնքներում» (հոդվ. 104): Ընդ որում, **տեղական ինքնակառավարումը համայնքի իրավունքն ու կարողությունն է՝ սեփական**

պատասխանատվությամբ բնակիչների բարօրության նպատակով Սահմանադրությանը եւ օրենքներին համապատասխան լուծելու տեղական նշանակության հարցերը:

Սահմանադրության 104.1. հոդվածի համաձայն՝ **համայնքը** մեկ կամ մի քանի բնակավայրերի **բնակչության հանրությունն է**: Համայնքի սեփականությունը կառավարելու եւ տնօրինելու, համայնքային նշանակության հարցեր լուծելու եւ համայնքի պահանջմունքների բավարարմանն ուղղված այլ լիազորությունները համայնքն իրականացնում է որպես սեփական լիազորություններ (հոդվ. 105):

Այսպիսով, «տեղական ինքնակառավարում» եւ «համայնք» հասկացությունները փոխապայմանավորված են: Համայնքը նույն բնակավայրում ապրող բնակչության հանրություն է: Հետեւաբար, **նույն բնակավայրում ապրող բնակչության կողմից** իր սեփականությունը կառավարելը եւ տնօրինելը, համայնքային նշանակության, ինչպես նաեւ իրենց պահանջմունքների բավարարմանն ուղղված այլ հարցերի լուծումը կազմում է տեղական ինքնակառավարման բովանդակությունը:

Տեղական ինքնակառավարման մակարդակում ընտրական իրավունքն ինքնակառավարման իրականացմանը մասնակցելու համայնքի բնակչի իրավունքն ու հնարավորությունն է, ինչը կոչված է նրան մասնակից դարձնելու համայնքի սեփականության կառավարմանը եւ տնօրինմանը, համայնքային նշանակության հարցերի լուծմանը եւ համայնքի պահանջմունքների բավարարմանն ուղղված այլ լիազորությունների իրականացմանը:

Սահմանադրության «Տեղական ինքնակառավարումը» գլխում շեշտվում են «բնակիչ» (հոդվ. 104, 104.1.) եւ «համայնքի անդամ» (հոդվ. 107) հասկացությունները: Ընդ որում, Սահմանադրության 107 հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ **տեղական ինքնակառավարման իրավունքը պատկանում է համայնքին**, այսինքն՝ **տվյալ բնակավայրի բնակչության հանրությանը**:

Տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններում բնակչության մասնակցությունը ժողովրդավարության ինքնուրույն ու առանձնահատուկ այն ձեւն է, երբ մարդիկ ընդհանուր շահերից ելնելով համատեղ են լուծում իրենց կյանքին առնչվող տեղական խնդիրները: Դրան մասնակցելու իրավունքը ձեռք է բերվում **տվյալ բնակավայրի բնակիչ լինելու հանգամանքով**: Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական պրակտիկան նույնպես վկայում է այդ հանգամանքի կարեւորության մասին: Նման մոտեցումը հաշվի է առնում նաեւ այն հանգամանքը, որ համայնքի բնակիչն է մուծում տեղական հարկեր ու տուրքեր, մասնակցում է համայնքային սեփականության ձեւավորմանը:

7. «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի (ընդունվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2002թ. մայիսի 7-ին) 3 հոդվածը նույնպես սահմանում է, որ «Տեղական ինքնակառավարումը բնակչության բարեկեցության բարելավման նպատակով սեփական պատասխանատվությամբ եւ օրենքի շրջանակներում ինքնուրույն գործող տեղական ինքնակառավարման մարմինների

համայնքային խնդիրները լուծելու եւ համայնքի սեփականությունը տնօրինելու՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ եւ սույն օրենքով երաշխավորված իրավունքը եւ համայնքի կարողությունն է»:

Նույն օրենքի 4 հոդվածի համաձայն՝ «**Համայնքը** պետական համակարգի ժողովրդավարական հիմքն է: Համայնքը **բնակիչների հանրություն** եւ վարչատարածքային միավոր է, որի սահմաններում **համայնքի բնակիչներն** ուղղակիորեն կամ օրենքով սահմանված ընտրովի մարմինների միջոցով իրականացնում են տեղական ինքնակառավարում»: Իսկ 2008թ. դեկտեմբերի 26-ին ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված՝ «Երեւանում տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 2 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված է, որ «Երեւանը համայնք է՝ **Երեւանի բնակչության հանրություն**»:

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 5 հոդվածի համաձայն՝ «**Համայնքի բնակիչ է այն անձը, որը հաշվառված է տվյալ համայնքում**»: Ընդ որում, նույն հոդվածը նախատեսում է նաեւ, որ «**Համայնքի բնակիչների մասնակցությունը** տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններին սահմանվում է Հայաստանի Հանրապետության ընտրական օրենսգրքով»:

ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 9 հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ «Հայաստանի Հանրապետության ընտրողների ցուցակը կազմում եւ վարում է քաղաքացիների՝ **ըստ բնակության վայրի հաշվառումն իրականացնող Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանությունը** (այսուհետ՝ լիազոր մարմին)»: Այնուհանդերձ, որ ընտրական իրավահարաբերությունների շրջանակներում **բնակչի հաշվառումն իրականացվում է ըստ նրա բնակության վայրի**: Նույն օրենսգրքի 10 հոդվածի 2-րդ մասի պահանջն է, որ «Նույն անձը կարող է ընդգրկվել **միայն մեկ համայնքի ընտրողների ցուցակում եւ միայն մեկ անգամ**»:

Միաժամանակ, «Բնակչության պետական ռեգիստրի մասին» ՀՀ օրենքի (ընդունվել է 2002թ. սեպտեմբերի 24-ին) 3 հոդվածը սահմանում է, որ «Ռեգիստրը բնակչության վերաբերյալ օրենքով սահմանված անհատական հաշվառման տվյալների տեղեկատվական համակարգ է, որն ստեղծվում է **Հայաստանի Հանրապետությունում բնակվող անձանց (անկախ քաղաքացիությունից)**, ինչպես նաեւ օտարերկրյա պետություններում բնակվող Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների (այսուհետ՝ բնակիչների)՝ **ըստ բնակության վայրի հաշվառման նպատակով**»: Նույն օրենքի 7 հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ «Ռեգիստրում ընդգրկվելու համար Հայաստանի Հանրապետության **բնակիչը** պարտավոր է սույն օրենքով սահմանված կարգով եւ ժամկետներում համապատասխան տեղական ռեգիստրին տրամադրել իր **մշտական բնակության վայրի (կացարանի) հասցեն**, ինչպես նաեւ սույն օրենքի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված անհատական տվյալները: **Մշտական բնակության վայր (կացարան) է համարվում այն տարածքը, որտեղ բնակիչն ունի բնակվելու իրավունք, որը նա համարում եւ հայտարարում է որպես իր կացարան**: Մշտական բնակության վայրը (կացարանը) փոխելիս անձը պարտավոր է յոթնօրյա ժամկետում գրավոր տեղեկացնել այն համայնքի

տեղական ռեզիստրին, որտեղ գտնվում է նրա նոր կացարանը: **Բնակիչը կարող է հաշվառվել միայն մեկ կացարանում**»: Այս դրույթներից նույնպես հետետում է, որ բնակիչը տեղական ռեզիստրում հաշվառվելու համար կարող է ունենալ միայն մշտական բնակության վայրի (կացարանի) մեկ հասցե եւ պարտավոր է այդ հասցեում օրենքով սահմանված ժամկետում հաշվառվել: Օրենքի 12 հոդվածի 3-րդ մասը սահմանել է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում բնակվող այն անձինք, ովքեր հաշվառված չեն, **պարտավոր են** մինչեւ 2006թ. հուլիսի մեկը հաշվառվել համապատասխան տեղական ռեզիստրներում: Ընդ որում, նույն հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն բնակչության պետական ռեզիստրը գործում է 2006թ. հուլիսի 1-ից:

Օրենքը ՀՀ կառավարությանն է լիազորել սահմանելու բնակչության հաշվառման կարգը: ՀՀ կառավարությունը 2005թ. հուլիսի 14-ին ընդունել է թիվ 1231-Ն որոշումը «Հայաստանի Հանրապետությունում բնակչության պետական ռեզիստրի համակարգ ներդնելու մասին»: Այդ որոշմամբ ՀՀ կառավարությունը կանոնակարգել է բնակչության բոլոր խավերի, այդ թվում՝ բնակչության վայր չունեցող անձի, հաշվառման, ինչպես նաեւ սահմանված ժամկետներում չհաշվառվելու դեպքում պատասխանատվության կարգը եւ պարտավորեցրել է պետական կառավարման լիազոր մարմնին իրականացնել այն:

Օրենսդրության վերլուծությունը վկայում է, որ քաղաքացիների՝ ըստ բնակության վայրի հաշվառման համակարգի ներդրմամբ միաժամանակ սահմանվել է հաշվառման այնպիսի ընթացակարգ, որն ապահովում է Հայաստանի Հանրապետությունում բնակվող յուրաքանչյուր անձի հաշվառումը՝ միտում ունենալով բացառել հաշվառում չունեցող անձանց առկայությունը Հայաստանի Հանրապետությունում: Չհաշվառված անձի առկայությունը գործնականում հնարավոր է միայն տվյալ անձի կողմից՝ նշված օրենքով սահմանված իր պարտավորությունը չկատարելու դեպքում:

Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում արձանագրել նաեւ, որ իրավակիրառական պրակտիկայում տարաբնույթ մեկնաբանություններից խուսափելու համար, մասնավորապես, կարելի է տարբեր օրենսդրական ակտերով «բնակչության հաշվառում» հասկացության առնչությամբ միասնական մոտեցման ապահովումը, ինչպես նաեւ օրենսդրական փոփոխությունների համակարգված իրականացումը:

8. ՀՀ օրենսդրության վերոհիշյալ դրույթների համադրված վերլուծությունից հետետում է, որ **համայնքի ընտրողների ցուցակում** կարող են ընդգրկվել միայն տվյալ համայնքի՝ 18 տարին լրացած **ընտրական իրավունք ունեցող բնակիչները**, այսինքն՝ այն անձինք, որոնց մշտական բնակության վայրը տվյալ համայնքն է, եւ որոնք օրենքով նախատեսված ու ՀՀ կառավարության կողմից սահմանված կարգով հաշվառված են այդ համայնքում: Համապետական ընտրությունների ժամանակ այդ ցուցակներում կարող են ընդգրկվել նաեւ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասում նախատեսված ընտրական իրավունք ունեցող՝ տվյալ համայնքում չհաշվառված քաղաքացի-

ները: Պատահական չէ, որ հիշյալ 10 հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին պարբերության մեջ չհաշվառված անձանց առումով խոսքը վերաբերում է ոչ թե «յուրաքանչ-յուր ոք»-ին, այլ «**քաղաքացիներ**»-ին, որոնք համապետական ընտրությունների ժամանակ ընտրական իրավահարաբերությունների միակ սուբյեկտն են: Իսկ Հայաստանի Հանրապետության **քաղաքացի են** «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիության մասին» ՀՀ օրենքին համապատասխան Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն ձեռք բերած անձինք:

Այս տրամաբանությունից է բխում նաև ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 4-րդ մասի իրավական բովանդակությունը, համաձայն որի՝ «Տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ կազմվող ընտրողների ցուցակներում ընդհանուր հիմունքներով ընդգրկվում է տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ **ընտրելու իրավունք ունեցող յուրաքանչյուր ոք**»:

9. ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի առաջին պարբերությունը, ինչպես նշվեց, սահմանում է, որ «**Համայնքի ընտրողների ցուցակում** ընդգրկվում են սույն օրենսգրքի 2 հոդվածի համաձայն ընտրելու իրավունք ունեցող յուրաքանչյուր ոք, ինչպես նաև այդ համայնքում բնակվող եւ որեւէ համայնքում հաշվառում չունեցող, իսկ սույն կետի երկրորդ պարբերությամբ նախատեսված դեպքում՝ նաև այլ համայնքում հաշվառված **քաղաքացիները**: Ընտրելու իրավունք ունեցող եւ հաշվառում չունեցող քաղաքացիները քվեարկության օրվանից մինչև 21 օր առաջ իրենց համայնքի ղեկավարին, իսկ քվեարկության օրվանից ոչ ուշ, քան մինչև 15 օր առաջ՝ նաև լիազոր մարմնի կամ նրա համապատասխան ստորաբաժանման ղեկավարին կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի սահմանած կարգով ներկայացնում են ընտրողների ցուցակում ընդգրկվելու վերաբերյալ հայտ: Հաշվառում չունեցող քաղաքացիներն ընտրողների ցուցակում ընդգրկվում են բնակության վայրի մասին տեղեկանքի հիման վրա»:

Այս պարբերության մեջ «... իսկ սույն կետի երկրորդ պարբերությամբ նախատեսված դեպքում՝ նաև այլ համայնքում հաշվառված քաղաքացիները» արտահայտությունն ակնհայտորեն վերաբերում է համապետական ընտրություններին, ուստի քննարկվող հարցի համատեքստում դատարանը դրան չի անդրադառնում: Միաժամանակ, ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի վերոհիշյալ պարբերությունը պարունակում է դրույթ, որը դուրս է տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների իրավակարգավորման ընդհանուր տրամաբանությունից: Համայնքի ընտրողների ցուցակում ընդգրկվում են նաև «...այդ համայնքում բնակվող եւ որեւէ համայնքում հաշվառում չունեցող... քաղաքացիները»: Ինչպես նշվեց, ՀՀ Սահմանադրությունը համայնք է դիտարկում մեկ կամ մի քանի բնակավայրերի **բնակչության** հանրությունը (հոդվ. 104.1.): Իսկ «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 5 հոդվածի համաձայն՝ «**Համայնքի բնակիչ է այն անձը, որը հաշվառված է տվյալ համայնքում**»: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ «այդ հա-

մայնքում բնակվող եւ որեւէ համայնքում հաշվառում չունեցող» քաղաքացուն համայնքի ընտրողների ցուցակում ընդգրկելու դրույթը, ինչպես նաեւ այլ համայնքում հաշվառված եւ մեկ այլ համայնքի (քվեարկության օրը գտնվելու վայրի) ընտրողների ցուցակում ընդգրկելու իրավակարգավորումը հավասարապես վերաբերում են **համապետական ընտրությունների ժամանակ ընտրողների ցուցակների** կազմմանը, որը նույնպես իրականացվում է ըստ համայնքների, եւ այդ պատճառով ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է ընդհանուր դրույթ, որ «Նույն անձը կարող է ընդգրկվել միայն մեկ համայնքի ընտրողների ցուցակում եւ միայն մեկ անգամ»: Ընդ որում, հաշվառման կարգի սահմանման իրավասությունը, ինչպես նշվեց, օրենքով վերապահված է ՀՀ կառավարությանը, որը 2005թ. հուլիսի 14-ի թիվ 1231-Ն որոշմամբ սահմանել է բնակչության հաշվառման տարբերակված կարգ, ինչը եւ պետք է դրվի բնակչության հաշվառման գործի կազմակերպման ու հաշվառման փաստի հավաստման հիմքում:

ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 4-րդ մասի իրավական բովանդակությունը (**«Տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ կազմվող ընտրողների ցուցակներում** ընդհանուր հիմունքներով ընդգրկվում է տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ ընտրելու իրավունք ունեցող յուրաքանչյուր ոք») հստակ է ու որոշակի, քանի որ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ, ըստ վերոշարադրյալ իրավադրույթների, իրենց ընտրական իրավունքը կարող են իրացնել միայն տվյալ համայնքի **բնակիչները** կամ, ըստ «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 5 հոդվածի՝ **այն անձինք, ովքեր հաշվառված են տվյալ համայնքում եւ ունեն ընտրական իրավունք:**

Հետեւաբար, դիմողների այն հարցադրումը, որ ընդհանրապես հաշվառում չունեցող անձը չի կարող ընդգրկվել տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ կազմվող ընտրողների ցուցակներում, հիմնավոր է:

10. Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ նաեւ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի օրենսդրական կարգավորման փոփոխությունների ընդհանուր տրամաբանության վերլուծությանը: Ինչպես նշվեց, 1999թ. փետրվարի 5-ին ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ՀՀ ընտրական օրենսգիրքն ընդունվելուց հետո դրա 10-րդ հոդվածը փոփոխվել է վեց անգամ (13.10.1999թ. ՀՕ-2, 05.04.2000թ. ՀՕ-47, 03.07.2002թ. ՀՕ-406-Ն, 19.05.2005թ. ՀՕ-101-Ն, 22.12.2006թ. ՀՕ-1-Ն, 16.11.2007թ. ՀՕ-219-Ն օրենքներ): Մինչեւ 2000 թվականի ապրիլի 5-ի փոփոխությունները տվյալ հոդվածում առանձին դրույթ նախատեսված չի եղել տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ ընտրողների ցուցակներ կազմելու առանձնահատկության վերաբերյալ:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի 16 հոկտեմբերի 1999թ. ՍԴՈ-179 որոշման պահանջներից ելնելով ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2000թ. ապրիլի 5-ին

ընդունված՝ «ՀՀ ընտրական օրենսգրքում լրացում կատարելու մասին» օրենքով սահմանվեց, որ.

«ՀՌԳՎԱԾ 1. Հայաստանի Հանրապետության ընտրական օրենսգրքի 2 հոդվածի առաջին կետում “քաղաքացիները” բառից հետո լրացնել հետևյալ բառերը.”, իսկ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ նաև Հայաստանի Հանրապետությունում **փախստականի կարգավիճակ ունեցող կամ սահմանված կարգով տրված փախստականի ընտանիքի վկայականում նշված՝ 18 տարին լրացած յուրաքանչյուր անձ:**

Տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ սույն օրենսգրքով Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների համար նախատեսված իրավունքներն ու պարտականությունները տարածվում են նաև փախստականի կարգավիճակ ունեցող կամ սահմանված կարգով տրված փախստականի ընտանիքի վկայականում նշված՝ ընտրական իրավունքով օժտված անձանց վրա:”:

ՀՌԳՎԱԾ 2. Օրենսգրքի 10 հոդվածի առաջին կետի 2-րդ մասում “ընդհանուր հիմունքներով ընդգրկվում են նաև” բառերից հետո լրացնել **“Հայաստանի Հանրապետությունում փախստականի կարգավիճակ ունեցող կամ սահմանված կարգով տրված փախստականի ընտանիքի վկայականում նշված, տվյալ համայնքում առնվազն վերջին մեկ տարում բնակվող՝ 18 տարին լրացած անձինք” բառերը**»:

2002թ. հուլիսի 3-ի օրենսդրական փոփոխության արդյունքում 10 հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ մասը շարադրվել է հետևյալ խմբագրությամբ. «Տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ ընտրողների ցուցակներում ընդհանուր հիմունքներով ընդգրկվում է տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ ընտրական իրավունք ունեցող յուրաքանչյուր ոք»:

2005թ. մայիսի 19-ի ՀՕ-101-Ն օրենքով կատարված փոփոխությունների ժամանակ է, որ ընտրական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածում տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ ընտրողների ցուցակների կազմման վերաբերյալ առանձնացվում է 4-րդ մաս, որը հետագայում փոփոխության չի ենթարկվել: Իսկ 2006թ. դեկտեմբերի 22-ի ՀՕ-1-Ն օրենքով կատարված փոփոխությունների արդյունքում է օրենսգրքի 2 հոդվածի 1-ին մասին տրվել ներկայիս ձեռակերպումը:

Այսպիսով, ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի բոլոր փոփոխությունների համադրված վերլուծությունը նույնպես վկայում է, որ 10 հոդվածի 3-րդ մասի դրույթներն ըստ էության բովանդակում են ընդհանուր դրույթներ եւ կանոնակարգում են համապետական ընտրությունների ժամանակ ընտրողների ցուցակների կազմման հետ կապված իրավահարաբերությունները:

11. ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 2 հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է. «Հայաստանի Հանրապետությունում ընտրելու իրավունք ունեն 18 տարին լրացած Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները, իսկ տեղական ինքնակա-

ռավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ նաև համապատասխան համայնքում առնվազն մեկ տարվա հաշվառում ունեցող եւ փաստացի բնակվող յուրաքանչյուր ոք:

Տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ սույն օրենսգրքով Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների համար նախատեսված իրավունքներն ու պարտականությունները տարածվում են նաև Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն չունեցող ընտրական իրավունքով օժտված անձանց վրա»:

Անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել այն հանգամանքին, որ ՀՀ Սահմանադրության մեջ, ինչպես նաև օրենսդրական ակտերում «**յուրաքանչյուր ոք**» եզրույթը չի նշանակում «**քաղաքացիություն չունեցող անձ**»: Այն միաժամանակ ենթադրում է թե՛ քաղաքացիներին եւ թե՛ քաղաքացիություն չունեցող անձանց: Ուստի, մի կողմից՝ ընտրական օրենսգրքի 2 հոդվածի 1-ին մասի առաջին դրույթը չի կարելի մեկնաբանել այնպես, որ դրա առաջին մասը վերաբերում է ՀՀ քաղաքացիներին, իսկ երկրորդ մասը՝ ոչ քաղաքացիներին: Սակայն, մյուս կողմից, օգտագործվում է «նաև» եզրույթը, որը տվյալ համատեքստում ենթադրում է. «բացի սահմանվածից՝ մյուսը»: Եթե դա համադրում ենք հոդվածի նույն մասի երկրորդ նախադասության մեջ օգտագործված «քաղաքացիություն չունեցող ընտրական իրավունքով օժտված...» արտահայտության հետ, ապա ակնհայտ է դառնում, որ տվյալ հոդվածում նկատի է առնվում, այսպես կոչված, «յուրաքանչյուր այլ ոք» հասկացությունը: Այս հարցում տարակարծիք մեկնաբանություններից խուսափելու համար ելակետ պետք է ընդունել ընտրական իրավունքի եւ դրա սահմանափակման վերաբերյալ սահմանադրական մոտեցումները:

ՀՀ Սահմանադրությունը ճանաչելով 18 տարին լրացած ՀՀ քաղաքացիների **ընտրական իրավունքը** (հոդվ. 30), միաժամանակ, ինչպես նշել ենք, նախատեսել է, որ «Օրենքով կարող է սահմանվել Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն չունեցող անձանց՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններին եւ տեղական հանրաքվեներին մասնակցելու իրավունքը»: Օրենսդիրը, Սահմանադրությամբ իրեն վերապահված լիազորության շրջանակներում, նախատեսել է, որ բացի 18 տարին լրացած ՀՀ քաղաքացիներից՝ «...տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ մնան իրավունք ունի նաև համապատասխան համայնքում առնվազն մեկ տարվա հաշվառում ունեցող եւ փաստացի բնակվող յուրաքանչյուր ոք» (ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 2 հոդվածի 1-ին մաս):

Այս համադրումից հետեւում է, որ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ ընտրական իրավունք ունեն 18 տարին լրացած, տվյալ համայնքում հաշվառված **ՀՀ քաղաքացի հանդիսացող բնակիչները**, ինչպես նաև տվյալ համայնքում առնվազն մեկ տարվա հաշվառում ունեցող եւ **փաստացի բնակվող**, սակայն ՀՀ քաղաքացիություն չունեցող անձինք: Նման իրավակարգավորումը բխում է նաև ՀՀ սահմանադրական դատարանի 16 հոկտեմբերի 1999թ. ՄԴՈ-179 որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշ-

ումների տրամաբանությունից, որում, մասնավորապես, շեշտվեց, որ օրենսդրին վերապահելով «ընտրության կարգը» սահմանելու իրավասությունը, Սահմանադրության ընդհանուր պահանջը նաեւ այն է, որ այն իրականացվի ՀՀ սահմանադրական կարգի հիմունքներին, միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան, եւ ՀՀ Ազգային ժողովի իրավասությունն է սահմանելու այդ իրավունքի իրացման կարգն ու պայմանները, մասնավորապես՝ հստակեցնելով մոտեցումը բնակչության ցենզի վերաբերյալ:

Սահմանադրական դատարանի այդ որոշման հիման վրա փոփոխություններ կատարվեցին ՀՀ օրենսդրության մեջ եւ ընտրակարգում՝ թույլատրելով առնվազն մեկ տարի տվյալ համայնքում հաշվառված եւ բնակվող, սակայն ՀՀ քաղաքացիություն չունեցող անձանց մասնակցելու տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններին:

2005թ. սահմանադրական փոփոխություններն այս հարցում ամրագրել են այնպիսի մոտեցում, որը սահմանադրաիրավական բովանդակության տեսանկյունից համահունչ է սահմանադրական դատարանի՝ տվյալ հարցի վերաբերյալ վերոհիշյալ որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումներին:

12. Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ իրավակիրառական պրակտիկայում ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին պարբերությանը տրվել է այնպիսի մեկնաբանություն, համաձայն որի՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ կազմվող ընտրողների ցուցակներում կարող են ընդգրկվել նաեւ տվյալ համայնքի բնակիչ չհանդիսացող անձինք: Սա չի բխում տեղական ինքնակառավարման սահմանադրաիրավական բովանդակությունից: Հիշյալ նորմը կիրառելի է միայն համապետական ընտրությունների ժամանակ ըստ համայնքների ընտրողների ցուցակներ կազմելիս, եւ վերջինիս առումով սահմանադրականության որեւէ խնդիր չի առաջացնում:

ՀՀ քաղաքացու, հավասարապես նաեւ ՀՀ-ում կեցության այլ կարգավիճակ ունեցող անձանց ընտրական իրավունքի օրինաչափ իրացման կարեւորագույն նախապայմաններից է «**մեկ ընտրող՝ մեկ ձայն**» սկզբունքը, որից հետեւում է նաեւ անձանց՝ **տեղամասային միայն մեկ ցուցակում ընդգրկվելու միակ հնարավորությունը** (ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 2-րդ մաս), որը որպես իրավաբանորեն ամրագրված պարտականություն հստակ եւ հետեւողականորեն պետք է երաշխավորվի ինչպես ՀՀ ընտրական օրենսգրքում, այնպես էլ՝ իրավակիրառական պրակտիկայում, որպեսզի մեկ անձն ընտրողների մեկից ավելի ցուցակներում չընդգրկվի: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ այդ երաշխիքի առկայությամբ է նաեւ մեծապես պայմանավորված ՀՀ-ում ընտրությունների (այդ թվում՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների) եւ հանրաքվեների հետագա ժողովրդավարացումը: Իսկ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների դեպքում համայնքների ընտրողների ցուցակների կազմման (վարման) գլխավոր խնդիրը տվյալ համայնքի ընտրական իրավունք ունեցող բնակիչների ընտրական իրավունքի իրացման երաշխավոր-

րումն է: Այդ խնդրի արդյունավետ լուծմանը կարող էր նպաստել ոչ միայն իրավասու պետական մարմինների կողմից «Բնակչության պետական ռեգիստրի մասին» ՀՀ օրենքի, ՀՀ կառավարության 2005թ. հուլիսի 14-ի թիվ 1231-Ն որոշման պահանջների հստակ կատարումը, այլև համայնքների բնակիչների հաշվառման ու ընտրացուցակների կազմման առանձնահատկությունների հետ կապված իրավակարգավորման մանրամասները ՀՀ ընտրական օրենսգրքում նախատեսելը՝ ելնելով այդ օրենսգրքի կառուցվածքային ընդհանուր տրամաբանությունից:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. Հայաստանի Հանրապետության ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին պարբերության դրույթները համապատասխանում են Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը սույն որոշման մեջ ՀՀ սահմանադրական դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**8 մայիսի 2009 թվականի
ՍԳՈ- 803**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՔԱՂԱՔԱՅԻ ՍԱՄՎԵԼ ՇՈՒՇԱՆՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
«ԲԱԶՄԱԲՆԱԿԱՐԱՆ ՇԵՆՔԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ»
ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ 10 ՀՈԳՎԱԾԻ 3-ՐԴ ԿԵՏԻ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅՐ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

26 մայիսի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի (զեկուցող), Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Զ. Դուկասյանի, Հ. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացի Սամվել Շուշանյանի դիմումի հիման վրա՝ «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10 հոդվածի 3-րդ կետի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը քաղաքացի Ս. Շուշանյանի՝ 24.03.2009թ. ՀՀ սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով օրենքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց .**

1. «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքն ընդունվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2002 թվականի մայիսի 7-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2002 թվականի հունիսի 4-ին եւ ուժի մեջ է մտել 2002 թվականի հունիսի 20-ից:

Օրենքի 10 հոդվածի 3-րդ կետը սահմանում է. «Շինության բոլոր սեփական-

նատերերը պարտավոր են, շինության սեփականատերերի ժողովի կողմից սույն օրենքով սահմանված կարգով հաստատված նորմերից ելնելով, կատարել համապատասխան վճարումներ կամ իրենց ուժերով ու միջոցներով իրականացնել պարտադիր նորմերի պահանջները»:

2. Գործի դատավարական նախապատմությունը հանգում է հետևյալին: Երեսնի Կենտրոն համայնքի «Կենտրոն» համատիրությունը 11.07.2007թ. առաջին ատյանի դատարան է ներկայացրել հայցադիմում ընդդեմ դիմողի՝ պարտադիր նորմերի կատարման համար նախատեսված գումարի բռնագանձման պահանջի մասին: Պահանջվող գումարի չափը հաշվարկված էր Կենտրոն համայնքի «Կենտրոն» համատիրության արտահերթ ընդհանուր ժողովի՝ պարտադիր նորմերի վճարների չափերի վերաբերյալ 28.08.03թ. 2/2 որոշման հիման վրա: Դատարանն իր՝ 2007թ. նոյեմբերի 27-ի վճռով հայցը մասնակիորեն բավարարել է՝ կիրառելով «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10 հոդվածի 3-րդ կետը: Նշված վճիռը դիմողի կողմից բողոքարկվել է ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարան: Վերջինս իր՝ 18.04.2008թ. որոշմամբ օրինական ուժի մեջ է թողել առաջին ատյանի դատարանի վճիռը: Դիմողի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 25.09.2008թ. որոշմամբ վերադարձվել է:

3. Ըստ դիմողի՝ օրենքի վիճարկվող դրույթում առկա է օրենսդրական բաց, ինչի արդյունքում առաջացել է իրավական անորոշություն եւ իրավակիրառ պրակտիկայում դրա կիրառման հակասահմանադրական պրակտիկա:

Նշված օրենսդրական բացը, ըստ դիմողի, նախ կայանում է նրանում, որ խնդրո առարկա վճարը հանդիսանում է քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների տարր, ինչը նշանակում է, որ դրա գանձման համար իրավական հիմք կարող է հանդիսանալ համապատասխան քաղաքացիաիրավական պայմանագիրը: Մինչդեռ վիճարկվող դրույթը չի նախատեսում մյուս պայմանագրի կնքման հնարավորություն: Ավելին, այդ վճարը գանձվում է ոչ թե արդեն կատարված աշխատանքների դիմաց վճարելու նպատակով, այլ մինչեւ համապատասխան աշխատանքների կատարումը:

Ըստ դիմողի՝ վիճարկվող դրույթում բացակայում է «շինության սեփականատերերի ժողովի կողմից սույն օրենքով սահմանված կարգով հաստատված նորմերից» բառակապակցության կիրառման իրավական մեխանիզմը, քանզի նույն օրենքի 11 հոդվածը, սպառնիչ կերպով թվարկելով շինության սեփականատերերի ժողովի լիազորությունները՝ չի լիազորում ժողովին հաստատելու այդ նորմերը:

Դիմողը պնդում է նաեւ, որ վիճարկվող դրույթի անորոշությունն իրավակիրառողին թույլ է տվել նաեւ վիճարկվող դրույթում վերոհիշյալ բառակապակցությունն ընկալել որպէս «պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարի չափ»: Մինչդեռ սեփականատերերի ժողովի լիազորություններն սպառնիչ կերպով սահմանող՝ օրենքի 11 հոդվածն այդ ժողովին չի լիազորել սահմանելու վճարի չափը:

Ըստ դիմողի՝ հակասական իրավակարգավորման եւ իրավակիրառական պրակտիկայի պայմաններում, երբ սեփականատերերի համար որոշակիացված չէ ո՛չ վճարի չափ սահմանող մարմինը, ո՛չ այդպիսի վճարի գանձման ընթացակարգը, ձեւավորվում է իրավական անորոշության եւ անկանխատեսելիության մի վիճակ, որը կասկածի է ենթարկում պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարի գանձման իրավաչափությունը՝ հիմքեր ստեղծելով օրենքով նախատեսված պարտականությունը չկատարելու համար:

4. Պատասխանողը վերլուծելով գործի հանգամանքները՝ գտնում է, որ վիճարկվող դրույթի պարագայում խոսք չի կարող լինել իրավական անորոշության մասին: Ըստ պատասխանողի՝ այդ դրույթը բխում է ինչպես ՀՀ Սահմանադրության 31 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված նորմի բովանդակությունից, այնպես էլ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 194 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված նորմի տրամաբանությունից: Բազմաբնակարան շենքի բնակարանի սեփականատերը հիշյալ հոդվածների ուժով արդեն իսկ պարտավոր էր մասնակցել ընդհանուր գույքի պահպանման եւ շահագործման ծախսերին, իսկ վիճարկվող հոդվածն ապահովում է դրա ավելի մանրակրկիտ կարգավորումը: Պատասխանողն ընդգծում է, որ օրենքը սեփականատիրոջը հնարավորություն է տալիս պարտադիր նորմերի պահանջներն իրականացնել իր ուժերով եւ միջոցներով:

Ըստ պատասխանողի՝ օրենսդրությամբ հստակորեն սահմանված են այն դեպքերը, թե ընդհանուր բաժնային սեփականության գույքի սեփականատերերից ինչ նպատակներով կարող են գանձվել վճարներ: Միաժամանակ, նույն օրենքով սահմանված է կարգ, համաձայն որի՝ սեփականատերը կարող է իր ուժերով եւ միջոցներով կատարել ընդհանուր գույքի պահպանման եւ շահագործման համար ծախսեր՝ հետագայում համապատասխան չափով հատուցում պահանջելով այլ սեփականատերերից:

Պատասխանողը գտնում է, որ վիճարկվող դրույթում «շինության սեփականատերերի կողմից սույն օրենքով սահմանված կարգով նորմերից» բառակապակցության մեջ խոսքը շինության սեփականատերերի ժողովի կողմից ոչ թե պարտադիր նորմերի սահմանման, այլ վճարների հաստատման մասին է, իսկ «սույն օրենքով սահմանված կարգով հաստատված նորմերից ելնելով» բառակապակցությունը վերաբերում է այն հանգամանքին, որ նույն օրենքի 10 հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ նախադասության համաձայն՝ պարտադիր նորմերը սահմանում է ՀՀ կառավարությունը: Հետեւաբար, օրենսդիրը հստակորեն սահմանել է, որ պարտադիր նորմերի ընդունման իրավասությունը վերապահված է ՀՀ կառավարությանը, ինչն արդարացի մոտեցում է: Շինության սեփականատերերի կողմից պարտադիր նորմերի կատարման նպատակով վճարների կարգը եւ ժամկետները հաստատելու լիազորությունը նույնպես հանդիսանում է օրենքի կարգավորման առարկա:

Պատասխանողը եզրահանգում է, որ իրավական որոշակիության տեսանկյունից վիճարկվող դրույթը սահմանադրականության խնդիր չի առաջացնում,

քանի որ օրենսդիրը հստակ սահմանել է ընդհանուր բաժնային գույքի շահագործմանը մասնակցելու՝ սեփականատիրոջ պարտավորությունը, պարտադիր նորմերի սահմանման իրավասությունը վերապահված է ՀՀ կառավարությանը, պարտադիր նորմերի համար գանձվող վճարների կարգի եւ ժամկետների հաստատումը սեփականատերերի ընդհանուր ժողովի լիազորությունն է:

5. Վիճարկվող դրույթի սահմանադրականությունը գնահատելու նպատակով սահմանադրական դատարանը նախ հարկ է համարում բացահայտել պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարի իրավական բնույթն ու բովանդակությունը, ինչն իր հերթին պայմանավորված է «պարտադիր նորմ» հասկացության բովանդակությամբ:

«Պարտադիր նորմ» հասկացության իրավական բովանդակությունը բացահայտված է «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10 հոդվածի 1-ին կետում, ըստ որի՝ պարտադիր նորմերը սեփականության պահպանման այն պահանջները եւ պարտադիր միջոցառումներն ու աշխատանքներն են, որոնց չիրականացումը կարող է ուղղակի վտանգ ներկայացնել ընդհանուր բաժնային սեփականությանը, շինությունների սեփականատերերի կամ այլ մարդկանց կյանքին, առողջությանը, անձանց գույքին, շրջակա միջավայրին: Ընդ որում, 10 հոդվածն ամբողջությամբ վերաբերում է ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանմանը: Այդ նպատակին ծառայող պարտադիր նորմերի մեջ, ըստ նույն հոդվածի 2-րդ կետի, ներառվում են հակահրդեհային, սանիտարական, քաղաքաշինական, կոմունալ սպասարկման եւ այլ միջոցառումներ: Համաձայն նույն կետի՝ պարտադիր նորմերը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:

Ի կատարումն օրենքի նշված դրույթի՝ ՀՀ կառավարությունն ընդունել է 04.10.2007թ. «Բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման պարտադիր նորմերը սահմանելու մասին» թիվ 1161-Ն որոշումը: Վերջինիս համաձայն՝ պարտադիր նորմերը ներառում են այնպիսի նվազագույն ծավալի պարտադիր իրականացման ենթակա կազմակերպական եւ տեխնիկական համալիր միջոցառումներ ու աշխատանքներ, որոնց ժամանակին չիրականացումը կարող է ուղղակի վտանգ ներկայացնել շինությունների սեփականատերերի կամ այլ մարդկանց կյանքին, առողջությանը, անձանց գույքին, շրջակա միջավայրին: Կառավարության որոշմամբ սպառիչ կերպով սահմանված են բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման պարտադիր նորմերը, բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության գույքի պահպանմանը ներկայացվող պահանջները եւ դրանց ապահովմանն ուղղված վերանորոգման աշխատանքների եւ կանխարգելիչ միջոցառումների իրականացման առավելագույն ժամկետները:

Կառավարությունն իր այս որոշմամբ հանձնարարել է նաեւ ՀՀ քաղաքաշինության նախարարին եռամսյա ժամկետում մշակել եւ հաստատել այդ որոշմամբ բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման սահմանված նորմերի շրջանակներում պարտադիր իրականաց-

ման ենթակա միջոցառումների եւ աշխատանքների համար անհրաժեշտ խոշորացված ծախսերի հաշվարկման մեթոդական ցուցումներ: Ի պատասխան սահմանադրական դատարանի պահանջած տեղեկատվության՝ ՀՀ քաղաքաշինության նախարարը 15.05.09թ. գրությամբ հայտնել է, որ նշված ցուցումների մշակման աշխատանքները նախատեսվում էր իրականացնել ՀՀ 2008թ. պետական բյուջեի «Նորմատիվատեխնիկական փաստաթղթերի մշակում» ծախսային ծրագրով նախարարությանը հատկացված միջոցների սահմաններում: Հաշվի առնելով, որ 2008-2009թթ. պետական բյուջեներով այդ ուղղությամբ միջոցներ չեն նախատեսվել, նշված մեթոդական ցուցումները դեռեւս չեն մշակվել: Ըստ քաղաքաշինության նախարարի՝ մեթոդական ցուցումների բացակայությունը, սակայն, չի խոչընդոտում շենքի կառավարման մարմնի՝ «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 1-ին կետով սահմանված՝ պարտադիր նորմերի կատարման համար նախատեսված աշխատանքների նախահաշիվ կազմելու բացառիկ լիազորության իրականացմանը, եւ այդ նախահաշիվները կարող են ուղեցույց հանդիսանալ բազմաբնակարան շենքի պահպանման համար պարտադիր իրականացման ենթակա միջոցառումների եւ աշխատանքների համար անհրաժեշտ խոշորացված ծախսերի հաշվարկման ժամանակ, ցուցումները չեն պարունակելու պարտադիր իրականացման հանձնարարականներ:

6. Խնդրո առարկա վճարի բնույթն ու բովանդակությունը պայմանավորող գործոն են նաեւ հիշյալ վճարների սահմանման եւ գանձման ընթացակարգը, ինչպես նաեւ գանձման նպատակը:

«Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 9 հոդվածն ամրագրում է ընդհանուր բաժնային սեփականության յուրաքանչյուր սեփականատիրոջ պարտականությունը՝ սեփականության իր բաժնին համաչափորեն մասնակցելու պարտադիր նորմերի պահանջների, այն է՝ ՀՀ կառավարության կողմից սահմանված պարտադիր իրականացման ենթակա միջոցառումների եւ աշխատանքների կատարմանը: Օրենքի 10 հոդվածի 3-րդ կետում ամրագրված՝ վիճարկվող դրույթը սահմանում է սեփականատերերի նշված պարտականության կատարման ձեւերը, այն է՝ համապատասխան վճարումների կատարում կամ պարտադիր նորմերի պահանջների իրականացում իրենց ուժերով ու միջոցներով: Նույն հոդվածի 4-րդ կետով սահմանված է հստակ չափանիշ այդ վճարի չափը որոշելու համար. վճարի չափը յուրաքանչյուր սեփականատիրոջ համար սահմանվում է՝ ելնելով շենքի բաժնային սեփականության մեջ նրա բաժնի չափից:

Ելնելով «պարտադիր նորմ» հասկացության բովանդակությունից եւ խնդրո առարկա վճարների գանձման նպատակաուղղվածությունից՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ այդ վճարը բազմաբնակարան շենքի **ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման համար անհրաժեշտ միջոցառումներին եւ աշխատանքներին սեփականատերերի համաչափ մասնակցության ձեւ է:** Ընդ որում, սեփականատերն ազատ է մասնակցության ձեւերի

միջևի ընտրություն կատարելու հարցում: Վճարն այն այլընտրանքային ձեռն է, որը փոխարինում է անհրաժեշտ աշխատանքները սեփական ծախսերով եւ միջոցներով կատարելուն:

7. «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 11 հոդվածը, որն սպառիչ կերպով սահմանում է բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության կառավարման բարձրագույն մարմնի, այն է՝ բազմաբնակարան շենքի սեփականատերերի ժողովի լիազորությունները, ի թիվս այլոց, ժողովին լիազորում է ընտրել բազմաբնակարան շենքի կառավարման ձեռն եւ կառավարման մարմինը: Այս լիազորությանը համապատասխան՝ օրենքի 17 հոդվածը սահմանում է, որ **պարտադիր նորմերի պահպանման հարցերում** ընդհանուր բաժնային գույքի կառավարման համար բազմաբնակարան շենքի սեփականատերերը կարող են ընտրել շենքի կառավարման մարմին: Շինությունների սեփականատերերն իրավունք ունեն ինքնուրույն ընտրել ընդհանուր բաժնային սեփականության կառավարման մարմնի ձեռն: Ընդ որում, մինչեւ 4 սեփականատեր ունեցող շենքերում պարտադիր նորմերի ապահովումը կարող է իրականացվել նաեւ ժողովի միջոցով: Համաձայն օրենքի 17 հոդվածի 3-րդ կետի՝ բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության կառավարումը կարող է իրականացվել կամ շինության սեփականատերերի կողմից ստեղծված իրավաբանական անձի՝ համատիրության միջոցով, կամ լիազորագրային կառավարչի (ներկայացուցչության) միջոցով, կամ հավատարմագրային կառավարչի միջոցով: Բազմաբնակարան շենքի կառավարումը կարող է իրականացվել նաեւ համայնքի ղեկավարի կողմից, քանզի բոլոր այն դեպքերում, երբ օրենքի անցումային դրույթների համաձայն՝ օրենքի ուժի մեջ մտնելու օրվանից 6-ամսյա ժամկետում շենքի կառավարման մարմին չի ձեւավորվում, շենքի կառավարման մարմնի համապատասխան լիազորություններն անցնում են համայնքի ղեկավարին:

Օրենքի 18 հոդվածի 3-րդ կետի պահանջն է, որ համատիրության ստեղծման մասին **որոշման մեջ արտացոլվի պարտադիր նորմերի կատարման համար նախատեսված աշխատանքների ցանկը**: Նույն պահանջը վերաբերում է նաեւ լիազորագրային կառավարչին տրվող լիազորագրին կամ նրա հետ կնքվող պայմանագրին, ինչպես նաեւ հավատարմագրային կառավարչի հետ կնքվող պայմանագրին: Ինչպես լիազորագրային կառավարչին շենքի սեփականատերերի կողմից տրվող լիազորագրում կամ նրանց միջև կնքված պայմանագրում, այնպես էլ հավատարմագրային կառավարչի եւ սեփականատերերի միջև կնքված պայմանագրում **պետք է արտացոլվի պարտադիր նորմերի կատարման համար նախատեսված աշխատանքների ցանկը** (հոդված 19, 3-րդ կետ, հոդված 20, 3-րդ կետ):

Շենքի սեփականատերերի՝ կառավարման մարմին ընտրելու լիազորության, բազմաբնակարան շենքերում պարտադիր նորմերի ապահովման հիմնական նպատակով ստեղծվող կառավարման մարմնի ձեւավորման համար իրավական հիմք հանդիսացող փաստաթղթում **պարտադիր նորմերի կատար-**

ման համար նախատեսված աշխատանքների ցանկը ներառելու պարտադիր պահանջի համադրված վերլուծությունը վկայում է, որ շենքի սեփականատերերը կառավարման մարմին ձեռավորելիս դրա ձեռավորման համար հիմք հանդիսացող համապատասխան փաստաթղթում պարտադիր նորմերի կատարման համար նախատեսված աշխատանքների ցանկը ներառելով՝ այդպիսով ըստ էության հաստատում են տվյալ բազմաբնակարան շենքի համար անհրաժեշտ պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված աշխատանքների ցանկը: Օրենքի 10 հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ պարտադիր նորմերը սահմանում է ՀՀ կառավարությունը, մինչդեռ յուրաքանչյուր բազմաբնակարան շենքի սեփականատերերը, հաշվի առնելով տվյալ շենքի առանձնահատկություններն ու կարիքները, որոշում են այն կոնկրետ աշխատանքները, որոնք ենթակա են իրականացման կառավարության կողմից սահմանված՝ բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման պարտադիր նորմերի շրջանակներում՝ բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության գույքի պահպանմանը ներկայացվող պահանջները բավարարելու նպատակով:

8. Ինչպես պնդում է դիմողը, վիճարկվող դրույթում իրավական անորոշությունը դրսևորվում է նաև նրանում, որ պարզ չէ, թե որ սուբյեկտն է իրավասու որոշելու խնդրո առարկա վճարների չափը: Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ այդ վճարների բնույթն ու բովանդակությունը որոշակիորեն պայմանավորում են պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարների որոշման եւ սահմանման առանձնահատկությունները:

Հաշվի առնելով, որ խնդրո առարկա վճարն ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման համար անհրաժեշտ միջոցառումներին եւ աշխատանքներին սեփականատերերի համաչափ մասնակցության ձեւ է՝ յուրաքանչյուր սեփականատիրոջ կողմից վճարվող վճարի չափը տվյալ միջոցառման կամ աշխատանքի արժեքի այն հատվածն է, որը համաչափ է բաժնային սեփականության մեջ տվյալ սեփականատիրոջ ունեցած բաժնեմասին: Հետևաբար, վճարի չափը պայմանավորված է տվյալ միջոցառման կամ աշխատանքի ընդհանուր արժեքով:

Ըստ համապատասխան իրավակարգավորման՝ պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարների չափը ձեռավորվում է հետևյալ գործընթացի եւ հետևյալ նորմերի գործողության արդյունքում: «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 1-ին կետի «ե» ենթակետի համաձայն՝ **շենքի կառավարման մարմինը կազմում եւ շինության սեփականատերերի քննարկմանն է ներկայացնում պարտադիր նորմերի կատարման համար նախատեսված աշխատանքների նախահաշիվ:**

«Համատիրության մասին» ՀՀ օրենքի 14 հոդվածի 4-րդ կետի «գ» ենթակետի համաձայն՝ համատիրության ընդհանուր ժողովը հաստատում է համատիրության տարեկան հաշվեկշիռը: Նույն օրենքի 27 հոդվածի համաձայն՝ համատիրության տարեկան հաշվեկշիռը եւ բազմաբնակարան շենքի տարե-

կան բյուջեն հաստատվում է ընդհանուր ժողովում մեկ տարվա համար՝ հունվարի 1-ից դեկտեմբերի 31-ը, եւ կարող է տարվա ընթացքում փոխվել միայն ընդհանուր ժողովի որոշմամբ: Բազմաբնակարան շենքի տարեկան բյուջեն կազմելիս եւ հաստատելիս հաշվի են առնվում շենքի ընդհանուր սեփականության շահագործման, սպասարկման, պահպանման եւ նորոգման անհրաժեշտությունը, ինչպէս նաեւ համատիրության գործունեության ապահովման խնդիրները:

Նշված նորմերի գործողության արդյունքում ձեւավորվել է հետեւյալ իրավակիրառական պրակտիկան: Մինչ պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված աշխատանքներ կատարելը բազմաբնակարան շենքի կառավարման մարմինը կազմում է ընթացիկ տարում շենքում կատարվող աշխատանքների վերաբերյալ ակտ, այնուհետեւ՝ նախահաշիվ, եւ նախահաշվային գումարն ընդգրկվում է շենքի տարեկան բյուջեի մեջ: Այն քննարկվում եւ հաստատվում է ընդհանուր ժողովում: Բյուջեի հաստատումից հետո, դրա ծախսային մասը բաժանվում է սեփականատերերի վրա՝ ըստ ընդհանուր բաժնային սեփականության մեջ նրանց բաժնեմասի չափի: Այս փաստն արձանագրվում է համատիրության ընդհանուր ժողովի կողմից ընդունված որոշմամբ, որում սահմանվում է պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարների չափը:

Ինչպէս վերոհիշյալ իրավակարգավորումը, այնպէս էլ դրա հիման վրա ձեւավորված իրավակիրառական պրակտիկան վկայում է, որ շենքի կառավարման մարմինը ոչ թե վերացականորեն որոշում եւ սահմանում է պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարների չափը, այլ որոշակի օբյեկտիվ **նախադրյալներից**, մասնավորապէս, արդեն կանխորոշված աշխատանքների նախահաշվից ելնելով՝ այդ աշխատանքների արժեքն օրենքով սահմանված սկզբունքին համապատասխան բաշխում է սեփականատերերի միջեւ:

Նկատի ունենալով, որ «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10 հոդվածի 4-րդ կետը սահմանում է վճարի չափը հաշվարկելու ելակետային սկզբունքը, որ պարտադիր նորմերի կատարման համար նախատեսված յուրաքանչյուր կոնկրետ աշխատանքի համար կազմվում է նախահաշիվ, եւ առանձին աշխատանքների նախահաշվային գումարներն ընդգրկվում են համատիրության ընդհանուր ժողովի կողմից հաստատվող շենքի տարեկան բյուջեի մեջ, ինչպէս նաեւ հաշվի առնելով այդ միջոցառումների ու աշխատանքների իրականացման ապահովմանն ուղղված վճարի բնույթն ու բովանդակությունը՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ նշված գործոցների համադրությամբ արդեն իսկ կանխորոշվում է խնդրո առարկա վճարի չափը: Այսինքն՝ մի կողմից առկա է կառավարության կողմից սահմանված պարտադիր նորմերի ընդհանուր շրջանակ եւ այդ շրջանակից կոնկրետ բազմաբնակարան շենքի սեփականատերերը հաստատում են նրանք, որոնք համապատասխանում են իրենց շենքի առանձնահատկություններին եւ կարիքներին, մյուս կողմից՝ պարտադիր նորմերի կատարման համար նախատեսված յուրաքանչյուր կոնկրետ աշխատանքի համար կազմվում եւ սեփականատերերի քննարկմանն է ներկայացվում նախահաշիվ, նախահաշվային գումարներն ընդգրկվում են

շենքի տարեկան բյուջեում, եւ միաժամանակ հստակեցված է այդ միջոցառումներին եւ աշխատանքներին սեփականատերերի մասնակցության չափը հաշվարկելու ելակետային սկզբունքը: Նշված գործոններն իրենց համադրության մեջ արդեն իսկ ենթադրում են խնդրո առարկա վճարի չափը:

Պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարների բնույթով պայմանավորված՝ այդ վճարների չափը չի կարող սահմանվել վերացականորեն: Այդ չափը յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում պետք է որոշվի կոնկրետ բազմաբնակարան շենքի համար կոնկրետ աշխատանքների նախահաշվից ելնելով: Այս տրամաբանությունից շեղումը կհակասի պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված՝ սեփականատերերի կողմից վճարվող վճարների՝ որպես քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների տարրի, բնույթին եւ բովանդակությամբ:

Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում արձանագրել նաեւ, որ սեփականատերերի կամքը եւ համաձայնությունը դրսեւորվում է պարտադիր նորմերի կատարման ապահովման ողջ գործընթացում: Սեփականատերերն են ընտրում շենքի կառավարման մարմինը, նրանք են որոշում այն միջոցառումների եւ աշխատանքների շրջանակը, որոնք ենթակա են պարտադիր կատարման, սեփականատերերն են որոշում վճարների վճարման կարգն ու ժամկետները, եւ վերջապես սեփականատերերն ազատ են որոշելու պարտադիր նորմերի պահպանմանն իրենց մասնակցության ձեւը՝ կամ վճարելով համապատասխան վճարը, կամ համապատասխան աշխատանքներն անձամբ կատարելով: Իսկ սեփականատերերի ընդհանուր ժողովին է պատկանում բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության կառավարման բնագավառում **ցանկացած հարցի լուծման իրավունքը**, բացառությամբ այն հարցերի, որոնք օրենքով համարվում են կառավարման մարմնի բացառիկ լիազորությունը (հոդվ. 11., կետ 1):

Օրենքի դրույթի որոշակիության եւ կանխատեսելիության գնահատականը կարող է տրվել միայն տվյալ դրույթը ողջ իրավակարգավորման համատեքստում դիտարկելու դեպքում: Սահմանադրական դատարանը վիճարկվող դրույթը դիտարկելով «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի ողջ իրավակարգավորման համատեքստում՝ գտնում է, որ այն բավարարում է օրենքի որոշակիությանը եւ կանխատեսելիությանը ներկայացվող պահանջները: Միաժամանակ, վիճարկվող 10 հոդվածի 3-րդ մասում ներառված միջանկյալ դարձվածքը՝ «... շինության սեփականատերերի ժողովի կողմից սույն օրենքով սահմանված կարգով հաստատված նորմերից ելնելով,», խմբագրական հստակեցման անհրաժեշտություն ունի:

9. Միաժամանակ, սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ օրենսդրության մեջ հետետղականություն չի դրսեւորվել «պարտադիր վճարներ» եւ «պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարներ» հասկացությունների օգտագործման հարցում՝ մի դեպքում միեւնույն վճարը հիշատակելով որպես պարտադիր վճար, մեկ այլ դեպքում՝ որպես պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճար: Այսպես, օրենքի 9 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝

ընդհանուր բաժնային սեփականության յուրաքանչյուր սեփականատեր պարտավոր է իր բաժնին համաչափորեն մասնակցել պարտադիր նորմերի պահանջների կատարմանն ուղղված ծախսերին, հարկերին, տուրքերին եւ մյուս վճարներին, ինչպես նաեւ գույքի պահպանման եւ շահագործման այլ ծախսերին: Օրենքի 10 հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված է. «Շինության բոլոր սեփականատերերը պարտավոր են, շինության սեփականատերերի ժողովի կողմից սույն օրենքով սահմանված կարգով հաստատված նորմերից ելնելով, կատարել համապատասխան վճարումներ կամ իրենց ուժերով ու միջոցներով իրականացնել պարտադիր նորմերի պահանջները»: Օրենքի 11 հոդվածի 7-րդ մասի ժդ) եւ ժե) կետերում որպես շինությունների սեփականատերերի ընդհանուր ժողովի լիազորություններ մատնանշված են պարտադիր նորմերի գծով շինությունների սեփականատերերից զանձվող պարտադիր վճարների վճարման կարգի եւ ժամկետների սահմանումը եւ պարտադիր վճարներից դուրս շինությունների սեփականատերերից զանձվող վճարների չափի, վճարման կարգի եւ ժամկետների սահմանումը: Օրենքի 15 հոդվածի 2-րդ մասի ա) կետի համաձայն՝ շինության սեփականատերերը պարտավոր են կատարել սահմանված պարտադիր վճարները, ինչպես նաեւ օրենքով սահմանված կարգով հաստատված այլ վճարները: «Համատիրության մասին» ՀՀ օրենքի 24 հոդվածի համաձայն՝ համատիրության անդամները պարտավոր են օրենքով եւ համատիրության կանոնադրությամբ սահմանված կարգով կատարել պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարներ եւ այլ վճարներ:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 101 հոդվածի 6-րդ կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 1, 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10 հոդվածի 3-րդ կետը սույն որոշման մեջ ՀՀ սահմանադրական դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**26 մայիսի 2009 թվականի
ՍԳՈ- 804**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**«ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 12 ԵՎ 14 ՀՈԳՎԱԾՆԵՐԻ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

30 հունիսի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի (զեկուցող), Վ. Հովհաննիսյանի, Զ. Դուկասյանի, Հ. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի, մասնակցությամբ՝

դիմող կողմի ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավոր, ՀՀ Ազգային ժողովի տարածքային կառավարման եւ տեղական ինքնակառավարման հարցերի մշտական հանձնաժողովի նախագահ Հ. Մարգարյանի,

գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի օրենսդրության վերլուծության վարչության պետ Ա. Խաչատրյանի,

համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի եւ 101 հոդվածի 3-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 25 եւ 68 հոդվածների,

դռնբաց նիստում բանավոր ընթացակարգով քննեց «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 12 եւ 14 հոդվածների՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի թվով 35 պատգամավորների՝ 11.03.2009թ. սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Լսելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի ներկայացուցիչների բացատրությունները, հետազոտելով «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, այդ թվում՝

դիմողի կողմից ներկայացված միջնորդագիրը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց**.

1. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքը ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2002 թվականի փետրվարի 20-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2002 թվականի մարտի 21-ին եւ ուժի մեջ է մտել 2002 թվականի ապրիլի 12-ին:

2. Օրենքի 12 հոդվածը սահմանում է պատգամավորի լիազորությունների դադարման հիմքերը: Համաձայն նշված հոդվածի 1-ին մասի՝ «Պատգամավորի լիազորությունները դադարում են, եթե՝

ա) ավարտվել է Ազգային ժողովի լիազորությունների ժամկետը.

բ) արձակվել է Ազգային ժողովը.

գ) նա խախտել է Սահմանադրության 65-րդ հոդվածի առաջին մասի պահանջը.

դ) նա կորցրել է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիությունը.

ե) մեկ հերթական նստաշրջանի ընթացքում քվեարկությունների ավելի քան կեսից նրա բացակայելը, սույն օրենքի 99-րդ հոդվածով սահմանված կարգով, համարվել է անհարգելի.

զ) նա դատապարտվել է ազատազրկման.

է) օրինական ուժի մեջ է մտել նրան անգործունակ ճանաչելու մասին դատարանի որոշումը.

ը) ուժի մեջ է մտել նրա ընտրության գրանցումը չեղյալ հայտարարելու մասին սահմանադրական դատարանի որոշումը.

թ) նա տվել է հրաժարական՝ սույն օրենքի 13-րդ հոդվածով սահմանված կարգով.

ժ) նա մահացել է»:

Օրենքի 14 հոդվածը սահմանում է խմբակցությունների ստեղծման, խմբակցությունից պատգամավորի դուրս գալու, խմբակցության գործունեության դադարման եւ վերականգնման կարգը: Հոդվածի 3-րդ մասով, մասնավորապես, սահմանվում է. «Պատգամավորը կարող է դուրս գալ խմբակցությունից՝ այդ մասին գրավոր տեղյակ պահելով համապատասխան խմբակցության ղեկավարին»:

3. Ըստ դիմող կողմի՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի վիճարկվող 12 հոդվածը չի պարունակում որեւէ նորմ, ըստ որի համամասնական ընտրակարգով ընտրված պատգամավորի լիազորությունների դադարման հիմք կարող է հանդիսանալ նաեւ պատգամավորի դուրս գալը եւ/կամ հեռացումը համապատասխան կուսակցությունից ու խմբակցությունից: Մինչդեռ համամասնական ընտրակարգն ունի իր առանձնահատկությունները, որոնք հիմնականում դրսեւորվում են նրանում, որ այս ընտրակարգի դեպքում ժողովուրդը կոնկրետ քվեարկում է քաղաքական միավորի՝ կուսակցության կամ **դաշինքի** օգտին՝ հավանություն տալով վերջիններիս նախընտրական ծրագրին եւ գաղափարական ուղեգծին՝ արդյունքում հնարավորություն ստանալով իրակա-

նացնելու իր իշխանությունը տվյալ քաղաքական միավորի կողմից ձեռնարկված խմբակցության միջոցով: Համամասնական ընտրակարգով ընտրությունների արդյունքում ժողովուրդը, ՀՀ Սահմանադրության 2 հոդվածին համապատասխան, իր իշխանությունը պատվիրակում է ոչ թե այս կամ այն թեկնածուին, այլ կոնկրետ քաղաքական ուժին, միավորին, կուսակցությանը՝ որոշակի ծրագրեր իրականացնելու նպատակով: Հետեւաբար, համամասնական ընտրակարգով ընտրված պատգամավորի՝ տվյալ խմբակցությունից դուրս գալու հանգամանքը վերջինիս գրկում է ժողովրդի կողմից պատվիրված ծրագրերն ամբողջական ծավալով իրականացնելու հնարավորությունից: Ըստ այդմ՝ համամասնական ընտրակարգով ընտրված պատգամավորի՝ խմբակցությունից դուրս գալը, որի հնարավորությունն ամրագրված է օրենքի 14 հոդվածում, պետք է հիմք հանդիսանա նրա լիազորությունների դադարման համար:

Դիմող կողմը վկայակոչում է, որ մինչև 1997թ. մայիս ամիսը «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքը՝ որպես համամասնական ընտրակարգով ընտրված պատգամավորի լիազորությունների դադարման հիմք, ի թիվս այլոց, նախատեսում էր տվյալ խմբակցությունից պատգամավորի դուրս գալու հանգամանքը: Ներկայումս, ըստ դիմողի, երբ ընտրված է համամասնական ընտրակարգով ընտրվող պատգամավորների թվաքանակն ավելացնելու քաղաքական ուղեգիծ, առաջանում է նման հիմքի վերականգնման օբյեկտիվ անհրաժեշտություն, որպեսզի հնարավոր լինի տվյալ խմբակցության գոյության ապահովումը: Նման հիմքի առկայությունը պահանջվում է նաև քաղաքական համակարգի կայացումն ապահովելու, տարաբնույթ ներազդեցությունների արդյունքում խորհրդարանական քաղաքական ուժերի հարաբերակցության կամայական փոփոխությունը կանխարգելելու անհրաժեշտությունից ելնելով:

Դիմողի պնդմամբ՝ ՀՀ Սահմանադրության 67 հոդվածի դրույթն առ այն, որ պատգամավորի լիազորությունները դադարում են նրա հրաժարականի դեպքում, նույնպես ենթադրում է, որ համամասնական ընտրակարգով ընտրված պատգամավորն իր խմբակցությունից դուրս գալու դիմումի հետ մեկտեղ պետք է ներկայացնի հրաժարականի դիմումը:

Դիմողի կարծիքով, չնայած նրան, որ ՀՀ Սահմանադրության 66 հոդվածը մերժում է հրամայական մանդատի ինստիտուտը, այդուամենայնիվ, այն դեպքում, երբ խախտվում է ՀՀ Սահմանադրության անփոփոխելի 2 հոդվածում ամրագրված՝ ժողովրդի կողմից իր ընտրյալների միջոցով իշխանության իրականացման համաժողովրդական սկզբունքը, օբյեկտիվ անհրաժեշտություն է առաջանում օրենսդրությամբ՝ որպես պատգամավորի լիազորությունների դադարման հիմք ամրագրել խմբակցությունից տվյալ պատգամավորի դուրս գալու հանգամանքը:

Ըստ դիմող կողմի՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 12 եւ 14 հոդվածները հակասում են ՀՀ Սահմանադրության 2-րդ, 7-րդ, 30-րդ եւ 67-րդ հոդվածների պահանջներին:

4. Պատասխանողը նշում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 67 հոդվածի 1-ին մասում սահմանվել են այն դեպքերը, որոնց պարագայում դադարում են Ազգա-

յին ժողովի պատգամավորի լիազորությունները: Միաժամանակ, ի թիվս Սահմանադրության հիշյալ հոդվածով ամրագրված դեպքերի, «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 12 հոդվածով սահմանվել են Ազգային ժողովի պատգամավորի լիազորությունների դադարման լրացուցիչ հետեւյալ դեպքերը՝ եթե ուժի մեջ է մտել պատգամավորի ընտրության գրանցումը չեղյալ հայտարարելու մասին սահմանադրական դատարանի որոշումը կամ եթե պատգամավորը մահացել է: Իսկ նույն օրենքի 14 հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ պատգամավորը կարող է դուրս գալ խմբակցությունից՝ այդ թվում գրավոր տեղյակ պահելով համապատասխան խմբակցության ղեկավարին:

Պատասխանողի պնդմամբ՝ ՀՀ Սահմանադրության եւ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի հիշատակված հոդվածներում ամրագրված նորմերի բովանդակությունից բխում է, որ պատգամավորական խմբակցությունից պատգամավորի դուրս գալը կամ կուսակցությունից ու պատգամավորական խմբակցությունից պատգամավորին հեռացնելը չեն կարող դիտարկվել որպես հիմք պատգամավորի լիազորությունների դադարման համար:

Պատասխանող կողմը վկայակոչում է նաեւ այն հանգամանքը, որ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 12 եւ 14 հոդվածների սահմանադրականության խնդիրը դիմող կողմը պայմանավորում է օրենքի բացի առկայության հանգամանքով: Փաստորեն, դիմողն իրականում վիճարկում է ոչ թե «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 12 եւ 14 հոդվածների սահմանադրականության հարցը, այլ մատնանշում է վիճարկվող հոդվածների լրացման անհրաժեշտությունը: Ընդ որում, սահմանադրականության նշված հարցի ներկայացումը նպատակ է հետապնդում **«ստեղծել կոնկրետ իրավական հիմքեր, կուսակցության նախընտրական ծրագրերին եւ քաղաքական գծին հակառակ դիրքորոշում դրսևորող համամասնական ընտրակարգով ընտրված ԱԺ պատգամավորներին կուսակցությունից եւ խմբակցությունից հեռացնելու համար»:**

Վերոգրյալի հիման վրա պատասխանողը գտնում է, որ վիճարկվող դրույթները չեն հակասում ՀՀ Սահմանադրությանը եւ առաջարկում է «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 12 եւ 14 հոդվածները ճանաչել ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանող:

5. Վերլուծելով հիմնահարցի վերաբերյալ միջազգային սահմանադրական պրակտիկան եւ եվրոպական սահմանադրական զարգացումների հիմնական միտումները՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ հրամայական մանդատն անհարիր է ժողովրդավարական իրավական համակարգերին: Այն խորթ լինելով Եվրոպական ժողովրդավարություններին՝ արգելվում է մի շարք երկրների սահմանադրական նորմերով (Անդորրա, հոդվ. 53, Բուլղարիա, հոդվ. 67, Գերմանիա, հոդվ. 38, Իսպանիա, հոդվ. 67, Իտալիա, հոդվ. 67, Լիտվա, հոդվ. 59, Խորվաթիա, հոդվ. 74, Հայաստան, հոդվ. 66, Մոլդովա, հոդվ. 68, Չեխիա, հոդվ. 26, Ռումինիա, հոդվ. 66 եւ այլն):

Ներկայացուցչական ազատ մանդատի անհրաժեշտության գաղափարն ազատական ժողովրդավարական իրավական համակարգերում արմատավորվեց աստիճանաբար եւ դարձավ կարեւոր երաշխիք երկրում սահմանադրական

ժողովրդավարություն հաստատելու համար, որտեղ իշխանության լեգիտիմության աղբյուրը ժողովուրդն է: **Ներկայացուցչական ազատ մանդատի էությունն այն է, որ պատգամավորները ներկայացնում են ոչ թե ու ոչ միայն իրենց ընտրողներին, այլ ընդհանրական սուբյեկտ՝ ժողովրդին, ում կամքը գերակա է տեղական ընտրագանգվածի կամքի նկատմամբ:**

Միաժամանակ, միջազգային պրակտիկայում առկա է մեկ այլ ինստիտուտ, որը՝ առնչվելով հրամայական մանդատի ինստիտուտին, այնուամենայնիվ, տարբեր իրավական բովանդակություն ունի: **Դա մանդատի գործողության դադարեցումն է կուսակցական պատկանելության փոփոխության հետևանքով:** Այս ինստիտուտը վերաբերում է համամասնական ընտրական համակարգին եւ տարբեր դրսևորումներ ունի՝ կապված բուն ընտրական համակարգի առանձնահատկությունների հետ: Այն երկրներում, որտեղ գործում է մեծամասնական-համամասնական խառն ընտրական համակարգ ու որոնցում առկա է կայուն եւ զարգացած քաղաքական կառուցակարգ, ազատ մանդատի սկզբունքը տարածվում է բոլոր պատգամավորների վրա եւ կուսակցական պատկանելության փոփոխությունը նման խնդիր չի հարուցում: Խնդիրն առկա է այն պարագայում, երբ պատգամավորության թեկնածուն ընտրական քվեաթերթիկում ներկայացված չէ, եւ ընտրողը նրա վերաբերյալ որեւէ դիրքորոշում չի արտահայտել:

6. Միջազգային սահմանադրաիրավական պրակտիկան վկայում է, որ ընտրական օրենսդրությամբ նախատեսված համամասնական ընտրակարգը կարող է լինել նաեւ այնպիսին, որ ընտրողը ձայնը տալիս է որեւէ քաղաքական ուժի՝ նրա քաղաքական կողմնորոշումների ու հանրությանը ներկայացրած ծրագրային մոտեցումների հիման վրա՝ առանձին դիրքորոշում չարտահայտելով կուսակցության համամասնական ընտրական ցուցակներում ներկայացված անձանց վերաբերյալ: **Նման պարագայում քաղաքական ուժն է ժողովրդի կողմից պատվիրակված քաղաքական իշխանության կրողը՝ առանձին կամ քաղաքական կոալիցիա կազմելու ճանապարհով: Նման ընտրակարգում ժողովրդի վստահությունը ոչ թե անձի, այլ քաղաքական ուժի ու նրա կողմից ներկայացված ծրագրային մոտեցումների նկատմամբ է:** Այդ վստահությամբ է պայմանավորված նաեւ ընտրությունների ու դրա արդյունքում ձեւավորվող իշխանության լեգիտիմությունը: Քաղաքական մշակույթն այն մակարդակին պետք է լինի, որ ընտրողը կարողանա կողմնորոշվել հենց նման ծրագրային մոտեցումներով: Նման ընտրակարգի պայմաններում համամասնական կարգով թեկնածու են գրանցվում կուսակցությունները կամ նրանց դաշինքները, որոնք նախընտրական քարոզչությունը վարում են այնպիսի ծրագրային մոտեցումների հիման վրա, որոնք ընտրողին պետք է կողմնորոշեն օրենսդիր պետաիշխանական գործառույթը տվյալ կուսակցությանը վստահելու կամ չվստահելու հարցում: Դրանով է նաեւ որոշվում քաղաքական ուժի իրական տեղն ու դերն օրենսդիր իշխանության համակարգում:

Այսպիսի ընտրակարգ է գործում նաեւ Հայաստանի Հանրապետությունում: Համաձայն ՀՀ ընտրական օրենսգրքի (հոդվ. 7)՝ Ազգային ժողովի համամասնական ընտրակարգով ընտրությունները համարվում են համապետական ընտրու-

թյուններ: Ընդ որում, 90 պատգամավոր ընտրվում է համամասնական ընտրակարգով, հանրապետության ամբողջ տարածքն ընդգրկող մեկ բազմամանդատ ընտրատարածքից՝ կուսակցությունների ընտրական ցուցակներով առաջադրված պատգամավորության թեկնածուների թվից (հոդվ. 95, մաս 2): Ազգային ժողովի՝ համամասնական ընտրակարգով պատգամավորության թեկնածուներ առաջադրելու իրավունք ունեն կուսակցությունները եւ կուսակցությունների դաշինքները (հոդվ. 99, մաս 1): Կուսակցություններն Ազգային ժողովի՝ համամասնական ընտրակարգով ընտրություններին մասնակցելու հայտը ներկայացնում են կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով՝ իրենց մշտապես գործող մարմնի որոշմամբ: Կուսակցությունների դաշինքներն Ազգային ժողովի՝ համամասնական ընտրակարգով ընտրություններին մասնակցելու հայտը ներկայացնում են Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով՝ դաշինքի անդամ կուսակցությունների մշտապես գործող մարմինների վավերացրած որոշմամբ (հոդվ. 100, մաս 1):

Օրենսգիրքը նաեւ ուղղակի դրույթ է պարունակում, որ **համամասնական ընտրակարգով Ազգային ժողովում մանդատներ ստանում են կուսակցությունները (կուսակցությունների դաշինքները) (հոդվ. 100, կետ 8):** Միաժամանակ, օրենսգրքի 115 հոդվածը նախատեսում է, որ Ազգային ժողովի՝ համամասնական ընտրակարգի համար նախատեսված մանդատները բաշխվում են այն կուսակցությունների եւ կուսակցությունների դաշինքների **ընտրական ցուցակների միջեւ**, որոնք ստացել են վավեր քվեաթերթիկների ընդհանուր թվի եւ **անճշտությունների թվի գումարի** համապատասխանաբար առնվազն՝ կուսակցության դեպքում՝ 5, իսկ կուսակցությունների դաշինքի դեպքում՝ 7 տոկոս կողմ քվեարկված քվեաթերթիկներ:

Ընտրական օրենսգիրքը նախատեսում է նաեւ (հոդվածներ 99, 100), որ կուսակցություններն են կազմում ու ներկայացնում իրենց պատգամավորության թեկնածուների ցուցակները՝ որոշելով այդ **ցուցակում յուրաքանչյուրի տեղը**: Ընտրողն այս հարցում որեւէ մասնակցություն չունի: Ազգային ժողովի համամասնական ընտրակարգով ընտրությունների քվեաթերթիկում նշվում են կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքի) անվանումները՝ այբբենական հերթականությամբ, ինչպես նաեւ ընտրական ցուցակի առաջին երեք թեկնածուների ազգանունները, անունները եւ հայրանունները (հոդվ. 114, մաս 2):

7. Միջազգային պրակտիկայի վերլուծությունը վկայում է նաեւ, որ այնպիսի ընտրական համակարգերի պարագայում, ինչպիսին առկա է Հայաստանում, համամասնական ընտրակարգով մանդատն ստանալուց հետո իրենց կուսակցությունները լքելու կամ կուսակցական պատկանելությունը փոխելու հանգամանքը **պառլամենտական կայունության եւ ընտրողների կատարած ընտրությանը հավատարիմ մնալու տեսանկյունից** դառնում է ժամանակակից ժողովրդավարությունների առջեւ ծառայած լուրջ հիմնախնդիր: Նման պրակտիկան հանգեցնում է նրան, որ **ընտրողների կայացրած որոշումը հաճախ զանգվածաբար փոփոխության է ենթարկվում**: Այդ խնդրի լուծման եղանակների ընտրությունը, բնականաբար, մեծապես պայմանավորված է ընտրական համակարգերի առանձնահատկություններով:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ տարբեր երկրներ տարբեր միջոցներ են գտել տվյալ հիմնախնդիրը լուծելու համար: Եթե Իսպանիայում դա արվում է կուսակցությունների փոխհամաձայնությամբ ստորագրված դաշնագրի հիման վրա, ապա մի շարք այլ երկրներում փորձ է արվում հարցի լուծումը գտնել օրենսդրական կարգավորումների մակարդակով: ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ այս խնդրի լուծման համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել մի շարք հանգամանքներ.

նախ. պատշաճ գնահատել կուսակցությունների տեղն ու դերը երկրի քաղաքական համակարգում.

մասնավորապես, ազգային խորհրդարաններում կուսակցությունների դերի կարեւորությունը հիմնականում հանգում է նրան, որ դրանք ապահովում են պետության եւ հասարակության փոխազդեցությունը եւ ընտրողների շահերը լիարժեքորեն արտահայտում են միայն այն դեպքում, երբ խորհրդարանում պատշաճ կերպով ներկայացված են հասարակության մեջ իրենց ունեցած ազդեցությանը համապատասխան:

Կուսակցությունների մասին ցանկացած դասական սահմանում ելնում է այն ակնհայտ ճշմարտությունից, որ տվյալ միավորման գործունեության նպատակը հասարակության եւ պետության քաղաքական կյանքին մասնակցելն է, քաղաքական իշխանության մաս կազմելը, քաղաքական պատասխանատվություն ստանձնելն ու այն իրականացնելը: Անառարկելի է, որ չի կարող լինել ժողովրդավարական պետական համակարգ՝ առանց անհրաժեշտ քաղաքական կառուցակարգերի: Չի կարող լինել նաեւ հասարակական կայունություն՝ առանց **կարողունակ քաղաքական ուժերի կողմից** երկրի այսօրվա ու վաղվա համար ժողովրդավարական եղանակներով քաղաքական պատասխանատվություն ստանձնելու: **Կուսակցությունն իր հանրային առաքելությունը կարող է իրականացնել միայն այն դեպքում, երբ ոչ միայն ծրագրային ցանկություն, այլև անհրաժեշտ ու բավարար կարողունակություն ունի քաղաքական պատասխանատվություն ստանձնելու համար, եւ դա տեսանելի ու գնահատելի է ընտրողի կողմից:** Համամասնական ընտրակարգով իրականացվող ընտրությունները կոչված են ոչ միայն ձեւավորելու կայուն ու գործունակ օրենսդիր իշխանություն, այլև վճռորոշ դեր ունենալու երկրի քաղաքական կառուցակարգի կայացման ու ամրապնդման գործում:

Միջազգային պրակտիկան վկայում է, որ ընտրական օրենսդրությամբ նախատեսված, այսպես կոչված, «մաքուր» համամասնական ընտրակարգն այնպիսին է, որ ընտրողը ձայնը տալիս է որեւէ քաղաքական ուժի՝ նրա քաղաքական կողմնորոշումների ու հանրությանը ներկայացրած ծրագրային մոտեցումների հիման վրա:

Երկրորդ՝ հաշվի առնել մեծամասնական եւ համամասնական ընտրակարգերի ոչ միայն տեխնոլոգիական (տեխնիկակազմակերպական) առանձնահատկությունները, այլև դրանց դերը քաղաքական իշխանության ձեւավորման եւ քաղաքական պատասխանատվություն ստանձնելու եւ իրացնելու գործում.

համամասնական ընտրակարգի հիմնական առանձնահատկությունը կա-

յանում է նրանում, որ այն ապահովում է քաղաքական շահերի եւ նախապատվությունների առավել լիարժեք ներկայացուցչություն՝ արտացոլելով հասարակության քաղաքական կամքը, հանդիսանալով որպես հասարակության ժողովրդավարացման կարեւորագույն ինստիտուտներից մեկի՝ բազմակուսակցականության կայացման եւ զարգացման հզոր խթան:

Միաժամանակ, Հայաստանում արմատավորված համամասնական ընտրակարգով ընտրությունների դեպքում ընտրողը ոչ թե մանդատը տալիս է կոնկրետ ներկայացուցչին, այլ արտահայտում է իր քաղաքական նախապատվությունը, ընտրում է այն քաղաքական ուժին, որին ինքը նախընտրում է: Հետեւաբար, ընտրություններում ընտրողի կամքի արտահայտության արդյունքը պետք է հանդիսանա այն քաղաքական ուժի առկայությունը խորհրդարանում, որին ընտրողը տվել է իր քաղաքական նախապատվությունը, եւ հետագայում այդ կամքի արտահայտման արդյունքը պահպանելու միջոց կարող է հանդիսանալ խմբակցությունից կամավոր դուրս գալու հիմքով մանդատը վայր դնելը (երբ կուսակցության ցուցակի ձեւավորման վրա ընտրողը որեւէ ազդեցություն չունի կամ թեկնածուն ներկայացված չի եղել քվեաթերթիկում), քանզի նման գործընթացի լայնամասշտաբ ծավալների դեպքում ընտրողի կամքն այլեւս արտահայտված չի լինի քաղաքական ուժերի խորհրդարանական հարաբերակցությունում, ավելին՝ տեղի կունենա ընտրողի կամքի աղավաղում եւ խեղաթյուրում:

Երրորդ՝ պետության զարգացման քաղաքական ուղենիշները ճշգրտելու եւ դրանց վերաբերյալ ընտրողների դիրքորոշումը հստակեցնելու հարցում կուսակցությունների եւ քաղաքական գործիչների ծրագրային մոտեցումների անհրաժեշտությունը եւ դերը պետության զարգացման ծրագրային մոտեցումների մշակման եւ ապահովման գործում.

Ժողովուրդը՝ ընտրությունների միջոցով որոշելով, թե խորհրդարանը քաղաքական ուժերի ինչպիսի հարաբերակցությամբ պետք է աշխատի, դրանով իսկ օրենսդիր մարմնին պատվիրակում է իրականացնել օրենսդրական գործունեություն՝ իր իսկ նախընտրած քաղաքական կողմնորոշումներին համապատասխան: Որեւէ կոնկրետ կուսակցության օգտին քվեարկելիս ժողովուրդն ակնկալում է որոշակի ուղղվածություն ունեցող քաղաքականության կյանքի կոչում: Իսկ ընտրությունների պարբերականությունը նպատակ է հետապնդում հնարավորություն տալ ժողովրդին որոշակի ժամանակահատված հետո գնահատել քաղաքական ուժերի գործունեությունը՝ եղածին հավանություն տալու կամ նախապատվությունը այլ քաղաքական ուժի տալու համար:

Չորրորդ՝ ընտրողների կողմից իրենց պետաիշխանական իրավունքի պատվիրակման ժամանակ այն սուբյեկտի ճիշտ ընտրությունը, որին պատվիրակվում է այդ իրավունքի իրացումը.

այն, որ ինչպես մեծամասնական ընտրակարգով ընտրությունների, այնպես էլ համամասնական ընտրակարգով ընտրությունների դեպքում մանդատի աղբյուրը ժողովուրդն է, անվիճելի է: Սակայն հիմնախնդրի բուն էությունը եւ դրա իրավաչափությունը բացահայտելու համար հարկ է դրան մոտենալ ոչ մի-

այն այն տեսանկյունից, թե ո՞րն է մանդատի աղբյուրը, այլ նաև՝ թե այդ աղբյուրը՝ ժողովուրդը, ու՞մ է պատվիրակել պետախիշխանական իր իրավունքի իրացումը եւ ի՞նչ նպատակով է պատվիրակել: Պատգամավորների լիազորությունների դադարեցման խնդրո առարկա հիմքի իրավաչափությունը կարող է գնահատվել միայն վերոնշյալ երեք հարցերի պատասխանների եռամիասնության շրջանակներում: Այդ հարցերի պատասխանների արդյունքում պարզ կդառնա, որ պատգամավորի մանդատի գործողության դադարեցման խնդրո առարկա հիմքը պատգամավորի՝ ոչ թե կուսակցությանը հաշվետու լինելու, այլ հենց իր մանդատի աղբյուրին՝ ժողովրդին հաշվետու լինելու դրսևորում է: Նման միջոցով ապահովվում է այն պատգամավորի քաղաքական պատասխանատվությունը ժողովրդի առջև, ով շեղվել է այն քաղաքական ուղեգծից, որի իրացման համար ժողովուրդը պատվիրակել էր նրան պետախիշխանական իր իրավունքի իրացումը: Կուսակցության կողմից ծրագրային ուղեգծից շեղվելու հանգամանքի վերաբերյալ ժողովուրդն իր դիրքորոշումն արտահայտում է հերթական ընտրությունների ժամանակ: Այս առումով սկզբունքային նշանակություն ունի նաև ընտրությունների պարբերականության ժամկետային **սահմանների ճիշտ որոշումը**:

Հինգերորդ՝ հատկապես անցումային երկրներում ժողովրդի քաղաքական կամքի ազատ դրսևորման արդյունքում ձեւավորված պառլամենտական քաղաքական հարաբերակցության վրա իշխանական ազդեցության հետագա բացառումը եւ իշխանությանը հաճո արտաընտրական նոր հարաբերակցության կանխումը.

ՀՀ սահմանադրական դատարանը ելնում է այն սկզբունքային դիրքորոշումից, որ ամեն դեպքում ընտրողների կամքի արտահայտումը չպետք է խաթարվի: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ խորհրդարանական խմբակցությունը լքելն արգելող նորմերը միտված են հենց նման հնարավորության կանխարգելմանը եւ ապահովում են այդ խնդրի լուծումը:

Անհրաժեշտ է համամասնական ընտրակարգով ընտրված պատգամավորների տեղը թափուր մնալու ընթացակարգը եւ խմբակցությունը լքելուն վերաբերող նորմերը դիտարկել համակարգային փոխկապակցվածության մեջ: Համամասնական ընտրակարգով ընտրված պատգամավորների տեղը թափուր մնալու դեպքում այն լրացվում է նույն ցուցակի հաջորդ թեկնածուի կողմից: Ինչպես պատգամավորի թափուր տեղը լրացնելու այս կարգը, այնպես էլ կուսակցական պատկանելությունը փոխելու հիմքով մանդատի գործողության դադարեցումն այն հիմնական իրավական միջոցներն են, որոնք ապահովում են մինչեւ հաջորդ խորհրդարանական ընտրությունները խորհրդարանում քաղաքական այն հարաբերակցության պահպանումը, որն սկզբնապես ձեւավորվել է ընտրություններում ժողովրդի կամքի արտահայտման արդյունքում: Խորհրդարանում քաղաքական այն հարաբերակցությունը, որը սահմանվում է ըստ ժողովրդի կամաարտահայտության, չի կարող փոփոխություն կրել տվյալ գումարման խորհրդարանի գործունեության ընթացքում: **Հետևաբար, պատգամավորի լիազորությունների դադարեցման խնդրո առարկա հիմքն իրավա-**

չափ միջոց է այդ նպատակն ապահովելու համար: Այլապես նման հիմքի բացակայության պայմաններում կստացվի, որ քաղաքական կուսակցությունների գոյությունը, որպես ժողովրդի քաղաքական կամքի ձեւավորման եւ արտահայտման միջոց, միանգամայն շինծու երեւոյթ է, քանի որ հենց ընտրություններից հետո կարող են տեղի ունենալ պատգամավորական խմբերի ու խմբակցությունների այնպիսի վերադասավորումներ, որ ընտրությունների արդյունքում ձեւավորված օրենսդիր մարմինը չարտահայտի ժողովրդի կամքը: Այսինքն՝ ժողովրդի կամքի արտահայտությունը լինի որոշակի խորհրդարանական քաղաքական հարաբերակցություն, որը, սակայն, հակառակ ժողովրդի կամքի, վերածվի մեկ այլ հարաբերակցության, ինչի արդյունքում ձեւավորվի օրենսդիր մարմին, որը չի արտացոլի ընտրությունների իրական արդյունքները: Մինչդեռ ընտրական համակարգի գլխավոր առաքելություններից մեկն այն է, որ կարողանա ապահովել ընտրովի մարմիններում քաղաքական ուժերի հարաբերակցությունը՝ ընտրողների իրական աջակցությանը համամասնորեն:

Վեցերորդ՝ կուսակցական պատկանելությունը փոխելու հիմքով մանդատի գործողության դադարեցման ինստիտուտի էության եւ բովանդակության պատմական զարգացումը.

միջազգային պրակտիկան վկայում է, որ, այսպես կոչված, կուսակցությունների դասալքումը բավականին տարածված եւ խնդրահարույց պրոբլեմ է: Օրինակ, ըստ Եվրախորհրդի Վենետիկի հանձնաժողովի փորձագետների վերլուծության, Իտալիայում 1996-2001թթ. պատգամավորների 10 տոկոսը փոխել են իրենց կուսակցությունը: Ռուսաստանի Պետական դումայում 1993-1995թթ. այդ թիվն հասել է 31 տոկոսի, Չեխիայի պառլամենտում 1992-1996թթ. այն կազմել է 40 տոկոս: Հնդկաստանում 1967-73թթ. 2700 պատգամավոր է փոխել կուսակցությունը, որոնցից 212-ը նոր կուսակցությունում դարձել են նախարարներ: Ուկրաինայում 1998-2006թթ. պատգամավորների 60 տոկոսն առնվազն մեկ անգամ փոխել է կուսակցությունը, իսկ առանձին պատգամավորներ փոխել են իրենց խմբակցությունը մինչեւ 10 անգամ:

Հայաստանում մինչեւ 1997թ. մայիս ամիսը ՀՀ Ազգային ժողովի կանոնակարգը նախատեսում էր նորմ, համաձայն որի պատգամավորը կարող էր դուրս գալ խմբակցությունից, եթե նա կամովին հրաժարվում է պատգամավորական լիազորություններից (հոդվ. 29): 1997թ. մայիսի 27-ի օրենսդրական փոփոխության արդյունքում այդ նորմը փոխարինվեց հետեւյալ դրույթով. «Պատգամավորը կարող է դուրս գալ խմբակցությունից՝ այդ մասին գրավոր տեղյակ պահելով համապատասխան խմբակցությանը եւ Ազգային ժողովի նախագահին, որն այդ մասին հայտարարություն է անում Ազգային ժողովի առաջիկա նիստում»: Նման փոփոխությունն սկիզբ դրեց մամուլում լայն արձագանք ստացած, այսպես կոչված, «առնետավազքին»: 1997-2007թթ. ընթացքում Հայաստանի Ազգային ժողովի թվով 85 պատգամավոր փոխել է պատգամավորական խմբակցությունը:

Նման երեւոյթը, որպես հասարակական կայունությանն սպառնացող լուրջ վտանգ, միջազգային պրակտիկայում, ինչպես նշվեց, կանխման տարբեր կա-

ռուցակարգային ձեւեր է գտել: Հարկ է նկատել, որ ձեւավորվելով տասնիններորդ դարում՝ այս ինստիտուտն իր պատմական զարգացման ընթացքում փոխել է իր էությունը, բովանդակությունը եւ նպատակը: Եթե իր սկզբնական իմաստով այն գործում էր որպէս խորհրդարանում կուսակցական կարգապահության խախտումների համար կուսակցության կողմից իր կուսակից պատգամավորի նկատմամբ կիրառվող պատասխանատվության միջոց, ապա ներկայումս այն կիրառվում է հիմնականում որպէս պատգամավորների դասալքությունը կանխելու միջոց: Օրինակ, Պորտուգալիայի Սահմանադրության 160 հոդվածի c) կետն առանց երկիմաստության սահմանում է, որ պատգամավորը կորցնում է իր մանդատը, երբ դառնում է այլ կուսակցության անդամ, որի կողմից նա չի առաջադրվել ընտրությունների ժամանակ: Այդ խնդրին, ինչպէս նշվեց, առավել մեղմ լուծում են տվել Իսպանիայում՝ կուսակցությունների կողմից դասալքության դեմ ստորագրած դաշնագրի միջոցով: Ռուսաստանի Դաշնությունում «Դաշնային ժողովի Դաշնության խորհրդի անդամի եւ Պետական դումայի պատգամավորի կարգավիճակի մասին» դաշնային օրենքում 2005թ. հուլիսին կատարված փոփոխության համաձայն 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասում դրույթ ավելացվեց, համաձայն որի՝ Պետական դումայի պատգամավորը մանդատը կորցնում է նաեւ այն դեպքում, երբ իր դիմումի համաձայն դուրս է եկել այն խմբակցությունից, որի կուսակցական ցուցակներով նրան թույլատրվել է մասնակցել պատգամավորական մանդատների բաշխմանը:

Ուկրաինայում սահմանադրական մակարդակով (սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում) սահմանվեց (հոդվ. 81, մաս 6), որ եթե պատգամավորը չի միանում այն կուսակցության (կուսակցությունների դաշինքի) խորհրդարանական խմբակցությանը, որի նախընտրական ցուցակներով է ընտրվել, կամ դուրս է գալիս այդ խմբակցությունից, այդ դեպքում նրա լիազորությունների վաղաժամկետ դադարման մասին որոշում է ընդունում համապատասխան կուսակցության մշտական բարձրագույն մարմինը: Ուկրաինայի սահմանադրական դատարանը 2008թ. հունիսի 25-ի իր N12-քո/2008 որոշման մեջ հատուկ ընդգծեց օրենսդիր իշխանության կազմում խորհրդարանական խմբակցությունների կարեւոր դերը որպէս խորհրդարանական քաղաքական մարմին, ինչպէս նաեւ մեկնաբանելով Սահմանադրության 81 հոդվածի 6-րդ մասը՝ հակասահմանադրական ճանաչեց «Ուկրաինայի ժողովրդական պատգամավորի կարգավիճակի մասին» օրենքի 13 հոդվածի 5-րդ եւ 6-րդ մասերի այն դրույթները, որոնց համաձայն պատգամավորը կարող է ազատ դուրս գալ պատգամավորական խմբակցությունից կամ չանդամագրվել այն կուսակցության պատգամավորական խմբակցությանը, որի ցուցակներով ընտրվել է պատգամավոր:

Հետաքրքիր դրույթ է ամրագրված նաեւ Նորվեգիայի Սահմանադրության 63 հոդվածի d) կետում, համաձայն որի՝ յուրաքանչյուր ընտրված պատգամավորի պարտականությունն է ընդունել ընտրությունը, որից կարող է բացառություն լինել նաեւ այն դեպքը, երբ նա հանդիսանում է մի քաղաքական կուսակցության անդամ, սակայն ընտրվել է մեկ այլ կուսակցության ընտրական ցուցակով:

Ակնհայտ է, որ ձեւավորված քաղաքական ու իրավական մշակույթը հաշվի առնելով՝ տարբեր երկրներ փորձում են ուղղակի կամ անուղղակի մեթոդներով կանխել խորհրդարանական կուսակցափոխության այդ ոչ ցանկալի երեւույթը: Այս հարցում ավելի առաջ են գնացել Հնդկաստանը, Հարավաֆրիկյան Հանրապետությունը եւ մի շարք այլ երկրներ, որտեղ կա նաեւ այն պրակտիկան, որ ոչ միայն մանդատից զրկվում է տվյալ կուսակցությունից դուրս եկող պատգամավորը, այլեւ նրանք, ովքեր քվեարկում են դեմ կամ ձեռնպահ են մնում քվեարկությունից՝ հակադրվելով իրենց կուսակցության դիրքորոշումներին: Հիմնավորումն այն է, որ թույլ չտրվի թուլացնել ընդդիմադիր կուսակցություններին (իշխանության լծակներով փոշիացնել դրանք, նպատակ ունենալով այդ ճանապարհով լրացուցիչ ամրապնդել իշխող կուսակցության դիրքերը), փոխել ընտրողների իրական կամաարտահայտման պատկերը: Սակայն ներկուսակցական հարաբերություններին վերաբերող նշված մոտեցումը չի ընդունվում եվրոպական իրավական համակարգում՝ կուսակցական կարգապահական խնդիրը տարանջատելով ժողովրդի քաղաքական կամքի արտահայտման ու դրան հավատարիմ մնալու հիմնահարցից: ՀՀ սահմանադրական դատարանն իրավաչափ է համարում այս մոտեցումը: Կուսակցական կարգապահական խնդիրները պետք է լուծվեն ներկուսակցական ժողովրդավարության ամրապնդման շրջանակներում:

8. Տարբեր երկրների պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ բոլոր դեպքերում խորհրդարանական խմբակցությունները լքելու փորձերը գլխավորապես հրահրվում են ընթացիկ քաղաքական նպատակներ հետապնդելով՝ փոխելով ընտրողների իրական կամաարտահայտման պատկերը: ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ երկրի քաղաքական կառուցակարգերի ամրապնդման, քաղաքական կուսակցությունների կայացման, քաղաքական հանդուրժողականության մթնոլորտի ապահովման, քաղաքական պատասխանատվության երաշխավորման համար առանձնապես համակարգային վերափոխումների փուլում անհրաժեշտ է «հակադասալքային» դրույթների **ամրազրույթումն** օրենսդրության մեջ: **Ռա հատկապես վերաբերում է այն երկրներին, որտեղ համամասնական ընտրակարգով ընտրություններում ընտրողներին չի ներկայացվում կուսակցության կողմից առաջադրվող թեկնածուների ցուցակը, որպեսզի ընտրողները դիրքորոշում արտահայտեն ցուցակում ընդգրկված անձանց վերաբերյալ:** Ընդ որում, միայն այն ընտրական համակարգի դեպքում կարող է կիրառվել «դասալքության» կանխման իրավական կարգավորումը, երբ պատգամավորն ընտրվել է ոչ թե նրա վերաբերյալ ընտրողի կարծիքը հաշվի առնելու հիման վրա, այլ զուտ կուսակցության ծրագրին հավանություն տալու արդյունքում, այսինքն՝ երբ շեշտադրումը կատարվում է քաղաքական պատասխանատվության եւ դրա ապահովման կառուցակարգերի վրա: ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ **խորհրդարանում քաղաքական ուժերի հարաբերակցության ցանկացած փոփոխություն, որն ընթացիկ շահեր է հետապնդում եւ փոխում է ժողովրդի ազատ կամաարտահայտմամբ ձեւավորված քաղաքական հավասարակշռությունն օրենսդիր մարմնում, անհամատե-**

ղելի է ժողովրդաիշխանության հիմնարար սկզբունքների հետ եւ իրավաչափ համարվել չի կարող:

9. ՀՀ Սահմանադրությունն ամրագրում է մի շարք սկզբունքներ, որոնք Հայաստանի Հանրապետությանը հաղորդում են ժողովրդավարական պետության որակներ: Դրանք ընտրակարգի հիմնարար սկզբունքներն են, մասնավորապես, ընտրությունների **պարտադրականության** եւ **պարբերականության** սկզբունքները (Սահմանադրության 2 հոդված՝ փոխկապակցված 1-ին հոդվածի՝ «ժողովրդավարական» սահմանադրաիրավական բնութագրիչի հետ, ինչպես նաեւ 4, 30 հոդվածների հետ), **բազմակարծության ու բազմակուսակցության** սկզբունքները (Սահմ. 7 հոդված), **խոսքի, միավորումների եւ ժողովների ազատությունը** (Սահմ. 27, 28 եւ 29 հոդվածներ), **հանրագրեր ներկայացնելու եւ պատշաճ պատասխան ստանալու իրավունքը** (Սահմ. 27.1. հոդված) եւ այլն:

Այս ընդհանուր սկզբունքներից բացի, հարկ է առանձնացնել նաեւ երկու կառուցվածքային սկզբունքներ, որոնք պայմանավորում են Հայաստանի Հանրապետությունում ժողովրդավարական հաստատությունների բուն էությունը.

նախ՝ **ազատ մանդատի սկզբունքը**՝ Ազգային ժողովի պատգամավորի **անկախությունը** որեւէ ցուցումից, պատվիրանից եւ նրա ենթարկվելը բացառապես իր խղճին եւ համոզումներին (Սահմ. 66 հոդվածի 1-ին մաս): Ազատ մանդատի ուժով պատգամավորը կաշկանդված չէ անգամ ընտրողների կամքով, նա ազատ է իր պատգամավորական գործունեության մեջ, ներառյալ քվեարկությունը խորհրդարանում: Ազատ մանդատի սկզբունքը պատգամավորի սահմանադրական կարգավիճակը պայմանավորող այլ առանցքային երաշխիքների հետ մեկտեղ (ինդեմնիտետ՝ Սահմ. 66 հոդվածի 2-րդ մաս, անձեռնմխելիություն՝ Սահմ. 66 հոդվածի 3-րդ եւ 4-րդ մասեր) հնարավորություն է տալիս ձեւավորելու այլ իշխանության ճյուղերից **անկախ օրենսդիր իշխանություն**՝ Ազգային ժողով, եւ պատգամավորներին դիտարկել նրապես **ամբողջ ժողովրդի**, այլ ոչ թե իրենց ընտրողների կամ թեկուզեւ ամբողջ ընտրազանգվածի ներկայացուցիչներ, ապահովելով խորհրդարանի համախմբող գործառույթը:

Ազատ մանդատի սկզբունքը՝ որպես **ներկայացուցչական ժողովրդավարության** հիմքերից մեկը, հնարավոր է դարձնում կարծիքների բախումը խորհրդարանում եւ ապահովում Ազգային ժողովի՝ փոխհամաձայնության հանգելու ունակությունը: Հետեւապես, ազատ մանդատի շնորհիվ է խորհրդարանում ապահովվում հավասարակշռությունը տարբեր մասնակի (քաղաքական) շահերի միջեւ, որով պայմանավորված է բարձրագույն սահմանադրական մարմիններից մեկի գործունակությունը՝ ընդունելու օրենքներ, կայացնելու **որոշումներ** եւ իրականացնելու իր այլ լիազորությունները:

Երկրորդ՝ ՀՀ Սահմանադրության մակարդակով ամրագրվում է կուսակցությունների սահմանադրական գործառույթը, այն է՝ **ժողովրդի քաղաքական կամքի ձեւավորմանն ու արտահայտմանը նպաստելը** (Սահմ. 7 հոդվածի 2-րդ մաս): Այլ կերպ, Սահմանադրությունն ամրագրում է Հայաստանի Հանրապետությանը՝ որպես ժողովրդավարական պետության, բնորոշ եւս մեկ սկզբունք, այն է՝ **կուսակցական ժողովրդավարության** սկզբունքը:

Այս սկզբունքը պայմանավորում է կուսակցությունների էական դերակատարությունը ժողովրդի քաղաքական կամքի ձեռավորման եւ արտահայտման հարցում, այդ թվում՝ նաեւ ընտրական համակարգին առավել ներկայացուցչականություն հաղորդելու համար կուսակցական ցուցակներով (համամասնական ընտրակարգով) ընտրությունների հնարավորությունը, չբացառելով, սակայն, մեծամասնական ընտրակարգի կիրառումը, իսկ այդ երկու եղանակների միջեւ համամասնությունների որոշումը վերապահելով օրենսդրի հայեցողությանը:

Դրա արդյունքում որեւէ կուսակցության ընտրական ցուցակով ընտրված պատգամավորը որոշակիորեն կաշկանդված է լինում իր կուսակցական պատկանելությամբ այն առումով, որ այդ կուսակցության խմբակցությունից նրա կամովի դուրս գալը կամ այդ կուսակցությունում նրա անդամության դադարեցումը առաջացնում են բախում կուսակցական պատկանելության եւ միայն իր խղճով եւ համոզմունքներով առաջնորդվելու նրա ազատության միջեւ, այլ խոսքերով, ազատ մանդատի սկզբունքի եւ կուսակցական ժողովրդավարության սկզբունքի միջեւ:

Միաժամանակ, ՀՀ Սահմանադրության 67 հոդվածը սահմանել է պատգամավորի լիազորությունների դադարման սպառիչ ցանկ եւ օրենքին չի պատվիրակել դրա լրացման հնարավորություն: Համաձայն այդ հոդվածի՝ «Պատգամավորի լիազորությունները դադարում են Ազգային ժողովի լիազորությունների ժամկետն ավարտվելու, Ազգային ժողովն արձակվելու, Սահմանադրության 65-րդ հոդվածի առաջին մասի պայմանները խախտելու, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիությունը կորցնելու, մեկ հերթական ցատաշրջանի ընթացքում քվեարկությունների ավելի քան կեսից անհարգելի բացակայելու, ազատագրկման դատապարտվելու, անգործունակ ճանաչվելու եւ հրաժարականի դեպքերում»: Ընդ որում, 65 հոդվածի պայմանները վերաբերում են նրան, որ պատգամավորը չի կարող զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, զբաղեցնել պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում կամ առետրային կազմակերպություններում, կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական եւ ստեղծագործական աշխատանքից: Բացի դրանից, պատգամավորն իր լիազորությունները կատարում է մշտական հիմունքներով: Ակնհայտ է, որ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 12 հոդվածի դրույթները ՀՀ Սահմանադրության 67 հոդվածով նախատեսված հիմքերի թվարկումն են եւ այս առումով սահմանադրականության որեւէ խնդիր չեն առաջացնում:

ՀՀ Սահմանադրությունը ՀՀ Ազգային ժողովի կանոնակարգ օրենքին վերապահել է քննության առարկա հարցի շրջանակներում միայն պատգամավորի լիազորությունների դադարման կարգի սահմանումը: Հետեւաբար, ոչ թե պետք է օրենքով պատգամավորի լիազորությունների դադարեցման նոր հիմք սահմանվի, այլ վերականգնվի նախկինում եղած դրույթը՝ կապված պատգամավորական խմբակցությունից պատգամավորի կամովին դուրս գալու հարցի օրենսդրական կարգավորման հետ: Ինչպես նշվեց, մինչեւ 1997թ. մայիս ամիսը ՀՀ Ազգային ժողովի կանոնակարգը նախատեսում էր, որ **պատգամավորը կարող է դուրս գալ խմբակցությունից, եթե նա կամովին հրաժարվում է պատգամավորական լիազորություններից** (հոդվ. 29): Նման իրավակարգավորումն

առկա էր պատգամավորի լիազորությունների դադարեցման սահմանադրական նույն հիմքերի առկայության պայմաններում, ինչն առկա է նաև այսօր: Այսինքն՝ պատգամավորի լիազորությունների դադարման հիմք էր հանդիսանում Սահմանադրության 67 հոդվածով նախատեսված հրաժարականը, իսկ նման քայլի իրավունքը պատգամավորինն է:

Վերոշարադրյալից ելնելով՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում առկա ընտրակարգի շրջանակներում, երբ պատգամավորը մանդատն ստանում է կուսակցությանը տված ձայների շնորհիվ, նշված չի եղել քվեաթերթիկում եւ նրա վերաբերյալ ընտրողը որեւէ կամաարտահայտություն չի դրսեւորել, սակայն ցանկանում է դուրս գալ խորհրդարանական խմբակցությունից, ապա դա կարող է անել մանդատը կամավոր վայր դնելուց հետո միայն, քանի որ հակառակ դեպքում կնպաստի **խորհրդարանում քաղաքական ուժերի հարաբերակցության փոփոխությանը, որը փոխում է ժողովրդի ազատ կամաարտահայտմամբ ձեւավորված քաղաքական հավասարակշռությունն օրենսդիր մարմնում եւ չի բխում իրավական պետության եւ ժողովրդի շահանքային սահմանադրական հիմնարար սկզբունքներից:**

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 68 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց.**

1. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 12-րդ հոդվածը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

2. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ «Պատգամավորը կարող է դուրս գալ խմբակցությունից՝ այդ մասին գրավոր տեղյակ պահելով համապատասխան խմբակցության ղեկավարին» դրույթը՝ քվեաթերթիկներում որպես ընտրական ցուցակի թեկնածուներ չնշված պատգամավորների առնչությամբ այնքանով, որքանով նպաստում է Ազգային ժողովում ժողովրդի ազատ կամաարտահայտմամբ ձեւավորված քաղաքական հավասարակշռության փոփոխությանը, ճանաչել ՀՀ Սահմանադրության 1-ին, 2-րդ եւ 7-րդ հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

3. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**30 հունիսի 2009 թվականի
ՍԳՈ- 810**

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԵՎ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
«ՀՀ ԴԱՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳԻՐՔՆ ՈՒԺԻ ՄԵՉ ՄՏՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ»
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 2.1 ՀՈԳՎԱԾԻ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ
ԳՈՐԾԻ ՎԱՐՈՒՅԹԸ ԿԱՐՃԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

Քաղ. Երևան

7 հուլիսի 2009թ.

Հաշվի առնելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 32 հոդվածի 3-րդ կետի, 60 հոդվածի 1-ին կետի, 68 հոդվածի 14-րդ մասի պահանջները,

նկատի ունենալով, որ վեճի առարկա հոդվածի իրավադրույթներն ամբողջապես վերարտադրում են «Դատավորի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 18 հոդվածի նորմերը, իսկ այդ օրենքն ուժը կորցրել է «ՀՀ դատական օրենսգիրքն ուժի մեջ մտնելու մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 1-ին կետով,

արձանագրելով, որ «Դատավորի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 18 հոդվածի սահմանադրականության հարցը քննության առարկա դարձել է ՀՀ սահմանադրական դատարանում՝ հաշվի առնելով նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 19 հոդվածի պահանջները (20.09.2006թ. ՄԴՈ-647 որոշում),

փաստելով, որ ՀՀ Սահմանադրության նորմերը գործում են անմիջականորեն, իսկ օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովմանը կոչված է ՀՀ վճռաբեկ դատարանը,

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. «ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական եւ վարչական պալատի դիմումի հիման վրա՝ «ՀՀ դատական օրենսգիրքն ուժի մեջ մտնելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 2.1 հոդվածի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործի վարույթը կարճել:

2. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 61 հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**7 հուլիսի 2009 թվականի
ՍԳՈ- 811**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՅՈՒՐԻԿ ԱՎԻՆՅԱՆԻ ԵՎ ԱՅԼՈՑ,
«ԿԱՐ-ԱՎՏՈ» ՍՊԸ-Ի, ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ ՎԱԶԳԵՆ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ
ԵՎ ԷՐՆԵՍ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿՈՂՄԻՑ 2006 ԹՎԱԿԱՆԻ ՆՈՅՏԵՄԲԵՐԻ 27-ԻՆ
ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ՝ «ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԻՔՆԵՐԻ
ՀԱՄԱՐ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՕՏԱՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 3 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ,
4 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ԵՎ 2-ՐԴ ՄԱՍԵՐԻ, 6, 7 ՀՈԳՎԱԾՆԵՐԻ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երեսան

14 հուլիսի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով.
Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխ-
յանի, Մ. Թովուզյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի (զեկուցող), Ռ. Պա-
պայանի, Վ. Պողոսյանի,

համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդ-
վածի 1-ին կետի եւ 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի
մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացի Յուրիկ
Ավինյանի եւ այլոց, «ԿԱՐ-ԱՎՏՈ» ՍՊԸ-ի, քաղաքացիներ Վազգեն Դանիել-
յանի եւ Էրնեստ Դանիելյանի դիմումների հիման վրա՝ ՀՀ Ազգային ժողովի
կողմից 2006 թվականի նոյեմբերի 27-ին ընդունված՝ «Հասարակության եւ պե-
տության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» Հայաստա-
նի Հանրապետության օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասի, 4 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ
մասերի, 6, 7 հոդվածների՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրու-
թյանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը քաղաքացի Յուրիկ Ավինյանի եւ այլոց՝
31.03.2009թ. եւ «ԿԱՐ-ԱՎՏՈ» ՍՊԸ-ի, Վազգեն Դանիելյանի, Էրնեստ Դանի-
ելյանի՝ 15.06.2009թ. դիմումներն են սահմանադրական դատարան:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի գրավոր հաղորդումը, դիմողների գրավոր փաստաթղթերը, պատասխանող կողմի գրավոր բացատրությունները, հետագոտելով «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց .**

1. «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքն ընդունվել է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից 2006 թվականի նոյեմբերի 27-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2006 թվականի դեկտեմբերի 12-ին եւ ուժի մեջ է մտել 2006 թվականի դեկտեմբերի 30-ին:

2009 թվականի մայիսի 19-ին ընդունվել է ««Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-121-Ն օրենքը, որով օրենքի 7 հոդվածի 2-րդ եւ 3-րդ մասերը լրացվել են նոր պարբերությամբ, 3-րդ մասն առաջին նախադասությունից հետո լրացվել է նոր նախադասությամբ:

Դիմողները վիճարկում են «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի՝ 2006 թվականի նոյեմբերի 27-ի խմբագրությամբ տեքստի համապատասխան դրույթները: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ քաղաքացի Յուրիկ Ավինյանի եւ այլոց դիմումը քննության ընդունելու վերաբերյալ որոշումը կայացվել է մինչեւ վերոհիշյալ օրենսդրական փոփոխությունը, ինչպես նաեւ առկա չեն «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 60 հոդվածի 2-րդ կետի դրույթին համապատասխան գործի վարույթը կարճելու հիմքեր, սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի վիճարկվող 7 հոդվածի նախկին խմբագրությամբ դրույթների սահմանադրականությանը:

Յու. Ավինյանի եւ այլոց դիմումը սահմանադրական դատարանն սկզբնապես ընդունել է քննության «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասի, 4 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերի, 6, 7 եւ 8 հոդվածների մասով: 2009թ. հունիսի 30-ի ՄԴԱՈ-60 աշխատակարգային որոշմամբ սահմանադրական դատարանը կարճել է գործի վարույթն այդ օրենքի 8 հոդվածի մասով՝ դիմողների նկատմամբ վերջնական դատական ակտով այն կիրառված չլինելու հիմնավորմամբ:

Սահմանադրական դատարանը քննությամբ չի անդրադարձել Յու. Ավինյանի եւ այլոց դիմումում բարձրացված՝ «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 18 հոդվածի 2-րդ մասի սահմանադրականության խնդրին՝

վերջնական դատական ակտով դիմողների նկատմամբ այն չկիրառվելու հիմնավորմամբ:

«ԿԱՐ-ԱՎՏՈ» ՍՊԸ-ի, քաղաքացիներ Վազգեն Դանիելյանի, Էրնեստ Դանիելյանի դիմումը սահմանադրական դատարանի 1-ին դատական կազմը քննության է ընդունել «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասի, 4 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերի, 6 հոդվածի 1-ին մասի եւ 7 հոդվածի 1-ին մասի մասով:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ վերոնշյալ դիմումները վերաբերում են նույն հարցին, ՀՀ սահմանադրական դատարանը 2009թ. հունիսի 30-ին ընդունել է ՍԴԱՈ-60 աշխատակարգային որոշումը՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 39 հոդվածի համաձայն նշված գործերը միավորելու եւ նույն դատական նիստում քննելու վերաբերյալ:

Դիմող կողմը միջնորդություն է ներկայացրել մինչեւ գործի դատաքննության ավարտը կասեցնել «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի գործողությունը: Սահմանադրական դատարանը բավարար հիմքեր չգտավ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 34 հոդվածի հիման վրա այդ օրենքի գործողությունը կասեցնելու համար:

2. «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի՝ «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման սահմանադրական հիմքերն ու պայմանները» վերտառությամբ սույն գործով վիճարկվող 3 հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է. «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման սահմանադրական հիմքը բացառիկ՝ գերակա հանրային շահն է»:

Վերոհիշյալ օրենքի՝ «Բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի որոշումը» վերտառությամբ 4 հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի որոշման սկզբունքները, իսկ նույն հոդվածի 2-րդ մասը՝ գերակա հանրային շահով հետապնդվող հնարավոր նպատակները:

Օրենքի՝ «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար օտարվող սեփականության ձեռքբերողը» վերտառությամբ 6 հոդվածը կարգավորում է հասարակության եւ պետության կարիքների համար օտարվող սեփականության ձեռքբերման հետ կապված հարաբերություններ, սահմանելով ձեռքբերող սուբյեկտներին, սեփականությունն օտարելու վերաբերյալ դիմումին ներկայացվող պահանջները եւ օտարմամբ պայմանավորված ծախսերի հատուցման ընդհանուր կարգը:

Օրենքի՝ «Բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ ճանաչելու մասին կառավարության որոշումը» վերտառությամբ 7 հոդվածը (նախկին խմբագրությամբ) սահմանում է բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ ճանաչելու մասին կառավարության որոշմանը ներկայացվող պահանջները:

3. Գործի դատավարական նախապատմությունը վկայում է, որ ՀՀ կառավարությունը 2007 թվականի հունվարի 25-ին ընդունել է «Երեւան քաղաքի վարչական սահմաններում որոշ տարածքներում բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ ճանաչելու, գերակա հանրային շահ ճանաչված տարածքներում առկա սեփականության օբյեկտների նկարագրության արձանագրության կազմման կարգը եւ նկարագրության արձանագրության օրինակելի ձեւը հաստատելու մասին» թիվ 108-Ն որոշումը: Ղեկավարվելով «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի 4, 7 եւ 18 հոդվածներով, հիմք ընդունելով Երեւան քաղաքի գլխավոր հատակագիծն ու դրա հիման վրա առաջ եկած՝ քաղաքի զարգացման հեռանկարները՝ ՀՀ կառավարությունը հիշատակված որոշման 1-ին հավելվածում նշված տարածքներում իրականացվող քաղաքաշինական ծրագրերը ճանաչել է բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ: Սույն գործով դիմողներից Վազգեն Դանիելյանը, Էրենստ Դանիելյանը, «ԿԱՐ-ԱՎՏՈ» ՍՊԸ-ն ՀՀ կառավարության վերոհիշյալ որոշումը մասնակի՝ Երեւան քաղաքի Ազաթանգեղոս փողոցում գտնվող արվեստանոցի մասով, անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին հայցադիմում են ներկայացրել ՀՀ տնտեսական դատարան, որը ՀՀ դատական օրենսգիրքը գործողության մեջ դրվելու կապակցությամբ հետագայում հանձնվել է ՀՀ վարչական դատարանի քննությանը: Վարչական դատարանն իր՝ 05.08.2008թ. վճռով հայցը մերժել է, իսկ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական եւ վարչական պալատն իր՝ 12.12.2008թ. որոշմամբ վերադարձրել է դիմողների վճռաբեկ բողոքը:

Սույն գործով մյուս դիմողները (քաղ. Յու. Ավինյան եւ այլոք) ՀՀ կառավարության վերոհիշյալ որոշումը ՀՀ մի շարք իրավական ակտերին հակասելու պատճառաբանությամբ անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին դիմում են ներկայացրել Երեւանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարան, որն իր՝ 29.11.2007թ. թիվ 2-1660 վճռով մերժել է դիմումը: ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանն իր՝ 23.04.2008թ. որոշմամբ մերժել է դիմողների վերաքննիչ բողոքը եւ Երեւանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 29.11.2007թ. թիվ 2-1660 վճիռը թողել օրինական ուժի մեջ: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական եւ վարչական պալատն իր՝ 29.09.2008թ. որոշմամբ վերադարձրել է դիմողների վճռաբեկ բողոքը:

4. Վիճարկելով «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասի, 4 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերի, 6, 7 հոդվածների դրույթները, դիմողները գտնում են, որ դրանք չեն համապատասխանում ՀՀ Սահմանադրության 3 հոդվածին, 8 հոդվածի 1-ին մասին, 31 հոդվածի 3-րդ մասին, 18 եւ 19 հոդվածների 1-ին մասերին, 24 հոդվածին:

Օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասի վիճարկման առնչությամբ դիմողները, հղում կատարելով սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԳՈ-630 որոշման 9-րդ կետին, նաեւ գտնում են, որ վերոհիշյալ օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասը հակասում է Սահմանադրության 31 հոդվածի 3-րդ մասին, քանի որ այն

որպես հասարակության եւ պետության կարիքների համար գույքի օտարման հիմք համարում է «բացառիկ՝ գերակա հանրային շահը», այն դեպքում, երբ Սահմանադրության 31 հոդվածի 3-րդ մասին համապատասխան՝ հասարակության եւ պետության կարիքների համար գույքի օտարման հիմքը «հասարակության եւ պետության կարիքների» առկայության փաստն է, իսկ «բացառիկ՝ գերակա հանրային շահերի դեպքերում» օտարումը, «օրենքով սահմանված կարգով» եւ «նախնական համարժեք փոխհատուցմամբ» օտարման վերաբերյալ սահմանադրական պահանջների հետ մեկտեղ, հանդիսանում է օտարվող գույքի սեփականատիրոջ սեփականության իրավունքի պաշտպանության անհրաժեշտ երաշխիք, այլ ոչ թե օտարման սահմանադրական հիմք:

Օրենքի վիճարկվող 4 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերի առնչությամբ դիմողները՝ հղում կատարելով սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՄԴՈ-630 որոշման 10-րդ կետին, գտնում են, որ օրենքի 4 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերը հակասում են ՀՀ Սահմանադրության 31 հոդվածի 3-րդ մասին, քանի որ օրենքը «բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ» հասկացությունը սահմանող եւ բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի հիմնավորման անհրաժեշտության պահանջի վերաբերյալ դրույթների հետ մեկտեղ պետք է պարունակեր նաեւ «հասարակության եւ պետության կարիքներ» հասկացությունը՝ որպես օտարման բուն հիմքը սահմանող եւ հասարակության եւ պետության կարիքների հիմնավորման անհրաժեշտության պահանջի վերաբերյալ դրույթներ:

Օրենքի 4 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերի առնչությամբ դիմողները գտնում են նաեւ, որ դրանք չեն համապատասխանում իրավական որոշակիության պահանջներին այնքանով, որքանով օրենքում բացակայում են «բացառիկ», «գերակա» եւ «հանրային շահ» եզրույթների սահմանումները եւ, այդպիսով, հակասում են ոչ միայն ՀՀ Սահմանադրության 3 հոդվածին, 8 հոդվածի 1-ին մասին, 31 հոդվածի 3-րդ մասին, այլեւ՝ Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածների 1-ին մասերին, «այնքանով, որքանով օրենքի անորոշ ձեւակերպումների վրա հիմնված՝ բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ ճանաչելու մասին կառավարության որոշումն, իր հերթին, չի կարող բավարարել իրավական որոշակիության պահանջը, ինչը օտարվող գույքի սեփականատիրոջը կզրկի այդ որոշումը դատական կարգով վիճարկելու եւ իր խախտված իրավունքները վերականգնելու իրավունքներն արդյունավետորեն իրականացնելու հնարավորությունից»:

Օրենքի 6 հոդվածի առնչությամբ դիմողները՝ հիմք ընդունելով «հասարակության եւ պետության կարիքների» վերաբերյալ սահմանադրական դրույթի՝ տվյալ իրավահարաբերության կարգավորման բնագավառում ելակետային լինելը, գտնում են, որ օրենքի 6 հոդվածը հակասում է Սահմանադրության 3 հոդվածին, 8 հոդվածի 1-ին եւ 31 հոդվածի 3-րդ մասերին, քանի որ օրենքում «հասարակության եւ պետության կարիքների»՝ որպես հասարակության եւ պետության կարիքների համար գույքի օտարման սահմանադրական հիմքի վերաբերյալ դրույթի բացակայության պայմաններում խոսք չի կարող լինել սեփականության հարկադիր օտարման մասին:

Օրենքի 7 հոդվածի 1-ին մասի առնչությամբ հղում կատարելով սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԳՌ-630 որոշման 10-րդ կետի 3-րդ պարբերությանը՝ համարելով, որ հասարակության եւ պետության կարիքների համար գույքի հարկադիր օտարման առաջնային նախապայմանը հասարակության եւ պետության կարիքների միաժամանակյա առկայության փաստն է, դիմողները գտնում են, որ «յուրաքանչյուր դեպքում բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի ճանաչման հարցը լուծելիս անհրաժեշտ է ելնել հավասարաչափ՝ ինչպես պետության, այնպես էլ հասարակության կարիքներից», հետեւաբար, գտնում են, որ օրենքի 7 հոդվածի 1-ին մասը հակասում է Սահմանադրության 31 հոդվածի 3-րդ մասի պահանջներին:

Օրենքի 7 հոդվածի 2-րդ մասի վիճարկման առնչությամբ դիմողները գտնում են, որ այն հակասում է Սահմանադրության 3 հոդվածին, 18 եւ 19 հոդվածների 1-ին մասերին, քանի որ՝ «Օրենքի նշված դրույթը կառավարությանը չի պարտավորեցնում հիմնավորել բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի առկայությունը յուրաքանչյուր դեպքում, ինչը օտարվող գույքի սեփականատիրոջը գրկում է կառավարության որոշումը դատական կարգով վիճարկելու եւ իր խախտված իրավունքները վերականգնելու իրավունքներն արդյունավետ իրականացնելու հնարավորությունից»:

5. Պատասխանողը գտնում է, որ վիճարկվող նորմերում «օրենքով սահմանված կարգով» եւ օտարվող գույքի դիմաց «նախնական համարժեք փոխհատուցման»՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված հասկացությունների բառացի բացակայությունը չի կարող հանգեցնել «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասի եւ ՀՀ Սահմանադրության համապատասխան հոդվածի միջեւ հակասության, մասնավորապես այն հիմնավորմամբ, որ «սեփականության օտարման հիմք է ճանաչվել միայն բացառիկ՝ գերակա հանրային շահը»: Ըստ պատասխանող կողմի՝ դիմողները վիճարկվող նորմից արհեստականորեն առանձնացրել են վերջինիս մի մասը՝ ցանկանալով տպավորություն ստեղծել, որ առկա չեն Սահմանադրությամբ ամրագրված օտարման պայմանները, եւ այդ առումով գտնում է, որ օրենքով սահմանված կարգով իրականացված լինելը եւ նախնական համարժեք փոխհատուցում վճարելը հանդիսանում են օտարման ոչ թե հիմքերը, այլ պայմանները, հետեւաբար՝ ՀՀ Սահմանադրության 31 հոդվածի 1-ին մասի եւ վիճարկվող հոդվածի միջեւ հակասության մասին խոսք լինել չի կարող:

«Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի վիճարկվող 4 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերի վերաբերյալ պատասխանող կողմը գտնում է, որ այդ հոդվածում հստակորեն տրված են այն չափորոշիչները, համաձայն որոնց՝ հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարումը կարող է բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ ճանաչվել, իսկ «պետություն», «հասարակություն», «կարիքներ» հանրաձանոթ եզրույթները՝ ինչպես առանձին, այնպես էլ

ընդհանուր օգտագործման դեպքում «նոր հասկացություն չեն բնորոշում եւ որեւէ նոր իմաստ չեն բովանդակում»:

Պատասխանողը գտնում է, որ հասարակական հարաբերությունների դի-
նամիկ զարգացման պայմաններում օրենսդրի համար դժվար է ընդունել «այն-
պիսի իրավական նորմեր, որոնք կգործեն երկարատեւ ժամանակահատվածում
եւ համապարփակ կկարգավորեն բոլոր հասարակական հարաբերություննե-
րը», բացի դրանից, «հասարակական երեւոյթները կարող են այնպիսի անկրկ-
նելի հատկանիշներ ունենալ կամ արտահայտվել այնպիսի դրսեւորումներով,
որ օրենքով հնարավոր չլինի համարժեքորեն կարգավորել այդ հարաբերու-
թյունները», եւ որ «ոչ միշտ է հնարավոր ընդունել խիստ որոշակի իրավական
նորմեր»: Հետեւաբար, ոչ մի օրենք չի կարող հաշվի առնել իրավական կարգա-
վորման ենթակա հասարակական հարաբերությունների բազմազանությունը եւ
հստակ կանոնակարգել իրավահարաբերությունների մասնակիցների վարքա-
զիծը: Ուստի «օրենքի որոշակիությունը համարվում է ցանկալի, սակայն ոչ
պարտադիր կողմ», հետեւաբար՝ բացարձակ որոշակիության բացակայությու-
նը ՀՀ Սահմանադրությամբ սահմանված իրավական պետության սկզբունքին
օրենքը հակասող ճանաչելու հիմք չէ: Այդ հիմնավորմամբ պատասխանող կող-
մը գտնում է, որ «հանրային շահ», «գերակա» եւ «բացառիկ», ինչպես նաեւ
«հասարակության եւ պետության կարիքներ» հասկացությունները լրացուցիչ
սահմանման կարիք չունեն, եւ վիճարկվող օրենքի 6 հոդվածի՝ ՀՀ Սահմանադ-
րությանը հակասելու՝ դիմող կողմի պնդումը նույնպես հիմնավոր չէ:

Վերոհիշյալ օրենքի վիճարկվող 7 հոդվածի 1-ին մասի առնչությամբ պա-
տասխանող կողմը գտնում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 85 հոդվածի 5-րդ մա-
սի համաձայն կառավարության լիազորությունները սահմանվում են Սահմա-
նադրությամբ եւ օրենքներով: Սեփականության օտարման նպատակը որպէս
բացառիկ գերակա շահ ճանաչելու՝ կառավարության լիազորությունը չի հա-
կասում ՀՀ Սահմանադրության 42 հոդվածին, միաժամանակ, պետության եւ
հասարակության կարիքների համար սեփականության օտարման գործընթաց-
ների մասնակիցներն իրենց իրավունքների պաշտպանության առավել արդյու-
նավետ ու մատչելի իրավական մեխանիզմներ ունեն: Իսկ նույն հոդվածի 7-րդ
մասում թվարկված միջոցառումների իրականացումը չի կարող դիտարկվել որ-
պէս սեփականության անարգել տնօրինման, տիրապետման եւ օգտագործ-
ման, բնակարանի, անձնական եւ ընտանեկան կյանքի անձեռնմխելիության
իրավունքների խախտում:

Այսպիսով, պատասխանող կողմը գտնում է, որ «Հասարակության եւ պե-
տության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի
վիճարկվող նորմերը համապատասխանում են ՀՀ Սահմանադրությանը:

6. Սույն գործով վիճարկվող իրավանորմերի սահմանադրականությունը
որոշելիս սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում գնահատել.

- «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության
օտարման մասին» ՀՀ օրենքի վիճարկվող դրույթների համապատասխա-

- նությունը սեփականության օտարման հետ կապված հարաբերությունների ընթացիկ նորմատիվ իրավակարգավորման սահմանադրաիրավական սկզբունքների բովանդակության, դրանց օրենսդրական հստակ կարգի սահմանման եւ կիրառման վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի նախկինում արտահայտած իրավական դիրքորոշումներին՝ այնքանով, որքանով առնչվում է սույն գործով վիճարկման առարկային,
- սեփականության օտարման հետ կապված հարաբերությունների իրավակարգավորման եւ, մասնավորապես՝ այդ օտարումը որպես բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ գնահատելու բնագավառում պետական լիազոր մարմնի լիազորությունների շրջանակը՝ այնքանով, որքանով այն անհրաժեշտ եւ բավարար է՝ ՀՀ Սահմանադրության 3, 5 հոդվածներում, 8 հոդվածի առաջին մասում, 14, 14.1., 31, 48 եւ 89 հոդվածներում ամրագրված սկզբունքների եւ նորմատիվ այլ դրույթների լիարժեք իրականացումն ապահովելու նպատակով,
 - հասարակության եւ պետության կարիքների համար օտարվող գույքի սեփականատիրոջ՝ Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավունքների եւ ազատությունների երաշխավորված պաշտպանության ապահովումն ինչպես սույն գործով վիճարկվող, այնպես էլ օրենսդրության այլ նորմերում,
 - հասարակության եւ պետության կարիքների համար գույքի օտարման հետ կապված վեճերի լուծման դատական պրակտիկան՝ այնքանով, որքանով առնչվում է սույն գործով վիճարկման առարկային:

7. Սեփականության իրավունքի հետ կապված սահմանադրաիրավական հարաբերությունների կարգավորման սկզբունքային նորմերը նախատեսված են ՀՀ Սահմանադրության 8 եւ 31 հոդվածներում, համաձայն որոնց՝ Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչվում եւ պաշտպանվում է սեփականության իրավունքը (իր հայեցողությամբ տիրապետելու, օգտագործելու, տնօրինելու եւ կտակելու՝ սեփականատիրոջ իրավունքը), որից անձը կարող է զրկվել բացառապես դատական կարգով՝ օրենքով նախատեսված դեպքերում, իսկ սեփականության օտարումը հասարակության եւ պետության կարիքների համար կարող է կատարվել միայն բացառիկ՝ գերակա հանրային շահերի դեպքերում, օրենքով սահմանված կարգով, նախնական համարժեք փոխհատուցմամբ:

«Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի համաձայն՝ այդ օրենքը սահմանում է հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման հիմքը, կարգը, օտարվող սեփականության դիմաց փոխհատուցման տրման կարգը, բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի հասկացությունը եւ դրա որոշման կարգը, այդպիսով՝ այն կոչված է նախատեսելու ՀՀ Սահմանադրության վերոհիշյալ նորմերի իրագործման պայմանները:

Սահմանադրական դատարանը հիմք է ընդունում այն հանգամանքը, որ իր՝ 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշմամբ մեկնաբանել է Սահմանադրության 31 հոդվածի 3-րդ մասի դրույթների սահմանադրաիրավական բովանդակությունը,

հաշվի է առնում, որ «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքն ընդունվել է նաեւ սահմանադրական դատարանի այդ որոշման դրույթների իրագործմամբ: Արձանագրելով, որ դիմողներն իրենց փաստարկների համար հիմք են ընդունում սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՄԴՈ-630 որոշման միայն 9-րդ կետի 9-րդ պարբերությունում ամրագրված իրավական դիրքորոշումը, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ սույն գործի շրջանակներում օրենքի վիճարկվող դրույթների սահմանադրականությունը հարկ է գնահատել սահմանադրական դատարանի այդ որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների վերահաստատման եւ դրանց ամբողջության համադրության սկզբունքով:

Սույն գործի շրջանակներում վիճարկման առարկա հանդիսացող սեփականության օտարման իրավակարգավորման սկզբունքների եւ կարգի առնչությամբ սահմանադրական դատարանն իր որոշմամբ մասնավորապես կարեւորել էր.

ա/ ոչ միայն հասարակության եւ պետության կարիքների, այլ նաեւ բացառիկ՝ գերակա հանրային շահերի բավարարման անհրաժեշտությունը (որոշման 8-րդ կետի 5-րդ պարբերություն եւ 11-րդ կետի 4-րդ պարբերություն),

բ/ ոչ միայն հասարակության եւ պետության կարիքների առկայության հիմնավորման, այլեւ բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի առկայության եւ դրա հիմնավորման պահանջի բավարարումը (որոշման 10-րդ կետի 2-րդ եւ 3-րդ պարբերություններ):

Բացի դրանից, սահմանադրական դատարանը գտել էր նաեւ, որ.

ա/ «միայն մեկ դեպքում է հնարավոր սեփականության հարկադիր օտարումը՝ երբ առկա է բացառիկ՝ գերակա հանրային շահերով պայմանավորված հասարակական եւ պետական կարիքը» (որոշման 11-րդ կետի 1-ին պարբերություն),

բ/ «հասարակության եւ պետության ամեն մի կարիք սեփականության օտարման հիմք չի կարող հանդիսանալ, այդ կարիքները պետք է լինեն բացառիկ՝ պայմանավորված գերակա հանրային շահով» (որոշման 8-րդ կետի 6-րդ եւ 7-րդ պարբերություններ),

գ/ «միայն բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի առկայության հիմնավորմամբ ի հայտ եկած հասարակական եւ պետական կարիքի դեպքում կարող է սեփականության հարկադիր օտարման խնդիր առաջադրվել» (որոշման 10-րդ կետի 14-րդ պարբերություն),

դ/ «օրենքը պետք է սահմանի, թե ինչպես որոշել հասարակական եւ պետական կարիքը, ինչպես է հիմնավորվում, որ դրա՝ համարժեք փոխհատուցմամբ բավարարումը թելադրված է բացառիկ՝ գերակա հանրային շահով» (որոշման 11-րդ կետի 4-րդ եւ 5-րդ պարբերություններ):

Հաշվի առնելով «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի իրավական կարգավորման նպատակը (օրենքի 1 հոդված), բացահայտելով օրենսդրի կամքը, վերլուծելով օրենքի եւ, մասնավորապես՝ դրա 4, 5, 7, 8, 9, 10 եւ 16 հոդվածների իրավական

բովանդակությունը՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ օրենսդիրը փորձել է վերոհիշյալ օրենքում արտացոլել սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՄԴՈ-630 որոշման մեջ արտահայտած իրավական դիրքորոշումները եւ այդ դիրքորոշումների շրջանակներում սահմանել բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի առկայության հիմնավորման իրավական հիմքերը: Իսկ հասարակության եւ պետության կարիքների առկայությունը հիմնավորել է բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի առկայության հիմնավորման վերաբերյալ դրույթների շրջանակներում՝ հիմք ընդունելով սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՄԴՈ-630 որոշման 10-րդ կետի 14-րդ պարբերությունում արտահայտած իրավական այն դիրքորոշումը, համաձայն որի՝ հասարակության եւ պետության կարիքն ի հայտ է գալիս բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի առկայության հիմնավորմամբ: Մասնավորապես, սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՄԴՈ-630 որոշման 12-րդ կետում սահմանադրական դատարանն արձանագրել էր, որ «միջազգային պրակտիկայում սեփականության օտարման համար հիմք են պետության եւ հասարակության այնպիսի կարիքները, ինչպիսիք են ճանապարհների, երկաթուղիների, խողովակաշարերի, օդանավակայանների, հանրային տարաբնույթ նշանակության այլ ենթակառուցվածքների, պաշտպանական նշանակության օբյեկտների շինարարությունը, երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման, պատմամշակութային հուշարձանների պաշտպանության, բնակավայրերի կառուցապատման եւ հասարակական ու պետական կարեւորության տարբեր այլ ծրագրերի իրականացումը: Սակայն բոլոր պարագաներում իրավական խնդիրն այն է, որ օրենքով սահմանված կարգով ամեն մի կոնկրետ դեպքում հիմնավորվի ծրագրի այդպիսին լինելը եւ այդ մասին ժամանակին ու պատշաճ ձևով տեղեկացվեն շահագրգիռ անձինք՝ ստանալով իրենց իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության հնարավորություն»: Իրացնելով սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՄԴՈ-630 որոշման 12-րդ կետի դրույթները՝ «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի՝ «Բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի որոշումը» վերտառությամբ 4 հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է գերակա հանրային շահի այնպիսի նպատակներ, որպիսիք սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՄԴՈ-630 որոշման 12-րդ կետում ամրագրված են որպես միջազգային պրակտիկայում ընդունված՝ պետության եւ հասարակության կարիքներ:

Դրանք են.

ա) պետության պաշտպանության, պետության ու հասարակության անվտանգության ապահովումը.

բ) Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով նախատեսված պարտավորությունների կատարման ապահովումը.

գ) միջազգային եւ հանրապետական նշանակության պատմության եւ մշակութային արժեքների կամ հուշարձանների, ինչպես նաեւ բնության հատուկ պահպանվող տարածքների ստեղծման կամ պահպանության ապահովումը.

դ) շրջակա միջավայրի պահպանության ապահովումը.

ե) կրթության, առողջության, սպորտի, ինչպես նաև գիտության կամ մշակույթի զարգացման ապահովումը.

զ) էներգետիկայի, հեռահաղորդակցության, ջրամատակարարման, ջրահեռացման, ջերմամատակարարման, քաղաքաշինական, ընդերքի հետախուզման, ընդերքօգտագործման, տրանսպորտի, հաղորդակցության ուղիների կամ բնակավայրերի ենթակառուցվածքների զարգացման բնագավառում համապետական կամ համայնքային կամ միջհամայնքային կարելուր նշանակություն ունեցող ծրագրերի իրականացման ապահովումը.

է) անձանց կյանքի, առողջության կամ սեփականության պաշտպանությունը.

ը) արտակարգ իրավիճակների կանխումը, արտակարգ իրավիճակների հնարավոր հետևանքների նվազեցումը, արտակարգ իրավիճակների հետևանքների վերացումը:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը եւ վերահաստատելով իր՝ 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշման 8-րդ կետի 5-րդ, 6-րդ եւ 7-րդ պարբերություններում, 10-րդ կետի 2-րդ, 3-րդ եւ 14-րդ պարբերություններում, 11-րդ կետի 1-ին, 4-րդ եւ 5-րդ պարբերություններում ամրագրված իրավական դիրքորոշումները՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված՝ «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման սահմանադրական հիմքը բացառիկ՝ գերակա հանրային շահն է» դրույթը ներառում է բացառիկ՝ գերակա հանրային շահով պայմանավորված հասարակության եւ պետության կարիքը: Տվյալ ձեւակերպման մեջ «հիմք» եզրույթը շեշտում է այն պայմանի առկայությունը, որի դեպքում է միայն հնարավոր սեփականության օտարումը: Իրավակիրառական պրակտիկան եւ ցանկացած գործի փաստական հանգամանքների գնահատումը պետք է ելնի նշված դրույթի սահմանադրաիրավական այդ բովանդակությունից: Սույն գործով դիմող կողմի ներկայացրած դատական ակտերի ուսումնասիրությունն էլ վկայում է, որ հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման հետ կապված վեճեր լուծելիս եւ վերոհիշյալ օրենքի դրույթները մեկնաբանելիս դատական պրակտիկան ըստ էության ձեւավորվում է սահմանադրական դատարանի իրավական վերոհիշյալ դիրքորոշումների շրջանակներում:

Միաժամանակ, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ օրենքում առկա են հասկացութային որոշ անհստակություններ: Մասնավորապես, օրենքի անվանման մեջ ու բազմաթիվ հոդվածներում (1, 3, 4, 6, 11, 14, 18) առանց երկիմաստության խոսքը վերաբերում է հասարակության եւ պետության **կարիքների համար** սեփականության օտարմանը: Դա միարժեք նշանակում է, որ հաշվի առնելով նաև ՀՀ Սահմանադրության 31 հոդվածի 3-րդ մասի պահանջը, սեփականության օտարումը հնարավոր է միայն մեկ նպատակ իրականացնելու՝ հասարակության եւ պետության կարիքը բավարարելու համար: Սակայն, ինչպես ընդգծվել էր նաև ՍԴՈ-630 որոշման մեջ, հասարակության եւ պետության ոչ բոլոր կարիքները կարող են սեփականության օտարման հիմք հանդի-

սանալ: Սահմանադրությունը կոնկրետ պայման է առաջադրում՝ դրանք հասարակության եւ պետության այն **կարիքներն են**, որոնք միայն **պայմանավորված են բացառիկ՝ գերակա հանրային շահերով**: Նման հստակ սահմանադրաիրավական կարգավորման պայմաններում, օրենքի 7 հոդվածի 2-րդ մասի ա) կետում նշվում է, որ բացառիկ՝ գերակա հանրային **շահի համար** պետք է օտարվի սեփականությունը: Դա, իր հերթին, ելնում է օրենքի 4 հոդվածի 3-րդ մասի, 7 հոդվածի 2-րդ մասի ա) կետի այն ձեւակերպումներից, որոնցում բացառիկ՝ գերակա հանրային **շահի** եւ, դրանով պայմանավորված, հասարակության եւ պետության կարիքի որոշ նույնականացում է նկատվում: Վերջինս, իր հերթին՝ «**դեպքում**» եւ «**համար**» եզրույթների ոչ համարժեք կիրառման արդյունք է: Այդուհանդերձ, օրենքի ու նաեւ նշված հոդվածների այլ դրույթների ընդհանուր տրամաբանությունն այն է, որ սեփականությունը կարող է օտարվել հասարակության եւ պետության կարիքների համար:

Հաշվի առնելով վերջին հանգամանքը, այս հարցի առնչությամբ սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները, ինչպես նաեւ նկատի ունենալով, որ ՀՀ Սահմանադրության 6 հոդվածի համաձայն Սահմանադրության նորմերը գործում են անմիջականորեն, օրենքի ցանկացած դրույթի իրավակիրառական պրակտիկան պետք է ելնի այն սկզբունքից, որ չնայած տվյալ իրավակարգավորման շրջանակներում «հասարակության եւ պետության կարիքը» եւ «բացառիկ՝ գերակա հանրային շահը» հանդես են գալիս օրգանական մեկ միասնականության մեջ, այսուհանդերձ, բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի առկայությունն **այն պայմանն է**, որի պարագայում հնարավոր է դառնում սեփականության օտարումը **պետության եւ հասարակության կարիքների համար**: Նման մոտեցումը նախ եւ առաջ ելնում է ՀՀ Սահմանադրության 1 հոդվածի, 2 հոդվածի 1-ին մասի, 3 հոդվածի սահմանադրաիրավական բովանդակությունից, որի հիմնարար նշանակությունը կայանում է պետության եւ հասարակության շահերի միասնության, եւ միայն այդ շահերով պայմանավորված նպատակային խնդիրներ լուծելու իրավական պայմաններ ստեղծելու, ինչպես նաեւ՝ պետության եւ **հասարակության** միջեւ ներդաշնակ գործակցություն ապահովելու մեջ:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ օրենքի 4 հոդվածի 1-ին մասի ե) կետով, ինչպես նաեւ 9 հոդվածով նախատեսված հիմքերով դատական վեճի առկայության պայմաններում Սահմանադրության 6 հոդվածի 1-ին մասի, 31 հոդվածի 3-րդ մասի, ինչպես նաեւ 3 հոդվածի 3-րդ մասի պահանջներից ելնելով **դատարանը պարտավոր է** պատասխան տալ հետեւյալ հարցերին. **նախ՝** տվյալ սեփականության օտարման առնչությամբ առկա՞ է հասարակության եւ պետության կարիքը, թե՛ ոչ, **երկրորդ՝** այդ կարիքը պայմանավորված է միայն բացառիկ՝ գերակա հանրային շահով, թե՛ ոչ: Այդ հարցերի պատասխանների առկայության պայմաններում կարող է հետագա գործընթացն օրենքով նախատեսված շարունակությունն ունենալ: Սահմանադրական դատարանն սկզբունքային է համարում նաեւ օրենքի 13 հոդվածի 4-րդ մասի երաշխիքային այն դրույթը, որ «...դատարանի վճռից ծագող պետական գրանցման ենթակա գույքի նկատմամբ իրավունքները ծագում են միայն

դրանց պետական գրանցման պահից»: Նման նորմատիվ պահանջի բացակայությունը նախկինում սեփականության իրավունքի խախտման լուրջ պատճառ էր դարձել:

8. «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի 4 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերի եւ 7 հոդվածի 2-րդ մասի սահմանադրականության հարցի վերաբերյալ դիմողների փաստարկների առնչությամբ սահմանադրական դատարանը վերահաստատելով հիմք է ընդունում իր 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշմամբ արտահայտած իրավական դիրքորոշումները, մասնավորապես, «բացառիկ», «գերակա» եւ «հանրային շահ» հասկացությունների բովանդակությունը բացահայտված է սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշման 12-րդ կետի 2-րդ պարբերությունում:

Գերակա բնույթ ունեցող հանրային շահերի առաջնայնության որակների հստակեցման եւ հիմնավորման համար չափանիշներն ու սկզբունքները սահմանված են վերոնշյալ օրենքի 4 եւ 7 հոդվածներում, որպիսիք իրենց իրավական բովանդակությամբ համապատասխանում են սահմանադրական դատարանի՝ ՍԴՈ-630 որոշմամբ արտահայտած իրավական դիրքորոշումներին:

ՀՀ կառավարության «Երեւան քաղաքի վարչական սահմաններում որոշ տարածքներում բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ ճանաչելու, գերակա հանրային շահ ճանաչված տարածքներում առկա սեփականության օբյեկտների նկարագրության արձանագրության կազմման կարգը եւ նկարագրության արձանագրության օրինակելի ձեւը հաստատելու մասին» 25.01.2007թ. թիվ 108-Ն, ինչպես նաեւ «Երեւան քաղաքի վարչական սահմաններում գտնվող որոշ տարածքներում բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ ճանաչելու մասին» 20.11.2008թ. թիվ 1405-Ն որոշումների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ առաջնորդվելով «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի 4 հոդվածում ամրագրված սկզբունքներով՝ ՀՀ կառավարությունը ոչ միայն որոշում է սեփականության օտարման բացառիկ՝ գերակա հանրային շահը, այլեւ մատնանշում այն հետապնդող նպատակները:

Հասարակության եւ պետության կարիքների համար օտարվող գույքի սեփականատիրոջ՝ Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավունքների եւ ազատությունների երաշխավորված պաշտպանության ապահովման տեսանկյունից սահմանադրական դատարանը կարեւորում է օրենքի 4 հոդվածի 1-ին մասի «ե» կետում եւ 9 հոդվածում բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի առկայության փաստի, հետեւաբար, բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ ճանաչելու մասին կառավարության որոշման՝ դատական կարգով բողոքարկման եւ առաջացած վեճերը դատավարական օրենսդրությամբ սահմանված կարգով լուծելու իրավական հնարավորությունը, որը կարեւոր երաշխիք է նաեւ ՀՀ Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներով նախատեսված անձի իրավունքների պաշտպանության նպատակով:

ՀՀ Սահմանադրության 85 եւ 89 հոդվածներում սահմանված է ՀՀ կառավարության, որպես գործադիր իշխանության մարմնի, սահմանադրաիրավական

կարգավիճակը, որի բովանդակությունից է անմիջականորեն բխում այն լիազորությունների շրջանակը, մասնավորապես՝ հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման բնագավառում, որը նախատեսված է «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքում:

9. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքում ոչ ամբողջությամբ են արտացոլված սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԳՈ-630 որոշման մեջ ամրագրված իրավական դիրքորոշումները: Մասնավորապես.

ա/ օրենքում չեն իրացվել սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԳՈ-630 որոշման 10-րդ կետի 5-րդ եւ 11-րդ պարբերություններում ամրագրված իրավական այն դիրքորոշումները, համաձայն որոնց՝ «Օրենքը պետք է սահմանի հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման կարգը, որոշակիացնելով. «իրավաչափ նպատակի համար սեփականության տարբեր օբյեկտների օտարման առանձնահատկությունները»:

բ/ օրենքում չի իրացվել սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԳՈ-630 որոշման 10-րդ կետի 13-րդ պարբերությունում ամրագրված իրավական դիրքորոշումը, համաձայն որի՝ «Օրենքը միաժամանակ պետք է նախատեսի, որ սեփականատիրոջ եւ պետության (ի դեմս նրա լիազոր մարմնի) միջեւ կնքվում է գերակա հանրային շահով պայմանավորված՝ հասարակության եւ պետության կարիքների համար գույքի օտարման եւ համարժեք փոխհատուցման պայմանագիր, որում պետք է հստակ շարադրված լինեն վերոհիշյալ պահանջներից բխող երկկողմ պարտավորությունները, ինչպես նաեւ այն պայմանը, որ նման պայմանագրով տրված փոխհատուցումը չի կարող դիտվել որպես հարկվող եկամուտ»:

Հաշվի առնելով, որ թեեւ վերոհիշյալ հարաբերությունների կարգավորման անհրաժեշտության հիմնավորումն անմիջականորեն պայմանավորված չէ սույն գործով վիճարկվող նորմերի սահմանադրականության խնդրով, այնուամենայնիվ, «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի կիրառման պրակտիկայի ուսումնասիրման արդյունքներով սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ այդ օրենքում սահմանադրական դատարանի 18.04.2006թ. ՍԳՈ-630 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների ոչ ամբողջությամբ արտացոլված լինելու հանգամանքն իր արտացոլումն է գտնում իրավակիրառական պրակտիկայում ծագող տարաբնույթ վեճերում, որոնց հաղթահարումը հետագա օրենսդրական հստակեցումների անհրաժեշտություն ունի:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվա-

ծով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի (2006 թվականի նոյեմբերի 27-ի խմբագրությամբ) 3 հոդվածի 1-ին մասը, 4 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերը, 6 հոդվածը, 7 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերը համապատասխանում են Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 18.04.2006թ. ՍԴՈ-630 եւ սույն որոշումներում արտահայտած իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**14 հուլիսի 2009 թվականի
ՍԴՈ-815**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**««ԲԶՆԻ» ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՋՐԵՐԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ» ՓԲԸ-Ի
ԵՎ «ԿՈՍՄՈՒՆՆԱԽԱԳԻԾ» ՓԲԸ-Ի ԴԻՄՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ
«ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ԲՆՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՎՃԱՐՆԵՐԻ
ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 7 ԵՎ
19 ՀՈԳՎԱԾՆԵՐԻ, «ՀԱՐԿԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 22 ՀՈԳՎԱԾԻ 2-ՐԳ ՄԱՍԻ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

18 հուլիսի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով.
Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի (զեկուցող),
Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուկյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի, Ռ. Պա-
պայանի, Վ. Պողոսյանի,

մասնակցությամբ՝

դիմողներ՝ ««ԲՅՆԻ» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ի ներկայացուցիչ
Ա. Զոհրաբյանի, «Կոմուննախագիծ» ՓԲԸ-ի ներկայացուցիչ Ս. Թարյանի,
պատասխանող կողմի՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացու-
ցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի օրենսդրության վերլուծության վար-
չության պետ Ա. Խաչատրյանի,

համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդ-
վածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի
մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց ««ԲՅՆԻ» հանքային ջրե-
րի գործարան» ՓԲԸ-ի եւ «Կոմուննախագիծ» ՓԲԸ-ի դիմումների հիման վրա՝
«Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» Հայաստանի
Հանրապետության օրենքի 7 եւ 19 հոդվածների, «Հարկերի մասին» Հայաստա-
նի Հանրապետության օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասի՝ Հայաստանի Հանրա-
պետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու
վերաբերյալ» գործը:

Սահմանադրական դատարանը, նկատի ունենալով, որ ««Բջնի» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ի եւ «Կոմուննախագիծ» ՓԲԸ-ի դիմումների հիման վրա քննության ընդունված գործերը վերաբերում են նույն հարցին, իր` 19.06.2009թ. աշխատակարգային որոշմամբ որոշել է դրանք միավորել եւ քննել դատարանի նույն նիստում:

Գործի քննության առիթը ««Բջնի» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ի` 10.03.2009թ. եւ «Կոմուննախագիծ» ՓԲԸ-ի` 02.06.2009թ. դիմումներն են սահմանադրական դատարան:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի գրավոր հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին», «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքները եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Բ Ձ Ե Ց**.

1. «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքն ընդունվել է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից 1998 թվականի դեկտեմբերի 28-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել` 1998 թվականի դեկտեմբերի 30-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 1-ին (ՀՕ-270):

«Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքն ընդունվել է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից 1997 թվականի ապրիլի 14-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել` 1997 թվականի մայիսի 12-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1997 թվականի մայիսի 30-ին (ՀՕ-107):

«Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի` «Վճարների դրույքաչափերը» վերտառությամբ 7 հոդվածը սահմանում է. «Բնապահպանական վճարների դրույքաչափերը սահմանվում են օրենքով, իսկ բնօգտագործման վճարներինը` Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից»:

«Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի` «Վճարների հաշվարկման եւ վճարման նկատմամբ վերահսկողությունը» վերտառությամբ 19 հոդվածը սահմանում է. «Վճարների հաշվարկման եւ վճարման նկատմամբ վերահսկողությունն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սահմանած կարգով»:

«Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է. «Եթե հարկ վճարողը չի ներկայացնում հարկվող օբյեկտների գծով հաշվապահական հաշվառման (հարկային օրենսդրությամբ կամ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումներով նախատեսված դեպքերում` նաեւ այլ հաշվառման եւ (կամ) գրանցումների վերաբերող) սահմանված փաստաթղթերը կամ դրանք վարում է սահմանված կարգի կոպիտ խախտումներով, կամ ակնհայտ կեղծ տվյալներ է մտցնում հարկային տեսչություն ներկայացրած հաշվետվություններում, հաշվարկներում, հայտարարագրերում եւ այլ փաստաթղթերում, որի հետեւանքով անհնար է դառնում հարկային օրենսդրությամբ սահմանված կարգով հաշվարկել հարկ վճարողի հարկային պարտավորություն-

նը, ապա հարկվող օբյեկտները եւ հարկային պարտավորությունները հաշվարկում է հարկային տեսչությունը՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սահմանած կարգով, մասնավորապես, հիմնվելով՝

հարկ վճարողի ակտիվների,

հարկ վճարողի իրացման շրջանառության ծավալների,

հարկ վճարողի արտադրության եւ շրջանառության ծախսերի,

գույքագրման եւ չափագրման տվյալների,

օրենքով սահմանված կարգով երրորդ անձից ստացված տեղեկությունների, համանման պայմաններում գործող այլ սուբյեկտների միջեւ կիրառված գների եւ այլ ցուցանիշների, հասույթի հաշվարկային 25 տոկոս վերադիրի, օրենքով իրականացված հսկիչ գնումների վրա»:

2. ՀՀ կառավարությունը, «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 7 հոդվածի կիրարկումն ապահովելու նպատակով 30.12.1998 թվականին ընդունել է «Բնօգտագործման վճարի դրույքաչափերի մասին» թիվ 864 որոշումը, որով սահմանվել են հանքային ջրերի պաշարների արդյունահանման, այդ թվում՝ ածխաթթու գազ ստանալու դիմաց բնօգտագործման վճարի դրույքաչափերը:

ՀՀ կառավարությունը, «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի կիրարկումն ապահովելու նպատակով 17.10.2001 թվականին ընդունել է «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի կիրարկումն ապահովող միջոցառումների մասին» թիվ 986 որոշումը, որով հաստատել է «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների հաշվարկման ու վճարման կարգը»: Նշված կարգի 2-րդ կետի համաձայն. «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների հաշվարկման ու վճարման (այդ թվում՝ հաշվարկված վճարները Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջե փոխանցման) կարգի նկատմամբ վերահսկողությունն իրականացնում է հարկային մարմինը»:

«Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի կիրարկումն ապահովելու նպատակով ՀՀ կառավարությունը 18.09.1998 թվականին ընդունել է ««Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 22 հոդվածով նախատեսված դեպքերում Հայաստանի Հանրապետության հարկային մարմնի կողմից հարկվող օբյեկտների եւ հարկային պարտավորությունների հաշվարկման (գնահատման) կարգը հաստատելու եւ Հայաստանի Հանրապետության հարկային օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերում շուկայական (սովորաբար կիրառվող) գները որոշելու մասին» թիվ 580 որոշումը:

3. ««Բջնի» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ի դիմումի առնչությամբ քննության առարկա գործի դատավարական նախապատմությունը հանգում է նրան, որ համաձայն ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության պետի՝ 24.10.2007թ. թիվ 1031148 հանձնարարագրի եւ 05.11.2007թ. «Հանձնարարագրով ստուգում իրականացնող պաշտոնատար

անձանց կազմում լրացում կատարելու մասին» թիվ 1-07/876-Ա հրամանի՝ ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության օպերատիվ-հետախուզության վարչության եւ հանքարտադրողների ոլորտային հարկային տեսչության աշխատակիցների կողմից 05.11.2007 թվականից մինչեւ 16.01.2008 թվականը ««Բջնի» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ում կատարվել է բյուջեի հետ փոխհարաբերությունների եւ հարկային մարմնի կողմից **վերահսկվող** օրենսդրության առանձին պահանջների ճշտության **ստուգում**: Ստուգման արդյունքներով 16.01.2008 թվականին կազմվել է թիվ 1031148 ակտը, որով արձանագրվել են ՀՀ օրենսդրության խախտումներ եւ ընկերությանն առաջադրվել են ավելացված արժեքի հարկի, բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների եւ պարտադիր սոցիալական ապահովագրության վճարների գծով չկատարված պարտավորություններ:

Նշված ակտի վերաբերյալ իր՝ 23.01.2008թ. թիվ 11 գրությամբ ««Բջնի» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ն առարկություններ է ներկայացրել Գանգատարկման հանձնաժողով, որն իր՝ 22.02.2008թ. թիվ 4/1 որոշմամբ նշված ակտը թողել է անփոփոխ: Գանգատարկման հանձնաժողովն իր՝ 22.02.2008թ. թիվ 4/1 որոշմամբ, հղում կատարելով ՀՀ Ընդերքի մասին օրենսգրքի 4, 5 եւ 6 հոդվածներին, արտահայտել է հետեւյալ դիրքորոշումը. «... բնօգտագործման վճարները ընդերքը օգտագործման տրամադրելու համար օգտագործողների կողմից վճարվող ընդերքօգտագործման վճարներ են, այլ ոչ թե պարտադիր վճարներ, ինչից հետեւում է, որ դրանց դրույթաչափերի սահմանումը ՀՀ կառավարության կողմից չի հակասում ՀՀ Սահմանադրությանը»:

Միաժամանակ, 31.01.2008 թվականին ««Բջնի» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ն ՀՀ վարչական դատարան է ներկայացրել պետական մարմնի ակտը մասամբ վերացնելու պահանջի մասին վիճարկման հայցադիմում, որով խնդրել է անվավեր ճանաչել 16.01.2008 թվականին կազմված թիվ 1031148 ակտը՝ 4-րդ կետի (ավելացված արժեքի հարկ) եւ 9-րդ կետի (բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարներ) մասերով: ՀՀ վարչական դատարանի 24.09.2008թ. որոշմամբ հայցվորի 09.06.2008 թվականի միջնորդությունը՝ ՀՀ սահմանադրական դատարան դիմելու եւ գործի վարույթը կասեցնելու մասին, մերժվել է: ՀՀ վարչական դատարանի 01.10.2008 թվականի վճռով հայցը մերժվել է: Հայցվորը երկու անգամ վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել ՀՀ վճռաբեկ դատարան, որոնք ՀՀ վճռաբեկ դատարանի համապատասխանաբար՝ 03.12.2008թ. եւ 16.02.2009թ. որոշումներով վերադարձվել են:

«Կոմուննախագիծ» ՓԲԸ-ի դիմումի առնչությամբ քննության առարկա գործի դատավարական նախապատմությունը հանգում է նրան, որ համաձայն ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության պետի՝ 25.04.2007թ. թիվ 1025265 հանձնարարագրի՝ «Սպանդարյանի 1 հարկային տեսչության աշխատակիցների կողմից «Կոմուննախագիծ» ՓԲԸ-ում կատարվել է բյուջեի հետ փոխհարաբերությունների ճշտության եւ հարկային մարմնի կողմից **վերահսկվող** օրենսդրության առանձին պահանջների կատարման ճշտության **ստուգում...**»: Ստուգման արդյունքներով 20.08.2007 թվականին

կազմվել է թիվ 1025265 ստուգման ակտը, որով ընկերությանն առաջադրվել են շահութահարկի, ավելացված արժեքի հարկի եւ պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարների գծով չկատարված պարտավորություններ:

«Կոմուննախագիծ» ՓԲԸ-ն դիմել է ՀՀ տնտեսական դատարան ընդդեմ ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության Սպանդարյանի 1 հարկային տեսչության՝ հարկային տեսչության 20.08.2007 թվականի թիվ 1025265 ստուգման ակտն անվավեր ճանաչելու պահանջով:

Տնտեսական դատարանի 28.11.2007թ. վճռով հայցը բավարարվել է:

Վճռաբեկ դատարանի 27.03.2008թ. թիվ 3-30 (ՏԴ) որոշմամբ վճիռը բեկանվել է եւ գործն ուղարկվել ՀՀ վարչական դատարան՝ նոր քննության:

Վարչական դատարանի 01.08.2008թ. թիվ ՎԴ/3112/05/08 վճռով «Կոմուննախագիծ» ՓԲԸ-ի հայցը բավարարվել է մասնակիորեն՝ անվավեր է ճանաչվել ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՊԾ-ի 20.08.2007թ. թիվ 1025265 ստուգման ակտի 1-ին (շահութահարկ) եւ 4-րդ (ավելացված արժեքի հարկ) կետերը:

ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալի ներկայացրած վճռաբեկ բողոքի հիման վրա ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 13.02.2009թ. թիվ ՎԴ/3112/05/08 որոշմամբ ՀՀ վարչական դատարանի 01.08.2008թ. թիվ ՎԴ/3112/05/08 վճիռը՝ հայցը բավարարելու մասով բեկանվել է եւ փոփոխվել՝ «Կոմուննախագիծ» ՓԲԸ-ի հայցը մերժվել է:

4. Դիմողներից ««Բջնի» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ն սահմանադրական դատարանում վիճարկում է «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 7 հոդվածը, 19 հոդվածը եւ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասը: Ըստ դիմողի՝ «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 7 հոդվածը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 2-րդ կետին, 19 հոդվածը՝ ՀՀ Սահմանադրության 5 հոդվածին եւ 83.5. հոդվածի 3-րդ կետին, իսկ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասը՝ ՀՀ Սահմանադրության 3 եւ 42 հոդվածներին, 83.5. հոդվածի 1-ին, 2-րդ եւ 3-րդ կետերին:

Դիմող «Կոմուննախագիծ» ՓԲԸ-ն սահմանադրական դատարանում վիճարկում է «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասը, գտնելով, որ այդ նորմը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 3-րդ կետի պահանջներին:

«Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 7 հոդվածի առնչությամբ դիմող՝ ««Բջնի» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ն, հղում կատարելով ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության պետի՝ 25.07.2003թ. թիվ 03/20-Ն հրամանին, գտնում է, որ բնօգտագործման վճարը պարտադիր վճար է, եւ դրա չափը պետք է սահմանվի օրենքով, այլ ոչ թե կառավարության որոշմամբ:

«Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 19 հոդվածի առնչությամբ դիմողը գտնում է, որ հարկային մարմինների կողմից բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների հաշվարկման եւ վճարման

նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու՝ ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության լիազորության միակ հիմքը ««Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի կիրարկումն ապահովող միջոցառումների մասին» ՀՀ կառավարության 17.10.2001թ. թիվ 986 որոշումն է, մինչդեռ, ըստ դիմողի՝ ՀՀ Սահմանադրության 5 հոդվածի երկրորդ պարբերության ուժով նշված լիազորության իրավական հիմքը կարող է լինել Սահմանադրությունը կամ օրենքը: «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասի առնչությամբ դիմողները՝ ««Բջնի» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ն եւ «Կոմուննախագիծ» ՓԲԸ-ն ներկայացրել են նույնաբովանդակ փաստարկներ, եւ գտնում են, որ հարկային մարմնի կողմից հարկվող օբյեկտների եւ հարկային պարտավորությունների հաշվարկումը, զնահատումը եւ վերագնահատումը ներառվում է «վերահսկողություն» հասկացության բովանդակային ծավալում, եւ, քանի որ վերահսկողությունն առնչվում է անձի իրավունքների սահմանափակմանը, ապա դրանց իրականացման կարգը ՀՀ Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 1-ին, 2-րդ եւ 3-րդ կետերի ուժով («Կոմուննախագիծ» ՓԲԸ-ն հղում է կատարում միայն ՀՀ Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 3-րդ կետին) պետք է սահմանվեր օրենքով, այլ ոչ թե ՀՀ կառավարության 18.09.1998թ. թիվ 580 որոշմամբ:

5. Պատասխանողը՝ առարկելով դիմողների փաստարկների դեմ, գտնում է, որ բնօգտագործման վճարը, հանդիսանալով պետական սեփականություն համարվող բնական պաշարների օգտագործման դիմաց գանձվող վճար, իրենից ներկայացնում է քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների տարր: Դրա գանձման համար իրավական հիմք է հանդիսանում ՀՀ Ընդերքի մասին օրենսգրքի 11 հոդվածով սահմանված՝ պետության լիազոր մարմնի եւ ընդերքօգտագործողի միջեւ կնքված պայմանագիրը: Բնօգտագործման վճարը մի դեպքում կրում է փոխհատուցման բնույթ, քանի որ վճարվում է բնական պաշարների օգտագործման դիմաց, մյուս դեպքում այն կազմում է բնապահպանական հաշվեկշռի վերականգնմանն ուղղված ֆինանսավորման աղբյուր:

Պատասխանողը նաեւ գտնում է, որ պետությունը՝ հանդիսանալով սեփականության իրավունքի սուբյեկտ եւ որպես սեփականատեր ունենալով իր գույքը տիրապետելու, տնօրինելու եւ օգտագործելու լիազորություններ, ավելին, հանդիսանալով ընդերքի բացառիկ սեփականատերը, կարող է իրեն պատկանող գույքը, տվյալ դեպքում՝ ընդերքը, հանձնել օգտագործման, եւ դա պետք է դիտարկվի ոչ թե որպես հանրային իրավական, այլ քաղաքացիաիրավական հարաբերություն:

Պատասխանողը գտնում է, որ բնօգտագործման վճարը չի կարող դիտարկվել որպես պարտադիր վճար, հետեւաբար, կառավարությունը լիովին իրավասու է սահմանելու բնօգտագործման վճարների դրույքաչափերը եւ այդ վճարների նկատմամբ վերահսկողության կարգը. նման կարգի սահմանումը բխում է ՀՀ Սահմանադրության 5 եւ 89 հոդվածներից:

Ինչ վերաբերում է այն հարցին, թե «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 19 հոդվածը հակասու՞մ է, արդյոք, ՀՀ Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 3-րդ կետին, պատասխանողը գտնում է, որ խոսքն այստեղ ոչ թե նոր պարտականությունների սահմանման, այլ դրանց իրականացումը կանոնակարգող կարգի մասին է:

Նույնը վերաբերում է նաեւ ««Բջնի» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ի եւ «Կոմունախագիծ» ՓԲԸ-ի կողմից վիճարկվող «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասի սահմանադրականության հարցին: Պատասխանողի կարծիքով, ՀՀ կառավարության 17.10.2001թ. թիվ 986 որոշմամբ ոչ թե սահմանվում են նոր հարկային պարտավորություններ կամ դրանց հաշվարկման կարգը, այլ տնտեսավարող սուբյեկտների համար կոնկրետացվում է առավել կանխատեսելի են դառնում հարկային մարմինների կողմից հարկային պարտավորությունների հաշվարկման գործընթացը:

6. «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 7 հոդվածի սահմանադրականության առնչությամբ սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում բացահայտել օրենքի վիճարկվող դրույթում օգտագործված «բնապահպանական վճարներ» եւ «բնօգտագործման վճարներ» հասկացությունների բովանդակությունն ու էությունը: «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 2 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն բնապահպանական վճարը բնապահպանական միջոցառումների իրականացման համար անհրաժեշտ դրամական միջոցների գոյացման նպատակով պետական բյուջե, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ համայնքի բյուջե վճարվող **պարտադիր** վճարն է: Իսկ նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ բնօգտագործման վճարը սահմանված է որպես՝ «... պետական սեփականություն համարվող բնական պաշարների արդյունավետ, համալիր օգտագործման, ինչպես նաեւ տարբեր որակի բնական պաշարներ օգտագործողների համար տնտեսավարման հավասար պայմաններ ստեղծելու նպատակով այդ պաշարների օգտագործման դիմաց սույն օրենքին համապատասխան պետական բյուջե վճարվող վճար»: Փաստորեն, վերոհիշյալ օրենքի 2 հոդվածում կանխորոշված է այդ վճարների առանձնահատուկ իրավական բնույթը:

Սահմանադրական դատարանն իր՝ 2008 թվականի մայիսի 13-ի ՍԳՈ-753 որոշմամբ, անդրադառնալով ՀՀ Սահմանադրության 45 հոդվածում մատնանշված «պարտադիր վճար» հասկացության բովանդակությանը, առանձնացրել է այդ հասկացությանը բնորոշ հատկանիշները, այն է՝ դա կրում է հանրային բնույթ եւ նախատեսված է պետական կամ համայնքային բյուջե մուտքագրվելու համար, ինչպես նաեւ որոշակի դիրքորոշումներ է արտահայտել պետության սեփականությունը հանդիսացող սահմանափակ ռեսուրսի օգտագործման դիմաց զանձվող վճարի բովանդակության վերաբերյալ: Ինչպես հետեւում է վերոհիշյալ օրենքի 2-րդ հոդվածի ձեւակերպումներից, ի տարբերություն բնօգտագործման վճարի, պետության կողմից բնապահպանական վճարի հավաքագրումը նպատակատուղված է բնապահպանական միջոցառումների իրա-

կանացմանը, որում էլ դրսևորվում է վճարի այդ ձեւի հանրային, այսինքն՝ պարտադիր բնույթը: Վերջինս իր հերթին բխում է ինչպես ՀՀ Սահմանադրության 10 հոդվածում ամրագրված՝ պետության, այնպես էլ՝ 89 հոդվածի 5-րդ կետում ամրագրված՝ ՀՀ կառավարության պարտականությունների բովանդակությունից:

Հաշվի առնելով 2008 թվականի մայիսի 13-ի ՍԳՈ-753 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները եւ «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 2 հոդվածի սահմանադրաիրավական բովանդակությունը՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ վերոնշյալ իրավակարգավորման համատեքստում բնօգտագործման վճարը, հանդիսանալով գույքի օգտագործման դիմաց գանձվող վճար, իրենից ներկայացնում է քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների տարր, եւ որպես այդպիսին նման գումարի գանձման համար իրավական հիմք է հանդիսանում ընդերքի սեփականատիրոջ, այն է՝ պետության, որն այդ իրավահարաբերություններում գործում է լիազորված մարմնի միջոցով, եւ ընդերքն օգտագործողի միջեւ կնքված համապատասխան քաղաքացիաիրավական պայմանագիրը: Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաեւ, որ 21.02.2005 թվականին ՀՀ բնապահպանության նախարարության կողմից ««Բջնի» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ին տրվել է «Ստորերկրյա ջրերի հանքարդյունահանման» թիվ 32 հատուկ լիցենզիան, որի հիման վրա էլ ՀՀ բնապահպանության նախարարության եւ ««Բջնի» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ի միջեւ 19.04.2005 թ. կնքվել է թիվ 003 լիցենզային պայմանագիրը:

Սահմանադրական դատարանը՝ հիմք ընդունելով վերոգրյալը, ինչպես նաեւ իր 2008 թվականի մայիսի 13-ի ՍԳՈ-753 որոշմամբ արտահայտած իրավական դիրքորոշումները, արձանագրում է նաեւ, որ «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքում բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների տարանջատումը, եւ, ըստ այդմ էլ, տարբեր վճարատեսակների դրույքաչափերի սահմանումը երկու տարբեր սուբյեկտներին (օրենսդիր մարմնին եւ ՀՀ կառավարությանը) վերապահելն ինքնանպատակ չէ: Օրենսդիրը բնօգտագործման վճար սահմանելիս՝ այն դիտարկել է որպես պետության սեփականությունը հանդիսացող սահմանափակ ռեսուրսի՝ ընդերքի օգտագործման դիմաց տրվող վարձավճար, եւ վերջինիս վճարման հետ կապված իրավահարաբերություններին տվել է քաղաքացիաիրավական հարաբերություններին բնորոշ իրավակարգավորում, որտեղ խնդրո առարկա վճարը դիտարկել է որպես քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների տարր: Վերոգրյալի հիման վրա սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ օրենքի վիճարկվող հոդվածում նշված բնօգտագործման վճարները չեն հանդիսանում պարտադիր վճարներ եւ, հետեւաբար, ՀՀ Սահմանադրության 83.5. հոդվածում ամրագրված՝ պարտադիր վճարների տեսակները, չափը եւ վճարման կարգը միայն օրենքով սահմանելու պահանջը չի կարող վերագրվել բնօգտագործման վճարներին:

7. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաև, որ բնօգտագործման վճարի իրավական բովանդակությունը վերոհիշյալից էականորեն տարբերվող ընկալում է ստացել տարբեր մարմինների ու դրանց ստորաբաժանումների կողմից:

Մասնավորապես, ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության պետի՝ 25.07.2003թ. թիվ 03/20-Ն հրամանի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ գործադիր իշխանությունը «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված բնօգտագործման վճարը դիտարկել է որպես պարտադիր վճար: Մյուս կողմից, ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության գանգատարկման հանձնաժողովն իր՝ 22.02.2008թ. թիվ 4/1 որոշմամբ, հղում կատարելով ՀՀ Ընդերքի մասին օրենսգրքի 4, 5 եւ 6 հոդվածներին՝ իրավամբ բնօգտագործման վճարը դիտարկել է որպես ընդերքն օգտագործման տրամադրելու համար օգտագործողների կողմից վճարվող ընդերքօգտագործման վճար:

Միաժամանակ, հարկ է նշել, որ ՀՀ Ընդերքի մասին օրենսգրքի՝ «Ընդերքօգտագործման վճարների որոշումը եւ վճարման կարգը» վերտառությամբ 46 հոդվածը սահմանում է, որ այդ օրենսգրքի 44 հոդվածով նախատեսված վճարները սահմանվում են ՀՀ օրենքով, իսկ 44 հոդվածը ընդերքն օգտագործելիս կատարվող վճար է համարում ընդերքի օգտագործման (բնավճար, ռոյալթի) վճարը: Մինչդեռ ՀՀ Ընդերքի մասին օրենսգրքի 6 հոդվածի 12-րդ կետը նախատեսում է, որ ընդերքի օգտագործման եւ պահպանության բնագավառում ՀՀ կառավարության իրավասություններն են՝ 12) իր իրավասության սահմանում ընդերքօգտագործման վճարների դրույքաչափերի սահմանումը:

Թերեւս նման հակասական մտտեցումների համար կարող էր հիմք հանդիսանալ այն հանգամանքը, որ օրենսդիրը եւս տարբեր օրենքներում հետետողականություն չի դրսևորել բնօգտագործման վճարի բնույթը հստակ արտահայտելու հարցում: Չնայած նրան, որ «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքում այդ վճարի իրավական բովանդակությունը հստակ է, սակայն 2000 թվականի մայիսի 17-ին ընդունված եւ 2000 թվականի հուլիսի 1-ից ուժի մեջ մտած՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 4-րդ կետը սահմանում է, որ «...Թեմատիկ են հարկային, մաքսային, պարտադիր սոցիալական ապահովության, **բնօգտագործման**, բնապահպանական եւ օրենքով սահմանված այլ պարտադիր վճարների հաշվարկման ու վճարման ճշտությունը պարզելուն ուղղված ստուգումները ...»: Միաժամանակ, «ՀՀ բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 17 հոդվածի 2-րդ կետի «բ» ենթակետը բնօգտագործման վճարը դիտում է որպես **հարկային եկամուտ**: Նման իրավիճակի բացառման եւ օրենսդրական հստակ կանոնակարգման խնդիրը պետք է լուծվի ՀՀ Ազգային ժողովի օրենսդրական քաղաքականության շրջանակներում:

8. ՀՀ Սահմանադրության 5 հոդվածի 1-ին պարբերության դրույթների իրացմանն են ուղղված, մասնավորապես, ՀՀ Սահմանադրության 83.5. եւ 89 հոդվածները, որոնցով տարանջատված են օրենսդիր եւ գործադիր մարմինների գործառույթները: Մասնավորապես, ՀՀ Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն. «Բացառապես Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով են սահմանվում ... իրավաբանական անձանց, ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվող ֆիզիկական անձանց գործունեության նկատմամբ հսկողություն ու վերահսկողություն (այդ թվում՝ ստուգում, ուսումնասիրություն, տեսչական ստուգում) իրականացնելու դեպքերը, պայմանները եւ կարգը»: ՀՀ Սահմանադրության 89 հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն. «Կառավարությունը ... իրականացնում է ֆինանսատնտեսական, վարկային եւ հարկային միասնական պետական քաղաքականությունը»:

Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 3-րդ կետում «ձեռնարկատիրական գործունեությամբ» բառակապակցության առկայությունից բխում է, որ հոդվածում ամրագրված «գործունեության» բառը վերաբերում է նաեւ տնտեսավարող սուբյեկտների **ձեռնարկատիրական գործունեությանը**: Ինչ վերաբերում է «ձեռնարկատիրական գործունեություն» հասկացության բովանդակությանը, ապա այն մեկնաբանվել է սահմանադրական դատարանի 2008 թվականի նոյեմբերի 25-ի ՍԳՈ-780 որոշմամբ:

Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 3-րդ կետի եւ հարկային օրենսդրության համադրված վերլուծությունից բխում է, որ Սահմանադրությունը «հսկողություն» եւ «վերահսկողություն» հասկացությունների բովանդակային ծավալը չի սահմանափակում միայն ստուգմամբ, ուսումնասիրությամբ եւ տեսչական ստուգմամբ: ՀՀ օրենքներով «հսկողություն» եւ «վերահսկողություն» հասկացությունների բովանդակային ծավալում կարող են ներառվել նաեւ այլ գործողություններ, որոնք անհրաժեշտ են հսկողության եւ վերահսկողության իրականացման համար եւ կազմում են հսկողական եւ վերահսկողական գործառույթների իրականացման գործընթացի փուլեր: «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 3-րդ կետի 12-րդ պարբերության, նույն օրենքի 2-րդ հավելվածով սահմանված կարգի 1.1. կետի, նույն օրենքի 4-րդ հավելվածով սահմանված կարգի 1-ին կետի, 9-րդ կետի 2-րդ պարբերության, «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 18 հոդվածի 2-րդ կետի 2-րդ պարբերության, 14 հոդվածի «ա» կետի, «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասի, «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22.1 հոդվածի 3-րդ պարբերության, 25 հոդվածի 2-րդ պարբերության, «Հարկային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 11 հոդվածի 1-ին կետի 5-րդ ենթակետի ուսումնասիրությունից բխում է, որ այդպիսի գործողություններ են վերստուգումը, չափագրումը, հսկիչ գնումը, հարկվող օբյեկտների հաշվարկը եւ վերահաշվարկը (գնահատումը եւ վերագնահատումը), հարկային պարտավորությունների հաշվարկը եւ վերահաշվարկը (գնահատումը եւ վերագնահատումը), հարկային հաշվարկների ճշտումը, հարկային պարտավորությունների ճշգրտումը:

ՀՀ Սահմանադրության 89 հոդվածի 4-րդ կետի դրույթներից բխում է, որ կառավարությունը ֆինանսատնտեսական, վարկային եւ հարկային միասնական պետական քաղաքականության իրեն վերապահված գործառույթն իրականացնելիս կարող է՝ բացառապես Սահմանադրությամբ եւ օրենքներով նախատեսված կառուցակարգերի, կոնկրետ լիազորությունների, ձեռքի ու մեթոդների շրջանակներում, սահմանել իրավակարգավորման ընթացակարգեր: Բնապահպանության եւ բնօգտագործման բնագավառում ՀՀ կառավարության, ինչպես նաեւ պետական կառավարման մյուս մարմինների (այդ թվում՝ հարկային) ընդհանուր լիազորությունները սահմանված են ՀՀ Ընդերքի մասին օրենսգրքի 5-6 հոդվածներում՝ այնքանով, որքանով այդ օրենսգրքով են սահմանվում ՀՀ տարածքում ընդերքից օգտվելու **սկզբունքները**, կարգը, ընդերքօգտագործման հետ կապված հարաբերությունները:

«Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի վիճարկվող 19 հոդվածը վերաբերում է բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարներ վճարողի կողմից բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների **հաշվարկման եւ վճարման** նկատմամբ վերահսկողությանը: Ընդ որում, «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 8 հոդվածի ուժով բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների գումարները հաշվարկելու եւ վճարելու պարտականությունը դրված է բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարներ վճարողների վրա:

Հաշվի առնելով ՀՀ Սահմանադրության 5 հոդվածի 1-ին պարբերության, 83.5. հոդվածի 3-րդ կետի, 89 հոդվածի 4-րդ կետի դրույթների բովանդակությունը, ինչպես նաեւ սահմանադրական դատարանի 2008 թվականի նոյեմբերի 25-ի ՄԴՈ-780 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները, **սահմանադրական դատարանը** գտնում է, որ բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարներ վճարողների կողմից բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների գումարները հաշվարկելուն ուղղված գործունեությունն իրենից ներկայացնում է **սեփականատիրոջ՝ պետության առջեւ տնտեսավարող սուբյեկտի պայմանագրային պարտավորությունների կատարումն ապահովող գործունեություն, որը չի ներառվում տնտեսավարող սուբյեկտի «ձեռնարկատիրական գործունեություն»** հասկացության բովանդակային ծավալներում: Հետեւաբար, բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճար վճարողների կողմից վճարների հաշվարկման եւ վճարման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելիս հարկային մարմինը վերահսկում է ոչ թե տնտեսավարող սուբյեկտի ձեռնարկատիրական գործունեությունը, այն է՝ գույքի օգտագործման, ապրանքների վաճառքի, աշխատանքների կատարման եւ ծառայությունների մատուցման ընթացքը եւ դրա համապատասխանությունն օրենսդրության պահանջներին, այլ վերջինիս կողմից սեփականատիրոջ առջեւ ստանձնված **պայմանագրային պարտավորությունների կատարումը**: Ըստ այդմ էլ, Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 3-րդ կետը չի պարտադրում, որ պայմանագրային պարտավորությունների կատարման նկատմամբ հսկողության կամ վերահսկողության եւ դրանց իրականացման համար անհրաժեշտ մյուս գործողությունների իրականացման

կարգերը սահմանվեն օրենքով: Դրանք կարող են սահմանվել նաև կառավարության որոշմամբ:

Ինքնանպատակ չէ այն, որ ի տարբերություն հսկողական եւ վերահսկողական գործառնությունների իրականացման գործընթացի փուլեր հանդիսացող վերստուգման, չափագրման, հսկիչ գնման, հարկվող օբյեկտների հաշվարկի եւ վերահաշվարկի (գնահատման եւ վերագնահատման) կարգերի, որոնք անմիջականորեն առնչվում են տնտեսավարող սուբյեկտի ձեռնարկատիրական գործունեությանը եւ սահմանված են օրենքով, հսկողական եւ վերահսկողական գործառնությունների իրականացման գործընթացի փուլեր հանդիսացող **հարկային պարտավորությունների հաշվարկի** եւ վերահաշվարկի (գնահատման եւ վերագնահատման), հարկային հաշվարկների ճշտման եւ հարկային պարտավորությունների ճշգրտման կարգերը, որոնք անմիջականորեն առնչվում են տնտեսավարող սուբյեկտի ֆինանսատնտեսական գործունեության արդյունքում պարտավորությունների կատարմանը, օրենքի հիման վրա սահմանված են կառավարության որոշմամբ:

Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում նաև անդրադառնալ տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության նկատմամբ պետական մարմինների (պաշտոնատար անձանց) հսկողության (վերահսկողության) եւ դրանով պայմանավորված՝ անձի իրավունքների եւ ազատությունների իրացման հնարավոր շրջանակների օրենսդրական կարգավորման խնդրին:

ՀՀ Սահմանադրության 1, 2, 3, 5, 6, 8, 14, 14.1., 18, 19, 42, 42.1. եւ «պետություն - անձ» սահմանադրաիրավական հարաբերություններ կարգավորող այլ հոդվածների, ինչպես նաև սույն գործով վիճարկվող, դրանց հետ փոխկապակցված օրենսդրության այլ ակտերի, այդ թվում՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի դրույթների համալիր վերլուծությունը վկայում է, որ հսկողությունը (վերահսկողությունը) պետության (վերջինիս անունից հանդես եկող մարմինների, պաշտոնատար անձանց) կարեւորագույն գործառնություններից է, որի նպատակը պետք է լինի հասարակական կյանքի բոլոր բնագավառներում (այդ թվում՝ տնտեսավարման) օրինականության ապահովումը: Դա հավասարապես պետք է վերաբերի ինչպես ձեռնարկատիրական (տնտեսական) գործունեության իրականացմանը, այնպես էլ այդ գործունեության արդյունքում իրավահարաբերությունների տարբեր սուբյեկտների պայմանագրային պարտավորությունների կատարմանը: Հասարակական հարաբերությունների այդ բնագավառները կարգավորող օրենսդրության խնդիրը՝ կապված ՀՀ Սահմանադրության վերոհիշյալ նորմերում ամրագրված սկզբունքների ու պահանջների իրացման հետ, տնտեսավարման բնագավառում վարքագծի միասնական կանոնների կատարումն ապահովելն է, որը ժողովրդավարական, իրավական եւ սոցիալական պետության սահմանադրական պարտականությունն է:

9. «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի վիճարկվող 22 հոդվածի 2-րդ մասը վերաբերում է մասնավորապես հարկային մարմնի կողմից իրականացվող վերահս-

կողության շրջանակներում **հարկվող օբյեկտների** հաշվարկմանը, որի իրականացման կարգը Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 3-րդ կետի ուժով ենթակա է սահմանման բացառապես օրենքով:

«Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասի ուսումնասիրությունից բխում է, որ օրենքի 22 հոդվածի վիճարկվող մասը հարկվող օբյեկտների հաշվարկման կարգի սահմանման իրավասությունը ՀՀ կառավարությանը վերապահելով՝ իր 1-7-րդ պարբերություններում սահմանել է հիշատակված կարգի բովանդակային մաս կազմող մի շարք չափանիշներ, որոնցից պետք է ելնի ՀՀ կառավարությունը հարկվող օբյեկտների հաշվարկման կարգը սահմանելիս: Այդ չափանիշներն են՝ հարկ վճարողի ակտիվները, հարկ վճարողի իրացման շրջանառության ծավալները, հարկ վճարողի արտադրության եւ շրջանառության ծախսերը, գույքագրման եւ չափագրման տվյալները, օրենքով սահմանված կարգով երրորդ անձից ստացված տեղեկությունները, համանման պայմաններում գործող այլ սուբյեկտների միջեւ կիրառված գները եւ այլ ցուցանիշները, հասույթի հաշվարկային 25 տոկոս վերադիրի կիրառումը եւ օրենքով իրականացված հսկիչ գնումների արդյունքները: Նշված չափանիշներն այն անհրաժեշտ միջոցներն են, որոնք ապահովում են հսկողության եւ վերահսկողության կարգի՝ **միայն օրենքով սահմանված լինելու սահմանադրական պահանջը**՝ բացառելով գործադիր իշխանության կողմից հսկողության եւ վերահսկողության իրականացման ընթացքում սուբյեկտիվ մոտեցման հնարավորությունը: Նշված չափանիշների՝ **օրենքով ամրագրված լինելը** վկայում է այն մասին, որ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասը, ըստ էության, սահմանել է հարկվող օբյեկտների հաշվարկման հիմնական բաղադրատարրերը՝ **ըստ էության որոշակիացնելով իրավակարգավորման առարկան ու բնույթը**:

Ինչ վերաբերում է «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասով ՀՀ կառավարությանը հարկվող օբյեկտների հաշվարկման կարգ սահմանելու իրավասություն վերապահելուն՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասն արդեն իսկ ամրագրել է վերահսկողության շրջանակները, ըստ էության սահմանելով հարկվող օբյեկտների հաշվարկման կարգը, իսկ ՀՀ կառավարության կողմից 18.09.1998 թվականին ընդունված թիվ 580 որոշմամբ սահմանված կարգն ըստ էության ոչ թե նոր կարգի սահմանում է, այլ օրենքով արդեն իսկ սահմանված կարգի կենսագործմանն ուղղված իրավակարգավորում, որում առավել կոնկրետացվում են օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված կարգի դրույթները: Այսինքն՝ ՀՀ կառավարության 18.09.1998թ. թիվ 580 որոշումը հանդես է գալիս որպես «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասի կիրարկումն ապահովող իրավական ակտ, նշված որոշմամբ սահմանված կարգն ըստ էության հանդես է գալիս որպես «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված կարգի կիրարկման կարգ, եւ իրավակիրառողը պետք է ելնի այդ սկզբունքներից: Սահմանադրական դատարանը միաժամանակ արձանագրում է, որ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասի հիման վրա ՀՀ կառավարության 18.09.1998թ. թիվ 580 որոշմամբ սահմանված կարգի սահմանադր-

րականությունը սույն գործի շրջանակներում չի վիճարկվում, իսկ կառավարության որոշումների՝ օրենքին համապատասխանության հարցի վիճարկման համար ՀՀ օրենսդրությամբ նախատեսված է այլ մարմին եւ ընթացակարգ:

Միեւնույն ժամանակ, ՀՀ օրենսդրության վերլուծության արդյունքների հիման վրա սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ «հարկվող օբյեկտ» եւ «հարկային պարտավորություն» հասկացությունները վերաբերում են բացառապես հարկերին եւ պարտադիր այլ վճարներին: Այս առնչությամբ գնահատելով իրավակիրառական պրակտիկան եւ հաշվի առնելով սահմանադրական դատարանի 2008 թվականի մայիսի 13-ի ՍԴՈ- 753 եւ սույն որոշումներով պարտադիր վճարների վերաբերյալ արտահայտած իրավական դիրքորոշումները, ինչպես նաեւ ելնելով հարկվող օբյեկտի, հարկային պարտավորության բնույթից, սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածը կիրառելի չէ բնօգտագործման վճարների նկատմամբ:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց.**

1. «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 7 հոդվածը համապատասխանում է ՀՀ Սահմանադրությանը:

2. «Բնապահպանական եւ բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 19 հոդվածը՝ ՍԴՈ-753 եւ սույն որոշումների մեջ սահմանադրական դատարանի կողմից արտահայտված իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում համապատասխանում է ՀՀ Սահմանադրությանը:

3. «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասը՝ սույն որոշման մեջ սահմանադրական դատարանի կողմից արտահայտված իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում համապատասխանում է ՀՀ Սահմանադրությանը:

4. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**18 հուլիսի 2009 թվականի
ՍԴՈ -816**

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**«ԳԵՂԵՑԻԿ ՔՆԱՐ» ԱՐՏԱԳՐԱԿԱՆ ԿՈՈՊԵՐԱՏԻՎԻ ԳԻՄՈՒՄԻ
ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 233 ՀՈԳՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ «ՎՃՈՒՐԵԿ ԲՈՂՈՔԸ
ՎԵՐԱԳԱՐՁՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ՊԵՏՔ Է ԼԻՆԻ
ՊԱՏՃԱՌԱՔԱՆՎԱԾ» ԴՐՈՒՅԹԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱՔԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾԻ ՎԱՐՈՒՅԹԸ ԿԱՐՃԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

Քաղ. Երևան

21 հուլիսի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի (զեկուցող), Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուզյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի,

մասնակցությամբ՝ դիմող կողմի ներկայացուցիչ Կ. Մեժումյանի եւ պատասխանող կողմի՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի օրենսդրության վերլուծության վարչության պետ Ա. Խաչատրյանի,

համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 19, 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Գեղեցիկ քնար» արտադրական կոոպերատիվի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 2-րդ մասի՝ «Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված» դրույթի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը «Գեղեցիկ քնար» արտադրական կոոպերատիվի՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանում 02.04.2009թ. մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, դիմողի ներկայացրած նյութերը եւ պատասխանող կողմի գրավոր բացատրությունը, հետազոտելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց .**

1. ՀՀ սահմանադրական դատարանը 2009 թվականի ապրիլի 21-ի ՍԳԱՌ-35 աշխատակարգային որոշմամբ «Գեղեցիկ քնար» ԱԿ-ի՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանում 02.04.2009թ. նուտքագրված դիմումն ընդունել է քննության:

2. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 1998 թվականի հունիսի 17-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998 թվականի օգոստոսի 7-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 1-ից:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի դրույթները փոփոխվել են ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2006 թվականի հուլիսի 7-ին, 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ին եւ 2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ին ընդունված՝ համապատասխանաբար՝ ՀՕ-153-Ն, ՀՕ-277-Ն, ՀՕ-233-Ն օրենքներով:

Քննության առարկա դիմումով վիճարկվում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ի խմբագրությամբ 233 հոդվածի 2-րդ մասի՝ «Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված» դրույթը:

3. Ըստ դիմողի՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 2-րդ մասի՝ «Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված» դրույթը՝ իրավակիրառական պրակտիկայում դրան տրված մեկնաբանությամբ, հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 18, 19 եւ 92 հոդվածների պահանջներին:

Որպես հակասական իրավակիրառական պրակտիկայի առկայության ապացույց՝ դիմողը սահմանադրական դատարան է ներկայացրել մմանատիպ գործով նույն փաստաբանի կողմից կազմված եւ նույն օրը վճռաբեկ դատարան ներկայացված նույնաբովանդակ վճռաբեկ բողոքի եւ դրա վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի 29.09.2008թ. եւ 26.12.2008թ. որոշումների պատճենները:

Դիմողը՝ վկայակոչելով վճռաբեկ դատարանի վերոհիշյալ 29.09.2008թ. եւ 26.12.2008թ. որոշումները, հղում կատարելով սահմանադրական դատարանի 09.04.2007թ. ՍԳՌ-690 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումներին, գտնում է, որ հակասական իրավակիրառական պրակտիկան ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող դրույթի իրավական անորոշության արդյունք է, որը դրսեւորվում է նրանում, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող դրույթը չի սահմանել վճռաբեկ դատարանի որոշման պատճառաբանվածության չափանիշները: Ըստ դիմողի՝ որպես վճռաբեկ դատարանի որոշման պատճառաբանվածության չափանիշներ պետք է հանդես գան վճռաբեկ դատարանի պարտականություններին ուղղված այնպիսի օրենսդրական պահանջներ, ինչպիսիք են՝ ա) վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման մեջ այն նյութական եւ դատավարական նորմերի նշումը, որոնց խախտման հիմքով բերվել է վճռաբեկ բողոքը, բ) առերևույթ դատական սխալի բացակայության հիմնավորումը, գ) ծանր հետեւանքի բացակայության հիմնավորումը, դ) բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշման՝ օրենքի միատեսակ կիրառության համար էական նշանակություն չունենալու հիմնավորումը, ե) վերանայվող դատական

ակտն առերևույթ (prima facie) վճռաբեկ դատարանի նախկինում ընդունած որոշումներին չհակասելու հիմնավորումը, գ) «թերություններ», «էական նշանակություն», «ծանր հետեւանք» եւ «վճռաբեկ դատարանի նախկինում ընդունած դատական ակտ» հասկացությունների հստակեցումը:

4. Պատասխանող կողմը վկայակոչելով սահմանադրական դատարանի՝ իր 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԳՈ-690 որոշման մեջ արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ նշում է, որ նշված որոշման մեջ տեղ գտած իրավական երաշխիքները, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսդրության մեջ հետագայում կատարված փոփոխությունների եւ լրացումների արդյունքում, լիարժեքորեն իրենց ամրագրումն են ստացել:

Ըստ պատասխանողի՝ ինչպես սահմանադրական դատարանի վերոհիշյալ ՍԳՈ-690 որոշման, այնպես էլ 2008թ. հոկտեմբերի 8-ի ՍԳՈ-765 որոշման մեջ ամրագրված իրավական դիրքորոշումների շրջանակում՝ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման պատճառաբանված լինելու անհրաժեշտության վերաբերյալ նորմի առկայությունը ոչ թե հակասում է ՀՀ Սահմանադրությանը, այլ կառուցված է վճռաբեկ դատարանի կողմից սահմանադրական առաքելությունն իրականացնելու դրական կանխավարկածի վրա, այն է՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը չի կարող շրջանցել այն հարցերը, որոնք կարող են ունենալ էական նշանակություն օրենքի միատեսակ կիրառության համար:

Պատասխանողը գտնում է, որ վիճարկվող դրույթը սահմանադրականության խնդիր չի առաջացնում հետեւյալ հիմնավորմամբ. «ա) օրենսդիրը վճռաբեկ բողոքների վերաբերյալ որոշումների ընդունման հետ կապված իրավահարաբերությունները կարգավորելիս առաջնորդվել է Վճռաբեկ դատարանի սահմանադրահարավական կարգավիճակի օրենսդրական ապահովման եւ նրա հայեցողական լիազորությունների իրացման երաշխավորման անհրաժեշտությունը, բ) օրենսդիրը հստակորեն սահմանել է այն պայմանը, այն է՝ որոշման պատճառաբանված լինելը, որի պարագայում Վճռաբեկ դատարանը կարող է միայն վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշում կայացնել, գ) վիճարկվող դրույթի բովանդակությունից բխում է, որ պատճառաբանված որոշումը պարտավորեցնում է Վճռաբեկ դատարանին, իր գործառնական կարգավիճակին համապատասխան, ապահովելու վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման ընդունման հայեցողական լիազորության իրավաչափ իրականացումը»:

5. ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր՝ 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԳՈ-690 որոշմամբ, ի թիվս այլոց, լուծել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ «Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելը» վերտառությամբ 231.1. հոդվածի (2006թ. հուլիսի 7-ի խմբագրությամբ) սահմանադրականության հարցը՝ նշված հոդվածի 2-րդ կետը վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման պատճառաբանման պարտադիր պայման չնախատեսելու, հետեւաբար, նաեւ՝ արդարադատության արդյունավետության, բավարար մատչելիության իրավական երաշխիքներ չապահովելու առումով ճանաչելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 3, 6 (1-ին եւ 2-րդ մասեր), 18 (1-ին մաս) եւ 19 (1-ին մաս) հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ «Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելը» վերտառությամբ 231.1. հոդվածը «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» 2007թ. նոյեմբերի 28-ի օրենքի հիման վրա նոր խմբագրությամբ շարադրվել է օրենսգրքի 233 հոդվածում: Օրենսգրքի 233 հոդվածի 2-րդ կետում՝ նշված օրենքով կատարված փոփոխությունների արդյունքում ամրագրվեց. «... Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված, բացառությամբ սույն օրենսգրքի 234 հոդվածի 1 կետի 1-ին ենթակետի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու դեպքերի»: Սահմանադրական դատարանը, նշված դրույթի՝ 2007թ. նոյեմբերի 28-ի խմբագրությամբ տեքստի սահմանադրականության հարցին անդրադառնալով 2008թ. հոկտեմբերի 8-ի ՍԳՈ-765 որոշմամբ, 233 հոդվածի 2-րդ մասը՝ «բացառությամբ սույն օրենսգրքի 234 հոդվածի 1 կետի 1-ին ենթակետի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու դեպքերի» բառակապակցության մասով, ճանաչել է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ի կատարումն սահմանադրական դատարանի նշված որոշման եւ հաշվի առնելով այդ որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» 2008թ. դեկտեմբերի 26-ի օրենքի 17 հոդվածի համաձայն՝ օրենսգրքի 233 հոդվածի 2-րդ մասում խնդրո առարկա դրույթը շարադրվել է հետեւյալ խմբագրությամբ. «Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված»: Այսինքն՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանի ՍԳՈ-690 եւ ՍԳՈ-765 որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումներին համահունչ օրենսդրորեն ամրագրվել է վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշումը՝ առանց որեւէ բացառության, պատճառաբանելու պահանջը՝ որպես դատարանի մատչելիության իրավունքի ապահովման երաշխիք:

6. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 32 հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ սահմանադրական դատարանը գործի քննությունն ամբողջությամբ կամ մասամբ մերժելու մասին որոշում է ընդունում, եթե օրենքի 68-75-րդ եւ 77-րդ հոդվածներում նշված գործերով ներկայացված որեւէ դիմումում առաջադրված հարցի վերաբերյալ առկա է սահմանադրական դատարանի որոշումը: «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 60 հոդվածի 1-ին կետի համաձայն. «Սահմանադրական դատարանը կարճում է գործի վարույթը ... գործի քննության ցանկացած փուլում, եթե բացահայտվել են սույն օրենքի 32-րդ հոդվածով նախատեսված՝ գործի քննությունը մերժելու հիմքեր»: Այս դրույթի առնչությամբ սահմանադրական դատարանն իր՝ 2009թ. մարտի 17-ի ՍԳԱՈ-21 աշխատակարգային որոշման մեջ ամրագրել է, որ «Այս դրույթը վկայում է, որ հնարավոր են այդպիսի դեպքեր, եւ սահմանադրական դատարանը կարող է տվյալ հարցին անդրադառնալ գործի քննության ցանկացած փուլում՝ հաշվի առնելով գրավոր ընթացակարգով գործի քննության առանձնահատկությունները»:

ՀՀ Սահմանադրության 101 հոդվածի 6-րդ կետի եւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 69 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմումում անձը կարող է վիճարկել միայն կոնկրետ գործով իր նկատմամբ կիրառված օրենքի սահմանադրականությունը: Նշված իրավակարգավորմանը համապատասխան դիմողը կարող է վիճարկել տվյալ օրինադրույթի տեքստն այն խմբագրությամբ, որն առկա է եղել իր նկատմամբ կիրառվելու պահին: Տվյալ դեպքում, նշված պահանջին համապատասխան՝ դիմողը վիճարկում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 2-րդ մասի՝ 2007թ. նոյեմբերի 28-ի խմբագրությամբ տեքստի սահմանադրականությունը:

Հաշվի առնելով, որ սահմանադրական դատարանն իր 2008թ. հոկտեմբերի 8-ի ՄԴՈ-765 որոշմամբ քննության է առել եւ լուծել վիճարկվող նորմի միեւնույն, 2007թ. նոյեմբերի 28-ի խմբագրությամբ տեքստի սահմանադրականության հարցը, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ դիմումում բարձրացված հարցի վերաբերյալ արդեն իսկ առկա է սահմանադրական դատարանի ՄԴՈ-765 որոշումը:

7. Սահմանադրական դատարանը դիմումի ուսումնասիրության արդյունքներով արձանագրում է նաեւ, որ դիմողի հիմնական փաստարկները կապված են ոչ թե վիճարկվող դրույթի սահմանադրականության հարցի հետ, այլ վերաբերում են պարզապես այդ օրինադրույթի կիրառման իրավաչափության հարցին: Մասնավորապես, այդ մասին են վկայում դիմողի հետեւյալ փաստարկները. «Երկու նույնական փաստական հիմքերով եւ իրավական հիմնավորումներով վճիռների դեմ նույն փաստաբանի կողմից բառացիորեն նույն տեքստով կազմված վճռաբեկ բողոքներից մեկն ընդունվում է վարույթ, պատճառաբանությամբ, որ վճռաբեկ բողոքը համապատասխանում է ՀՀ քաղ. դատ. օր-ի 231 եւ 234 հոդվածների պահանջներին, ինչպես նաեւ բողոքը բավարարվում է, ... իսկ մյուսը վերադարձվում է: ...վիճարկվող դրույթի պրակտիկայում կիրառմամբ գործ ունենք նաեւ ՀՀ Սահմանադրության 14.1 հոդվածով երաշխավորված՝ օրենքի առջեւ բոլորի հավասարության սկզբունքի, ինչպես նաեւ օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու վճռաբեկ դատարանի ֆունկցիայի խախտման հետ»: Բացի դրանից, դիմողն իրավամբ ընդունելով, որ վիճարկվող դրույթում վճռաբեկ բողոքը պատճառաբանված որոշմամբ վերադարձնելու օրենսդրական պահանջի ամրագրումը սահմանադրական դատարանի ՄԴՈ-690 որոշման արդյունք է, միաժամանակ նշում է, որ «վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումները բովանդակային առումով չեն տարբերվում ՀՀ սահմանադրական դատարանի կողմից 09.04.2007 թվականի ՄԴՈ-690 որոշման ընդունման ժամանակ հետազոտված որոշումներից»:

Վերոհիշյալի արդյունքում, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ դիմողը սահմանադրական դատարանին ներկայացնելով վիճարկվող դրույթը՝ իրավակիրառական պրակտիկայում դրան տրված մեկնաբանությամբ, Սահմանադրությանը հակասող ճանաչելու խնդրանք՝ միայն ձեւականորեն է բարձ-

րացնում օրենքի սահմանադրականության հարց՝ ըստ էության բարձրացնելով այդ դրույթի կիրառման իրավաչափության հարց:

Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում վկայակոչել իր՝ 2009թ. մարտի 17-ի ՍԴԱՌ-21 որոշման մեջ ամրագրված այն իրավական դիրքորոշումը, որ. «...բոլոր այն դեպքերում, երբ դիմողը, ձեռականորեն վիճարկելով օրենքի դրույթի սահմանադրականության հարց, ըստ էության բարձրացնում է այդ դրույթի կիրառման իրավաչափության հարց..., ապա այդպիսի դիմումները ենթակա են մերժման՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 32 հոդվածի 1-ին կետի հիմքով՝ որպես սահմանադրական դատարանի քննության ենթակա հարց չառաջադրող դիմումներ»:

Ելնելով վերոշարադրյալից եւ ղեկավարվելով ՀՀ Սահմանադրության 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 19 հոդվածի, 32 հոդվածի 1-ին, 3-րդ եւ 6-րդ կետերի, 60 հոդվածի 1-ին կետի, 69 հոդվածի 1-ին մասի պահանջներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. «Գեղեցիկ քնար» արտադրական կոոպերատիվի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 2-րդ մասի՝ «Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված» դրույթի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործի վարույթը կարճել՝ դիմողին տրամադրելով սահմանադրական դատարանի 2008թ. հոկտեմբերի 8-ի ՍԴՌ-765 որոշումը:

2. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 61 հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**21 հուլիսի 2009 թվականի
ՍԴՌ-817**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՔԱՂԱՔԱՅԻ ՍԻԼՎԱ ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 414.1 ՀՈԳՎԱԾԻ 2.1-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

28 հուլիսի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով.

Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի (զեկուցող), Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուկյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի, Վ. Պողոսյանի,

համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացի Սիլվա Ասատրյանի դիմումի հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.1 հոդվածի 2.1-րդ մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը քաղաքացի Ս. Ասատրյանի՝ 14.04.2009թ. ՀՀ սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով օրենսգիրքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց .**

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 1998 թվականի հուլիսի 1-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998 թվականի սեպտեմբերի 1-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 12-ից:

Օրենսգրքի՝ «Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելը» վերտառությամբ 414.1 հոդվածը, որպես օրենսգրքի լրացում, ընդունվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2006թ. հուլիսի 7-ին՝ ՀՕ-152-Ն օրենքով: Նշված հոդվածի դրույթները փոփոխվել են ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2007թ. փետրվարի 21-ին, 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ին եւ 2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ին ընդունված՝ համապատասխանաբար՝ ՀՕ-93-Ն, ՀՕ-270-Ն, ՀՕ-237-Ն օրենքներով:

Սահմանադրական դատարանն իր՝ 2007թ. ապրիլի 11-ի ՍԳՈ-691 որոշմամբ, քննության առնելով օրենսգրքի 414.1. հոդվածի (2006թ. հուլիսի 7-ի խմբագրությամբ) սահմանադրականության հարցը, նշված հոդվածի 2-րդ մասը՝ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման պատճառաբանման պարտադիր պայման չնախատեսելու, հետևաբար, նաեւ՝ արդարադատության արդյունավետության, բավարար մատչելիության իրավական երաշխիքներ չպահովելու առումով, ճանաչել է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 3, 6 (1-ին եւ 2-րդ մասեր), 18 (1-ին մաս), 19 (1-ին մաս) հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

Ազգային ժողովի կողմից 28.11.2007թ. ընդունված՝ «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի 72 հոդվածով, սահմանադրական դատարանի նշված որոշման արդյունքում, օրենսգրքի 414.1 հոդվածը լրացվել է 2.1-րդ մասով, որը սահմանում է. «Սույն օրենսգրքի 414.2 հոդվածի առաջին մասի 2-րդ եւ 3-րդ կետերով նախատեսված հիմքերի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին վճռաբեկ դատարանի որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված»:

Դիմողը սահմանադրական դատարանում վիճարկում է օրենսգրքի 414.1 հոդվածի (2007թ. նոյեմբերի 28-ի լրացումներով) 2.1-րդ մասի սահմանադրականությունը:

2. Քննության առարկա գործի դատավարական նախապատմությունը հանգում է նրան, որ Ս. Ասատրյանը մեղավոր է ճանաչվել Ավան եւ Նոր Նորք համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 12.10.2007թ. դատավճռով: Վերջինս բողոքարկվել է ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան: ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 18.06.2008թ. դատավճռով Ս. Ասատրյանի վերաբերյալ դատավճիռը թողնվել է անփոփոխ, իսկ վերաքննիչ բողոքը՝ առանց բավարարման: Նշված դատավճռի դեմ 21.11.2008թ. դիմողի կողմից բերվել է վճռաբեկ բողոք՝ նյութական եւ դատավարական իրավունքի խախտման հիմքով: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 15.12.2008թ. թիվ ՎԲ-82/08 որոշմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձվել է այն պատճառաբանությամբ, որ չկան հիմքեր եզրակացնելու, որ բողոքում բարձրացված հարցերի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, եւ որ վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ է տրվել առերեսույթ դատական սխալ, որը կարող է առաջացնել կամ առաջացրել է ծանր հետեւանքներ, ինչպես նաեւ վերանայվող դատական ակտն առերեսույթ հակասում է վճռաբեկ դատարանի՝ նախկինում ընդունված որոշումներին:

3. Դիմողը վիճարկվող դրույթի սահմանադրականության հարցը բարձրացնում է երկու հիմնական առումներով: Նախ, նշված դրույթը, չնայած սահմանադրական դատարանի 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԴՈ-690 որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումներին, թույլ է տալիս օրենսգրքի 414.2 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնել առանց պատճառաբանության, ինչն «արդեն իսկ հակասում է սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-690 եւ ՍԴՈ-691 որոշումներին, Սահմանադրության 18 (1-ին մաս) եւ 19 (1-ին մաս) հոդվածներին, ինչպես նաեւ 6 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերին, այդ թվում «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 9 հոդվածի 2-րդ մասի համադրմամբ, դրանցով էլ Սահմանադրության 3 հոդվածին»:

Երկրորդ, վճռաբեկ դատարանի՝ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու որոշումները պատճառաբանելու պահանջի կատարման առնչությամբ ձեւավորված հակասական իրավակիրառական պրակտիկական վիճարկվող դրույթի իրավական անորոշության արդյունք է, ինչը դրսեւորվում է նրանում, որ օրենսգրքի վիճարկվող դրույթը չի սահմանել վճռաբեկ դատարանի որոշման պատճառաբանվածության չափանիշները: Ըստ դիմողի՝ որպես վճռաբեկ դատարանի որոշման պատճառաբանվածության չափանիշներ պետք է հանդես գան վճռաբեկ դատարանի պարտականություններին ուղղված այնպիսի օրենսդրական պահանջներ, ինչպիսիք են՝ ա) վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման մեջ այն նյութական եւ դատավարական նորմերի նշումը, որոնց խախտման հիմքով բերվել է վճռաբեկ բողոքը, բ) առերեսույթ դատական սխալի բացակայության հիմնավորումը, գ) ծանր հետեւանքի բացակայության հիմնավորումը, դ) բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշման՝ օրենքի միատեսակ կիրառության համար էական նշանակություն չունենալու հիմնավորումը, ե) վերանայվող դատական ակտն առերեսույթ (prima facie) վճռաբեկ դատարանի նախկինում ընդունած որոշումներին չհակասելու հիմնավորումը, գ) «էական նշանակություն», «ծանր հետեւանք» եւ «վճռաբեկ դատարանի նախկինում ընդունած դատական ակտ» հասկացությունների հստակեցումը:

Դիմողը խնդրում է օրենսգրքի 414.1 հոդվածի 2.1-րդ մասում ամրագրված դրույթը՝ իրավակիրառ պրակտիկայում դրան տրված մեկնաբանությամբ, ճանաչել ՀՀ Սահմանադրության 3, 6, 18 եւ 19 հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր «...այնքանով, որքանով նշված դրույթը վճռաբեկ դատարանին չի պարտավորեցնում վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման մեջ պատճառաբանելու, թե ինչու առկա չէ ծանր հետեւանքը, կամ ինչու բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը չի կարող էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, կամ ինչու վերանայվող դատական ակտն առերեսույթ (prima facie) չի հակասում վճռաբեկ դատարանի նախկինում ընդունած որոշումներին, ինչպես նաեւ այնքանով, որքանով վիճարկվող դրույթը՝ օրենսգրքի 414.2 հոդվածի առաջին մասի 1-ին կետերով նախատեսված հիմքի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը պատճառաբանված որոշմամբ վերադարձնելու պահանջ չի սահմանում»:

4. Պատասխանողի պնդմամբ՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրության մեջ կատարված փոփոխությունների եւ լրացումների արդյունքում վճարել բողոքը վերադարձնելու մասին վճարել դատարանի որոշման պատճառաբանման պարտադիր պայմանը լիարժեքորեն երաշխավորվել է: Պատասխանող կողմը մատնանշում է «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» 2007թ. նոյեմբերի 28-ի ՀՀ օրենքի 72 հոդվածով օրենսգրքի 414.1 հոդվածի լրացումը 2.1-րդ մասով, որը սահմանում է. «Սույն օրենսգրքի 414.2 հոդվածի առաջին մասի 2-րդ եւ 3-րդ կետերով նախատեսված հիմքերի բացակայության հիմնավորմամբ վճարել բողոքը վերադարձնելու մասին վճարել դատարանի որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված»:

Միաժամանակ, պատասխանող կողմը, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ՀՀ սահմանադրական դատարանն անդրադառնալով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 2-րդ մասի սահմանադրականության խնդրին՝ ՍԳՈ-765 որոշմամբ ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր է ճանաչել վիճարկվող հոդվածի 2-րդ մասը՝ «բացառությամբ սույն օրենսգրքի 234 հոդվածի 1 կետի 1-ին ենթակետի բացակայության հիմնավորմամբ վճարել բողոքը վերադարձնելու դեպքերի» բառակապակցության մասով, գտնում է, որ հիշյալ որոշումը հավասարապես տարածվում է նաեւ քրեական դատավարության օրենսդրությամբ սահմանված համանման հարաբերությունների նկատմամբ:

Պատասխանող կողմը հետեւություն է անում, որ «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.1 հոդվածի 2.1-րդ մասով ամրագրված՝ վճարել բողոքը վերադարձնելու մասին որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված, դրույթը սահմանադրականության խնդիր չի առաջացնում հետեւյալ հիմնավորմամբ՝ ա) օրենսդիրը վճարել բողոքի վերաբերյալ որոշումների ընդունման հետ կապված իրավահարաբերությունները կարգավորելիս առաջնորդվել է վճարել դատարանի սահմանադրաիրավական կարգավիճակի օրենսդրական ապահովման եւ նրա հայեցողական լիազորությունների իրացման երաշխավորման անհրաժեշտությամբ, բ) օրենսդիրը հստակորեն սահմանել է այն պայմանը, այն է՝ որոշման պատճառաբանված լինելը, որի պարագայում վճարել դատարանը կարող է միայն վճարել բողոքը վերադարձնելու մասին որոշում կայացնել, գ) վիճարկվող դրույթի բովանդակությունից բխում է, որ պատճառաբանված որոշումը պարտավորեցնում է վճարել դատարանին, իր գործառնական կարգավիճակին համապատասխան, ապահովելու վճարել բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման ընդունման հայեցողական լիազորության իրավաչափ իրականացումը»:

5. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ օրենսգրքի վիճարկվող դրույթին համարժեք եւ նույնաբովանդակ դրույթ էր ամրագրված նաեւ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 2-րդ մասում: Ինչպես վիճարկվող դրույթում, այնպես էլ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության

օրենսգրքի նշված դրույթում օրենսդիրը վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին վճռաբեկ դատարանի որոշման պատճառաբանման պահանջը չէր տարածում այն որոշումների վրա, որոնցում վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու հիմքն այն է, որ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը չի կարող էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր՝ 2008թ. հոկտեմբերի 8-ի ՍԳՈ-765 որոշմամբ, քննության առնելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 2-րդ մասի սահմանադրականության հարցը՝ այն ճանաչել է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր՝ «բացառությամբ սույն օրենսգրքի 234 հոդվածի 1 կետի 1-ին ենթակետի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու դեպքերի» բառակապակցության մասով:

Նշված որոշման պատճառաբանական մասում սահմանադրական դատարանը, մասնավորապես, արտահայտել է հետեւյալ իրավական դիրքորոշումները. «Իր ՍԳՈ-690 որոշման մեջ սահմանադրական դատարանը պատճառաբանվածության պարտադիր պահանջը կապում է ոչ թե վճռաբեկ բողոքի ընդունելիության այս կամ այն կոնկրետ հիմքի հետ, այլ՝ բացառապես բոլոր հիմքերի հետ: Նման պահանջն ինքնանպատակ չէ, եւ դրա նպատակն է ապահովել վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելիս դատարանի հայեցողական լիազորության իրավաչափ եւ օրինական իրականացումը, ինչպես նաեւ դատական ակտի նկատմամբ անձի վստահության ապահովումը:

Ելնելով վերոգրյալից՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ սահմանադրական դատարանի նման որոշման առկայության պայմաններում ՀՀ Ազգային ժողովն օժտված չէ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու հիմքերից որեւէ մեկը «արտոնյալ» վիճակում դնելու հայեցողությամբ, եւ չի կարող սահմանել, որ այդ հիմքի վկայակոչումն «ինքնաբավ է» ու դրա առկայության հիմնավորման կարիք չկա: Ուստի, անկախ նրանից, թե օրենսդիրը վճռաբեկ բողոքի ընդունելիության ինչ հիմքեր կսահմանի, դրանցից բոլորը եւ յուրաքանչյուրը ենթակա են պատճառաբանման»:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.1 հոդվածի լրացումը 2.1-րդ մասով, որում միայն նախատեսում է, որ օրենսգրքի 414.2 հոդվածի առաջին մասի 2-րդ եւ 3-րդ կետերով նախատեսված հիմքերի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին վճռաբեկ դատարանի որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված, չի ապահովել սահմանադրական դատարանի ՍԳՈ-691 որոշման ամբողջական կատարումը՝ գործնականում բացառություն անելով օրենսգրքի 414.2 հոդվածի առաջին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին վճռաբեկ դատարանի որոշման պատճառաբանման առնչությամբ:

Հաշվի առնելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված դրույթի եւ ՀՀ քրեական դատավարության

օրենսգրքի վիճարկվող դրույթի բովանդակային համարժեքությունը՝ սահմանադրական դատարանը հենվում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 2-րդ մասի սահմանադրականության հարցի վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի՝ 08.10.2008թ. ՄԴՈ-765 որոշմամբ արտահայտած իր իրավական դիրքորոշումների վրա եւ գտնում է, որ այդ որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները հավասարապես վերաբերում են նաեւ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող հոդվածին:

6. Ինչ վերաբերում է դիմողի կողմից՝ վիճարկվող դրույթում առկա անորոշության հիմքով դրա սահմանադրականությունը փաստարկելու հանգամանքին, ապա սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ վիճարկվող դրույթում որեւէ անորոշություն առկա չէ:

Վերահաստատելով 2008թ. նոյեմբերի 25-ի իր ՄԴՈ-780 որոշման մեջ ամրագրված իրավական դիրքորոշումները՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ օրենքներում օգտագործվող առանձին հասկացություններ չեն կարող ինքնաբավ լինել: Դրանց բովանդակությունը, բնորոշ հատկանիշների շրջանակը ճշգրտվում են ոչ միայն օրինաստեղծ գործունեության արդյունքում, այլ նաեւ դատական պրակտիկայում: Տվյալ դեպքում խոսքը վերաբերում է «էական նշանակություն», «ծանր հետեւանք» եւ «վճռաբեկ դատարանի նախկինում ընդունած դատական ակտ» հասկացությունների եւ դրանց բնորոշ հատկանիշների բովանդակության բացահայտմանը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, գործելով ՀՀ Սահմանադրության 92 հոդվածի 2-րդ պարբերությամբ սահմանված իր սահմանադրաիրավական գործառույթի, այն է՝ օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու գործառույթի եւ այդ գործառույթն իրականացնելիս՝ իրավունքի զարգացմանը նպաստելու իրավասության շրջանակներում, պարտավոր է վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու մասին որոշման մեջ մեկնաբանել խնդրո առարկա հասկացությունների օրենսդրական բովանդակությունը՝ հնարավորություն տալով իրավունքի համապատասխան սուբյեկտներին կանխատեսել իրենց վարքագծի իրավական հետեւանքները: Վճռաբեկ դատարանի այս պարտավորությունը շեշտադրված է նաեւ սահմանադրական դատարանի ՄԴՈ-690 որոշման 10-րդ կետում:

Միաժամանակ, սահմանադրական դատարանը վերահաստատելով 2009թ. մարտի 17-ի իր ՄԴԱՈ-21 որոշման մեջ արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ հարկ է համարում ընդգծել, որ անձի իրավունքների դատական պաշտպանության արդյունավետ իրականացումը պայմանավորված է նաեւ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված ընթացակարգային պահանջների հստակ եւ միակերպ կատարմամբ: Վիճարկվող դրույթում «պատճառաբանված» արտահայտությունն իրավակիրառական պրակտիկայում պետք է ընկալվի իր բառացի նշանակությամբ՝ հաշվի առնելով օրենքի նորմատիվ պահանջները, եւ այնպես, որ չփոփոխվի այդ պահանջների իրավական իմաստը:

Ինչ վերաբերում է նրան, որ ըստ դիմողի՝ առանձին դեպքերում, մասնավորապես՝ դիմողի դեպքում, վճռաբեկ դատարանը ձեռնարկում տարբերակված մոտեցում է դրսևորում վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու վերաբերյալ օրենքով ամրագրված պահանջին եւ ըստ էության չի բավարարում այդ պահանջը, ապա դա դատական ակտի իրավաչափության եւ ոչ թե տվյալ պահանջն ամրագրող դրույթի անորոշության եւ այդ հիմքով՝ վերջինիս սահմանադրականության հարց է:

Միաժամանակ, սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում նշել, որ սահմանադրական դատարանն իր՝ 2007թ. ընդունած որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ տարեկան հաղորդման մեջ ընդգծել է, որ անհատական դիմումների հիման վրա դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ դատարանների կողմից բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման ոչ բավարար հիմնավորումը պատճառ է դառնում, որ քաղաքացիները չեն համոզվում իրենց բողոքի ոչ իրավաչափ լինելու հարցում:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 101 հոդվածի 6-րդ կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.1 հոդվածի 2.1-րդ մասը՝ օրենսգրքի 414.2 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը պատճառաբանված որոշմամբ վերադարձնելու պահանջը բացառելու մասով, ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**28 հուլիսի 2009 թվականի
ՍԳՈ-818**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՔԱՂԱՔԱՅԻ Խ. ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 285 ՀՈԴՎԱԾԻ
2-ՐԴ ՄԱՍԻ ԵՐԿՐՈՐԳ ՊԱՐԲԵՐՈՒԹՅԱՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

12 սեպտեմբերի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի (զեկուցող), Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուզյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի, Վ. Պողոսյանի,

համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացի Խ. Սուքիասյանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 285 հոդվածի 2-րդ մասի երկրորդ պարբերության՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը քաղ. Խ. Սուքիասյանի՝ 23.04.2009թ. դիմումն է սահմանադրական դատարան:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց.**

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքն ընդունվել է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից 1998 թվականի հունիսի 1-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998 թվականի սեպտեմբերի 1-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 12-ից:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող 285 հոդվածը փոփոխվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2006 թվականի մայիսի 25-ին ընդունված՝ «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» օրենքով:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 285 հոդվածը վերագրված է «Կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ կալանավորման ժամկետը երկարացնելու մասին միջնորդությունների քննումը», որի 2-րդ մասի երկրորդ պարբերությունը 2006 թվականի մայիսի 25-ի խմբագրությամբ սահմանում է.

«Հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու միջնորդությունը դատարանը քննում է միջնորդությունը ներկայացրած անձի եւ հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի պաշտպանի մասնակցությամբ, եթե նա մասնակցում է գործին»:

2. Զննության առարկա գործի դատավարական նախապատմությունը հանգում է հետեւյալին: Երեւանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանը 05.03.2008թ. որոշում է կայացրել ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության վարույթում քրեական գործով մեղադրյալ Խ. Սուքիասյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց կալանք կիրառելու մասին՝ նրան հայտնաբերելու պահից 2 ամիս ժամանակով:

Դիմողի ներկայացուցիչները 11.11.2008թ. միջնորդություն են հարուցել Երեւանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարան՝ դիմողի նկատմամբ կալանք կիրառելու մասին նույն դատարանի վերը նշված որոշման բողոքարկման համար սահմանված ժամկետի բացթողումը հարգելի համարելու եւ վերականգնելու մասին:

Երեւանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 21.11.2008թ. որոշմամբ միջնորդությունը մերժվել է:

Դիմողի ներկայացուցիչները միջնորդությունը մերժելու վերաբերյալ վերը նշված որոշումը 08.12.2008թ. բողոքարկել են ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան՝ միաժամանակ ներկայացնելով նաեւ դիմողի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու մասին ընդհանուր իրավասության դատարանի որոշման դեմ վերաքննիչ բողոք՝ այն ըստ էության քննության առնելու համար:

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի կողմից 22.12.2008թ. կայացված երկու որոշումներով առաջին բողոքը մերժվել է, իսկ երկրորդը թողնվել է առանց քննության:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 03.03.2009թ. որոշմամբ վերաքննիչ քրեական դատարանի վերը նշված որոշումների դեմ բերված վճռաբեկ բողոքը վերադարձվել է:

3. Ըստ դիմողի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 285 հոդվածի վիճարկվող դրույթը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 3 հոդվածի, 16 հոդվածի 3-րդ մասի եւ 25 հոդվածի պահանջներին:

Ըստ դիմողի՝ ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածի 3-րդ մասի բովանդակությունից բխում է, որ դատարանի որոշմամբ կալանավորվել կարող է միայն ձերբակալված անձը, ընդ որում՝ 72 ժամվա ընթացքում: «Այսինքն՝ անձին դատարանի որոշմամբ կալանավորելու նախապայմանը նրա՝ ձերբակալված լինելն է: Այլ կերպ ասած, Սահմանադրության նշված նորմն արգելում է դատարանին կայացնել անձին կալանավորելու որոշում այն դեպքում, երբ վերջինս ձերբակալված չէ կամ, թեև ձերբակալված է եղել, սակայն մինչև դատարանի կողմից համապատասխան որոշում կայացնելը լրացել է նրան ձերբակալվածի կարգավիճակում պահելու առավելագույն 72 ժամը»: Հետևաբար, ըստ դիմողի՝ վիճարկվող նորմը, հնարավորություն ընձեռելով դատարանին՝ անձին կալանավորելու որոշում կայացնել հեռակա կարգով՝ նրա բացակայության պայմաններում, առերևույթ հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածի 3-րդ մասի պահանջներին:

Դիմողը դիրքորոշում է հայտնում նաև առ այն, որ «... այն ընթացակարգը, որ նախատեսված է Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 3-րդ մասով, հետախուզման մեջ գտնվող անձին երաշխիք է տալիս ոչ միայն մասնակցելու իր նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու կամ չկիրառելու հարցի դատական քննությանը, այլև նշված դատական քննության ընթացքում այս առթիվ ներկայացնելու իր առարկությունները, ներառյալ՝ միջնորդելու իրեն գրավով ազատ արձակելու մասին»:

ՀՀ Սահմանադրության 25 հոդվածի ենթադրյալ խախտման առնչությամբ դիմողը փաստարկում է, որ «... այն իրավիճակը, երբ հետախուզման գործընթացը երկարատև բնույթ է կրում, իսկ հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալը, որի նկատմամբ որպես խափանման միջոց հեռակա կարգով ընտրված է կալանավորումը, այդ ողջ ժամկետում զրկված է Հայաստանի Հանրապետությունից դուրս գալու կամ Հայաստանի Հանրապետություն մուտք գործելու, իսկ Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գտնվելու դեպքում՝ ազատ տեղաշարժվելու եւ բնակության վայր ընտրելու հնարավորություններից, անհամատեղելի է Սահմանադրության 25-րդ հոդվածի հետ»:

4. Պատասխանողը՝ առարկելով դիմողի փաստարկների դեմ, գտնում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածով սահմանված իրավանորմը վերաբերում է ձերբակալման ինստիտուտին, այլ ոչ թե կալանավորմանը: Ուստի պատահական չէ, որ նշված նորմում օգտագործվում է «ձերբակալված անձ» եւ «ձերբակալման պահից» բառակապակցությունները, ինչից ուղղակիորեն բխում է, որ տվյալ նորմը վերաբերում է ոչ թե բոլոր այն անձանց եւ այն դեպքերին, երբ հնարավոր է կալանավորում կիրառել, այլ՝ միայն ձերբակալման ինստիտուտին:

Ինչ վերաբերում է 72 ժամվա ընթացքում որոշման ընդունման պահանջին եւ դատական նիստին անձի ներկայության ապահովմանը, ըստ պատասխանողի՝ դրանք սուկ երաշխիքներ են, որպեսզի դատարանի կողմից համապատասխան գնահատական տրվի քրեական հետապնդում իրականացնող մարմնի գործողությունների եւ որոշման հիմնավորվածության վերաբերյալ:

Միաժամանակ, պատասխանողն անհրաժեշտ է համարում կարեւորել այն հանգամանքը, որ դատարանը լիովին իրավասու է կալանավորման մասին որոշում ընդունել նաեւ առանց քրեական հետապնդում իրականացնող մարմնի միջնորդության, կամ քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինը նման միջնորդություն կարող է անել նաեւ այն դեպքում, երբ անձի նկատմամբ ձերբակալում չի կիրառվել: Այսինքն՝ ձերբակալման իրավական հետեւանքը ցանկացած դեպքում պետք է լինի կամ 72 ժամվա ընթացքում անձի ազատ արձակումը, կամ կալանավորման մասին որոշման ընդունումը, բայց կալանավորման համար նախապայման չէ անձի ձերբակալված լինելու փաստը:

Հետեւաբար, ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածի 3-րդ մասի մեկնաբանումից ամենեւին չի հետեւում, որ կալանավորման համար միակ նախապայմանը ձերբակալումն է, դրանք որոշակի դեպքերում հաջորդում են միմյանց:

Անդրադառնալով այն հարցին, թե անձի բացակայությամբ վերջինիս կալանավորման մասին որոշում ընդունելը հակասում է, արդյոք, ՀՀ Սահմանադրության 25 հոդվածով սահմանված՝ անձի ազատ տեղաշարժվելու իրավունքին, պատասխանողն անհրաժեշտ է համարում նշել, որ Սահմանադրության 43 հոդվածի պահանջներին համապատասխան՝ անձի ազատ տեղաշարժվելու իրավունքը կարող է սահմանափակվել օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում պետական անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության առողջության ու բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների եւ ազատությունների, պատվի եւ բարի համբավի պաշտպանության համար: Հետեւաբար, մեղադրյալի նկատմամբ կալանավորման կիրառման միջոցով ազատ տեղաշարժի իրավունքի սահմանափակումը չի հակասում Սահմանադրության 25 հոդվածին:

5. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունը, հռչակելով իրեն որպես իրավական պետություն, ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածով հստակ նախատեսում է երաշխավորում է յուրաքանչյուր անձի՝ անձնական ազատության եւ անձեռնմխելիության իրավունքը: Սահմանադրության այս հոդվածը, վերարտադրելով Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 5 հոդվածի, Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 3 հոդվածի, Քաղաքացիական եւ քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 9 հոդվածի դրույթները, սպառիչ կերպով սահմանում է անձին ազատությունից զրկելու դեպքերը՝ կանխորոշելով յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում անձի ազատության իրավունքի սահմանափակման իրավաչափ նպատակներ:

ՀՀ Սահմանադրության 43 հոդվածն անձնական ազատության եւ անձեռնմխելիության իրավունքը չի դիտարկում որպես այդ հոդվածի հիմքերով սահմանափակվող իրավունք: Առկա է իրավունքների սահմանափակման այն առանձնահատուկ դեպքը, երբ Սահմանադրությունն է որոշում տվյալ իրավունք-

քի սահմանափակման չափանիշը, սահմանները եւ դեպքերը՝ դա չվերապահելով նույնիսկ օրենսդրի իրավասությանը:

Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ, ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրելով անձին ազատությունից զրկելու դեպքերը, սահմանադիրը միեւնույն ժամանակ դրանցում արտացոլված նպատակներով եւ հիմքերով անձին ազատությունից զրկելու ձեւերի ընտրությունը վերապահել է օրենսդրի հայեցողությանը՝ որեւէ կերպ չկանխորոշելով, թե յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում կամ կոնկրետ նպատակին հասնելու համար ինչ դատավարական ընթացակարգային միջոցառումներ կարող են կիրառվել: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածի 1-ին մասին համահունչ, որպես դրանցում ամրագրված՝ առանձին իրավաչափ նպատակներին հասնելու դատավարական միջոցներ, նախատեսել է ձերբակալումը եւ կալանավորումը, միաժամանակ որոշակիացնելով դրանցից յուրաքանչյուրի գործառույթը, նպատակը եւ հիմքերը:

ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածը՝ հետապնդելով անձին կամայականորեն ազատությունից զրկելը բացառելու նպատակ, իր 2-րդ, 3-րդ եւ 4-րդ մասերում ամրագրում է այն իրավական երաշխիքները, որոնք կոչված են անձին պաշտպանելու ազատությունից անօրինական զրկվելուց:

16 հոդվածի 3-րդ մասը բովանդակում է հետեւյալ կարեւորագույն երաշխիքները.

1. անձը չի կարող ձերբակալված վիճակում անազատության մեջ պահվել 72 ժամից ավելի,

2. կալանավորումը կարող է տեղի ունենալ բացառապես դատարանի որոշմամբ: Այս երաշխիքը պայմանավորված է նրանով, որ դատարանը, լինելով անկախ եւ անկողմնակալ՝ կոչված լինելով ներկայացնելու բացառապես իրավունքի շահը, կարող է օբյեկտիվ եւ անաչառ գնահատական տալ անձին ազատությունից զրկելու հիմնավորվածությանը,

3. նշված ժամկետում ձերբակալված անձի առնչությամբ կալանավորման որոշում չկայացվելու դեպքում անձը ենթակա է անհապաղ ազատ արձակման:

Այսպիսով, 16 հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված դրույթի նպատակն է բացառել արդեն իսկ ձերբակալված անձին կամայականորեն անազատության մեջ պահելն այն դեպքում, եթե այդ դրույթով սահմանված ժամկետում նրան կալանավորելու որոշում չի կայացվում: Համապատասխանաբար՝ այդ նորմի իրավակարգավորման առարկան ձերբակալված անձի առնչությամբ այդ նորմով սահմանված ժամկետում կալանավորման որոշում չկայացնելու իրավական հետեւանքներն են: 16 հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված նորմի իրավակարգավորման առարկայից եւ նպատակից բխում է, որ այն սահմանում է ձերբակալման ինստիտուտի կիրառման դեպքում Սահմանադրությամբ սահմանված ժամկետում կալանավորման որոշում չկայացնելու իրավական հետեւանքները:

Հաշվի առնելով ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածի սահմանադրաիրավական բովանդակությունը, այդ հոդվածի 3-րդ մասի իրավակարգավորման

առարկան եւ նպատակը՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածը, այդ թվում՝ նաեւ դրա 3-րդ մասում ամրագրված դրույթը, չի սահմանում «ձերբակալման» եւ «կալանավորման» ինստիտուտների կիրառման, ձերբակալման կամ կալանավորման մասին իրավասու մարմինների կողմից անհրաժեշտ որոշումներ կայացնելու հաջորդականությունը, ձերբակալումը չի դիտարկում որպէս կալանավորման պարտադիր նախապայման եւ, հետեւաբար, ձերբակալված լինելու փաստի բացակայությունը՝ որպէս կալանավորումը բացառող հանգամանք: Միաժամանակ, քրեական գործի մինչդատական վարույթի փուլում վերահսկողական իր գործառույթն իրականացնելու նպատակով դատարանի կողմից կալանավորման վերաբերյալ ընդունված որոշումը ոչ թէ անձին դատապարտող ակտ է, այլ արդյունավետ ու անաչառ արդարադատություն իրականացնելու, Սահմանադրության 16 հոդվածի, Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 5 հոդվածի պահանջների կատարումն ապահովող նախապայման:

6. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ «ձերբակալում» եւ «կալանավորում» ինստիտուտների կիրառման պարտադիր հաջորդականության հնարավորությունը բացառվում է նաեւ այդ ինստիտուտների էության, նպատակների եւ կիրառման հիմքերի համատեքստում:

«Ձերբակալման» ինստիտուտի էությունն ու նպատակները բացահայտված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 128 հոդվածի 1-ին մասում: Ձերբակալումը դատավարական հարկադրանքի միջոց է, որի պարտադիր հատկանիշ է կարճաժամկետ լինելը, եւ նպատակաուղղված է անձի կողմից հանցագործության կատարումը կամ այն կատարելուց հետո նրա փախուստը կանխելուն: Ձերբակալմամբ հետապնդվող նպատակները համահունչ են ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետում մատնանշված նպատակներին: Այսինքն՝ օրենսդիրը որպէս նշված սահմանադրական նորմում ամրագրված նպատակներին հասնելու դատավարական միջոց նախատեսել է ձերբակալումը: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի Գլուխ 17-ը, ձերբակալման նպատակներից ելնելով, սահմանում է ձերբակալման հիմքերը եւ կարգը:

«Կալանավորման» ինստիտուտի՝ որպէս խափանման միջոցի տեսակի, էությունը բացահայտված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 134 հոդվածում: Վերջինիս համաձայն՝ կալանավորումը միայն մեղադրյալի նկատմամբ կիրառվող խափանման միջոց է, որի նպատակն է քրեական գործով վարույթի ընթացքում անձի ոչ պատշաճ վարքագծի կանխումը: Ի տարբերություն ձերբակալման, կալանավորումը, լինելով խափանման միջոցներից մեկը, ունի այլընտրանք եւ խափանման բոլոր միջոցների շարքից ընտրվում է այն ժամանակ, երբ խափանման միջոցների կիրառմամբ հետապնդվող նպատակներին հասնելուն առավելապէս կարող է նպաստել խափանման միջոցի հենց այդ տեսակը՝ հաշվի առնելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135 հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված բոլոր հանգամանքները: Օրենսգրքի 135

հողվածը, ամրագրելով կալանավորման հիմքերը, ըստ էության մատնանշում է ոչ պատշաճ վարքագծի այն հնարավոր դրսևորումները, որոնք կանխելու նպատակով որպես խափանման միջոց կիրառվում է կալանավորումը: Կալանավորման նպատակի եւ հիմքերի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ կալանավորմամբ հետապնդվող նպատակներն ըստ էության համահունչ են ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածի 1-ին մասի, մասնավորապես 3-րդ կետում մատնանշված նպատակին, այն է՝ օրենքով սահմանված որոշակի պարտականությունների կատարումն ապահովելու նպատակին, ինչպես նաեւ 4-րդ կետում մատնանշված՝ հանցագործությունը կատարելուց հետո անձի փախուստը կանխելու նպատակին: Այսինքն, օրենսդիրը՝ որպես նշված սահմանադրական նորմում ամրագրված նպատակներին հասնելու դատավարական միջոց նախատեսել է կալանավորումը:

«Ձերբակալում» եւ «կալանավորում» ինստիտուտների՝ օրենսդրությամբ սահմանված նպատակների եւ հիմքերի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրահանգել, որ այդ ինստիտուտներն ունեն ինքնուրույն բովանդակություն, հետապնդում են միմյանցից ըստ էության տարբերվող նպատակներ, ունեն կիրառման միմյանցից էապես տարբերվող հիմքեր: Դրանցից յուրաքանչյուրն օրենսդիրն ընտրել է որպես ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածի 1-ին մասում մատնանշված առանձին նպատակների հասնելու ինքնուրույն դատավարական միջոց, եւ կիրառվում է տարբեր հիմքերի առկայությամբ: Հետեւաբար, դրանցից յուրաքանչյուրը, առանց որեւէ փոխապայմանավորվածության, փոխկապակցվածության եւ հաջորդականության, ինքնուրույնաբար կարող է կիրառվել, երբ առկա են դրանով հետապնդվող նպատակները եւ դրա կիրառման համար անհրաժեշտ հիմքերը: Հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի պարագայում, երբ կալանավորման հիմքերն առավել ակնհայտ են եւ ոչ վիճահարույց, կալանավորումն ըստ էության այն համարժեք իրավաչափ միջոցն է, որն անհրաժեշտ է կալանավորմամբ հետապնդվող նպատակի համար:

7. Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի՝ անձի ազատության եւ անձնական անձեռնմխելիության իրավունքն ամրագրող 5 հոդվածի 3-րդ կետը, որպես անձին ազատությունից զրկելու գործընթացում օրինականության ապահովման կարեւոր երաշխիք, պահանջում է, որ ազատությունից զրկված անձն անհապաղ տարվի դատավորի կամ այլ պաշտոնատար անձի մոտ, ով օրենքով լիազորված է իրականացնելու դատական իշխանություն: Կոնվենցիայի այս դրույթի վերաբերյալ ձեւավորված՝ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքն անձին ազատությունից զրկելու օրինականության նկատմամբ դատական վերահսկողության նշված պահանջի բաղադրատարր է համարում, ի թիվս այլոց, անձին ազատությունից զրկելու օրինականության հարցի քննության ընթացքում տվյալ անձի լսվելու իրավունքի ապահովումը (մասնավորապես, տե՛ս, Եվրոպական դատարանի՝ Կամպանիսն ընդդեմ Հունաստանի գործով 1995թ. հուլիսի 13-ի վճիռը, կետ 47, *Kampanis v. Greece*, Աքվիլինան ընդդեմ Մալթայի

գործով 1999թ. ապրիլի 29-ի վճիռը, 47-50-րդ կետեր, Aquilina v. Malta): Այս իրավունքի իրացումը հնարավոր է դառնում տվյալ անձին ազատությունից զրկելու պահից անհապաղ դատավորի մոտ տանելու միջոցով:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի համաձայն՝ կալանքի ձեռնարկում անձին ազատությունից զրկելու հարցի քննարկումը տեղի է ունենում վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից կալանքը՝ որպես խափանման միջոց կիրառելու միջնորդության դատական քննության շրջանակներում: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 285 հոդվածի 2-րդ մասը, սահմանելով կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդության քննարկմանը ներկա գտնվող սուբյեկտների շրջանակը, Կոնվենցիայի 5 հոդվածի 3-րդ կետի պահանջներին համահունչ՝ ապահովում է ազատությունից զրկված անձի՝ դատարանի առջև լսվելու իրավունքի իրացումը:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ դատավորի մոտ տարվելու եւ լսվելու իրավունքի իրացումն անմիջականորեն եւ անխզելիորեն կապված է անձին փաստացիորեն անազատության մեջ պահելու, այն է՝ անձին հասարակությունից ֆիզիկապես մեկուսացնելու փաստի հետ՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ այդ իրավունքի իրացման երաշխավորման պարտականությունը պետության համար ծագում է անձին ազատությունից փաստացիորեն զրկելու, այն է՝ անձին հասարակությունից ֆիզիկապես մեկուսացնելու պահից: Այսինքն՝ ինչպես ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածով, այնպես էլ Կոնվենցիայի 5 հոդվածով նախատեսված բոլոր երաշխիքները, այդ թվում՝ նաեւ դատարանի առջև լսվելու իրավունքը, սկսում են գործել միայն այն պահից սկսած, երբ անձը պետության կողմից փաստացիորեն զրկվում է ազատությունից: Հետեւաբար, նկատի ունենալով, որ հետախուզման մեջ գտնվող անձը փաստացիորեն ազատությունից զրկված չէ, նրա բացակայության պայմաններում կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդության քննարկման ժամանակ այդ անձը չի օգտվում վերոհիշյալ երաշխիքներից, այդ թվում՝ դատարանում լսվելու իրավունքից: Ուստի նման իրավիճակում մեղադրյալի բացակայությամբ նրա նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշման կայացումը չի կարող հանգեցնել ՀՀ Սահմանադրության 16 հոդվածով եւ Կոնվենցիայի 5 հոդվածով երաշխավորված իրավունքների խախտման: Ընդ որում, քրեական հետապնդման մարմինների պարտականությունն ազատությունից զրկված անձի ներկայության ապահովումն է կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու միջնորդության քննարկման նպատակով հրավիրված դատական նիստին:

8. Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում նաեւ նշել, որ հետախուզման մեջ գտնվող անձի վերաբերյալ կալանքի որոշում կայացնելու ընթացակարգը կիրառվում է նաեւ քրեական գործերով իրավական օգնության եւ հանձնման մասին միջազգային փաստաթղթերում՝ ԱՊՀ շրջանակներում 1993թ. հունվարի 22-ին Մինսկում եւ 2002թ. հոկտեմբերի 7-ին Քիշնեւում կնքված՝ «Քաղաքացիական, ընտանեկան եւ քրեական գործերով իրավական օգ-

նության եւ իրավական հարաբերությունների մասին» կոնվենցիաներում, Եվրոպայի խորհրդի շրջանակներում կնքված՝ «Հանձնման մասին» կոնվենցիայում եւ այլն: Վերոհիշյալ կոնվենցիաների ուսումնասիրությունը վկայում է՝ հաշվի առնելով, որ հանձնման գործընթացը, որպես կանոն, երկարատեւ պրոցես է, նշված միջազգային պայմանագրերը մինչեւ հայցող պետության իշխանություններին հանձնման ենթակա անձին հանձնելը, որպես կանոն, թույլ են տալիս նրան ազատությունից զրկել մինչեւ 30-40 օր ժամկետով: Ըստ այդմ, նշված միջազգային փաստաթղթերը հայցող պետությունից պահանջում են որպես ազատությունից զրկելու իրավական հիմք ներկայացնել այնպիսի դատավարական ակտ, որը հնարավորություն կտա տվյալ անձին անազատության մեջ պահել որոշակի երկարատեւ ժամանակահատվածի ընթացքում: Մասնավորապես, Մինսկի կոնվենցիայի 58 եւ Քիշնեւի կոնվենցիայի 67 հոդվածների 2-րդ մասերը սահմանում են, որ քրեական հետապնդում իրականացնելու կամ պատասխանատվության ենթարկելու համար հանձնելու վերաբերյալ հարցմանը պետք է կցված լինեն կալանքի վերցնելու եւ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումների հաստատված պատճենները, համապատասխանաբար 60 եւ 68 հոդվածները նախատեսում են հանձնման մասին հաղորդում ստանալուց հետո անձին կալանքի վերցնելու հնարավորություն, իսկ 61 եւ 70 հոդվածները նախատեսում են նաեւ հանձնվող անձին կալանքի վերցնելը կամ ձերբակալելը նաեւ միջնորդության հիման վրա, այսինքն՝ եթե հանձնման մասին հաղորդում դեռ չկա, սակայն առկա է հայցող կողմի միջնորդությունը, որը պարունակում է հղում այն դատական որոշմանը, որով անձի նկատմամբ հայցող պետությունում կալանք է կիրառվել, եւ որը պետք է ներկայացվի հանձնման մասին հաղորդման հետ, ապա հայցվող պետությունը կարող է առանց դատարանի որոշման կալանավորել անձին:

Հաշվի առնելով, որ ձերբակալումը հարկադրանքի կարճաժամկետ միջոց է, իսկ հանձնման գործընթացը պահանջում է շատ ավելի երկար ժամանակ, հանձնման ենթակա անձին ավելի երկար ժամկետով անազատության մեջ պահելու օրինական հիմք, հետեւաբար, հետախուզվող անձի հանձնումը Հայաստանի Հանրապետությանը հնարավոր է դառնում միայն տվյալ անձի վերաբերյալ կալանքի որոշման առկայության դեպքում: Բացի դրանից, 1977 թ. Ստոկհոլմում կայացած Ինտերպոլի 46-րդ Գլխավոր ասամբլեայի նստաշրջանում ընդունված թիվ 15 որոշման, 2008թ. Սանկտ Պետերբուրգում կայացած 77-րդ նստաշրջանում ընդունված թիվ AG-2008-RAP-06 որոշման եւ այս կազմակերպության կողմից ընդունված մի շարք այլ ակտերի համաձայն Ինտերպոլի խորվակներով հետախուզվող անձանց նկատմամբ միջազգային հետախուզում հնարավոր չէ հայտարարել՝ առանց հետախուզվողի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընդունելու մասին որոշման առկայության:

9. Անձին ազատությունից զրկելը նրա մեկուսացումն է հասարակությունից, ընտանիքից, ինչը ենթադրում է, ի թիվս այլոց, ծառայողական պարտականությունների կատարման, իր հայեցողությամբ տեղաշարժվելու եւ անսահմանափակ

թվով անձանց հետ շփվելու անհնարինություն: Այսինքն՝ ձերբակալման կամ կալանավորման միջոցով ազատությունից զրկումը, որպես պարտադիր հատկանիշ, ի թիվս այլոց, ներառում է ազատ տեղաշարժվելու իրավունքի սահմանափակում: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ եթե որեւէ իրավական ինստիտուտի կիրառում անհրաժեշտաբար եւ անխուսափելիորեն ենթադրում է այս կամ այն իրավունքի իրավաչափ սահմանափակում, ապա նման ինստիտուտի կիրառումը չի կարող ենթադրել նաեւ տվյալ իրավունքի խախտում: Այս հիմքով սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Սահմանադրության 16 հոդվածի հիման վրա ազատության եւ անձնական անձեռնմխելիության իրավունքի սահմանափակման շրջանակներում Սահմանադրության 25 հոդվածով սահմանված՝ ազատ տեղաշարժվելու իրավունքի ենթադրյալ խախտումը չի կարող սահմանադրական դատարանում դառնալ քննության առարկա:

Այն դիրքորոշումը, որ Կոնվենցիայի 5 հոդվածի հիման վրա ազատության եւ անձնական անձեռնմխելիության իրավունքի շրջանակներում չի կարող վիճարկվել նաեւ տեղաշարժի իրավունքի ենթադրյալ խախտումը, արտահայտված է նաեւ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում (մասնավորապես, Գուզարդին ընդդեմ Իտալիայի գործով 1980թ. նոյեմբերի 6-ի վճիռը, կետ 92, *Guzzardi v. Italy*):

Հաշվի առնելով վերոշարադրյալը՝ սահմանադրական դատարանն անհիմն է համարում դիմողի պնդումն առ այն, որ հետախուզման մեջ գտնվող անձի բացակայության պայմաններում նրա նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու որոշումը խախտում է ազատ տեղաշարժվելու նրա սահմանադրական իրավունքը:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 19, 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 285 հոդվածի 2-րդ մասի երկրորդ պարբերությունը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**12 սեպտեմբերի 2009 թվականի
ՍԳՈ- 827**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**«ՍԱԹԻ» ՓԲԸ-Ի ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ՀԱՐԿԵՐԻ ՄԱՍԻՆ»
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 15 ՀՈԴՎԱԾԻ
«Գ» ԿԵՏԻ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 240 ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ
4-ՐԴ ԿԵՏԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆ Ի ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

22 սեպտեմբերի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուրյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի, Վ. Պողոսյանի (զեկուցող),

մասնակցությամբ՝ դիմող՝ «Սաթի» ՓԲԸ-ի ներկայացուցիչ Տ. Աթանեսյանի, պատասխանող կողմի՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի օրենսդրության վերլուծության վարչության պետ Ա. Խաչատրյանի,

համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց ««Սաթի» ՓԲԸ-ի դիմումի հիման վրա՝ «Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետի, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը «Սաթի» ՓԲԸ-ի՝ 20.04.2009թ. ՀՀ սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի գրավոր հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով «Հարկերի

մասին» ՀՀ օրենքը, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց**.

1. «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքն ընդունել է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովը՝ 1997 թվականի ապրիլի 14-ին, ՀՀ Նախագահն այն ստորագրել է 1997 թվականի մայիսի 12-ին: Օրենքն ուժի մեջ է մտել 1997 թվականի մայիսի 30-ին (ՀՕ-107):

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքն ընդունել է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովը՝ 1998 թվականի հունիսի 17-ին, ՀՀ Նախագահն այն ստորագրել է 1998 թվականի օգոստոսի 7-ին: Օրենսգիրքն ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 1-ին:

Օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետի համաձայն. «Հարկ վճարողը պարտավոր է՝ ... ներկայացնել հարկային արտոնությունների իր իրավունքը հաստատող փաստաթղթերը»:

Օրենսգրքի 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ ենթակետի համաձայն. «Գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի վերանայման արդյունքով վճռաբեկ դատարանը՝ ... մասնակիորեն բեկանում եւ փոփոխում է ստորադաս դատարանի ակտը, եթե ստորադաս դատարանի կողմից հաստատված փաստական հանգամանքները հնարավորություն են տալիս կայացնելու նման ակտ, եւ եթե դա բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից»:

2. Զննության առարկա գործի դատավարական նախապատմությունը հանգում է նրան, որ համաձայն ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության պետի՝ 31.08.2007թ. հանձնարարագրի՝ ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության Սպանդարյանի 1 հարկային տեսչության կողմից 04.10.2007 թվականից մինչեւ 07.11.2007 թվականը «Սաթի» ՓԲԸ-ում կատարվել է բյուջեի հետ փոխհարաբերությունների ճշտության եւ հարկային մարմնի կողմից վերահսկվող օրենսդրության առանձին պահանջների կատարման ստուգում: Ստուգման արդյունքներով 07.11.2007 թվականին կազմվել է թիվ 1032425 ակտը, որով արձանագրվել են ՀՀ օրենսդրության խախտումներ եւ ընկերությանն առաջադրվել են շահութահարկի, ավելացված արժեքի հարկի, պարտադիր սոցիալական ապահովագրության վճարների եւ դրամարկղային գործառնությունների մասին ՀՀ օրենսդրության պահանջների գծով պարտավորություններ:

Նշված ակտի վերաբերյալ իր՝ 12.11.2007թ. թիվ 071112412/ՀՏ գրությամբ «Սաթի» ՓԲԸ-ն առարկություններ է ներկայացրել Գանգատարկման հանձնաժողով, որն իր՝ 30.11.2007թ. թիվ 186/1 որոշմամբ նշված ակտը թողել է անփոփոխ: Գանգատարկման հանձնաժողովն իր՝ 30.11.2007թ. թիվ 186/1 որոշմամբ, հղում կատարելով «Զբոսաշրջության եւ զբոսաշրջային գործունեության մասին» ՀՀ

օրենքին եւ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետին, արտահայտել է հետեւյալ դիրքորոշումը. «... Նշված գործունեությունը կարգավորվում է «Զբոսաշրջության եւ զբոսաշրջային գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներով: Ընկերության կողմից իրականացրած օրական շրջագայությունների կազմակերպումը չի համապատասխանում զբոսաշրջության գործունեություն, զբոսաշրջային գործակալություն հասկացություններին: Ընկերությունը խախտել է նաեւ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի գ) կետի պահանջները՝ չներկայացնելով ծառայությունները օտարերկրյա քաղաքացիներին մատուցելու վերաբերյալ հաստատող փաստաթղթեր (անձը հաստատող փաստաթղթի պատճեն, պայմանագրի առկայություն) ...»:

Մինչ Գանգատարկման հանձնաժողովի որոշման կայացումը, ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության պետի՝ 27.11.2007թ. թիվ ԱՀ 002097 հանձնարարագրով Սպանդարյանի 1 հարկային տեսչության իրավաբանական բաժնի աշխատակիցներին հանձնարարվել է «Սաթի» ՓԲԸ-ին պատկանող գույքի վրա չկատարված հարկային պարտավորությունների չափով արգելանք դնել, ինչն էլ իրականացվել է՝ նշված աշխատակիցներին՝ նույն օրը՝ 27.11.2007 թվականին ընդունած թիվ ԱՀ 002097 որոշմամբ:

Ընկերությունը 17.12.2007թ. դիմել է ՀՀ տնտեսական դատարան ընդդեմ ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության՝ ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության՝ 07.11.2007թ. թիվ 1032425 ստուգման ակտը, ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության պետի՝ 27.11.2007թ. թիվ ԱՀ 002097 հանձնարարագիրը եւ ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության գանգատարկման հանձնաժողովի՝ 30.11.2007թ. թիվ 186/1 որոշումն անվավեր ճանաչելու պահանջով: Գործը՝ ենթակայության եւ ընդդատության կանոնների պահպանմամբ, փոխանցվել է ՀՀ վարչական դատարան:

Վարչական դատարանի՝ 01.08.2008թ. թիվ ՎԳ/0041/05/08 վճռով ընկերության հայցը բավարարվել է մասնակիորեն՝ անվավեր է ճանաչվել ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության՝ 07.11.2007թ. թիվ 1032425 ստուգման ակտի 1-ին (շահութահարկ) եւ 4-րդ (ավելացված արժեքի հարկ) կետերը, եւ ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության գանգատարկման հանձնաժողովի՝ 30.11.2007թ. թիվ 186/1 որոշումը:

ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալի ներկայացրած վճռաբեկ բողոքի հիման վրա ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ 26.12.2008թ. թիվ ՎԳ/0041/05/08 որոշմամբ, հիմք ընդունելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետը, Վարչական դատարանի 01.08.2008թ. թիվ ՎԳ/0041/05/08 վճիռը՝ հայցը բավարարելու մասով բեկանվել է եւ փոփոխվել. «Սաթի» ՓԲԸ-ի հայցը մերժվել է:

3. Ըստ դիմողի՝ հարկ վճարողի համար հարկային արտոնությունների նրա

իրավունքը հաստատող փաստաթղթերը ներկայացնելու պարտականության սահմանումն իրավաչափ չէ եւ նման պարտականություն սահմանող՝ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 21, 22 եւ 33.1. հոդվածներին: Դիմողը գտնում է, որ Սահմանադրության 21 եւ 22 հոդվածներով սահմանված՝ աննեղության կանխավարկածի եւ «լռության» իրավունքի սկզբունքները կիրառելի են ոչ միայն քրեական դատավարության ոլորտում, այլ նաեւ այլ վարույթներում: Այսպիսի դիրքորոշման հիման վրա դիմողը գտնում է, որ հարկային իրավահարաբերություններում ապացուցման բեռը կրում է պետական մարմինը, եւ հարկատուն պարտավոր չէ ներկայացնել հարկային արտոնություններից օգտվելու համար անհրաժեշտ տեղեկությունները հաստատող փաստաթղթեր, քանի որ դրանք իր աննեղությունն ապացուցելու եւ իր դեմ ցուցմունք տալու դրսեւորման եղանակներ են: Միաժամանակ, դիմողը գտնում է, որ «... ոչ մի օրենքով արգելված չէ զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ՝ օգտվելով հարկային արտոնություններից, այն պայմաններում, երբ հարկային արտոնությունները հաստատող ապացույցներ չեն ներկայացվել վարչարարություն իրականացնող համապատասխան մարմնին»:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի առնչությամբ դիմողը գտնում է, որ, պայմանավորված վճռաբեկ դատարանում դատավարության առանձնահատկություններով, վճռաբեկ դատարանում չեն գործում դատավարության կողմերի մի շարք իրավունքներ եւ ստորադաս դատարաններին հատուկ դատական մի շարք գործառույթներ, որոնք հիմք են դատական պաշտպանության արդյունավետության ապահովման համար: Նման պայմաններում վճռաբեկ դատարանին գործը նորովի լուծելու իրավասություն վերապահելը, դիմողի կարծիքով, չի հանդիսանում դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոց՝ հակասելով ՀՀ Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածների 1-ին մասերին:

Դիմողը բարձրացնում է նաեւ օրենսգրքի 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի իրավական անորոշության հարցը, գտնելով, որ անորոշ է օրենսգրքի 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետում օգտագործված «արդարադատության արդյունավետության շահ» հասկացությունը:

4. Պատասխանող կողմը՝ առարկելով դիմողի փաստարկների դեմ, գտնում է, որ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետի վիճարկվող դրույթը դիմողի կողմից ընկալվում եւ մեկնաբանվում է սխալ՝ հաշվի չառնելով հոդվածի բուն իմաստը: Այդ դրույթը որեւէ կերպ չի սահմանափակում անձի՝ օրենքով նախատեսված հարկային արտոնությունից օգտվելու իրավունքը եւ չի պահանջում լրացուցիչ բույլվություն: Վիճարկվող դրույթում խոսքը վերաբերում է ոչ թե անձին՝ օրենքով նախատեսված արտոնությունից գրկելուն, այլ հարկային արտոնություն ստանալու մեխանիզմին:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի առնչությամբ պատասխանողը նշում է, որ դրանով սահմանված՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը նպաստում է իրավունքների պաշտպանության արդյունավետության բարձրացմանը, քանի որ հակառակ դեպքում դատաքննության ժամկետները կարող են ձգձգվել:

Բացի դրանից, նշված դրույթը որևէ կերպ չի խոչընդոտում բողոքատուին ներկայացնել իր առարկություններն ու բացատրությունները: Ինչ վերաբերում է ապացույցներ ներկայացնելու արգելքին, ապա ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքը ՀՀ վճռաբեկ դատարանում ապացույցներ ներկայացնելու հնարավորությունը սահմանափակում է միանգամայն իրավաչափորեն:

5. «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետի սահմանադրականության հարցի առնչությամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում նշված հարցը դիտարկել պետության գործառույթների, անձ-պետություն փոխհարաբերությունների համատեքստում:

Պետության ֆինանսական վերահսկողության գործառույթը փոխկապակցված է պետության տնտեսական եւ սոցիալական գործառույթների հետ եւ վերջիններիս հետ մեկտեղ ուղղված է պետության խնդիրների լուծմանն ու պետության առջեւ Սահմանադրությամբ առաջադրված նպատակներին հասնելուն: Վերջիններս ներառում են համընդհանուր բարօրությունը, անհատի բարոյական, նյութական, ֆիզիկական բարեկեցությունը, սոցիալական առավելագույն պաշտպանվածությունը: Հարկային իրավահարաբերությունների՝ որպես հանրային բնույթի իրավահարաբերությունների, նկատմամբ մասնավորապես պետական վերահսկողության գործառույթի միջոցով է, որ պետությանը հնարավորություն է ընձեռվում առավել արդյունավետ կերպով հասնելու վերը նշված նպատակներին: Հարկային իրավահարաբերությունների նկատմամբ պետական վերահսկողության գործառույթի միջոցով ապահովվում է հարկերի հավաքագրման եւ բյուջեի մուտքերի ապահովման արդյունավետությունը եւ քափանցիկությունը, պետության տնտեսական կայունությունը:

Հարկային իրավահարաբերությունների կանոնակարգումն իրականացվում է հարկային իրավահարաբերությունների մասնակիցների համար փոխադարձ իրավունքների եւ պարտականությունների սահմանմամբ, որոնք ուղղված են ոչ միայն անհատական, այլ նաեւ հանրային շահերի երաշխավորմանը: Վերջինս դրսևորվում է հարկային իրավահարաբերությունների նկատմամբ պետության ֆինանսական վերահսկողության գործառույթի իրականացման արդյունավետության ապահովմամբ, որն էլ, իր հերթին, ի թիվս այլոց, կարող է դրսևորվել հարկատուների նկատմամբ որոշակի պարտականությունների սահմանմամբ: Տվյալ դեպքում ՀՀ սահմանադրական դատարանի խնդիրն է պարզել, թե հարկատուի համար որոշակի պարտականություն սահմանելիս արդյոք ապահովվել է տվյալ պարտականության իրավաչափությունը, ինչպես նաեւ ֆինանսական

վերահսկողություն իրականացնող մարմինների եւ հարկատուների պարտականությունների միջեւ հավասարակշռությունը՝ բացառելու հարկատուների համար անիրավաչափ պարտականություններ սահմանելը:

6. Վերը նշված հարցադրումների կապակցությամբ անհրաժեշտ է «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետի սահմանադրականության հարցը դիտարկել ՀՀ Սահմանադրության 45 հոդվածի, 83.5. հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ կետերի համատեքստում:

ՀՀ Սահմանադրության 45 հոդվածը սահմանում է, որ «Յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է օրենքով սահմանված կարգով եւ չափով մուծել հարկեր, տուրքեր, կատարել պարտադիր այլ վճարումներ»:

ՀՀ Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 1-ին կետի համաձայն. «Բացառապես Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով են սահմանվում՝ ... ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց իրավունքներն իրականացնելու եւ պաշտպանելու պայմանները եւ կարգը»:

Ըստ ՀՀ Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 2-րդ կետի. «Բացառապես Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով են սահմանվում՝ ... ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց կողմից վճարվող հարկերի ... վճարման կարգը»:

Սահմանադրության վերը նշված դրույթները համակարգային առումով փոխկապակցված եւ փոխլրացնող դրույթներ են: Սահմանադրության 45 հոդվածով սահմանված նորմը չի նախատեսում եւ չի էլ կարող նախատեսել հարկային իրավահարաբերությունների կարգավորման մանրամասները, իսկ հարկեր վճարելու պարտականության բովանդակությունը որոշվում է օրենսդրի հայեցողությամբ:

Սահմանադրությամբ օրենսդիր իշխանությունն է օժտված հարկերի վճարման կարգը որոշելու իրավասությամբ: Ինչպես ցանկացած իրավունքի եւ պարտականության իրականացում, տվյալ դեպքում հարկային արտոնություններից օգտվելու իրավունքի եւ հարկեր վճարելու պարտականության իրականացումը ենթադրում է գործընթաց, որը ներառում է հիմնական իրավունքի կամ հիմնական պարտականության իրականացմանն ուղղված լրացուցիչ այլ իրավունքների եւ պարտականությունների առկայություն: Հիմք ընդունելով այդ հանգամանքը՝ օրենսդիրն է սահմանում, թե ինչ գործողություններով է դրսեւորվում հարկեր վճարելու սահմանադրական պարտականության կատարումը: Այս իրավասության շրջանակներում օրենսդիրն օժտված է նաեւ այդ պարտականության կատարումն ապահովող արդյունավետ մեխանիզմի սահմանման լիազորությամբ, որը կապահովի, մի կողմից, տվյալ իրավունքի կամ պարտականության արդյունավետ իրականացումը, մյուս կողմից՝ հարկային արտոնությունից օգտվելու նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողությունը, հարկերի վճարման սահմանադրական պարտականության կատարման բնագավառում հնարավոր չարաշահումների նկատմամբ հակազդումը, ինչպես նաեւ բյուջե

հարկերի փոխանցման ու վճարման բազմափուլ գործընթացի մասնակից սուբյեկտների իրավունքների, ազատությունների ու օրինական շահերի պաշտպանությունը:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ հարկային արտոնությունից օգտվելու իրավունքի իրականացումն ըստ էության հարկեր վճարելու պարտականության կատարումն է եւ Սահմանադրության 45 հոդվածով սահմանված հարկեր վճարելու պարտականության կատարումն ապահովող արդյունավետ մեխանիզմի տարրը:

Սահմանադրության 45 հոդվածով սահմանված նորմին փոխարացում են Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ կետերով սահմանված նորմերը: Վերջիններիս վերլուծությունից բխում է, որ սուբյեկտիվ իրավունքների եւ հարկերի վճարման սուբյեկտիվ պարտականության իրականացումը չի կարող տեղի ունենալ կամայական ձեով: Նման մոտեցումն ինքնանպատակ չէ, քանի որ ցանկացած սուբյեկտիվ իրավունք, այդ թվում՝ հարկերի վճարման սուբյեկտիվ պարտականություն առնչվում է այլոց իրավունքներին եւ պարտականություններին, ինչպես նաեւ սահմանադրորեն պահպանվող այլ արժեքներին եւ կարող է խոչընդոտել դրանց իրականացումը կամ խախտել դրանք: Այդ հիմնավորմամբ է, որ Սահմանադրությունը պարտավորեցնում է սուբյեկտիվ իրավունքները եւ պարտականություններն իրականացնել որոշակի պայմաններում եւ կարգով: Տվյալ դեպքում «կարգ» հասկացությունը ներառում է «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետով հարկատուի վրա դրված պարտականությունը, որն էլ ուղղված է անձի կողմից հարկային արտոնության իր սուբյեկտիվ իրավունքի, ինչպես նաեւ հարկերի վճարման պարտականության իրականացմանը:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետով սահմանված պարտականությունը, որպես հարկային արտոնությունից օգտվելու սուբյեկտիվ իրավունք, հետեւաբար՝ հարկերի վճարման պարտականության իրականացման կարգի տարր, ապահովելով պետության ֆինանսական վերահսկողության գործառույթի արդյունավետ իրականացումը՝ հետապնդում է իրավաչափ նպատակ եւ չի կարող դիտարկվել որպես հարկատուի վրա դրված անիրավաչափ պարտականություն:

«Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետը սահմանադրականության խնդիր չի առաջացնում, եւ հարկատուների համար սահմանված պարտականությունը համահունչ է ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածում ամրագրված՝ իրավական, սոցիալական պետության հիմնարար սկզբունքներին, 89 հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված՝ բյուջեի կատարումն ապահովելու՝ գործադիր իշխանության պարտականությանը: Հարկատուների համար սահմանված՝ քննարկվող պարտականության բացակայությունը, ընդհակառակն, անարդյունավետ կդարձնէր հարկային պարտավորությունների պատշաճ կատարման նկատմամբ պետության վերահսկողական գործառույթի իրականացումը:

7. «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 2 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի ուժով օրենքի I բաժնի գործողությունը տարածվում է վարչական մարմինների՝ հանրային իրավունքի բնագավառում իրականացվող ցանկացած գործունեության վրա: Օրենքի 1-ին բաժնի 10-րդ հոդվածը, որպես վարչարարության սկզբունք, սահմանում է «հավաստիության կանխավարկածի» սկզբունքը: Վերջինիս նպատակը վարչական մարմինների եւ անձանց միջեւ փոխվստահության ձեւավորումն է, ինչպես նաեւ նրանց միջեւ իրավահավասարության ամրապնդումը: Ըստ 10 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին պարբերության՝ վարչական մարմնի կողմից քննարկվող փաստական հանգամանքների վերաբերյալ անձի ներկայացրած տվյալները, տեղեկությունները համարվում են հավաստի բոլոր դեպքերում, քանի դեռ վարչական մարմինը հակառակը չի ապացուցել:

Նույն հոդվածի 2-րդ պարբերությունը միաժամանակ արգելում է անձանցից պահանջել իրենց ներկայացրած տվյալները, տեղեկությունները հավաստող փաստաթղթեր կամ լրացուցիչ տեղեկություններ, եթե այդ պահանջը **սահմանված չէ օրենքով**: Այսինքն՝ բոլոր այն դեպքերում, երբ օրենքներով սահմանվում է համապատասխան փաստաթղթեր ներկայացնելու պահանջ, անձը պարտավոր է դրանք ներկայացնել:

Տվյալ դեպքում «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 10 հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերությանը համահունչ՝ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետով սահմանվել է անձանց՝ վարչական մարմնին փաստաթղթեր ներկայացնելու պարտականությունը: Ընդ որում, այդ փաստաթղթերը ներկայացվում են ոչ թե վարչական մարմնի մոտ անձի ներկայացրած տվյալների վերաբերյալ ծագած կասկածների առկայությամբ վարչական մարմնի եւ անձի միջեւ ծագած վեճը լուծելու նպատակով, այլ որպես արտոնությունից օգտվող տնտեսավարող սուբյեկտի՝ հարկեր վճարելու սահմանադրական պարտականության բարեխիղճ կատարման բաղադրատարր, հետեւաբար՝ նաեւ իրավաչափ պարտավորության կատարման անհրաժեշտ պայման:

Վերոգրյալի հիման վրա ՀՀ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ հարկատուի կողմից հարկերի վճարման իր սահմանադրական պարտականության բարեխիղճ կատարման նպատակով համապատասխան փաստաթղթեր ներկայացնելու փուլում գործում է հավաստիության կանխավարկածի սկզբունքը: Ներկայացված փաստաթղթերի կապակցությամբ վարչական մարմնի մոտ կասկած ծագելու դեպքում է միայն, որ ներկայացված տվյալների ոչ հավաստի լինելու հանգամանքի ապացուցման բեռը կրում է վարչական մարմինը: Այսինքն՝ տվյալ դեպքում վարչական մարմնի կողմից ապացուցման բեռը կրելու պարտականություն կարող է ծագել միայն այն դեպքում, եթե հարկատուն փաստաթղթեր ներկայացնելու՝ օրենքով սահմանված իր պարտականությունը կատարել է:

Ինչ վերաբերում է վարչական վարույթի ընթացքում ապացուցման բեռի բաշխմանը, ապա «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ուժով գործում է նույն օրենքի 43 հոդվածը: Վերջինս վարչական վարույթում ապացուցման պարտականության բաշխում է կատարում՝ ելնելով նրանից, թե վարույթի ընթացքում ընդունվող ակտը վերջինիս համար բարենպաստ, թե ոչ բարենպաստ փաստական հետեւանքներ է ունենալու: Ըստ այդմ, վարչական վարույթում ապացուցման պարտականությունը կրում է անձը՝ վերջինիս համար բարենպաստ փաստական հանգամանքների առկայության դեպքում, եւ վարչական մարմինը՝ անձի համար ոչ բարենպաստ փաստական հանգամանքների դեպքում: Օրենսդրական նման կարգավորումը նկատի է առնում, որ անձի համար բարենպաստ փաստական հանգամանքների առկայությունը հնարավոր չէ վերապահել վարչական մարմնին, քանի որ, որպես կանոն, շահագրգիռ անձն է տեղյակ իր համար բարենպաստ փաստական հանգամանքների առկայությանը, եւ նա է տիրապետում այդ հանգամանքներն ապացուցող տվյալների: Չնայած այն հանգամանքին, որ ստուգումը բարենպաստ ընթացակարգ չէ մասնավոր անձի համար, սակայն դրա շրջանակում իր հարկային արտոնությունները հիմնավորող փաստերը նրա դրությունը բարելավող, նրան արտոնող փաստական հանգամանքներ են, որոնց ապացուցման պարտականությունը կրում է ինքը:

Սահմանադրական դատարանը միաժամանակ արձանագրում է, որ համաձայն գործի նյութերի՝ իրավակիրառական պրակտիկայում հստակ չի տարանջատվում ապացուցման պարտականությունը վարչական վարույթում, եւ ապացուցման բեռը՝ վարչական դատավարությունում: Վարչական վարույթում ապացուցման պարտականությունը թեւ ընդհանուր աղերսներ ունի վարչական դատավարությունում ապացուցման բեռի հետ, այն նույնական չէ վերջինիս հետ: Նմանությունն այն է, որ երկուսն էլ ունեն օբյեկտիվ բնույթ, ի տարբերություն քաղաքացիական դատավարության, եւ երկուսն էլ վերաբերում են ապացուցման հարցի լուծմանը՝ ապացուցողական անորոշության առաջացման դեպքերում: Սակայն վարչական դատավարությունում օրենսդրական լուծումներն այլ են՝ այստեղ խոսքը փաստական հանգամանքների բարենպաստ կամ ոչ բարենպաստ լինելու մասին չէ, այլ առավելապես վարչական մարմնի կարգավիճակ ունենալու մասին է, այն էլ ոչ բոլոր հայցատեսակների դեպքում (Վարչական դատավարության օրենսգրքի 26 հոդվածի 3-րդ մաս): Մասնավորապես, պարտավորեցման հայցի դեպքում, երբ խոսքն անձի համար բարենպաստ վարչական ակտի ընդունմանը պարտավորեցնելու մասին է, ապա ապացուցման բեռը կրում է հայցվորը (ՎԴՕ 26 հոդվածի 2-րդ մաս՝ զուգակցված ՎԴՕ 25 հոդվածի 1-ին մասի հետ): Սակայն տվյալ դեպքում վարչական դատարանը ՎճԻՄ է կայացրել վիճարկման հայցի հիման վրա:

8. «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետի ենթադրյալ հակասահմանադրականության վերաբերյալ դիմողի հիմնական փաստարկներն առնչվում են ՀՀ Սահմանադրության 21 հոդվածին եւ 22 հոդվածի 1-ին մասին:

ՀՀ Սահմանադրության 21 հոդվածն ամրագրում է անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը՝ սահմանելով ապացուցման պարտականության բաշխման հիմնական կանոնը, որի համաձայն՝ մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը: Անմեղության կանխավարկածի սահմանադրական սկզբունքը սերտորեն առնչվում է Սահմանադրության 22 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված՝ ինքն իր դեմ ցուցմունք չտալու պարտականությունից ազատ լինելու սկզբունքին:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի՝ անձի դատական պաշտպանության իրավական երաշխիքներն ամրագրող 6-րդ հոդվածը՝ ընդհանրապես, եւ դրա 2-րդ կետում ամրագրված՝ անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը կիրառելի են ոչ միայն ներպետական օրենսդրությանը համապատասխան որպես քրեական հանցանք որակված արարքների առնչությամբ հարուցված վարույթների նկատմամբ, այլեւ, պայմանավորված տվյալ արարքի բնույթով եւ նախատեսված պատասխանատվության տեսակներով ու խստությամբ, կարող են կիրառվել նաեւ վարչական եւ կարգապահական պատասխանատվության վարույթների նկատմամբ: Սակայն վարչական կամ կարգապահական պատասխանատվության վարույթների առնչությամբ անմեղության կանխավարկածի եւ դրա հետ փոխկապակցված «լռելու իրավունքի» կիրառելիության հանգամանքը դեռեւս բավարար պայման չէ վիճարկվող նորմը նշված սկզբունքի եւ իրավունքի ենթադրյալ խախտման տեսանկյունից քննության առարկա դարձնելու համար: Այս առնչությամբ էական նշանակություն ունի «մեղադրանք», «մեղադրվող», «մեղադրվում է» հասկացությունների բովանդակությունը: Ըստ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ «մեղադրանք» հասկացությունը կարող է սահմանվել որպես «իրավասու մարմինների կողմից շահագրգիռ անձին ուղղված պաշտոնական ծանուցում առ այն, որ տվյալ անձը ենթադրաբար կատարել է տվյալ իրավախախտումը»: Մեղադրանքը որոշ դեպքերում կարող է դրսեւորվել նաեւ այլ ձեւերով, սակայն, էականն այն է, որ այն **պետք է վկայի իրավախախտում կատարած լինելու ենթադրության մասին** (տե՛ս, Օզթուրքն ընդդեմ Գերմանիայի գործով 1984թ. փետրվարի 21-ի վճիռը, Ozturk v. Germany):

Ըստ վերոգրյալի մեկնաբանելով ՀՀ Սահմանադրության 21 հոդվածում եւ 22 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված սահմանադրական սկզբունքների բովանդակությունը՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ անձն այդ սկզբունքների պաշտպանությունից սկսում է օգտվել միայն այն պահից սկսած, երբ նա տեղեկացվում է, որ իրավասու մարմինները հիմք ունեն ենթադրելու, որ նա կատարել է դատապարտելի արարք: Հետեւաբար, անձը չի կարող

օգտվել նշված սկզբունքների պաշտպանությունից, քանի դեռ իրավասու մարմինների մոտ չի ծագել ենթադրություն իր կողմից դատապարտելի արարք կատարած լինելու վերաբերյալ, եւ ինքը չի տեղեկացվել այդ ենթադրության առկայության մասին:

Ելնելով անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի եւ «քրեական մեղադրանք» հասկացության նշված բովանդակությունից եւ հաշվի առնելով, որ իրավասու մարմինների կողմից տնտեսավարող սուբյեկտին՝ վիճարկվող նորմում ամրագրված պարտականության կատարման պահանջ ներկայացնելու դեպքում որեւէ իրավախախտում կատարած լինելու ենթադրություն դեռեւս առկա չէ՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 21 հոդվածով սահմանված անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը եւ դրա հետ փոխկապակցված՝ 22 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված՝ ինքն իր դեմ ցուցմունք չտալու պարտավորություն չկրելու սկզբունքը խնդրո առարկա իրավիճակում կիրառելի չեն:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ հարկային արտոնությունների իրավունքը, ինչպես նաեւ առհասարակ հարկային պարտավորությունը հաստատող փաստաթղթեր ներկայացնելու պարտականությունն ամբողջությամբ բխում է հարկ մուծելու սահմանադրական պարտականությունից եւ ուղղված է այդ պարտականության բարեխիղճ կատարման նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողության իրականացմանը:

Վիճարկվող իրավադրույթը որեւէ հակասության մեջ չի մտնում իրավական որոշակիության սահմանադրական սկզբունքի հետ, քանի որ այն որպէս ընդհանուր օրենքի նորմ չի կարող կիրառվել ինքնուրույն՝ առանց առանձին հարկատեսակներին վերաբերող օրենքների եւ հարկային արտոնություններից օգտվելու կարգը կոնկրետացնող ենթաօրենսդրական նորմերի: Իսկ այդ ակտերի համատեքստում օրենքի այդ դրույթը համապատասխանում է իրավական որոշակիության սկզբունքին: Չի կարող ընդհանուր օրենքը բոլոր բնագավառների եւ բոլոր հարկատեսակների համար սահմանել այն փաստաթղթերի տեսակները եւ ցանկը, որոնք անհրաժեշտ է ներկայացնել՝ բավարար է, որ այն նախատեսում է նման պարտականություն, որը պետք է կատարվի այլ օրենքներով եւ ենթաօրենսդրական ակտերով նախատեսված կարգով: Իսկ հատուկ օրենքների դրույթներ սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմումում չեն վիճարկվում եւ սույն գործի շրջանակներում քննության առարկա չեն կարող դառնալ:

Ինչ վերաբերում է վիճարկվող դրույթի հակասությանը Սահմանադրության 33.1. հոդվածին, ապա հարկ է նշել, որ այն նպատակ ունի, ընդհակառակն, խթանելու ձեռնարկատիրական գործունեության իրականացումը եւ ազատ մրցակցության համար հավասար մեկնարկային պայմաններ ապահովելուն՝ հարկային արտոնությունների կիրառման ընդհանուր կարգ սահմանելու միջոցով տնտեսապէս ավելի հզոր սուբյեկտներին հակակշռելու միտումով: Իսկ որեւէ արտոնությունից օգտվելու համար իրավահավասարության սկզբունքի ուժով

անհրաժեշտ է կատարել որոշակի ձեւական բնույթի պարտականություններ: Հարկերի մասին օրենքի վիճարկվող դրույթը մասնավոր անձանց չի ծանրաբեռնում այնպիսի պարտականություններով, որոնք համարժեք հարաբերակցության մեջ չեն հարկային արտոնություններից օգտվելու հետ:

9. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի սահմանադրականության հարցի առնչությամբ սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում այդ կետով նախատեսված՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի վիճարկվող լիազորության իրավաչափությունը դիտարկել ՀՀ դատական իշխանության համակարգում վճռաբեկ դատարանի՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ նախատեսված գործառնական տեղի եւ դերի, օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու՝ նրա սահմանադրական գործառույթի համատեքստում:

Այս հարցի առնչությամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր ՍԳՈ-690 որոշման 11-րդ կետում արտահայտել է, մասնավորապես, հետեւյալ իրավական դիրքորոշումը. «... պետաիշխանական լիազորություններով օժտված ցանկացած մարմնին, այդ թվում՝ նաեւ ՀՀ վճռաբեկ դատարանին, իր գործառնական կարգավիճակին համապատասխան, օրենքով կարող են վերապահվել ինչպես պարտադիր, այնպես էլ հայեցողական լիազորություններ՝ պայմանավորված ՀՀ Սահմանադրության 5 հոդվածի երկրորդ մասում ամրագրված հիմնադրույթի իրացման անհրաժեշտությամբ»: Այս դիրքորոշման համատեքստում պետական ցանկացած մարմնի կարող է տրվել այս կամ այն լիազորություն, որն անհրաժեշտ ց նրա առջեւ դրված խնդիրների լիարժեք լուծելու համար, եթե դրանք համապատասխանում են տվյալ մարմնի սահմանադրաիրավական կարգավիճակին եւ սահմանադրորեն ամրագրված ու երաշխավորված արժեքներին:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ վիճարկվող դրույթին համարժեք դրույթ պարունակվում է նաեւ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետում, որի վերաբերյալ ՀՀ սահմանադրական դատարանը որոշակի դիրքորոշում է արտահայտել նույն հոդվածի 6-րդ կետի սահմանադրականության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով իր՝ 2007 թվականի դեկտեմբերի 11-ի ՍԳՈ-720 որոշման 5-րդ կետի 3-րդ պարբերությունում: Համաձայն սահմանադրական դատարանի հիշյալ իրավական դիրքորոշման. «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419 հոդվածի 3, 4 եւ 6 կետերով նախատեսված լիազորությունների համադրված վերլուծությունը վկայում է, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանին նման լիազորություններ վերապահելը նպատակ է հետապնդել կանխելու այն դատական շրջապտույտը, որը գոյություն է ունեցել մինչ այդ: Այդ լիազորությունների միջոցով դատական շրջապտույտի կանխումն իր հերթին հնարավորություն է ընձեռում երաշխավորել դատաքննությունը ողջամիտ ժամկետում կազմակերպելու սահմանադրաիրավական պահանջի իրացումը, ինչպես նաեւ ապահովել իրավական որոշակիության սկզբունքի իրացումը»:

Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետը, նախատեսելով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի խնդրո առարկա լիազորությունը, միաժամանակ, որպես այդ լիազորության կիրառման իրավաչափությունն ապահովող երաշխիք ամրագրում է դրանից օգտվելու չափորոշիչները: Այն է՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով նախատեսված լիազորությունը կարող է կիրառել բոլոր այն դեպքերում, երբ ստորադաս դատարանի հաստատած փաստական հանգամանքները թույլ են տալիս վճռաբեկ դատարանին ստորադաս դատարանի ակտից տարբերվող ակտ կայացնելու, եւ եթե դա բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից:

Հաշվի առնելով նշված իրավակարգավորման առկայությունը՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի ակտը փոփոխելը կարող է տեղի ունենալ բացառապես հետեւյալ պայմանների միաժամանակյա առկայությամբ, որոնք, մի կողմից, վճռաբեկ դատարանին պահում են իր սահմանադրաիրավական կարգավիճակում, մյուս կողմից՝ երաշխավորում են արդար դատաքննության եւ դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքները: Դրանք են.

ա/ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հետազոտության առարկա չի դարձնում որեւէ փաստական հանգամանք, այլ իր սահմանադրաիրավական կարգավիճակին համահունչ անդրադառնում է միայն իրավունքի հարցերին,

բ/ ստորադաս դատարանի հաստատած փաստական հանգամանքները պետք է հնարավորություն տան վճռաբեկ դատարանին կայացնելու ստորադաս դատարանի ակտից տարբերվող ակտ,

գ/ վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի ակտը փոփոխելը պետք է բխի արդարադատության արդյունավետության շահերից,

դ/ այդպիսի որոշման հիմք կարող է հանդիսանալ միայն ստորադաս դատարանի կողմից նյութական իրավունքի նորմերի խախտումը կամ սխալ կիրառումը:

Նման գործերի քննության ժամանակ պետք է հաշվի առնվեն նաեւ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227 հոդվածով նախատեսված դատավարության սկզբունքները:

Սահմանադրական դատարանը միաժամանակ արձանագրում է, որ վճռաբեկ դատարանի որոշման պատճառաբանված լինելու պահանջը, ի թիվս այլոց, ենթադրում է նաեւ խնդրո առարկա հայեցողական լիազորությունից օգտվելիս արդարադատության արդյունավետության շահի առկայության հիմնավորումը՝ որպես այդ լիազորության կիրառման իրավաչափության երաշխիք: Մինչդեռ իրավակիրառական պրակտիկայի ուսումնասիրության արդյունքները վկայում են, որ այդ պահանջին մի շարք դեպքերում ձեւական մոտեցում է ցուցաբերվում: Վերջինս, սակայն, ոչ թե օրենքի դրույթի սահմանադրականության, այլ հիմնավորված կիրառելու խնդիր է:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ յուրաքանչյուր կոնկ-

րեաւ դեպքում վիճարկվող հայեցողական լիազորությունն իրականացնելիս դրա կիրառման իրավաչափությունը կարող է ապահովվել, եթե վճռաբեկ դատարանը հիմնավորում է արդարադատության արդյունավետության այն շահի առկայությունը, որը հիմք է հանդիսանում նշված լիազորությունից օգտվելու համար:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. «Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 15 հոդվածի «գ» կետը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

2. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

3. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
22 սեպտեմբերի 2009 թվականի
ՍԳՈ-832

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԳԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

**ՔԱՂԱՔԱՅԻՆԵՐ Ա. ՉԵՅՆԱԼՅԱՆԻ ԵՎ Վ. ԽԱՀԱՏՐՅԱՆԻ
ԴԻՄՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՔՐԵԱԿԱՆ ԳԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ 426.7 ՀՈԳՎԱԾԻ,
426.2 ՀՈԳՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ ԵՎ 426.4 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 2-ՐԴ
ԿԵՏԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

13 հոկտեմբերի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուզյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի (զեկուցող), Վ. Պողոսյանի,

մասնակցությամբ՝ դիմող Ա. Չեյնալյանի, պատասխանող կողմի՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի օրենսդրության վերլուծության վարչության պետ Ա. Խաչատրյանի,

համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացիներ Ա. Չեյնալյանի եւ Վ. Խաչատրյանի դիմումների հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.7 հոդվածի, 426.2 հոդվածի 2-րդ մասի եւ 426.4 հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը քաղաքացիներ Ա. Չեյնալյանի եւ Վ. Խաչատրյանի՝ 26.03.2009թ. եւ Վ. Խաչատրյանի՝ 19.05.2009թ. ՀՀ սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումներն են, որոնց հիման վրա, ղեկավարվելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 39 հոդվածով, մինչեւ դատաքննությունն սկսվելը գործերը միավորվել են դատարանի նույն նիստում քննելու համար:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի գրավոր հաղորդումը, պատասխանող կողմի գրավոր բացատրությունը, հետազոտելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, օրենսդրության այլ ակտեր եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքն ընդունվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 1998 թվականի հուլիսի 1-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998 թվականի սեպտեմբերի 1-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 12-ից:

Օրենսգրքի 426.2 հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է.

«2. Նոր հանգամանքներով դատական ակտերը վերանայելու բողոք ներկայացնելու իրավունք ունեն միայն այդ հանգամանքի հետ առնչվող գործին մասնակցած շահագրգիռ անձինք, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով եւ միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերի»:

Օրենսգրքի 426.4 հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է.

«1. Նոր հանգամանքների հետեւանքով դատական ակտերը վերանայվում են հետեւյալ դեպքերում.

1) Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը տվյալ քրեական գործով՝ դատարանի կիրառած օրենքը հակասահմանադրական է ճանաչել.

2) Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ գործող միջազգային դատարանի կողմից այդ դատարանի հիմնադրման կամ նրա իրավասությունը սահմանող այլ միջազգային պայմանագրին համապատասխան՝ այդ դատարանը դատավճիռ կամ որոշում է կայացրել, որով հիմնավորվում է, որ տվյալ քրեական գործի քննության ժամանակ Հայաստանի Հանրապետության դատարանը թույլ է տվել Հայաստանի Հանրապետության համապատասխան միջազգային պայմանագրով սահմանված՝ մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների խախտում.

3) Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրով նախատեսված այլ նոր հանգամանքների դեպքերում»:

Օրենսգրքի վիճարկվող 426.7 հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է.

«Նոր հանգամանքների հիմքով շահագրգիռ անձի փոխարեն բողոք կարող է ներկայացնել նրա լիազորած անձը, որը բողոքի հետ միաժամանակ դատարան պետք է ներկայացնի նաեւ իր լիազորությունները հաստատող փաստաթուղթը: Շահագրգիռ անձի լիազորված անձ կարող է լինել միայն փաստաբանը»:

Զաղաքացի Վ. Խաչատրյանի դիմումը սահմանադրական դատարանի թիվ 2 դատական կազմի՝ 01.06.2009թ. որոշմամբ քննության է ընդունվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.4 հոդվածի 1-ին մասի միայն 2-րդ կետի առնչությամբ: Սահմանադրական դատարանը, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 9-րդ մասին համապատասխան,

հարկ է համարում անդրադառնալ նաև վիճարկվող նորմերի հետ համակարգային առումով փոխկապակցված՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վերոնշյալ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի սահմանադրաիրավական բովանդակության հարցին:

2. Ինչպես Ա. Ջեյնալյանի եւ Վ. Խաչատրյանի միացյալ դիմումի, այնպես էլ Վ. Խաչատրյանի դիմումի հիման վրա քննության ընդունված եւ միավորված գործերի դատավարական նախապատմությունը հանգում է հետեւյալին: Վ. Խաչատրյանը 2008թ. հուլիսի 23-ին դիմել է Երեւան քաղաքի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարան՝ Գալստյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճռի հիման վրա «ՀՀ Երեւան քաղաքի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2003թ. ապրիլի 7-ի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» որոշումը» վերանայելու բողոքով: Դատարանը 2008թ. օգոստոսի 7-ին կայացրել է «Դատական ակտի վերանայման վարույթի հարուցումը մերժելու մասին» որոշում: Վերջինս բողոքարկվել է ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարան: Վերաքննիչ դատարանը վկայակոչելով օրենսգրքի 426.7 հոդվածի 4-րդ մասի վերջին նախադասությամբ ամրագրված դրույթը՝ Ա. Ջեյնալյանին չի ճանաչել որպես վերաքննիչ բողոք բերողի ներկայացուցիչ:

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը 01.10.2008թ. կայացրել է որոշում, որով օրինական ուժի մեջ է թողել առաջին ատյանի դատարանի որոշումը: ՀՀ վերաքննիչ դատարանի նշված որոշումը բողոքարկվել է ՀՀ վճռաբեկ դատարան: Վերջինս իր՝ 19.11.2008թ. որոշմամբ բողոքը թողել է առանց քննության: Ինչպես առաջին ատյանի, այնպես էլ վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշումները հիմնվել են այն պատճառաբանության վրա, որ դիմողը որպես իր վերաբերյալ դատական ակտի վերանայման հիմք է մատնանշել Եվրոպական դատարանի վճիռը, որով արձանագրվել է ոչ թե կոնկրետ դիմողի, այլ մեկ այլ անձի իրավունքի խախտման փաստը:

3. Օրենսգրքի 426.7 հոդվածի սահմանադրականության առնչությամբ դիմողները փաստարկում են, որ այդ հոդվածի 4-րդ մասի վերջին նախադասությամբ ամրագրված դրույթը՝ «Շահագրգիռ անձի լիազորված անձ կարող է լինել միայն փաստաբանը», հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 14.1., 18 եւ 19 հոդվածների պահանջներին: Եթե նման պահանջի նպատակը դատարան ներկայացվող դիմումի մասնագիտական որակի ապահովումն է, ապա այդ նպատակը, ըստ դիմողների, «ի չիք է դառնում, եթե առկա է դիմողի՝ առանց երրորդ անձի (այդ թվում փաստաբանի) դիմելու անհրաժեշտության անմիջականորեն դատարան դիմելու իրավունքը»: Վիճարկվող դրույթում ամրագրված պահանջն այն պայմաններում, երբ շահագրգիռ անձանց համար երաշխավորված չէ անվճար իրավաբանական օգնությունից օգտվելու հնարավորությունը, սահմանափակում է դատարանի մատչելիության՝ անձի իրավունքը:

Դիմող Վ. Խաչատրյանի պնդմամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.2 հոդվածի 2-րդ մասում եւ 426.4 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին եւ 2-րդ մասերում ամրագրված դրույթները հակասում են ՀՀ Սահմանադրության 1-ին, 3, 6, 22, 18, 19 եւ 43 հոդվածներին: Այդ հակասությունը, ըստ դիմողի՝ դրսևորվում է նրանում, որ վիճարկվող նորմերը թույլ չեն տալիս սահմանադրական դատարանի որոշման եւ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճռի հիման վրա վերանայել համանման իրավախախտման արդյունքում տուժած անձանց վերաբերյալ դատական ակտը: Դիմողը գտնում է, որ ներպետական մակարդակում Եվրոպական դատարանի վճռի հիման վրա պետք է ապահովվի ոչ միայն այն անձի վերաբերյալ դատական ակտի վերանայումը, որի գանգատի հիման վրա տվյալ վճիռը կայացվել է, այլ նաեւ այլ անձանց վերաբերյալ դատական ակտերը, որոնց առնչությամբ թույլ է տրվել իրավունքի նույն խախտումը: Ըստ դիմողի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.2 հոդվածի 2-րդ մասում «... միայն այդ հանգամանքի հետ առնչվող գործին մասնակցած շահագրգիռ անձինք ...» դրույթը՝ այնպես, ինչպես դա կիրառվում է ու իրավակիրառական պրակտիկայով իմաստ է ստացել, լուրջ խոչընդոտներ է հարուցում ՄԻԵԴ-ի վճիռների հիման վրա անձանց կոնվենցիոն իրավունքների վերականգնման եւ պաշտպանության, հետեւաբար՝ նաեւ ՄԻԵԴ-ի վճիռները կատարելու՝ Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորության բարեխիղճ կատարման համար»:

4. Պատասխանող կողմը գտնում է, որ դիմող կողմի դիրքորոշումն անընդունելի է, ինչը պայմանավորված է այն հիմնավորմամբ, որ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի 2000 թվականի հունվարի 19-ի R(2000)2 հանձնարարականի 13-րդ կետում ամրագրված դրույթների պահանջներին համապատասխան պատասխանող պետությունը պարտավոր է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կայացրած վճիռների հիման վրա վերանայել միայն այն գործերը, որոնցով արձանագրվել է Կոնվենցիայի խախտում, հետեւաբար, ինչպես կարծում է պատասխանող կողմը, սահմանադրական դատարանի ՍԳՈ-751 որոշման եզրահանգումները կիրառելի չեն սույն գործով, եւ դիմող կողմի մատնանշած՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռը՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.4 հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի իմաստով դիմող Վ. Խաչատրյանի վերաբերյալ գործով չի կարող հանդիսանալ նոր հանգամանք հավաստող ապացույց: Այս հիմնավորմամբ պատասխանող կողմը գտնում է, որ «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.2 հոդվածի 2-րդ մասն ու 426.4 հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետը՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության տեսանկյունից խնդիրներ չեն առաջացնում»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.7 հոդվածի 4-րդ մասի սահմանադրականության վերաբերյալ պատասխանող կողմը գտնում է, որ «շահագրգիռ անձի լիազորված անձ կարող է լինել միայն փաստաբանը» դրույթում որեւէ խտրականության մասին խոսք չի գնում», եւ օրենքը սոսկ նպատակ է հե-

տապնդում քաղաքացու իրավունքների ու շահերի պաշտպանությունն իրականացնել համապատասխան որակավորում ունեցող անձի միջոցով, «որը կբարձրացներ այդ նույն իրավունքների շահերի պաշտպանության արդյունավետությունը»:

Պատասխանող կողմը միաժամանակ արտահայտում է այն կարծիքը, թե «... այլ հարց է, թե որքանով է ներկա պայմաններում նման սահմանափակումը օգնում վերը նշված նպատակների իրականացմանը ...»: Ըստ պատասխանողի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում վերոհիշյալ նորմի նախատեսումն արդարացված է եւ բխում է բողոք բերած անձի շահերից, իսկ կիրառված պոզիտիվ խտրականությունը համաչափ է եւ ողջամիտ, քանի որ տեսական ու պրակտիկ համապատասխան գիտելիքներ ունեցող փաստաբանը կարող է առավելագույնս արդյունավետ ձեով ներկայացնել իր վստահորդի շահերը:

5. Մույն գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում բացահայտել նոր հանգամանքների հիմքով քրեական գործերով դատական ակտերի վերանայման վարույթի բնորոշ առանձնահատկությունները՝ ելնելով դիմողների հարցադրումների բովանդակությունից, հաշվի առնելով նաեւ, որ սահմանադրական դատարանն իր ՍԳՈ-701, ՍԳՈ-751, ՍԳՈ-758, ՍԳՈ-765, ՍԳՈ-767 որոշումներով անդրադարձել է նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտի էությանն ու բովանդակությանը, դրա կիրառման եւ օրենսդրական կարգավորման արդյունավետության ու սահմանադրականության խնդիրներին:

Նոր հանգամանքների հիմքով դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտն ըստ էության ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում իր ամրագրումն ստացավ «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» 14.12.2004թ. ՀՕ-57-Ն ՀՀ օրենքով, համաձայն որի՝ այդ օրենսգիրքը լրացվեց 408.1, 410.1 հոդվածներով, որոնք համապատասխանաբար սահմանում էին նոր հանգամանքներով դատական ակտերը վերանայելու հիմքերը եւ վարույթ հարուցելու կարգը: 28.11.2007թ. ՀՕ-270-Ն ՀՀ օրենքով նշված հոդվածները ճանաչվեցին ուժը կորցրած եւ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը լրացվեց «Դատական ակտերի վերանայումը նոր երեսան եկած կամ նոր հանգամանքներով» վերտառությամբ 12.1 բաժնով: Արդյունքում, նշված օրենքով լրացված օրենսգրքի 426.4 հոդվածը որպես նոր հանգամանք է դիտարկում ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ տվյալ քրեական գործով դատարանի կիրառած օրենքը Սահմանադրությանը հակասող ճանաչելու մասին որոշումը, ինչպես նաեւ, ՀՀ մասնակցությամբ գործող միջազգային դատարանի կողմից այդ դատարանի հիմնադրման կամ նրա իրավասությունը սահմանող այլ միջազգային պայմանագրին համապատասխան՝ այդ դատարանի ակտը, որով հիմնավորվում է, որ տվյալ քրեական գործի քննության ժամանակ ՀՀ դատարանը թույլ է տվել Հայաստանի Հանրապետության համապատասխան միջազգային պայմանագրով սահմանված՝

մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների խախտում: Մասնավորապէս, խոսքը վերաբերում է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռներին, քանի որ դրանք պարտադիր իրավաբանական ուժ ունեն Հայաստանի Հանրապետության տարածքում:

Անդրադառնալով նոր հանգամանքների հիմքով դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտի բովանդակությանը՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր ՍԳՈ-767 որոշմամբ արձանագրելով քաղաքացիական եւ քրեական գործերով այդ ինստիտուտի իրավակարգավորման ընդհանրությունները, կարելիք է նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման լիարժեք եւ արդյունավետ համակարգի առկայությունը քրեական դատավարության շրջանակներում, ելնելով այն իրողությունից, որ «քրեական պատասխանատվություն նախատեսող դատական ակտերն առանձնակի նշանակություն ունեն` հաշվի առնելով անձի նկատմամբ հարկադրանքի միջոց կիրառելու եւ դրանից բխող հետեւանքների առկայության հանգամանքը»: Հետեւաբար, սույն գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանը հնարավոր ու անհրաժեշտ է համարում քրեական գործերով նոր հանգամանքների հիմքով դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտի իրավակարգավորման սահմանադրականությունը միաժամանակ գնահատել ինչպէս այդ ակտերի վերանայման նախատեսված հիմքերի, այնպէս էլ այդպիսի գործերով շահագրգիռ անձանց ներկայացուցչության ինստիտուտի իրավակարգավորման սահմանադրականությունը գնահատելու միջոցով: Սահմանադրական դատարանը միաժամանակ կարելիք է քրեական եւ քաղաքացիական գործերով նոր հանգամանքների հիմքով դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտի իրավակարգավորման օբյեկտիվ առանձնահատկությունների օրենսդրական հստակ ամրագրումն այնքանով, որքանով այն անհրաժեշտ է անձանց խախտված իրավունքների ու ազատությունների (թե՛ սահմանադրական եւ թե՛ Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների (այսուհետ՝ Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքներ)) ներպետական արդարադատական (ընդհանուր դատական եւ սահմանադրական-արդարադատական) եղանակով արդյունավետ պաշտպանությունն ապահովելու համար:

6. Նոր հանգամանքներով դատական ակտերը վերանայելու հիմքերի, ինչպէս նաեւ այդ հանգամանքների հիմքով վարույթ հարուցելու գործող օրենսդրական կարգի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ նոր հանգամանքների հիմքով դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտի նպատակը, ինչպէս արձանագրվել է նաեւ սահմանադրական դատարանի վերոհիշյալ համապատասխան որոշումներում, հակասահմանադրական ճանաչված օրենքի կիրառման հետեւանքով անձանց խախտված սահմանադրական եւ Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների վերականգնումն է: Այսինքն՝ նոր հանգամանքների հիմքով դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտն անձանց խախտված իրավունքների վերականգնման իրավական կարելիք միջոց է: Վերջինիս իրա-

վական բովանդակությունը, սույն գործի շրջանակներում, թույլ է տալիս հատկանշել քրեական եւ քաղաքացիական դատավարության շրջանակներում կարգավորման հետեւյալ սկզբունքային առանձնահատկությունները.

- նոր հանգամանքներով վարույթ հարուցելու նախաձեռնության դրսեւորման հարցում անձինք (շահագրգիռ անձը, վերջինիս ներկայացուցիչը) պետք է օժտված լինեն միեւնույն կարգավիճակով (համարժեք իրավունքներով եւ պարտականություններով), որպիսի հանգամանքը վիճարկվող նորմերում հաշվի է առնված,

- նոր հանգամանքներով վարույթի իրավակարգավորումը, գլխավորապես, թելադրված կամ պայմանավորված չպետք է լինի քրեական կամ քաղաքացիական դատավարության առանձնահատկություններով, մասնավորապես՝ այդ վարույթի իրավակարգավորման առանձին տարրեր չեն կարող բացառապես հիմնավորվել կամ արդարացվել դատավարության այս կամ այն տեսակի էությանմբ եւ առանձնահատկություններով,

- պայմանավորված վերոհիշյալ հանգամանքներով՝ ՀՀ քաղաքացիական եւ քրեական դատավարության օրենսգրքերով սահմանված՝ նոր հանգամանքների հիմքով դատական ակտերի վերանայման կարգը, ըստ էության, պետք է երաշխավորի անձանց խախտված իրավունքների եւ ազատությունների արդյունավետ վերականգնման համարժեք հնարավորություն:

7. Քրեական գործով վարույթի իրավակարգավորման առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ փաստաբանի մասնակցության անհրաժեշտությունը պայմանավորված է հատկապես մրցակցային դատավարության շրջանակներում մեղադրանքը հերքող, ամբաստանյալի պատասխանատվությունը բացառող կամ պատիժը եւ դատավարական հարկադրանքի միջոցները մեղմացնող հանգամանքների բացահայտման եւ դատարանին ներկայացնելու անհրաժեշտությամբ: Մինչդեռ նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման վարույթի նպատակը անձանց խախտված իրավունքների (սահմանադրական կամ Կոնվենցիայով երաշխավորված) վերականգնման հնարավորության եւ ոչ թե քրեական մեղադրանքի հարցի լուծումն է:

Օրենսդրի տարբերակված մոտեցումը՝ քրեական վարույթում շահագրգիռ անձանց ներկայացուցչության ինստիտուտի իրավակարգավորման եւ բացառապես փաստաբանին որպես լիազորված անձ նախատեսելու հարցում, պայմանավորված է նաեւ սահմանադրական դատարանի կամ միջազգային դատարանի համապատասխան ակտի հիման վրա անձանց շահերը ներկայացնելու խնդրում մասնագիտական պատշաճ մակարդակ ապահովելու անհրաժեշտությամբ, որն անհրաժեշտ եւ իրավաչափ պայման է՝ այդ վարույթում անձանց իրավունքների արդարադատական արդյունավետ պաշտպանությունը երաշխավորելու համար:

Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.7 հոդվածի 4-րդ մասի վիճարկվող դրույթի սահմանադրականությունը գնահատել նաեւ նոր հանգամանքներով դատական

ակտերի վերանայման վերաբերյալ բողոք ներկայացնելու կապակցությամբ անվճար հիմունքներով իրավաբանական օգնության տրամադրման իրավական հնարավորության տեսանկյունից, որը սահմանադրական դատարանի ՄԴՈ-756 որոշման համաձայն կարելու է չափանիշ է իրավաբանական օգնություն ստանալու՝ անձի սահմանադրական իրավունքի արդյունավետ իրացման գործող երաշխիքները գնահատելու տեսանկյունից:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքը, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը չեն երաշխավորում փաստաբանական անվճար ծառայություն այն անձանց համար, ովքեր ի վիճակի չեն անվճարունակության կամ այլ հիմքով ապահովելու իրենց շահերի պաշտպանությունը: Մասնավորապես, «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 6 հոդվածը՝ ի դեմս պետության, երաշխավորում է անվճար իրավաբանական օգնություն (հանրային պաշտպանություն) խիստ սահմանափակ դեպքերում. «... քրեական գործերով՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով եւ նախատեսված դեպքերում, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով եւ ... դեպքերում»:

Սահմանադրական դատարանն իր՝ 2008թ. հոկտեմբերի 8-ի ՄԴՈ-765 որոշմամբ բացահայտելով իրավաբանական օգնության իրավունքի սահմանադրաիրավական բովանդակությունը՝ ընդգծել է, որ «ՀՀ Սահմանադրության 20 հոդվածի 1-ին մասի ընկալմամբ՝ իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունքը ներառում է նախ, որակյալ իրավաբանական ծառայություն ստանալու հնարավորություն, եւ երկրորդ, պետության պարտականությունը՝ ապահովելու այդպիսի անվճար օգնություն՝ կարիք ունեցող անձանց համար: Պետության նշված պարտականությունը նաև ենթադրում է, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ դատավարության համապատասխան (այդ թվում՝ նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման) փուլում անհրաժեշտ է փաստաբանի պարտադիր ներկայացուցչություն, կամ այն բխում է դատավարության շահերից, ապա յուրաքանչյուր կարիքավոր անձ պետք է իրավունք եւ երաշխավորված հնարավորություն ունենա ստանալու այդպիսի օգնություն: Ընդ որում, որպես այդպիսի կարիքի գնահատման չափանիշ առաջին հերթին կարելու է անձի վճարունակության մակարդակը:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ անհրաժեշտության դեպքում պետության հաշվին անձին անվճար իրավաբանական օգնություն տրամադրելու հնարավորության վերաբերյալ ՀՀ Սահմանադրության 20 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված դրույթը չի կարող մեկնաբանվել որպես ընդհանուր կանոնից բացառություն՝ արդյունքում գործով շահագրգիռ կարիքավոր անձանց առնչությամբ անվճար իրավաբանական օգնությունից օգտվելու օրենքով խիստ մասնավոր դեպքեր նախատեսելու համար:

Հետևաբար, վիճարկվող նորմում փաստաբանի միջոցով ներկայացուցչության վերաբերյալ պարտադիր պահանջը, փաստաբանների կողմից՝ դատա-

կան ակտերի վերանայման վերաբերյալ բողոք ներկայացնելու կապակցությամբ անվճար հիմունքներով իրավաբանական օգնության տրամադրման հնարավորություն չնախատեսելու պայմաններում, անհամաչափորեն սահմանափակում է անձի խախտված սահմանադրական եւ Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքները նոր հանգամանքներով դատական ակտը վերանայելու միջոցով վերականգնման հնարավորությունը՝ վտանգելով անձի թե՛ սահմանադրական արդարադատության իրավունքի եւ թե՛ իր խախտված իրավունքները միջազգային ատյաններում դատական կարգով պաշտպանելու սահմանադրական իրավունքի արդյունավետ իրացումը:

Սահմանադրական դատարանը նաեւ արձանագրում է դատավարության մասնակից ճանաչելու պահանջի իրավունքի եւ այն խախտվելիս վերականգնելու երաշխիքների (մասնավորապես՝ դատական կարգով) վերաբերյալ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 100 հոդվածում ամրագրված նորմերի ընդհանուր իրավակարգավորիչ նշանակությունն ու դրանց տրամաբանական զարգացման անհրաժեշտությունը քրեական դատավարության բոլոր, այդ թվում նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման փուլում (ներառյալ այն դեպքերը, երբ համապատասխան միջնորդությունը մերժվել է միջանկյալ դատական ակտով, հատկապես, երբ այդ ակտով ուղղակի շոշափվում են անձի սահմանադրական կամ Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքները):

Հետեւաբար, անդրադառնալով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ սույն գործով վիճարկվող 426.7 հոդվածի 4-րդ մասի սահմանադրականության խնդրին, դատարանը դիմող կողմի փաստարկները համարում է հիմնավոր, միաժամանակ հաստատագրում, որ խնդրի լուծումը պահանջում է համալիր իրավակարգավորում՝ կապված նաեւ դատավարության մյուս փուլերում երաշխավորված անվճար իրավաբանական օգնության տրամադրման՝ օրենքով նախատեսված հիմքերի ընդարձակման հետ: Դատարանը վերահաստատում է իր ՍԳ-Ո-765 որոշմամբ արտահայտած այն դիրքորոշումը, համաձայն որի. «... փաստաբանի միջոցով վճռաբեկ դատարան դիմելու պահանջը կարող է իրավաչափ համարվել, եթե բխում է ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց շահերից՝ ներկայացուցչությունն իրականացնելով արհեստավարժ եւ փորձառու մասնագետների միջոցով ... միաժամանակ հարկ է համարում ընդգծել, որ փաստաբանի միջոցով վճռաբեկ դատարան դիմելու ինստիտուտը՝ որպես այլընտրանքային տարբերակ, իրավաչափ կարող է համարվել միայն այն դեպքում, երբ օրենսդրությունը փաստաբանի ծառայությունից օգտվելու հնարավորությունը երաշխավորի յուրաքանչյուրի համար՝ անկախ տվյալ անձի ֆինանսական հնարավորություններից»: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ անձանց փաստաբանական ծառայությամբ ապահովելու իրավակարգավորման համանման սկզբունքի կիրառումն անհրաժեշտ է քրեական վարույթի բոլոր՝ այդ թվում նոր հանգամանքների հիմքով դատական ակտերը վերանայելու փուլում: Այս համատեքստում էլ ՀՀ Ազգային ժողովի իրավասության խնդիրն է «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքում, ՀՀ դատավարական օրենսգրքերում եւ համապատասխան այլ օրենքներում նախատեսել գործով

շահագրգիռ եւ կարիքավոր անձանց իրավաբանական (փաստաբանական) անվճար օգնություն տրամադրելու առավել լայն երաշխիքներ:

8. Անդրադառնալով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.4 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին եւ 2-րդ կետերում ամրագրված դրույթների սահմանադրականությանը՝ սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում խնդիրը դիտարկել նախ՝ ՍԳՌ-751 որոշման պահանջների եւ իրավական դիրքորոշումների տեսանկյունից: Սահմանադրական դատարանն իր որոշումների իրավական հետեւանքների եւ դրանց հիման վրա դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտի կիրառման պրակտիկան ուսումնասիրելով՝ արձանագրել է, որ դատարանների կողմից վերանայվում են միայն այն անձանց առնչությամբ կայացված դատական ակտերը, որոնց դիմումի հիման վրա սահմանադրական դատարանն ընդունել է օրենքի կիրառված դրույթի՝ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ որոշում եւ նշել, որ նման իրավակիրառական պրակտիկան «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 69 հոդվածի 12-րդ մասում ամրագրված՝ «դիմող» եզրույթի բովանդակությանը սահմանափակ մեկնաբանություն հաղորդելու արդյունք է: Սահմանադրական դատարանը վերոհիշյալ որոշմամբ շեշտել է, որ «տվյալ դեպքում «դիմող» հասկացությունը պետք է մեկնաբանվի լայն իմաստով եւ անձի սահմանադրական արդարադատության իրավունքի իրացումը պետք է օրենսդրորեն երաշխավորված լինի», եւ նշել է, որ սահմանադրական դատարանի միջոցով տրամադրվող իրավական պաշտպանությունից օրենքով սահմանված վեցամսյա ժամկետում օգտվելու հնարավորությունը լիարժեք կարող է ապահովվել միայն այն դեպքում, երբ սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա վերանայվեն նաեւ այն անձանց առնչությամբ կայացված դատական ակտերը, որոնց վերաբերյալ վերջնական դատական ակտի կայացման եւ տվյալ անձի նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականության հարցի վերաբերյալ այլ դիմումի (դիմումների) հիման վրա սահմանադրական դատարանում գործի դատաքննություն սկսելու օրվա կամ այդ հարցով սահմանադրական դատարանի որոշման ընդունման օրվա միջեւ ժամանակահատվածը չի գերազանցում վեց ամիսը (եւ նշելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 69 հոդվածի 5-րդ մասի պահանջից): Հետեւաբար, սահմանադրական դատարանն ընդգծել է օրենսդրի պարտականությունը՝ սահմանել նոր հանգամանքների հիման վրա դատական ակտերի վերանայման այնպիսի հստակ իրավակարգավորում, որը երաշխավորի անձի՝ Սահմանադրության 101 հոդվածի 6-րդ կետով ամրագրված՝ սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունքի, ինչպես նաեւ Սահմանադրության 19 հոդվածում ամրագրված իրավունքի արդյունավետ իրացման հնարավորությունը: Սահմանադրական դատարանը նշել է, որ «անհրաժեշտ է հստակ ամրագրել նաեւ այն անձանց վերաբերյալ դատական ակտերը վերանայելու օրենսդրական պահանջ, որոնք թեեւ սահմանադրական դատարանում չեն հանդիսացել դատավարության կողմ, սակայն սահմանադրական դատարանում իրենց գործի քննության հնարավորությունից

գրկված են եղել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 32 հոդվածի 3-րդ կամ 5-րդ մասերի ուժով»: Դրանով իսկ կարելի է սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա դատական ակտերի վերանայման այնպիսի կարգի սահմանումը, որը լիարժեք հնարավորություն կընձեռնի անձին սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա վերականգնելու Սահմանադրությանը հակասող ճանաչված նորմի կիրառման արդյունքում խախտված իր իրավունքը:

Հաշվի առնելով, որ սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայումը՝ որպես անձի սահմանադրական իրավունքների պաշտպանության միջոց, սահմանադրական դատարանի դիմելու (ՀՀ Սահմ. 101 հոդվածի 6-րդ կետ) միջոցով անձի սահմանադրական իրավունքների պաշտպանության իրավունքի բաղադրատարրն է, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա անձինք իրենց նկատմամբ կայացված դատական ակտերը նոր հանգամանքներով վերանայելու իրավունքից կարող են օգտվել, **եթե իրացրել են սահմանադրական դատարանի դիմելու իրենց իրավունքը (այսինքն՝ առկա է սահմանադրական դատարանի որոշումը՝ անձանց նկատմամբ կիրառված օրենքը Սահմանադրությանը հակասող ճանաչելու վերաբերյալ) կամ սահմանադրական դատարանի նոր հանգամանք հանդիսացող որոշման կայացման պահին (կամ նույն հարցով այլ դիմումների հիման վրա դատաքննությունն սկսելու օրվա դրությամբ) ունեցել են այդպիսի իրավունքն օրենքի պահանջներին (ժամկետներին) համապատասխան իրացնելու պոտենցիալ հնարավորություն:**

Վերահաստատելով իր վերոհիշյալ իրավական դիրքորոշումները՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ սահմանադրական դատարանի որոշումների հիման վրա համանման գործերով դատական ակտերի նոր հանգամանքներով վերանայման հնարավորությունը պետք է քննարկվի, մի կողմից՝ սահմանադրական արդարադատության իրավունքի արդյունավետության ապահովման, մյուս կողմից՝ իրավական որոշակիության եւ իրավական անվտանգության սկզբունքների երաշխավորման անհրաժեշտության տեսանկյունից, որոնք պահանջում են սահմանադրական դատարանի որոշումների հիման վրա դատական ակտերի վերանայման հնարավորության իրացման ժամկետային որոշակի սահմանափակում:

Հետեւաբար, վերոհիշյալ վեցամսյա ժամկետի ավարտից հետո ընդունված դատական ակտով շահագրգիռ անձը չի կարող սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա իրացնել նոր հանգամանքներով դատական ակտի վերանայման իր իրավունքը:

Այսպիսով, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.4 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետում ամրագրված դրույթի սահմանադրականությունը սահմանադրական դատարանը գնահատում է ելնելով իր ՍԳՈ-751 որոշմամբ արտահայտված, ինչպես նաեւ վերոհիշյալ դիրքորոշումներից եւ գտնում, որ սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա քրեական գործերով նոր

հանգամանքների հիմքով դատական ակտերի վերանայման գործող իրավա-
կարգավորումը լիարժեք չի երաշխավորում շահագրգիռ անձանց սահմանադ-
րական իրավունքների պաշտպանությունը:

9. Սահմանադրական դատարանը միաժամանակ արձանագրում է, որ ՀՀ Ազգային ժողովն առայժմ չի անդրադարձել սահմանադրական դատարանի վե-
րոհիչյալ որոշմամբ արտահայտած իրավական դիրքորոշումներին համապա-
տասխան օրենսդրական վերակարգավորման խնդրին, որն էական խոչընդոտ
է նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման վարույթում շա-
հագրգիռ անձանց սահմանադրական իրավունքներն արդյունավետ պաշտպա-
նելու համար:

Սահմանադրական դատարանը մատնանշում է նաեւ ՍԳՈ-751 որոշման
պահանջների, դրանում արտահայտված իրավական դիրքորոշումների իրաց-
ման անհրաժեշտությունը դատական պրակտիկայում: Դատարանների իրա-
վակիրառական համապատասխան պրակտիկայի ուսումնասիրությունը
վկայում է, որ սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա առավելա-
պես վերանայվում են այն անձանց վերաբերյալ կայացված դատական ակտե-
րը, որոնց դիմումի հիման վրա կայացվել է սահմանադրական դատարանի՝ նոր
հանգամանք հանդիսացող որոշում:

Սահմանադրական արդարադատության միջազգային պրակտիկան մի-
արժեք վկայում է, որ սահմանադրական արդարադատության մարմինների
որոշումներում սահմանադրության կամ օրենքի նորմի իրավական բովանդա-
կության բացահայտման (մեկնաբանման) միջոցով արտահայտված իրավա-
կան դիրքորոշումները պարտադիր բնույթ ունեն ինչպես իրավակիրառողների,
այնպես էլ օրինաստեղծ մարմինների համար:

10. Միաժամանակ, ելնելով սույն գործով դիմող եւ պատասխանող կողմե-
րի դիրքորոշումներից՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ հա-
մաձայն «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի
10-րդ մասի 2-րդ պարբերության՝ սահմանադրական դատարանի որոշումնե-
րը, որպես կանոն, չունեն հետադարձ ուժ եւ չեն տարածվում մինչ սահմանադ-
րական դատարանի որոշման ընդունումը ծագած եւ դատական կամ վարչական
ակտերով կարգավորված իրավահարաբերությունների վրա: Միաժամանակ,
«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 12-րդ եւ
13-րդ մասերը նախատեսում են վերոհիշյալ ընդհանուր կանոնից բացառու-
թյուններ՝ տարբերակված մոտեցում դրսևորելով քաղաքացիաիրավական եւ
քրեաիրավական հարաբերությունների առնչությամբ: «Սահմանադրական դա-
տարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 13-րդ մասում նախատեսված բացա-
ռության համաձայն քրեական օրենսգրքի կամ վարչական պատասխանա-
տվության վերաբերյալ օրենքի դրույթը Սահմանադրությանը հակասող եւ ան-
վավեր ճանաչելու մասին սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա,
առանց որեւէ ժամկետային սահմանափակման, վերանայման են ենթակա այդ

որոշման ուժի մեջ մտնելուն նախորդող ժամանակահատվածում ընդունված բոլոր դատական եւ վարչական ակտերը:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող 426.2 հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված դրույթը՝ «բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով ... նախատեսված դեպքերի» ձեւակերպմամբ նաեւ հաշվի է առել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 13-րդ մասով նախատեսված բացառությունը՝ ապահովելով նշված նորմով նախատեսված՝ սահմանադրական դատարանի որոշումների հիման վրա այն անձանց վերաբերյալ դատական ակտերի վերանայումը, ովքեր տվյալ գործով սահմանադրական դատարանում դատավարության կողմ չեն հանդիսացել:

11. Ինչ վերաբերում է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճռի հիման վրա ներպետական մակարդակում, ի լրումն տվյալ վճռի կոնկրետ հասցեատիրոջ, նաեւ համանման իրավախախտման արդյունքում տուժած այլ անձանց վերաբերյալ նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման վերաբերյալ՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.4 հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետում նախատեսված դրույթի սահմանադրականությանը, ապա սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում այն դիտարկել Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) նպատակի, Կոնվենցիայի առաջին հոդվածին համապատասխան մասնակից պետությունների ստանձնած ընդհանուր պարտավորության եւ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) առաքելության ու գործառնությունների համատեքստում՝ համադրելով այն ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածի 4-րդ մասում եւ 19 հոդվածում ամրագրված իրավունքների սահմանադրաիրավական բովանդակության հետ:

ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածի 4-րդ մասում ամրագրված է Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերին համապատասխան իր իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության խնդրով մարդու իրավունքների եւ ազատությունների պաշտպանության միջազգային մարմիններին դիմելու անձի սուբյեկտիվ իրավունքը՝ որպես այդ իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության միջազգային-իրավական կարելու միջոց: ՀՀ քրեական դատավարության վիճարկվող նորմի համատեքստում, անձի սահմանադրական այդ իրավունքն իրացվում է արդարադատական եղանակով, այսինքն՝ դատարան դիմելու միջոցով՝ հանդիսանալով ՀՀ Սահմանադրության 19 հոդվածով երաշխավորված անձի իրավունքի դրսեւորման առանձնահատուկ ձեւ եւ իրականացվում է Կոնվենցիայում (կից համապատասխան արձանագրություններով) սահմանված ընթացակարգով:

Կոնվենցիայի նպատակն է մարդու իրավունքների պաշտպանությունը եւ ժողովրդավարական հասարակության գաղափարների եւ արժեքների պահպանումը: Կոնվենցիայում եւ դրան կից արձանագրություններում ամ-

րագրված պարտավորությունների սահմանադրականությունը սահմանադրական դատարանը գնահատել է իր ՄԳՈ-350 որոշմամբ եւ նշել, որ Կոնվենցիայի նշված նպատակին համապատասխան մասնակից պետությունները, այդ թվում՝ նաեւ Հայաստանի Հանրապետությունը, պարտավոր են ապահովել Կոնվենցիայի I բաժնում սահմանված իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությունն իրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուր անձի համար: Կոնվենցիայի 19 հոդվածի համաձայն՝ Եվրոպական դատարանը հիմնվել է Կոնվենցիայով և կից արձանագրություններով անդամ պետությունների ստանձնած պարտավորությունների կատարումն ապահովելու համար: Այդ գործառույթը Եվրոպական դատարանը կատարում է միջպետական գանգատների, անհատական գանգատների եւ Կոնվենցիայի մեկնաբանության հետ կապված խորհրդատվական եզրակացություններ տալու միջոցով:

Եվրոպական դատարանի՝ կոնկրետ անհատական գանգատի վերաբերյալ կայացրած յուրաքանչյուր վճիռ ուղղված է ոչ միայն տվյալ անձի իրավունքների պաշտպանությանը, այլև՝ պատասխանող պետության կողմից Կոնվենցիայով ստանձնված այս կամ այն պարտավորության կատարումն ապահովելուն: Տվյալ պարտավորության կատարումը պատշաճ երաշխավորելու համար հաճախ բավարար չէ միայն անհատական գանգատ ներկայացրած անձի իրավունքների վերականգնումը, եթե խնդիրն առնչվում է ներպետական իրավական համակարգի այնպիսի բարեփոխումների իրականացման անհրաժեշտությանը, որոնք կոչված լինեն ապահովելու մարդու՝ Կոնվենցիայով մախատեսված իրավունքների ու ազատությունների երաշխավորված պաշտպանություն: Հետեւաբար, անհատական գանգատները եւ Եվրոպական դատարանի կողմից դրանք քննության ընդունելու արդյունքում կայացված որոշումները հաճախ իրավական այն միջոցներն են, որոնք մատնանշում են ներպետական համակարգում իրավակարգավորման, իրավակիրառական (այդ թվում՝ դատական) պրակտիկայի կատարելագործման կոնկրետ ուղիներ:

Սահմանադրական դատարանն իր ՄԳՈ-758 որոշմամբ արձանագրել է, որ «... Եվրոպական դատարանի պրակտիկայում հետետողականորեն զարգանում է, այսպես կոչված՝ ուղենիշ (ղեկավար) վճիռների ինստիտուտը ... Հաշվի առնելով Եվրոպական դատարանի պրակտիկայում առկա այդ զարգացումները եւ ելնելով ուղենիշ վճիռների հիման վրա ներպետական մակարդակում Եվրոպական դատարան ղիմած քաղաքացիների իրավունքների վերականգնման հնարավորությունն ապահովելու անհրաժեշտությունից, ներպետական օրենսդրությունը պետք է այս հանգամանքը նույնպես հատակ ամրագրի»:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ՄԳՈ-758 որոշմամբ արտահայտված իրավական վերոհիշյալ դիրքորոշումները դեռեւս մնացել են անհետեւանք:

Վերահաստատելով ՄԳՈ-758 որոշմամբ արտահայտած իր վերոհիշյալ դիրքորոշումները, հաշվի առնելով Եվրոպական դատարանի ուղենիշ վճիռների

բովանդակությունը, դրանցով հետապնդվող հանրային-իրավական նպատակն ու կարեւորությունը՝ կատարելագործելու մարդու իրավունքների պաշտպանության ներպետական իրավական համակարգը, նաև հաշվի առնելով Եվրոպական դատարանի վճիռների հիման վրա ներպետական իրավահամակարգի կատարելագործման անհրաժեշտության վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի (2004)Յ հանձնարարականի դրույթները՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՀՀ Ազգային ժողովի խնդիրն է նախատեսել օրենսդրական կարգավորման այնպիսի միջոցներ, որոնց առկայությամբ կերաշխավորվի ոչ միայն Եվրոպական դատարանի ուղենիշ վճիռների հիման վրա Հայաստանի Հանրապետությունում իրավահամակարգային բնույթի բարեփոխումների իրականացումը, այլև այն անձանց՝ Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների դատական կարգով արդյունավետ պաշտպանության ապահովումը, ովքեր **Եվրոպական դատարանի կողմից համապատասխան վճռի կայացման պահին (կամ նույն հարցով այլ դիմումների հիման վրա դատաքննությունն սկսելու օրվա դրությամբ) ունեցել են այդ իրավունքը Կոնվենցիայով նախատեսված պահանջներին (ժամկետներին) համապատասխան իրացնելու հնարավորություն:**

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 101 հոդվածի 6-րդ կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 1, 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց.**

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.7 հոդվածի 4-րդ մասի վերջին նախադասությամբ ամրագրված դրույթը՝ սույն որոշման մեջ արտահայտած իրավական դիրքորոշումների մասով ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 19 հոդվածի պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

2. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.2 հոդվածի 2-րդ մասը եւ դրա հետ համակարգային փոխկապակցվածության մեջ գտնվող՝ 426.4 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 19 հոդվածի պահանջներին հակասող եւ անվավեր այն մասով, որով սահմանափակվում է նոր հանգամանքների հիմքով այն անձանց իրավունքների վերականգնման հնարավորությունը, ովքեր տվյալ անձի նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականության հարցի վերաբերյալ այլ դիմումի (դիմումների) հիման վրա սահմանադրական դատարանում գործի դատաքննություն սկսելու օրվա կամ այդ հարցի վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի որոշման ընդունման օրվա դրությամբ ունեցել են այդ իրավունքը «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներին (ժամկետներին) համապատասխան իրացնելու պոտենցիալ հնարավորություն:

3. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.4 հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետը սույն որոշման մեջ ՀՀ սահմանադրական դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

4. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**13 հոկտեմբերի 2009 թվականի
ՍԳՈ- 833**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ԱՐԱՄ ՔԱՐԱՄՅԱՆԻ ԵՎ ՀԱՅԿ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐԻ
ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 25 ՀՈՂՎԱԾԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

20 հոկտեմբերի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի (զեկուցող), Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուզյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի, Վ. Պողոսյանի,

մասնակցությամբ՝ դիմողներ Ա. Քարամյանի, Հ. Հայրապետյանի, պատասխանող կողմի՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի օրենսդրության վերլուծության վարչության պետ Ա. Խաչատրյանի,

համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Արամ Քարամյանի եւ Հայկ Հայրապետյանի դիմումների հիման վրա՝ «Փախստականների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 25 հոդվածի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Սահմանադրական դատարանը, նկատի ունենալով, որ Արամ Քարամյանի եւ Հայկ Հայրապետյանի դիմումների հիման վրա քննության ընդունված դիմումները վերաբերում են նույն հարցին, իր՝ 08.06.2009թ. աշխատակարգային որոշմամբ որոշել է դրանք միավորել եւ քննել դատարանի նույն նիստում:

Գործի քննության առիթն Արամ Քարամյանի եւ Հայկ Հայրապետյանի՝ 20.05.2009թ. ՀՀ սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումներն են:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի գրավոր հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով «Փախստականների մասին» ՀՀ օրենքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց**.

1. «Փախստականների մասին» ՀՀ օրենքն ընդունվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 1999 թվականի մարտի 3-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել 1999 թվականի մարտի 27-ին եւ ուժի մեջ մտել 1999 թվականի ապրիլի 11-ին (ՀՕ-288):

Օրենքի՝ «1988-1992 թվականներին Հայաստանի Հանրապետություն բռնազաղթված անձանց մասին» վերտառությամբ 25 հոդվածն իր սկզբնական խմբագրությամբ սահմանել է. «Սույն օրենքի այն նորմերը, որոնք սահմանափակում են փախստականի կարգավիճակ հայցողների իրավունքները, չեն տարածվում 1988-1992 թվականներին Հայաստանի Հանրապետություն բռնազաղթված անձանց վրա»: Հետագայում ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2004 թվականի մարտի 3-ին ընդունված՝ ««Փախստականների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-49-Ն ՀՀ օրենքի 11 հոդվածով «Փախստականների մասին» ՀՀ օրենքի 25 հոդվածը փոփոխվել է եւ շարադրվել հետեւյալ խմբագրությամբ. «1988-1992 թվականներին Ադրբեջանի Հանրապետությունից Հայաստանի Հանրապետություն բռնազաղթված եւ փախստականների հարցերով զբաղվող պետական մարմնում որպես փախստական հաշվառված անձինք հանդիսանում են փախստական՝ սույն օրենքի իմաստով»:

Ավելի ուշ՝ 2008 թվականի նոյեմբերի 27-ին, ՀՀ Ազգային ժողովն ընդունել է «Փախստականների եւ ապաստանի մասին» ՀՕ-211-Ն ՀՀ օրենքը, որի 65 հոդվածի երկրորդ մասի ուժով 2009 թվականի հունվարի 24-ից ուժը կորցրել է «Փախստականների մասին» 1999 թվականի մարտի 3-ի ՀՕ-288 ՀՀ օրենքը:

Դիմողները սահմանադրական դատարանում վիճարկում են «Փախստականների մասին» ՀՀ օրենքի՝ 2004 թվականի մարտի 3-ի ՀՕ-49-Ն օրենքի խմբագրությամբ 25 հոդվածը:

2. Արամ Քարամյանի դիմումի առնչությամբ քննության առարկա գործի դատավարական նախապատմությունը հանգում է նրան, որ Ա. Քարամյանը հայց է ներկայացրել ՀՀ վարչական դատարան ընդդեմ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության եւ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության միգրացիոն գործակալության՝ իրեն որպես փախստական «Համակարգչային կենտրոն» ՊՈԱԿ-ում հաշվառելու եւ համապատասխան տեղեկանք տրամադրելու պահանջների մասին:

Հայկ Հայրապետյանի դիմումի առնչությամբ քննության առարկա գործի դատավարական նախապատմությունը հանգում է նրան, որ Հ. Հայրապետյանը հայց է ներկայացրել ՀՀ վարչական դատարան ընդդեմ ՀՀ տարածքային

կառավարման նախարարության եւ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության միգրացիոն գործակալության՝ իրեն որպէս փախստական ճանաչելու եւ որպէս փախստական «Համակարգչային կենտրոն» ՊՈԱԿ-ում հաշվառելու պահանջների մասին:

Վարչական դատարանի՝ 06.10.2008թ. թիվ ՎԳ /3334/05/08 եւ թիվ ՎԳ /2008/05/08 վճիռներով վերոնշյալ երկու հայցերն էլ բավարարվել են:

ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալի ներկայացրած վճռաբեկ բողոքների հիման վրա ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ 13.03.2009թ. թիվ ՎԳ /3334/05/08 եւ թիվ ՎԳ /2008/05/08 որոշումներով վարչական դատարանի՝ 06.10.2008թ. թիվ ՎԳ /3334/05/08 եւ թիվ ՎԳ /2008/05/08 վճիռները բեկանվել են եւ փոփոխվել՝ Արամ Քարամյանի եւ Հայկ Հայրապետյանի հայցերը մերժվել են:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը՝ վկայակոչելով տվյալ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող՝ «Փախստականների մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի դրույթները, ինչպէս նաեւ մեկնաբանելով նույն օրենքի 25 հոդվածի դրույթները, գտել է, որ փախստականի կարգավիճակ ձեռք բերելու համար հիմք են հետեւյալ պայմանների միաժամանակյա առկայությունը.

ա/ 1988-1992 թվականներին Ադրբեջանի Հանրապետությունից Հայաստանի Հանրապետություն բռնագաղթված լինելը,

բ/ փախստականների հարցերով զբաղվող պետական մարմնում որպէս փախստական հաշվառված լինելը:

Միաժամանակ, վերոնշյալ իրավական դիրքորոշման շրջանակներում հիմք ընդունելով այն փաստը, որ Ադրբեջանի Հանրապետությունից Հայաստանի Հանրապետություն են բռնագաղթել դիմողների ծնողները, իսկ դիմողները ծնվել են Հայաստանի Հանրապետությունում, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ դիմողները 1988-1992 թվականներին Ադրբեջանի Հանրապետությունից Հայաստանի Հանրապետություն բռնագաղթած անձինք չեն, իսկ նրանց ծնողների բռնագաղթված լինելու հանգամանքը հիմք չէ «Փախստականների մասին» ՀՀ օրենքի 25 հոդվածի ուժով դիմողներին փախստական ճանաչելու մասին:

3. Դիմողներն օրենքի 25 հոդվածը վիճարկում են փախստականի կարգավիճակ ունեցող անձանցից Հայաստանի Հանրապետությունում ծնված երեխայի կարգավիճակի տեսանկյունից: Ըստ դիմողների՝ օրենքի վիճարկվող 25 հոդվածը չի համապատասխանում իրավական որոշակիության, համաչափության, իրավահավասարության սկզբունքներին, ինչի հետեւանքով հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 3, 6, 14, 14.1., 19, 20, 30.1., 42, 43, 44 եւ 47 հոդվածների պահանջներին: Դիմողները գտնում են, որ իրավական անորոշության հետեւանքով վճռաբեկ դատարանն իր որոշմամբ օրենքի 25 հոդվածին տվել է այնպիսի մեկնաբանություն, որի պարագայում իրենց, որպէս փախստականի կարգավիճակ ունեցող անձանցից ծնված երեխաների, մերժվել է փախստականի կարգավիճակի տրամադրումը:

Բացի դրանից, դիմողները պնդում են, որ օրենքի 25 հոդվածի իրավական

անորոշության վրա հիմնված՝ վճարել դատարանի իրավական դիրքորոշման հետեւանքով իրենք հայտնվել են անորոշ կարգավիճակում. չունեն իրենց կարգավիճակը հաստատող որեւէ իրավական փաստաթուղթ, ինչի պատճառով խախտվում են միջազգային պայմանագրերով եւ ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված իրենց իրավունքներն ու ազատությունները:

4. Պատասխանող կողմը՝ առարկելով դիմողի փաստարկների դեմ, «Փախստականների մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի եւ 25 հոդվածի համադրված վերլուծության արդյունքներով գտնում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում ծնված եւ քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման մարմիններում գրանցված դիմողը չի կարող համարվել փախստական՝ անկախ նրա ծնողների բռնազաղթված լինելու հանգամանքից: Ըստ պատասխանողի՝ «Փախստականների մասին» ՀՀ օրենքի 25 հոդվածում ամրագրված դրույթները մեկնաբանելով «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 86 հոդվածի պահանջներին համապատասխան՝ պարզ է դառնում, որ վիճարկվող նորմի ուժով դիմողը չի կարող փախստական ճանաչվել, քանի որ ծնվել է Հայկական ԽՍՀ-ում եւ ոչ թե Ադրբեջանական ԽՍՀ-ում: Փախստականների երեխաներին Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն ընդունել պարտավորեցնելու վերաբերյալ դիմողների պնդումները «Փախստականների մասին» ՀՀ օրենքի եւ «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիության մասին» ՀՀ օրենքի սխալ մեկնաբանման արդյունք են:

5. «Փախստականների մասին» ՀՀ օրենքի 25 հոդվածի սահմանադրականության հարցի առնչությամբ սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում, նախ՝ պարզել «փախստական» եւ «1988-1992 թվականներին Ադրբեջանի Հանրապետությունից Հայաստանի Հանրապետություն բռնազաղթված անձ» հասկացությունների բովանդակությունը:

«Փախստականների կարգավիճակի մասին» 1951 թվականի Ժնևի կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի Ա. բաժինը սահմանում է «փախստական» հասկացությունը: Նշված բաժնի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ «փախստական» եզրույթը կիրառելի է այն անձի նկատմամբ, ով «... ցեղի, կրոնի, ազգության, որոշակի ընկերային խմբի պատկանելու կամ քաղաքական կարծիքի պատճառով հալածանքի հիմնավորված երկյուղ կրելու կապակցությամբ գտնվում է իր քաղաքացիության երկրից դուրս եւ անկարող է կամ այդպիսի երկյուղի պատճառով անհոժար է օգտվել այդ երկրի պաշտպանությունից, կամ նա, ով, չունենալով քաղաքացիություն եւ նման պատահարների հետեւանքով գտնվելով իր նախկին սովորական բնակության երկրից դուրս, անկարող է կամ այդպիսի երկյուղի պատճառով անհոժար է այնտեղ վերադառնալ»:

2008թ. նոյեմբերի 27-ին ընդունված՝ «Փախստականների եւ ապաստանի մասին» ՀՀ օրենքի 6 հոդվածը գրեթե տառացիորեն վերարտադրել է Ժնևի կոնվենցիայի վերոհիշյալ դրույթը՝ իր առաջին մասում սահմանելով, որ փախստական է համարվում «... այն օտարերկրյա քաղաքացին, որը ռասա-

յական, կրոնական, ազգային, սոցիալական որոշակի խմբի պատկանելության կամ քաղաքական հայացքների համար հետապնդման ենթարկվելու հիմնավոր երկյուղի հետեւանքով գտնվում է իր քաղաքացիության երկրից դուրս եւ չի կարող կամ նույն երկյուղի պատճառով չի ցանկանում օգտվել իր քաղաքացիության երկրի պաշտպանությունից, կամ նա, ով, չունենալով քաղաքացիություն եւ գտնվելով իր նախկին մշտական բնակության երկրից դուրս, չի կարող կամ այդ նույն երկյուղի պատճառով չի ցանկանում վերադառնալ այնտեղ»:

Փախստականի հասկացության վերաբերյալ նմանատիպ դրույթներ էր բովանդակում նաեւ 1999թ. մարտի 3-ին ընդունված եւ արդեն ուժը կորցրած՝ «Փախստականների մասին» ՀՕ-288 ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածը:

Բերված սահմանումներից ակնհայտորեն բխում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում փախստականի կարգավիճակ ստանալուն կարող է հավակնել այն անձը.

ա) ով բացառապես օտարերկրյա քաղաքացի է կամ քաղաքացիություն չունեցող այնպիսի անձ, ում մշտական բնակության երկիրը Հայաստանի Հանրապետությունը չէ,

բ) ում համար առկա է հետապնդման ենթարկվելու հիմնավոր երկյուղ:

Սույն գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում մեկնաբանել նաեւ «Փախստականների մասին» ՀՕ-288 ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածում ամրագրված՝ «հետապնդման ենթարկվելու հիմնավոր երկյուղ» հասկացության բովանդակությունը: Այդ կապակցությամբ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ հետապնդումն իրավական արժեքներին վնաս պատճառելն է, որն **անձին դնում է անելանելի դրության մեջ:**

Անձի իրավունքների դեմ անթույլատրելի ոտնձգությունը դեռեւս բավարար չէ հետապնդման մասին խոսելու համար: Ավելի շուտ պահանջվում է իրավունքների խախտման այնպիսի սպառնալիք, որն իր ձեւով ու ծանրությամբ կառաջացնի մարդու արժանապատվության ոտնահարում եւ տուժողին կղնի անելանելի դրության մեջ: Այն կարող է վնասել կյանքի բոլոր ոլորտները՝ կրոնական, մշակութային կամ տնտեսական: Նման իրավիճակն առկա է միշտ այն դեպքում, երբ վտանգված են, այսպես կոչված, հիմնարար արժեքները: Դրանց թվին են պատկանում կյանքի իրավունքը, ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքը, անձնական ու կրոնական ազատությունը, ինչպես նաեւ կեցության տնտեսական հիմքը:

6. «Փախստականների մասին» ՀՀ օրենքի վիճարկվող 25 հոդվածի նպատակը 1988-1992 թվականներին Ադրբեջանի Հանրապետությունից Հայաստանի Հանրապետություն բռնագաղթված անձանց կարգավիճակի հետ կապված հարաբերությունների իրավական կարգավորումն էր: Այդ նպատակով օրենսդիրը վերը նշված անձանց կարգավիճակը հավասարեցրել է փախստականի կարգավիճակին: Այդ կապակցությամբ սահմանադրական դատարանը՝ հիմք ընդունելով նաեւ սույն որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշում-

ները, գտնում է, որ օրենքի 25 հոդվածում ամրագրված՝ «1988-1992 թվականներին Ադրբեջանի Հանրապետությունից Հայաստանի Հանրապետություն բռնագաղթված... անձինք» հասկացությունը վերաբերում է այն անձանց, ովքեր բավարարում են հետևյալ բոլոր պայմանները միաժամանակ՝

ա) Հայաստանի Հանրապետության տարածք մուտք գործելիս եղել են օտարերկրյա քաղաքացի կամ քաղաքացիություն չունեցող այնպիսի անձինք, որոնց մշտական բնակության երկիրը Հայաստանի Հանրապետությունը չէր,

բ) ունեցել են եւ փախստականի կարգավիճակ հայցելու պահին շարունակում են ունենալ Ադրբեջանի Հանրապետությունում հետապնդման ենթարկվելու հիմնավոր երկյուղ:

7. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաեւ, որ օրենքի 25 հոդվածի նպատակը չէր սահմանել փախստականի կարգավիճակ ստացած անձանցից Հայաստանի Հանրապետությունում ծնված երեխաների իրավական կարգավիճակը: Օրենսդրական նման քաղաքականությունն իրավաչափ է, քանի որ փախստականի կարգավիճակ ստացած անձանցից սերված լինելը, Հայաստանի Հանրապետությունում ծնվելու պարագայում, ինքնին չի կարող առաջացնել փախստականի կարգավիճակ ստանալու պարտադիր պայման, քանի որ նման պայմանը չի տեղավորվում «Փախստականների կարգավիճակի մասին» 1951 թվականի Ժնեւի կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի Ա. բաժնով եւ «Փախստականների մասին» ՀՕ-288 ՀՀ օրենքով սահմանված՝ «փախստական» հասկացության շրջանակներում:

Ավելին, փախստականի կարգավիճակ ունեցող անձանցից ծնված երեխաների կարգավիճակին վերաբերող միջազգային իրավական փաստաթղթերի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ միջազգային իրավունքը խրախուսում է այդ կատեգորիայի անձանց ընդունող պետության քաղաքացիություն տրամադրելու գործընթացը: Մասնավորապես, Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի՝ Փախստականների կողմից ընդունող պետության քաղաքացիության ձեռքբերման մասին անդամ պետություններին ուղղված R(84) 21 հանձնարարականում Նախարարների կոմիտեն հանձնարարում է ձեռնարկել միջոցներ՝ ապահովելու համար ընդունող պետությունում կամ այլուր ծնված՝ փախստականների երեխաների՝ ընդունող պետության քաղաքացիության ձեռքբերումը:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ օրենքի 25 հոդվածը չի առաջացնում իրավական անորոշություն, այլ, ընդհակառակն, դրա բացակայությունն անարդյունավետ կդարձներ 1988-1992 թվականներին Ադրբեջանի Հանրապետությունից Հայաստանի Հանրապետություն բռնագաղթված անձանց կարգավիճակի հետ կապված հարաբերությունների իրավական կարգավորումը:

Անդրադառնալով փախստականի կարգավիճակ ստացած անձանցից Հայաստանի Հանրապետությունում ծնված երեխաների իրավական կարգավիճակին եւ հիմք ընդունելով ՀՀ օրենսդրության վերլուծության արդյունքները՝

սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ փախստականի կարգավիճակ ստացած անձանցից Հայաստանի Հանրապետությունում ծնված երեխաներն ինքնաբերաբար չեն կարող ՀՀ-ում ստանալ փախստականի կարգավիճակ:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 60, 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 1999 թվականի մարտի 3-ին ընդունված՝ «Փախստականների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 25 հոդվածը՝ ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2004 թվականի մարտի 3-ին ընդունված ՀՕ-49-Ն օրենքի խմբագրությամբ, մինչեւ 2008 թվականի նոյեմբերի 27-ին ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված՝ «Փախստականների եւ ապաստանի մասին» ՀՕ-211-Ն ՀՀ օրենքի 65 հոդվածի երկրորդ մասի ուժով 2009 թվականի հունվարի 24-ից ուժը կորցնելը, համապատասխանել է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**20 հոկտեմբերի 2009 թվականի
ՍԳՈ- 834**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՀՀ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 55 ՀՈԳՎԱԾԻ
4-ՐԴ ՄԱՍԻ 5-ՐԴ ԿԵՏԻ, «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
ՍՏՈՒԳՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ԵՎ ԱՆՅԿԱՅՄԱՆ ՄԱՍԻՆ»
ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ 1-ԻՆ ՀՈԳՎԱԾԻ 6-ՐԴ ՄԱՍԻ, «ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՄԱՍԻՆ»
ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ 2 ՀՈԳՎԱԾԻ 4-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ
ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

27 հոկտեմբերի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով.
Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովոյանի (զեկուցող), Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի, Վ. Պոդոյանի,

համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 7-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25 եւ 71 հոդվածների,

դռնբաց դատական նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «ՀՀ վարչական դատարանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 55 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետի, «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 6-րդ մասի, «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 2 հոդվածի 4-րդ մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը ՀՀ վարչական դատարանի՝ 30.07.2009թ. սահմանադրական դատարանում մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի գրավոր հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի գրավոր բացատրությունները, դատական գործը, հետա-

գտելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքը, «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց .**

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքն ընդունվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 1998 թվականի հուլիսի 1-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998 թվականի սեպտեմբերի 1-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 12-ից: «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքը ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2004թ. փետրվարի 18-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2004թ. մարտի 16-ին եւ ուժի մեջ է մտել 2004թ. դեկտեմբերի 31-ից: «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքը ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2000թ. մայիսի 17-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2000թ. հունիսի 12-ին եւ ուժի մեջ է մտել 2000թ. հուլիսի 1-ից:

2. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 55 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետում ամրագրված նորմը քննիչին լիազորում է «պահանջել կատարելու վերստուգումներ, գույքագրումներ, այլ ստուգողական գործողություններ»:

«Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 6-րդ մասում ամրագրված է. «Սույն օրենքը չի կարգավորում Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի կողմից բանկերի, ինչպես նաեւ Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի կողմից լիցենզիա ստացած անձանց գործունեության նկատմամբ իրականացվող վերստուգումների, Հայաստանի Հանրապետության վերահսկիչ պալատի կողմից իրականացվող վերահսկողության, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքին համապատասխան իրականացվող ստուգումների նշանակման եւ անցկացման, Հայաստանի Հանրապետության մաքսային օրենսգրքով նախատեսված մաքսային հսկողության (բացառությամբ հետբացթողումային հսկողության), հողերի օգտագործման ու պահպանման նկատմամբ վերահսկողության հետ կապված հարաբերությունները, տնտեսավարող սուբյեկտի գործադիր մարմնի նկատմամբ բաժնետերերի, փայտտերերի, հիմնադիրների կամ անդամների կողմից իրականացվող հսկողության հետ կապված հարաբերությունները, ինչպես նաեւ տնտեսավարող սուբյեկտի տարածքային ու կառուցվածքային ստորաբաժանումների նկատմամբ տնտեսավարող սուբյեկտի գործադիր մարմնի կողմից իրականացվող հսկողության հետ կապված հարաբերությունները»:

«Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 2 հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է. «Սույն օրենքի գործողությունը չի տարածվում դատավարական իրավունքի նորմերով կարգավորվող հարաբերությունների վրա»:

3. Գործի դատավարական նախապատմությունը հետևյալն է: ՀՀ վարչական դատարանն իր՝ 2008թ. հոկտեմբերի 8-ի վճռով մերժել է ՀՀ գլխավոր դատախազության հայցը՝ վիճելի իրավահարաբերությունների նկատմամբ կիրառելով «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքը, «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքը: ՀՀ վարչական դատարանի նշված վճիռը բողոքարկվել է ՀՀ վճռաբեկ դատարան: Վերջինս իր՝ 13.03.2009թ. ՎԳ/0216/05/08 որոշմամբ բեկանել է ՀՀ վարչական դատարանի բողոքարկված վճիռը եւ գործն ուղարկել նոր քննության: Վճռաբեկ դատարանը նշված որոշման մեջ իրավական դիրքորոշում է արտահայտել առ այն, որ քրեական դատավարության օրենսգրքին համապատասխան իրականացվող ստուգումների նշանակման եւ անցկացման հետ կապված հարաբերությունները դուրս են «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի, «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի իրավակարգավորման շրջանակից: Վճռաբեկ դատարանը, մասնավորապես, նշել է, որ. ««Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 6-րդ մասի եւ «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիմքով վերոնշյալ օրենքները սույն վեճի լուծման համար կիրառելի չեն»:

4. Դիմող կողմը սահմանադրական դատարանին ուղղված դիմումում խնդրում է քննության առնել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 55 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետի, «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 6-րդ մասի, «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 2 հոդվածի 4-րդ մասի՝ «իրավակիրառ պրակտիկայում տրված մեկնաբանման, այն է՝ քրեական դատավարության կարգով նշանակվող ստուգումները դուրս են «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի եւ «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի կարգավորման առարկայից, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանելու հարցը»:

Դիմողը՝ վկայակոչելով ՀՀ Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 3-րդ մասը, գտնում է, որ իրավաբանական անձանց, ձեռնարկատիրական գործունեությանը զբաղվող ֆիզիկական անձանց գործունեության նկատմամբ հսկողություն ու վերահսկողություն (այդ թվում՝ ստուգումներ) իրականացնելու պայմանները եւ կարգը, այդ թվում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքին համապատասխան իրականացվող ստուգումների իրականացման պայմաններն ու կարգը պետք է սահմանվեն օրենքով: Եթե ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով այդ պայմաններն ու կարգը սահմանված չեն, իսկ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 6-րդ մասը բացառում է նշված օրեն-

քի կանոնակարգումների կիրառելիությունը, ապա ակնհայտ է, որ պետք է լինի օրենք, որպեսզի նշված ստուգումներն իրականացվեն դրան համապատասխան: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 55 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետը միայն սահմանում է իրավասու պաշտոնատար անձի լիազորությունը պահանջելու «ստուգողական գործողություններ», իսկ այդ ստուգողական գործողությունների իրականացման պայմաններն ու կարգը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով չի կանոնակարգվում: ՀՀ քրեական դատավարության շրջանակներում նշանակվող ստուգումները կանոնակարգող հատուկ օրենքի բացակայության պայմաններում, ըստ դիմողի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 55 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետի՝ իրավակիրառ պրակտիկայում տրված մեկնաբանությունն առաջացնում է վիճարկվող նորմերի սահմանադրականության հարց՝ կապված ՀՀ Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 3-րդ մասի պահանջների հետ:

5. Պատասխանող կողմը նշում է, որ ՀՀ վարչական դատարանը դիմել է ՀՀ սահմանադրական դատարան ոչ թե վիճարկվող դրույթների, այլ իրավակիրառ պրակտիկայում դրանց տրված մեկնաբանության սահմանադրականության հարցով:

Պատասխանող կողմը միաժամանակ նշում է, որ քրեական դատավարության ընթացակարգով նշանակված ստուգումների դեպքում անձը գրկված չէ ինչպես իր իրավունքների եւ շահերի պաշտպանության հնարավորությունից, այնպես էլ ստուգում իրականացնող մարմինների կամայական գործողություններից: Օրենքով սահմանված են նաեւ այն անձանց իրավունքներն ու պարտականությունները, ում մոտ իրականացվում են ստուգումներ: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածը հնարավորություն է տալիս բողոքարկել քննիչի համապատասխան որոշումը:

Այն օրենսդրական բացի առնչությամբ, որ քրեական դատավարության օրենսգրքին համապատասխան իրականացվող ստուգումների անցկացման պայմաններն ու կարգը պետք է սահմանվեն օրենքով, պատասխանողը նշում է, որ ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից առաջին ընթերցմամբ ընդունվել է խնդրո առարկային վերաբերող «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություն կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը:

6. ՀՀ Սահմանադրության 101 հոդվածի 1-ին մասի 7-րդ կետի եւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 71 հոդվածի համաձայն դատարանները հանդիսանում են կոնկրետ սահմանադրական վերահսկողության սուբյեկտ: Դատարանների դիմումների հիման վրա կոնկրետ վերահսկողության նպատակն է կանխել դատարանի կողմից կոնկրետ վեճի լուծումը ենթադրյալ հակասահմանադրական օրենքի հիման վրա: Ըստ այդմ, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 71 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանները կարող են սահմանադրական դատարանում վիճարկել ՀՀ Սահմա-

նադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով սահմանադրական դատարանի ենթակայությանը վերապահված այն իրավական ակտերի սահմանադրականությունը, որոնք **ենթակա են կիրառման իրենց վարույթում գտնվող կոնկրետ գործով**: Այլապես, դատարանների դիմումների հիման վրա իրականացվող կոնկրետ սահմանադրական վերահսկողությունը չի ծառայի իր հիմնական նպատակին:

Գործի քննությունը վկայում է, որ վարչական դատարանի կողմից վիճարկվող՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 6-րդ մասի եւ «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 2 հոդվածի 4-րդ մասի դրույթները վարչական դատարանի կողմից տվյալ գործով նոր քննության վարույթում կիրառման ենթակա օրինադրույթներ չեն: Մասնավորապես, այս հանգամանքը հավաստվում է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ 13.03.2009թ. ՎԳ/0216/05/08 որոշմամբ, որով վճռաբեկ դատարանը ՀՀ վարչական դատարանի վճիռը բեկանել է եւ գործն ուղարկել նոր քննության այն հիմնական հիմնավորմամբ, որ վարչական դատարանի կողմից վիճարկվող վերոհիշյալ օրինադրույթները տվյալ վեճի լուծման համար կիրառելի չեն:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 122 հոդվածը սահմանում է, որ վարչական դատարանում գործի նոր քննությունն իրականացվում է վճռաբեկ դատարանի որոշման հիման վրա՝ վճռաբեկ դատարանի սահմանած ծավալով: Վարչական դատավարության օրենսգրքի նշված դրույթը դիտարկելով վճռաբեկ դատարանի՝ օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու սահմանադրական գործառույթի համատեքստում, ակնհայտ է դառնում, որ վարչական դատարանը գործի նոր քննության ընթացքում ըստ էության կաշկանդված է վճռաբեկ դատարանի՝ վերոհիշյալ վիճարկվող դրույթների կիրառելիության վերաբերյալ իրավական դիրքորոշմամբ:

Բացի դրանից, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 71 հոդվածի 5-րդ մասին համապատասխան սահմանադրական դատարանին ուղղված դիմումում դատարանը, ի թիվս այլոց, պետք է հիմնավորի այն հանգամանքը, որ այդ գործի լուծումը կարող է իրականացվել միայն վիճարկվող դրույթի կիրառմամբ: Տվյալ դեպքում սահմանադրական դատարանին ուղղված դիմումում նշված պահանջը ոչ միայն բավարարված չէ, այլ նաեւ, ինչպես նշվեց, «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքը եւ «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքը գործի նոր քննության համար կիրառելի չեն, իսկ դիմող կողմի հարցադրումները տվյալ օրենքների առնչությամբ դուրս են գալիս նորմատիվ բնույթ ունեցող իրավական ակտի դրույթի/դրույթների սահմանադրականության գնահատման շրջանակներից:

7. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ դիմողը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 55 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետին անդրադառնում է ոչ թե վիճարկվող նորմերի բովանդակության սահմանադրական

թյան տեսանկյունից, այլ բարձրացնում է օրենսդրական բացի խնդիր: Չնայած այն հանգամանքին, որ դիմումում անհրաժեշտ չափով հաշվի չեն առնվել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 71 հոդվածի 5-րդ մասի պահանջները, այդուամենայնիվ, դիմողը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը ՀՀ Սահմանադրության 83.5. հոդվածի 3-րդ մասի պահանջներին համապատասխան բավարար հստակությամբ չի սահմանել քրեական գործի շրջանակներում ստուգումների իրականացման դեպքերը, պայմանները եւ կարգը:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ դիմողի փաստարկները չեն վկայում վիճարկվող դրույթի անորոշության կամ ոչ իրավաչափ լինելու մասին: Տվյալ դրույթը կոչված է կարգավորելու քննիչի՝ որպես քրեական դատավարության մասնակցի եւ քրեական գործի նախաքննության շրջանակներում դրա բազմակողմանի, լրիվ եւ օբյեկտիվ քննության համար լիազորված եւ պատասխանատու պաշտոնատար անձի լիազորությունը՝ **վերստուգումներ, գույքագրումներ, այլ ստուգողական գործողությունների** կատարում պահանջելու վերաբերյալ, որպիսիք քննիչի գնահատմամբ կոնկրետ գործով կարող են անհրաժեշտ քննչական գործողություններ հանդիսանալ՝ քրեական գործով օբյեկտիվ ճշմարտության բացահայտմամբ պայմանավորված խնդիրներ լուծելու համար (ապացուցման ենթակա հանգամանքների պարզում, ապացույցների ձեռքբերում, դրանց գնահատում եւ այլն): Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ քննիչին օրենքով եւ վիճարկվող վերոհիշյալ նորմով այդպիսի լիազորություն վերապահելն իրավաչափ է, համապատասխանում է նրա գործառույթներին եւ ինքնին սահմանադրականության խնդիր չի հարուցում:

Արձանագրելով, որ քրեական գործի նախաքննության շրջանակներում ինչպես քննչական ցանկացած այլ գործողության, այնպես էլ վերստուգումների, գույքագրումների եւ այլ ստուգողական գործողությունների կատարումն օբյեկտիվորեն կարող է առնչվել անձանց իրավունքների եւ ազատությունների պահպանման խնդրին, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ լրացուցիչ օրենսդրական կարգավորման են ենթակա այդպիսի գործողությունների կատարման պայմանները (հիմքերը, համապատասխան որոշման կայացման կարգն ու պայմանները) եւ կարգը (այդ թվում՝ արդյունքների արձանագրման), եւ այս առումով հիմնավոր են դիմողի հարցադրումները: Սակայն չի կարող ստուգումների՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված ընդհանուր կարգը մեխանիկորեն տարածվել քրեադատավարական գործընթացների վրա՝ առանց հաշվի առնելու դրանց առանձնահատկությունները, անձանց իրավունքների իրացման ու պաշտպանության երաշխիքների ապահովումը, մյուս կողմից՝ խոչընդոտներ ստեղծել պետական իշխանության մարմինների գործառույթների լիարժեք իրականացման համար: Այս խնդիրը, ինչպես նշվեց, լրացուցիչ իրավակարգավորման առարկա է, այլ ոչ թե Սահմանադրության 101 հոդվածի 1-ին մասի 7-րդ կետի եւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 71 հոդվածի հիմքով օրենքի տվյալ կոնկրետ վիճարկվող դրույթի սահմանադրականության խնդիր:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 60 հոդվածի 1-ին կետով, 63, 64 եւ 71 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. ՀՀ վարչական դատարանի դիմումի հիման վրա գործի վարույթը՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման եւ անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 6-րդ մասի, «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 2 հոդվածի 4-րդ մասի՝ իրավակիրառ պրակտիկայում տրված մեկնաբանմամբ, մասով, կարճել:

2. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 55 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

3. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**27 հոկտեմբերի 2009 թվականի
ՍԳՈ- 836**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԳԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**««ԳԼՈՒՐ» ՍՊԸ-Ի ԳԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
«ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ
ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ
63 ՀՈՎՎԱԾԻ ԵՐՐՈՐԳ ՄԱՍԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ
ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾԻ ՎԱՐՈՒՅԹԸ
ԿԱՐՃԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

Քաղ. Երևան

24 նոյեմբերի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուզյանի (զեկուցող), Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի, համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց ««ԳԼՈՒՐ» ՍՊԸ-ի դիմումի հիման վրա՝ «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63 հոդվածի երրորդ մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը «ԳԼՈՒՐ» ՍՊԸ-ի դիմումն է ՀՀ սահմանադրական դատարան:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց .**

1. ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր՝ 28.07.2009թ. ՍԳԱՈ-67 աշխատակարգային որոշմամբ «ԳԼՈՒՐ» ՍՊԸ-ի՝ ՀՀ սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն ընդունել է քննության:

2. Դիմողը վիճարկում է «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63 հոդվածի երրորդ մասի սահմանադրականությունը: Վիճարկվող դրույթը սահմանում է. «Ոչ իրավաչափ վարչական ակտը չի կարող անվավեր ճանաչվել, եթե ակտի հասցեատերն իրավունք ունի վստահելու վարչական ակտի գոյությանը, եւ վերջինիս գործողության մեջ գտնվելը չի կարող վնաս պատճառել որեւէ անձի իրավունքներին, Հայաստանի Հանրապետությանը կամ որեւէ համայնքի:

Վարչական ակտի հասցեատերը վարչական ակտի գոյությանը վստահելու իրավունք ունի, եթե վարչական ակտի հիման վրա ստացածն արդեն իսկ օգտագործել կամ տնօրինել է, ինչպես նաեւ, եթե ակտի հիման վրա ստացածի հետ վերադարձնելը վնաս կպատճառի վարչական ակտի հասցեատիրոջը»:

Ըստ դիմողի՝ օրենքի վիճարկվող դրույթն իրավական անորոշության պատճառաբանությամբ հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածում ամրագրված՝ իրավական պետության սկզբունքին: Ըստ դիմողի՝ իրավական անորոշություն է առաջացնում վիճարկվող նորմում «վնաս պատճառել» արտահայտությունը, որը դատարաններին տալիս է սուբյեկտիվ մեկնաբանության հնարավորություն: Դիմողը գտնում է, որ այդպիսի հնարավորությունն օգտագործելով՝ դատարանները կարող են ենթադրել, որ տվյալ վարչական ակտը չի կարող վնաս պատճառել որեւէ անձի իրավունքներին, Հայաստանի Հանրապետությանը կամ որեւէ համայնքի, մինչդեռ այդ ակտն օբյեկտիվ տեսանկյունից կարող է վնասել այլ անձանց գույքային շահերը, եւ, ըստ դիմողի, իրականում կոնկրետ դեպքում վնասում է «ԳԼՈՒԲ» ՍՊԸ-ի գույքային շահերը:

3. Պատասխանող կողմը՝ դիմողի մատնանշած՝ վիճարկվող դրույթի ենթադրյալ անորոշության առնչությամբ նշում է, որ իրավական որոշակիությունը չի նշանակում, որ օրենքները պետք է լինեն բացարձակ կողմնորոշիչ այս կամ այն վարքագիծը դրսևորելու համար: Ըստ պատասխանողի բացատրությունների՝ վիճարկվող դրույթը հստակ սահմանում է այն հիմքը, երբ ոչ իրավաչափ վարչական ակտը չի կարող անվավեր ճանաչվել: Տվյալ դեպքում խոսքը վերաբերում է վարչական ակտի գոյությանը վստահելու իրավունքին եւ որեւէ անձի իրավունքներին, Հայաստանի Հանրապետությանը կամ որեւէ համայնքին վնաս չպատճառելուն: Օրենքի 63 հոդվածի 1-ին մասի, 4-րդ մասի եւ վիճարկվող դրույթի համադրված վերլուծությունից բխում է, որ եւ՝ կառուցվածքային, եւ՝ բովանդակային առումով նշված հոդվածը հստակ կարգավորում է ոչ իրավաչափ վարչական ակտն անվավեր ճանաչելու հետ կապված հարաբերությունները:

Ըստ պատասխանողի՝ վիճարկվող դրույթը պաշտպանում է հենց քաղաքացիների ու իրավաբանական անձանց իրավունքները: Վիճարկվող դրույթը ոչ միայն չի հակասում ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածի պահանջներին,

այլ, ընդհակառակն, ընդունված է այդ պահանջներին համապատասխան, քանի որ իրավունքների պաշտպանությունն իրավական պետության կարևորագույն սկզբունքներից է, եւ ձեւական առումով ոչ իրավաչափ վարչական ակտը չպետք է անվավեր ճանաչվի, եթե այն ուղղված է իրավունքների պաշտպանությանը եւ որեւէ անձի վնաս չի պատճառում:

4. Քննության առարկա գործի դատավարական նախապատմությունը հանգում է նրան, որ «ԳԼՈՒՐ» ՍՊԸ-ն հանդիսացել է Մարտունու «ՍԻԳՄԱ» ԲԲԸ-ի բաժնետոմսերի մի մասի սեփականատեր: Նշված բաժնետոմսերի պատկանելության կապակցությամբ առաջացած վեճի արդյունքում քաղաքացիներ Ֆիրդուս Ջաքարյանը եւ Ժիրայր Գալստյանը Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի դատարան հայց են ներկայացրել «ԳԼՈՒՐ» ՍՊԸ-ի տնօրեն Տիգրան Դարբինյանի եւ Գուրգեն Դարբինյանի դեմ՝ «ՍԻԳՄԱ» ԲԲԸ-ի բաժնետոմսերն իրենց անունով վերագրանցելը պարտավորեցնելու պահանջի մասին:

Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի դատարանի՝ 24.08.2006թ. վճռով հայցը մերժվել է:

Ֆ. Ջաքարյանի եւ Ժ. Գալստյանի ներկայացրած վերաքննիչ բողոքի հիման վրա ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանն իր՝ 17.11.2006թ. վճռով վերաքննիչ բողոքը բավարարել է՝ պարտավորեցրել է Տ. Դարբինյանին եւ Գ. Դարբինյանին գրանցելու «ՍԻԳՄԱ» ԲԲԸ-ի բաժնետոմսերի 40 տոկոսը Ֆ. Ջաքարյանի եւ Ժ. Գալստյանի անունով՝ յուրաքանչյուրին 20 տոկոսի չափով, ինչն էլ որ կատարվել է ՀՀ ԱՆ ԴԱՀԿ ծառայության Գեղարքունիքի մարզային ստորաբաժանման Մարտունի-Վարդենիս տարածաշրջանի բաժանմունքի պետի ժամանակավոր պաշտոնակատար Վ. Արշակյանի՝ 26.12.2006թ. «ՀՀ կենտրոնական դեպոզիտարիա» ԻԿԿ-ի միջոցով բաժնետոմսերը գրանցելու մասին» որոշմամբ:

17.06.2008թ. Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի դատարանը քննության առնելով «ԳԼՈՒՐ» ՍՊԸ-ի դիմումն ընդդեմ «Հայաստանի կենտրոնական դեպոզիտարիա» ԻԿԿ-ի, ՀՀ ԱՆ ԴԱՀԿ ծառայության Գեղարքունիքի մարզային ստորաբաժանման Մարտունի-Վարդենիս տարածաշրջանի բաժանմունքի, երրորդ անձինք՝ Տիգրան Դարբինյանի, Գուրգեն Դարբինյանի, Ֆիրդուս Ջաքարյանի եւ Ժիրայր Գալստյանի՝ պաշտոնատար անձի՝ օրենքին հակասող ակտն անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին, վճռել է պահանջը բավարարել՝ վերացնել ՀՀ ԱՆ ԴԱՀԿ ծառայության Գեղարքունիքի մարզային ստորաբաժանման Մարտունի-Վարդենիս տարածաշրջանի բաժանմունքի պետի ժամանակավոր պաշտոնակատար Վ. Արշակյանի՝ 26.12.2006թ. «ՀՀ կենտրոնական դեպոզիտարիա» ԻԿԿ-ի միջոցով բաժնետոմսերը գրանցելու մասին» որոշումը, կիրառել անվավերության հետեւանքներ՝ «ՍԻԳՄԱ» ԲԲԸ-ի 8991 հատ բաժնետոմսերը վերագրանցել որպես «ԳԼՈՒՐ» ՍՊԸ-ի սեփականություն:

Ֆ. Չաքարյանի եւ Ժ. Գալստյանի ներկայացրած վերաքննիչ բողոքի հիման վրա ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանն իր՝ 10.10.2008թ. որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը մերժել է՝ օրինական ուժի մեջ թողնելով Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի դատարանի վճիռը:

Ֆ. Չաքարյանի եւ Ժ. Գալստյանի ներկայացրած վճռաբեկ բողոքի հիման վրա ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր՝ 13.02.2009թ. որոշմամբ հաստատել է ՀՀ ԱՆ ԴԱՀԿ ծառայության Գեղարքունիքի մարզային ստորաբաժանման Մարտունի-Վարդենիս տարածաշրջանի բաժանմունքի պետի ժամանակավոր պաշտոնակատար Վ. Արշակյանի՝ 26.12.2006թ. «ՀՀ կենտրոնական դեպոզիտարիա» ԻԿԿ-ի միջոցով բաժնետոմսերը գրանցելու մասին» որոշման ոչ իրավաչափ լինելը, սակայն, հղում կատարելով «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63 հոդվածի երրորդ մասի առաջին պարբերությանը, գտել է, որ վերը նշված ոչ իրավաչափ վարչական ակտը չի կարող վնաս պատճառել որեւէ անձի իրավունքներին, Հայաստանի Հանրապետությանը կամ որեւէ համայնքի, եւ այդ ակտի հասցեատերեր Ֆիրդուս Չաքարյանը եւ Ժիրայր Գալստյանն իրավունք ունեն վստահելու այդ ակտի գոյությանը: Նշված պատճառաբանությամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վճռաբեկ բողոքը բավարարել է մասնակիորեն՝ բեկանել է ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի՝ 10.10.2008թ. որոշումը եւ այն փոփոխել՝ ամբողջությամբ մերժել է «ԳԼՈՒՐ» ՍՊԸ-ի դիմումը:

5. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 69 հոդվածի 4-րդ մասն ամրագրում է վիճարկվող դրույթի՝ Սահմանադրությանը հակասելու հիմնավորումներ ներկայացնելու՝ դիմողին ներկայացվող պահանջը, համաձայն որի՝ վիճարկվող օրենքի դրույթի հակասահմանադրականությունը պետք է հիմնավորված լինի օրենքի 68 հոդվածի 7-րդ մասում նշված որեւէ հատկանիշով: Անհատական դիմումին ներկայացված այս պահանջը նշանակում է, որ դիմողը պետք է փորձի բավարար կերպով իրավաբանորեն հիմնավորել, թե իր սահմանադրական որ իրավունքներն են խախտվել եւ ինչ անմիջական պատճառահետեւանքային կապ է առկա վիճարկվող օրինադրույթի եւ իր իրավունքների խախտման փաստի միջեւ:

Դիմումի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ ոչ իրավաչափ վարչական ակտը, որն անվավեր ճանաչելու պահանջը մերժվել է պաշտպանության արժանի վստահության իրավունքի առկայության հիմնավորմամբ, ընդունվել է ի կատարումն օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի: Կատարողական վարույթը, որի նպատակը դատական ակտի կատարումն է, ըստ էության հանդիսանում է անձի խախտված իրավունքների դատական պաշտպանության իրավունքի բաղկացուցիչ փուլ: Այս մոտեցումն է ամրագրված նաեւ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում: Հետեւաբար, կատարողական վարույթում ընդունված՝ կատարողական թերթի պահանջի իրացմանն ուղղված վարչական ակտի իրավական հետեւանքներն ածանցյալ են օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի իրավական հետեւանքներից, նման վարչական ակտն ինքնուրույն իրավական հետեւանքներ չի առաջաց-

նում: Անկախ խնդրո առարկա վարչական ակտն օրենքի ձեռնարկի պահանջների խախտմամբ կամ պահպանմամբ ընդունվելու հանգամանքից՝ այն դիմողի համար առաջացնելու էր միեւնույն իրավական հետեւանքները: Այս հանգամանքը հաշվի առնելով՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ պաշտպանության արժանի վստահության իրավունքը տվյալ դեպքում կարող էր ծագել ոչ թե վարչական ակտի, այլ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի առնչությամբ:

Գործում առկա դատական ակտերի, ինչպես նաեւ դիմողի փաստարկների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ խնդրո առարկա վարչական ակտի վերոհիշյալ առանձնահատկությունը հաշվի չի առնվել ինչպես դատարանների, այնպես էլ դիմողի կողմից: Վիճարկվող դրույթի հակասահմանադրականությունը դիմողը փորձում է հիմնավորել ոչ թե խնդրո առարկա նորմի ենթադրյալ հակասահմանադրականության պատճառով իր սահմանադրական իրավունքների խախտման փաստով, այլ խնդրո առարկա վարչական ակտով իր համար առաջացած բացասական հետեւանքներով, որոնք էլ իրենց հերթին արդյունք էին հետագայում օրինական ուժի մեջ մտած այն դատական ակտի, որի կատարման էր ուղղված վարչական ակտը: Փաստորեն դիմողը փորձ է անում դատական ակտի իրավական հետեւանքները վերագրել վիճարկվող դրույթին: Թերեւս այս է պատճառը, որ դիմողը նաեւ փորձում է վիճարկել խնդրո առարկա դրույթի սահմանադրականությունը չ՛հ Սահմանադրության 8 հոդվածին հակասելու հիմքով:

Ելնելով վերոհիշյալից՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ դիմողի իրավունքների ենթադրյալ խախտման եւ վիճարկվող դրույթի միջեւ որեւէ պատճառահետեւանքային կապ առկա չէ, դիմողը ձեռնարկում առաջադրելով օրենքի սահմանադրականության հարց՝ ըստ էության բարձրացնում է վարչական ակտով իրեն վնաս պատճառելու հանգամանքի գնահատման իրավաչափության խնդիրը:

Համաձայն «Սահմանադրական դատարանի մասին» չ՛հ օրենքի 69 հոդվածի 7-րդ մասի՝ անհատական դիմումների քննությունը կարող է մերժվել նաեւ այն դեպքերում, երբ անհատական դիմումն ակնհայտ անհիմն է:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» չ՛հ օրենքի 60 հոդվածի 1-ին կետի համաձայն. «Սահմանադրական դատարանը կարճում է գործի վարույթը ... գործի քննության ցանկացած փուլում, եթե բացահայտվել են սույն օրենքի 32-րդ հոդվածով նախատեսված՝ գործի քննությունը մերժելու հիմքեր»:

Ելնելով վերոշարադրյալից եւ ղեկավարվելով չ՛հ Սահմանադրության 101 հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» չ՛հ օրենքի 32 հոդվածի 6-րդ կետի, 60 հոդվածի 1-ին կետի, 69 հոդվածի 7-րդ մասի պահանջներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց.**

«ԳԼՈՒՐ» ՍՊԸ-ի դիմումի հիման վրա՝ «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63 հոդվածի երրորդ մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործի վարույթը կարճել:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**24 նոյեմբերի 2009 թվականի
ՍԳՈ- 839**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՔԱՂԱՔԱՅԻՆԵՐ Ա. ՁԵՅՆԱԼՅԱՆԻ, Ա. ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ ԵՎ
Կ. ՌՈՒՔԻՆՅԱՆԻ, Մ. ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱՎ
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 290 ՀՈՂՎԱԾԻ
1-ԻՆ ԵՎ 5-ԻՆ ՄԱՍԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

7 դեկտեմբերի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուզյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի (զեկուցող),

մասնակցությամբ՝ դիմողներ Ա. Ձեյնալյանի, Մ. Դանիելյանի, գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի իրավաբանական վարչության պետ Ա. Խաչատրյանի,

համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի եւ 101 հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացիներ Ա. Ձեյնալյանի, Ա. Սարգսյանի եւ Կ. Ռուբինյանի, Մ. Դանիելյանի դիմումների հիման վրա՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին եւ 5-րդ մասերի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը քաղաքացիներ՝ Ա. Ձեյնալյանի՝ 01.06.2009թ., Ա. Սարգսյանի եւ Կ. Ռուբինյանի՝ 09.11.2009թ., Մ. Դանիելյանի՝ 17.11.2009թ. ՀՀ սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումներն են:

Ղեկավարվելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 39 հոդվածով՝ սահմանադրական դատարանի 17.11.2009թ. ՍԴԱՈ-101 եւ 24.11.2009թ. ՍԴԱՈ-106 աշխատակարգային որոշումներով վերոհիշյալ դիմումներով գործերը միավորվել են եւ քննվել դատարանի նույն նիստում:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի գրավոր հաղորդումը, դիմողների գրավոր փաստաթղթերը, պատասխանող կողմի գրավոր բացատրությունները, հետագոտելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց .**

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքն ընդունվել է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից 1998 թվականի հուլիսի 1-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998 թվականի սեպտեմբերի 1-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 12-ին:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ սույն գործով վիճարկվող «Հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի եւ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների անօրինական եւ անհիմն որոշումների եւ գործողությունների բողոքարկումը դատարան» վերտառությամբ 290 հոդվածի 1-ին եւ 5-րդ մասերը սահմանում են.

«1. Հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված որոշումների եւ գործողությունների օրինական եւ հիմնավոր չլինելու դեմ բողոքները դատարան կարող են ներկայացվել կասկածյալի, մեղադրյալի, պաշտպանի, տուժողի, քրեական դատավարության մասնակիցների, այլ անձանց կողմից, որոնց իրավունքները եւ օրինական շահերը խախտվել են այդ որոշումներով եւ գործողություններով, եւ եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից:

...

5. Բողոքը ճանաչելով հիմնավորված՝ դատավորը որոշում է կայացնում անձի իրավունքների եւ ազատությունների խախտումը վերացնելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականության մասին: Գտնելով, որ բողոքարկված գործողությունները կատարված են օրենքին համապատասխան, եւ անձի իրավունքները կամ ազատությունները խախտված չեն, դատարանը որոշում է կայացնում բողոքը մերժելու մասին: Դատավորի որոշման պատճենն ուղարկվում է դիմողին եւ վարույթն իրականացնող մարմնին»:

2. Վիճարկելով վերոնշյալ նորմերի սահմանադրականությունը՝ դիմողները գտնում են, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասը ձեւակերպված է այնքան անորոշ, «ոչ միանշանակ, ոչ հստակ», որ դատարանները դրանք ընկալում եւ կիրառում են որպես հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի եւ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների կողմից **դրսետրած անգործության դատական կարգով բողոքարկման կարգ**: Այդ անորոշությունը հակասում է իրավական որոշակիության սկզբունքին, «ուստի՝ վիճարկվող դրույթները հակասում են ՀՀ Սահմանադրության իրավական որոշակիության սկզբունքներն ամրագրող՝ 1-ին, 3-րդ, 6-րդ եւ 43-րդ հոդվածներին»: Ըստ դիմող Ա. Զեյնալյանի՝ «Դատարանների՝ դատական ակտերով վերոգրյալ նորմին տրված մեկնաբանությունից

հետեւում է, որ անձը կարող է ուստիկանության ոչ իրավաչափ անգործությունից ՀՀ Սահմանադրությամբ եւ Կոնվենցիայով երաշխավորված «դատական պաշտպանություն» հայցել միայն այն պայմանով, եթե ուստիկանության ոչ իրավաչափ անգործությունից դատախազության (որպես դատարանից տարբերվող «պետական այլ մարմնի») առջեւ «իրավական պաշտպանության միջոցը» սպառել է, ու այդ միջոցը եղել է անարդյունավետ: Դատարանի կողմից օրենսգրքի դրույթին տված մեկնաբանությունը կամ, եթե խնդրո առարկա դրույթը հենց այդպես ու այդ նպատակով էլ գրված է, հակասում է ... ՀՀ Սահմանադրության 18, 19-րդ, Կոնվենցիայի 6, 13-րդ հոդվածներին»: Դիմողի կարծիքով, հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի եւ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների դրսևորած **անգործության դեմ դատական պաշտպանության իրավունքն իրացնելու համար** «միջանկյալ օղակ նախատեսելը չի բավարարում՝ իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության իրավունքի չափանիշին, ինչը՝ ՀՀ Սահմանադրության 18, 19-րդ հոդվածներով երաշխավորված դատական պաշտպանության իրավունքի բաղադրիչն է»: Դիմողը եզրակացնում է, որ ՀՀ «Քրեական դատավարության» օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի դրույթները հակասում են ՀՀ Սահմանադրության 1-ին, 3, 6, 43-րդ հոդվածներին կամ ՀՀ «Քրեական դատավարության» օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ «, եւ եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» դրույթը, «**անգործության**» մասով հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 18, 19-րդ հոդվածներին»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի սահմանադրականության վերաբերյալ նույնաբովանդակ փաստարկներ են ներկայացրել նաեւ դիմողներ Ա. Սարգսյանը, Կ. Ռուբինյանը եւ Մ. Դանիելյանը: Բացի դրանից, դիմողներ Ա. Սարգսյանը եւ Կ. Ռուբինյանը գտնում են, որ «ՀՀ «Քրեական դատավարության» օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված պաշտոնատար անձանց գործողություններից եւ որոշումներից դատական պաշտպանություն հայցելու «սուբսիդիար» սկզբունքի վերացնելու դեպքում ի հայտ կգա շահերի իրական բախում՝ մրցակցություն, նախաքննության մարմին-դատախազություն-դատարան, որտեղ՝ պաշտպանության միջոցի արդյունավետության տեսակետից, ընտրությունը կկատարի դիմողը/բողոք բերողը, ինչը անխուսափելիորեն կխթանի էվոլյուցիան ... կբարձրանա թե՛ նախաքննության մարմնի որոշումների, թե՛ դատարանների որոշումների որակը, եւ վերջապես՝ դատարանի անկախությունը»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 5-րդ մասի սահմանադրականությունը վիճարկելով՝ դիմողներ Ա. Սարգսյանը եւ Կ. Ռուբինյանը գտնում են, որ վերջինիս «... վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականության» դրույթի պատճառով, թույլ չի տրվում ապահովել «անձի խախտված իրավունքների լիարժեք ու ամբողջական վերականգնում»: Հետեւաբար՝ այդ դրույթը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության՝ Սահմանադրությամբ եւ օրենքներով ամրագրված իրավունքների եւ ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունքը երաշխավորող 18 եւ 19-րդ հոդվածներին:

3. Պատասխանող կողմը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասում խոսք է գնում միայն գործողությունների եւ որոշումների բողոքարկման հնարավորության մասին, սակայն դիմումատուն չի ներկայացրել որեւէ փաստարկ առ այն, որ տվյալ նորմի իրավակիրատ պրակտիկայում դատարանները հրաժարվում են քննել հետաքննության մարմինների աշխատակիցների, քննիչների, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների կողմից դրսևորված անգործության դեմ բերված բողոքները: Պատասխանող կողմը գտնում է, որ այդ նորմում որոշակիության սկզբունքը չի խախտվել եւ միանշանակորեն բողոքները կարող են բերվել եւ պետք է քննության առնվեն ինչպես գործողության, այնպես էլ անգործության դեմ: Հետեւաբար, վիճարկվող նորմի եւ ՀՀ Սահմանադրության 1, 3, 6 եւ 43 հոդվածների միջեւ որեւէ հակասության մասին խոսք չի կարող գնալ:

Պատասխանող կողմը գտնում է նաեւ, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի եւ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների ու պաշտոնատար անձանց գործողությունների եւ կայացրած որոշումների բողոքարկման հերթականությունը, եւ դատախազական հսկողության իրականացումն այդ գործընթացում «պաշտպանության իրավունքն իրականացնելու համար միջանկյալ օղակ» գնահատվել չի կարող, քանի որ «եւ դատախազական հսկողությունը, եւ դատական հսկողությունը միմյանց լրացնող ինստիտուտներ են», հետեւաբար, ինչպես գտնում է պատասխանողը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասը համապատասխանում է Սահմանադրությանը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 5-րդ մասի սահմանադրականության առնչությամբ պատասխանող կողմը գտնում է, որ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերը պարտադիր կատարման ենթակա են ցանկացած սուբյեկտի կողմից եւ դրանց չկատարման համար օրենքով սահմանված են պատասխանատվության համապատասխան միջոցներ: Այսինքն՝ այն դեպքում, երբ դատարանը որոշում է կայացնում պարտավորեցնել վարույթն իրականացնող մարմնին վերացնելու անձի իրավունքների եւ ազատությունների խախտումը, ապա վարույթն իրականացնող մարմինը չի կարող չկատարել դատարանի որոշումը, հակառակ դեպքում տվյալ պաշտոնատար անձը ենթարկվելու է պատասխանատվության, այդ թվում՝ քրեաիրավական: Հետեւաբար, առաջարկում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 5-րդ մասը ճանաչել ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանող:

4. Սույն գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ.

- մինչդատական վարույթում հետաքննություն եւ նախաքննություն, օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների, պաշտոնատար անձանց, դատախազի որոշումների եւ գործողությունների

դատական բողոքարկման ինստիտուտի սահմանադրաիրավական բովանդակությանը, օրենսդրական կարգավորմանն ու նշանակությանը,

- մինչդատական վարույթում դատական վերահսկողության եւ դատախազական հսկողության գործառույթների բովանդակությանը, դրանց տարանջատմանը եւ սահմանադրորեն թույլատրելի շրջանակներին, հաշվի առնելով նաեւ դատական բողոքարկման ինստիտուտի կիրառման վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի որոշումներով արտահայտված իրավական դիրքորոշումները,

- հետաքննություն եւ նախաքննություն, օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների, պաշտոնատար անձանց, դատախազի որոշումների եւ գործողությունների դատական բողոքարկման ինստիտուտի կիրառման պրակտիկային՝ այնքանով, որքանով առնչվում է դիմումի առարկային:

5. Մինչդատական վարույթում հետաքննություն եւ նախաքննություն, օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների, պաշտոնատար անձանց, դատախազի որոշումների եւ գործողությունների դատական բողոքարկման ինստիտուտը (ՀՀ քր. դատ. օրենսգրքի 278 հոդվածի 2-րդ մաս, 290 հոդված) որպես քրեական վարույթում անձի իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության միջոց կոչված է երաշխավորելու ՀՀ Սահմանադրության ինչպես 18 եւ 19 հոդվածներում, այնպես էլ 3, 14, 14.1, 16, 17 եւ անձի իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության սահմանադրաիրավական սկզբունքի գերակայությունն արտացոլող բազմաթիվ այլ հոդվածներում ամրագրված նորմերի կենսագործումը: Այն կոչված է պաշտպանելու անձի ինչպես սահմանադրական, այնպես էլ օրենքով երաշխավորված այլ իրավունքները, ազատությունները՝ վերոհիշյալ պետական մարմինների ու պաշտոնատար անձանց անօրինական (անիրավաչափ) որոշումներից ու գործողություններից եւ իրացվում է արդարադատական առանձնահատուկ գործառույթի՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության միջոցով: Վերջինս դրսևորվում է նաեւ քննչական, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ կատարելու եւ անձի սահմանադրական իրավունքներն ու ազատությունները սահմանափակող դատավարական հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ հետաքննության մարմնի, քննիչի կամ դատախազի միջնորդությունները քննելու միջոցով (ՀՀ քր. դատ. օրենսգրքի 278 հոդվածի 1-ին մաս, 282 հոդված):

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի, վերջինիս՝ «Դատական վերահսկողությունը մինչդատական վարույթի նկատմամբ» վերտառությունը կրող 39-րդ գլխի նորմերի, համալիր վերլուծությունը վկայում է, որ հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի եւ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումների եւ գործողությունների օրինականության վերաբերյալ բողոքների քննությունը, որպես մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության գործառույթ, ունի իր

առանձնահատուկ խնդիրներն ու նպատակները, մասնավորապես՝ բողոքարկվող որոշումների եւ գործողությունների օրինականությունը (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի եւ օրենսդրության այլ ակտերի պահանջներին համապատասխանությունը) ստուգելու արդյունքում **պարզել անձի** (կասկածյալի, մեղադրյալի, պաշտպանի, տուժողի, քրեական դատավարության այլ մասնակցի կամ այլ անձի) **իրավունքների եւ ազատությունների խախտման փաստը** եւ կայացնել համապատասխան որոշում՝ անձի իրավունքների եւ ազատությունների խախտումը վերացնելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականության, կամ բողոքը մերժելու վերաբերյալ:

Սույն գործով դիմող կողմի ներկայացրած փաստարկների տեսանկյունից, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող 290 հոդվածի 1-ին եւ 5-րդ մասերի սահմանադրականությունը գնահատելիս սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում կարելու այդ նորմերով կարգավորվող քրեադատավարական հարաբերությունների ինչպես սուբյեկտների շրջանակը, այնպես էլ՝ օբյեկտը, ելնելով վերոհիշյալ հոդվածի եւ օրենսգրքի այլ նորմերի համակարգային բովանդակությունից, ինչպես նաեւ քրեական գործերով արդարադատություն իրականացնելիս դատարանի ընդհանուր լիազորություններից (ՀՀ քր. դատ. օրենսգրքի 41 հոդված): Մասնավորապես, վիճարկվող 290 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների որոշումները եւ գործողությունները բողոքարկող սուբյեկտներ են քրեական դատավարության մասնակիցները եւ այլ անձինք, որոնց իրավունքները եւ օրինական շահերը խախտվել են այդ **որոշումներով եւ գործողություններով**: Հիշյալ հոդվածի նույն մասի համաձայն քրեական գործերով մինչդատական վարույթում որպես դատական բողոքարկման անմիջական օբյեկտ (առարկա) են հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների՝ **ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված որոշումները եւ գործողությունները**, այսինքն՝ այնպիսի որոշումներ ու գործողություններ, որպիսիք հատկապես մատնանշված են օրենսգրքի համապատասխան նորմերում: Միաժամանակ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությանը նվիրված 39-րդ գլխի 278 հոդվածը (որը վերաբերում է դատական վերահսկողության ոլորտին) սահմանում է (մաս 2), որ «Դատարանը, սույն օրենսգրքով սահմանված դեպքերում եւ կարգով, քննում է հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի եւ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների **որոշումների եւ գործողությունների** օրինականության վերաբերյալ բողոքները»:

Նշվածին զուգահեռ, օրենսգրքի 290 հոդվածի 2-րդ մասը նախատեսում է նաեւ հետաքննության, նախաքննության մարմինների, դատախազի դատական բողոքարկման ենթակա լրացուցիչ այլ գործողություններ ու որոշումներ: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 8-րդ բաժնի («Քրեական գործով

մինչդատական վարույթ») հողվածների, 290 հողվածի 1-ին, 2-րդ մասերի համեմատական վերլուծությունը վկայում է, որ օրենսգրքի վիճարկվող 290 հողվածի 1-ին մասի իմաստով մինչդատական վարույթում դատական բողոքարկման ենթակա են իրավասու մարմինների ու պաշտոնատար անձանց այն **որոշումները եւ գործողությունները**, որպիսիք կայացվել են այդ սուբյեկտների՝ օրենսգրքի 53, 55 եւ 56 հողվածներում նախատեսված իրենց ընդհանուր լիազորությունների շրջանակներում: Իսկ օրենսգրքի 290 հողվածի 2-րդ մասը որպես առանձնահատուկ իրավակարգավորում սահմանում է, որ. «Սույն հողվածի առաջին մասում նշված անձինք իրավունք ունեն նաեւ դատարան բողոքարկել հանցագործությունների վերաբերյալ հաղորդումներն ընդունելուց, քրեական գործ հարուցելուց հետաքննության մարմնի, քննիչի եւ դատախազի **հրաժարվելը**, ինչպես նաեւ քրեական գործը կասեցնելու, կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումները՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում»:

Այսուհանդերձ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 41 հողվածի համաձայն դատարանը, ի թիվս քրեական գործերով ընդհանուր այլ լիազորությունների, իրավասու է «...քննել եւ լուծել հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների որոշումների եւ գործողությունների (**անգործության**) դեմ բողոքները»: Այսպիսով, մինչդատական վարույթում օրենսդիր դատարանին լիազորել է քննելու ոչ միայն քրեական վարույթ իրականացնող իրավասու մարմինների ու պաշտոնատար անձանց որոշումների եւ գործողությունների օրինականության, այլեւ՝ **անգործության** վերաբերյալ բողոքները, իսկ «...եւ եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» պայմանը բացառապես վերաբերում է հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի եւ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների **որոշումներին ու գործողություններին**, հետեւաբար՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հողվածի 1-ին մասի իրավակարգավորման շրջանակներում չէր կարող վերագրվել նաեւ հիշյալ մարմինների **անգործությանը**:

6. Դիմողներն իրենց փաստարկներում առաջ են քաշում իրավակիրառական պրակտիկայում ձեւավորված այն մոտեցումը, համաձայն որի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող 290 հողվածի 1-ին մասի դրույթները դատարանների կողմից ընկալվում են որպես նաեւ քրեական վարույթ իրականացնող մարմինների անգործության դեմ դատական բողոքարկման կարգ, ի հաստատումն որի սահմանադրական դատարան են ներկայացրել ՀՀ ոստիկանության **անգործության** դեմ Երեւան քաղաքի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանում քննված բողոքի վերաբերյալ կայացված որոշումը եւ այն ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանում, ՀՀ վճռաբեկ դատարանում բողոքարկվելու արդյունքում կայացված որոշումները:

Դատական այդ ակտերի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ ոստիկանու-

թյան անգործության դեմ բողոքը քննության է առնվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի հիմքով եւ մերժվել այդ նորմում նախատեսված դատախազական բողոքարկման կարգը դիմողի կողմից չպահպանվելու պատճառաբանությամբ: Գործում առկա դատական նման այլ ակտերի ուսումնասիրությունը նույնպես վկայում է, որ դատարանները ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վերոհիշյալ նորմի դրույթները մեկնաբանել են նույնակերպ՝ մերժելով անձանց բողոքներն այն դեպքերում, երբ չի պահպանվել քրեական վարույթ իրականացնող մարմինների ու պաշտոնատար անձանց որոշումները, գործողությունները եւ անգործությունը նախօրոք դատախազին բողոքարկելու պահանջը: Գործնականում դատական պրակտիկան ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի առնչությամբ «գործողություն» եզրույթը հավասարապես վերագրել է նաեւ անգործությանը:

7. Ելնելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի սահմանադրականության վերաբերյալ դիմող կողմի հարցադրումներից՝ սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում այդ նորմի իրավական բովանդակությունը բացահայտել նաեւ ՀՀ Սահմանադրության 5 հոդվածի 1-ին մասում, 18 եւ 19 հոդվածներում, 91 հոդվածի 1-ին մասում եւ 103 հոդվածում ամրագրված նորմատիվ պահանջներին համապատասխանության ու դրանց կատարման համար բավարար երաշխիքներ պարունակելու տեսակետից՝ այնքանով, որքանով ըստ վիճարկվող նորմի տառացի բովանդակության՝ հետաքննության, նախաքննության մարմինների, պաշտոնատար անձանց, դատախազի որոշումները եւ գործողությունները ենթակա են ինչպես դատախազական հսկողության, այնպես էլ դատական վերահսկողության: Այս առումով վիճարկվող նորմի իրավակարգավորումից դուրս է հետաքննության, նախաքննության մարմինների, պաշտոնատար անձանց եւ դատախազի անգործության վերաբերյալ բողոքների քննությունը: Դատարանն իրավասու է այդպիսի բողոքները քննել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 41 հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետի հիմքով: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ քրեական գործերով մինչդատական վարույթում բողոքարկման (դատախազական եւ դատական) ինստիտուտի իրավակիրառման շրջանակներում «**գործողություն**» եւ «**անգործություն**» եզրույթները ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով մինչդատական վարույթի իրավակարգավորման շրջանակներում նույնաբովանդակ մեկնաբանվել չեն կարող: Պետական մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք (այդ թվում՝ քրեական վարույթ իրականացնող մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք) ՀՀ Սահմանադրության 5 հոդվածի երկրորդ մասի նորմատիվ պահանջի համաձայն իրավասու են կատարելու միայն գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ «**անգործություն**» եզրույթն իրավակիրառական պրակտիկայում, սույն գործի առարկայի շրջանակներում, պետք է ընկալվի որպես հետաքննության, նախաքննության մարմինների, պաշտոնատար անձանց եւ դատախազի՝ Սահմանադրությամբ եւ օրենքներով նա-

խատեսված լիազորությունների (որոշումների ընդունում, իրենց լիազորություններից բխող գործունեության իրականացում) չկատարում: Վերջինս նույնպես կարող է առաջացնել իրավական հետեւանքներ, պատճառ դառնալ մարդկանց սահմանադրական իրավունքների խախտման: Հետեւաբար, նման անգործության դատական բողոքարկման նպատակը եւ ոչ իրավաչափ գործողության դատական բողոքարկման նպատակը նույնական են՝ հետապնդում են իրավունքների պաշտպանության համանման խնդիր: Այլ բան է, որ օրենսդիրը կարող է սահմանել դրանց բողոքարկման տարբեր ընթացակարգեր, սակայն մեկը մյուսով կլանելու եւ նման իրավակիրառական պրակտիկա ձեւավորելու հանգամանքը վկայությունն է այն բանի, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի առկա խմբագրությունն իր մեջ անորոշություն է պարունակում եւ կիրառվում է իրավակիրառական պրակտիկայի կողմից դրան տրված բովանդակության շրջանակներում:

8. Անդրադառնալով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասում նախատեսված դատական բողոքարկման կարգին՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ հետաքննության, նախաքննության մարմինների, պաշտոնատար անձանց, դատախազի որոշումները եւ գործողությունները դատարան բողոքարկելու՝ անձանց (քրեական դատավարության մասնակիցների եւ այլ անձանց) իրավունքը կարող է իրացվել հետեւյալ նախապայմանների դեպքում.

- եթե խախտվել են այդ անձանց իրավունքները եւ օրինական շահերը,
- եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից:

Վերջինիս դեպքում հետեւում է, որ անձը դատախազի որոշումը կամ գործողությունը բողոքարկելիս պետք է դիմի նաեւ վերադաս դատախազին: Իսկ իրավունքների եւ օրինական շահերի խախտման վերաբերյալ նախապայմանի առաջադրումը վիճարկվող նորմի իրավակարգավորման շրջանակներում խոչընդոտ չի կարող հանդիսանալ անձի բողոքն ըստ էության քննելու համար:

Այսպիսով, ինչպես վկայում է վիճարկվող նորմի իրավական բովանդակությունը, անձն իր իրավունքների ու ազատությունների դատական պաշտպանության՝ ՀՀ Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներով նախատեսված իրավունքն իրացնելիս նախ պարտավոր է դատախազի առջեւ հայցել իր բողոքի բավարարում, այսինքն՝ արդարադատության մատչելիության իր իրավունքն իրականացնել իրավական պաշտպանության մեկ այլ միջոցի նախապես գործադրման պայմանով:

Սահմանադրական դատարանն իր մի շարք որոշումներով, մասնավորապես՝ ՍԴՈ-652, ՍԴՈ-665 եւ ՍԴՈ-690, բազմիցս անդրադառնալով արդարադատության մատչելիության եւ արդյունավետության խնդիրներին, կարելի էր անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը երաշխավորելու համար նորմատիվ իրավական բավարար նախադրյալների ստեղծումն ու զարգացումը՝ միաժամանակ կարելի էր միջազգային պարտավորություններից բխող ներպետական հայեցողական որոշակի ազատությունն արդարադատության

մատչելիության եւ, հատկապէս՝ դատական բողոքարկման իրավունքի օրենսդրական սահմանափակումների հարցում: Այդ կարգը, ի թիվս դատարան դիմելու այլ պայմանների (այդ թվում՝ ձեւական), կարող է իրավաչափորեն ներառել նաեւ օրենքով սահմանված՝ իրավունքների պաշտպանության արտադատարանական միջոցն սպառելու պայման:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող նորմի դատական պրակտիկայի կողմից տրված մեկնաբանության շրջանակներում այդպիսի **պարտադիր** պայմանի առկայությունը, երբ քրեական վարույթ իրականացնող մարմնի, պաշտոնատար անձի **անգործությամբ** խախտվել են քրեական դատավարության մասնակիցների կամ շահագրգիռ այլ անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը, եւ նա չի կարող առանց նախապայմանների իրացնել դատական պաշտպանության իր իրավունքը, չի բխում ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածի սահմանադրաիրավական բովանդակությունից: Այդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների եւ ազատությունների դատական, ինչպէս նաեւ պետական այլ մարմինների առջեւ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք»: ՀՀ Սահմանադրության եւ օրենքների հիման վրա այդպիսի համարժեք միջոցների նախատեսումն ու մատչելիության ապահովումը պետության պարտականությունն է:

ՀՀ Սահմանադրության 5, 91 եւ 103 հոդվածների նորմերին համապատասխան ՀՀ-ում դատական իշխանությունն ու դատախազությունը սահմանադրաիրավական ինստիտուցիոնալ անկախ համակարգեր են՝ բաժանված պետական իշխանության այլ (օրենսդիր, գործադիր) մարմիններից, եւ գործում են Սահմանադրությամբ ու օրենքներով իրենց վերապահված լիազորությունների շրջանակներում:

ՀՀ դատական իշխանության սահմանադրաիրավական դերի եւ բովանդակության բացահայտման ու գնահատման խնդիրներին սահմանադրական դատարանն անդրադարձել է իր մի շարք որոշումներում:

ՀՀ Սահմանադրության 103 հոդվածի 4-րդ մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ դատախազությունն օրենքով նախատեսված դեպքերում եւ կարգով հսկողություն է իրականացնում հետաքննության եւ նախաքննության օրինականության նկատմամբ: Քրեական գործերով մինչդատական վարույթում դատախազի լիազորությունները սահմանված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 53 հոդվածում, ինչպէս նաեւ «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 25 հոդվածում, որոնցում պարունակվող դրույթների վերլուծությունը վկայում է, որ, ի ապահովումն սահմանադրական վերոհիշյալ պարտականության կատարման, մինչդատական վարույթում հսկողություն իրականացնելիս դատախազը պատասխանատու է հետաքննության եւ նախաքննության լրիվության, օբյեկտիվության, բազմակողմանիության եւ արդյունավետության համար («Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 25 հոդվածի 3-րդ մաս), օժտված է այնպիսի լիազորություններով, որոնք կոչված են ղեկավարելու (ուղղորդելու) հետաքննության մարմնի, քննիչի դատավարական գործունեությունը, ինչպէս նաեւ լուծելու

վերջիններիս որոշումների եւ գործողությունների դեմ բերված բողոքները, «**բացառությամբ այն բողոքների, որոնց լուծումն օրենքով վերապահված է դատարանին**» (օրենսգրքի 53 հոդվածի 9-րդ կետ): Վերոթվարկյալ գործառույթները դատախազն իրականացնում է հիշյալ հոդվածում նախատեսված իր լիազորությունների շրջանակներում՝ բողոքում հիմնավորված օրինախախտումները վերացնելու նպատակով ղեկավար ցուցումներ եւ այլ հանձնարարություններ տալով հետաքննության մարմնին, քննիչին կամ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմնին՝ անհրաժեշտության դեպքում **վերացնելով նաեւ վերջիններիս որոշումները**:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 41 հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետի եւ 290 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ինչպես դատախազը, այնպես էլ դատարանն իրավասու են քննելու վերոհիշյալ մարմինների, այդ թվում՝ նաեւ դատախազի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում նախատեսված որոշումների եւ գործողությունների օրինական եւ հիմնավոր լինելու դեմ բերված բողոքները: Սակայն տարբեր են այդ բողոքների քննության արդյունքում խախտված իրավունքի վերականգնման եղանակները, ձեւերը եւ իրավական հետեւանքները, մասնավորապես, դատական վերահսկողությունն իրականացվում է **անձի իրավունքների եւ ազատությունների խախտումը վերացնելու իրավասու մարմնի (պաշտոնատար անձի) պարտականության մասին որոշման կայացմամբ**: Հետեւաբար, դրանով է պայմանավորված նաեւ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի՝ սույն գործով վիճարկվող 5-րդ մասի նորմատիվ պահանջը, որին համապատասխան բողոք քննելու արդյունքում դատարանն անձի խախտված իրավունքը եւ ազատությունը վերականգնում է ոչ թե հետաքննության մարմնին, քննիչին եւ օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմնին դատավարական որոշակի գործողություններ կատարելու ցուցում տալով կամ նրանց որոշումները վերացնելով, ինչպես տեղի ունի դատախազական հսկողության դեպքում, այլ այդ մարմինների ու պաշտոնատար անձի կողմից թույլ տրված օրինախախտումը վերացնելը եւ անձի խախտված իրավունքներն ու ազատությունները վերականգնելը **պարտավորեցնելով**, որը բխում է դատական իշխանության սահմանադրաիրավական բովանդակությունից եւ դրան համապատասխան՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված դատարանի լիազորություններից: Սույն գործում առկա ԵԿԴ/007/11/09 գործով, վերոհիշյալ նորմի իրավական բովանդակությանն աչյալիսի մեկնաբանում է տվել նաեւ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանն իր՝ 08.05.2009թ. որոշմամբ: Այսպիսով, սահմանադրական դատարանը ոչ թե ժխտում է հանրային իշխանության մարմինների, պաշտոնատար անձանց որոշումների ու գործողությունների օրինականությունը վիճարկելու արտադատարանական (տվյալ դեպքում՝ դատախազին բողոքարկելու) կարգը՝ որպես ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածով երաշխավորված իրավունքի իրացման միջոց, այլ կարեւորում է վերջինիս եւ վիճարկման դատական միջոցի՝ իրավական բովանդակության, դրանց կիրառման հիմքերի (դեպքերի), օրենքով աչյալիսի հստակեցումը, որը սույն գործի առարկայի շրջանակներում լինի

միակերպ ընկալելի ինչպես դիմող, այնպես էլ իրավակիրառող սուբյեկտների համար, ընդգրկելով նաև սույն որոշմամբ կարելի էր վաճառված այն առանձնահատկությունները, որոնք հատուկ են դատախազական հսկողությանն ու դատական վերահսկողությանը: Իրավակարգավորման այսպիսի եղանակը կկողմնորոշի քրեական դատավարության մասնակիցներին եւ շահագրգիռ այլ անձանց առավել արդյունավետ ձեռով իրականացնել Սահմանադրության 18 հոդվածում երաշխավորված իրենց իրավունքը:

Սահմանադրական դատարանը, հաշվի առնելով նաև ՀՀ օրենսդրական զարգացումների ընդհանուր տրամաբանությունը (մասնավորապես՝ արտահայտված ՀՀ սահմանադրական դատարանի 16 հունվարի 2007թ. ՍԳՈ-673 որոշման մեջ, ինչպես նաև ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 114 հոդվածի 3-րդ մասում), գտնում է, որ այն դեպքում, երբ պետական մարմինը (տվյալ դեպքում քրեական վարույթ իրականացնող) կամ պաշտոնատար անձն իրավասու է եղել գործել իր հայեցողությամբ, դատարանը ստուգում է, թե արդյո՞ք տվյալ մարմնի կողմից ակտն ընդունելը կամ այն ընդունելը մերժելը, գործողությունը կատարելը կամ անգործություն դրսևորելն իրականացվել են օրենսդրությանը համապատասխան:

Այսպիսով, քրեական գործերով մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատախազական հսկողության եւ դատական վերահսկողության հետ կապված իրավահարաբերությունները կարգավորող, այդ թվում՝ սույն գործով վիճարկվող, իրավանորմների համալիր վերլուծությունը միանշանակ վկայում է այդ գործառույթների **ընդհանուր նպատակի** (որպես իրավապահ գործունեություն), սակայն տարբեր առանձնահատկությունների մասին, հետեւաբար, պատասխանող կողմի վիստարկն այն մասին, թե «...եւ դատախազական հսկողությունը, եւ դատական հսկողությունը միմյանց լրացնող ինստիտուտներ են», չի բխում սույն գործով վեճի առարկայից եւ այդ գործառույթների սահմանադրաիրավական բովանդակությունից: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ քրեական գործերով մինչդատական վարույթի շրջանակներում քրեական վարույթ իրականացնող մարմինների ու պաշտոնատար անձանց որոշումների, գործողությունների ու անգործության դատական բողոքարկման ինստիտուտի կիրառման պրակտիկայում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ այդ բնագավառը կարգավորող նորմների դրույթները պետք է ընկալվեն նաև որպես համակարգային ամբողջություն, որը պայմանավորված է մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմանադրաիրավական բովանդակությամբ եւ երաշխիք է ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածով նախատեսված անձանց իրավունքների արդյունավետ իրացումն ապահովելու համար:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց .**

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի «...եւ եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» դրույթը, դատական պրակտիկայում դրան տրված՝ **նաեւ «անգործությանը» վերագրվող բովանդակության մասով**, որով գործնականում նույն հոդվածի 2-րդ մասի վրա տարածելով 1-ին մասում նախատեսված պայմանն ու նման մեկնաբանությամբ դիմողների նկատմամբ կիրառելով հոդվածի 1-ին մասը՝ սահմանափակվել են մարդու՝ դատարանի մատչելիության եւ արդար դատաքնության սահմանադրական իրավունքները, ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18 հոդվածի 1-ին մասին հակասող եւ անվավեր:

2. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 5-րդ մասը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

3. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**7 դեկտեմբերի 2009 թվականի
ՍԳՈ- 844**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՆԱՐԻՆԵ ՍԱՀԱԿՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ
48 ՀՈԳՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ
ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

8 դեկտեմբերի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի (զեկուցող), Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուզյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի, մասնակցությամբ՝ դիմողի ներկայացուցիչ Ա. Սահակյանի, գործով որպես պատասխանող ներգրավված՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ ԱԺ աշխատակազմի իրավաբանական վարչության պետ Ա. Խաչատրյանի,

համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դնրաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացի Նարինե Սահակյանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48 հոդվածի 2-րդ մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը քաղ. Ն. Սահակյանի՝ 09.07.2009թ. դիմումն է ՀՀ սահմանադրական դատարան:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Չ Ե Ց.**

1. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքն (այսուհետ՝ օրենսգիրք) ընդունվել է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից

1998 թվականի հունիսի 17-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998 թվականի օգոստոսի 7-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999թ. հունվարի 1-ից:

Օրենսգրքի վիճարկվող 48 հոդվածը փոփոխվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ին ընդունված՝ «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքով:

Օրենսգրքի 48 հոդվածը վերնագրված է «Ապացուցման պարտականությունը եւ ապացուցման առարկան», որի 2-րդ մասը 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ի խմբագրությամբ սահմանում է.

«Գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերը որոշում է դատարանը՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների եւ առարկությունների հիման վրա»:

2. Քննության առարկա գործի դատավարական նախապատմությունը հանգում է հետեւյալին: Դիմելով ՀՀ Լոռու մարզի առաջին ատյանի դատարան՝ դիմողը խնդրել է համապատասխանողներ Գ. Պապոյանից եւ Ա. Շահվերդյանից համապարտության կարգով բռնագանձել սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող գույքը՝ հագուստը, անձնական օգտագործման իրերը եւ ոսկյա զարդերը: Լոռու մարզի առաջին ատյանի դատարանի՝ 25.04.2007թ. վճռով հայցը բավարարվել է մասնակի՝ մերժելով ոսկյա զարդերի մասով պահանջը:

ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի կողմից 31.07.2007թ. կայացված վճռով հայցը բավարարվել է ամբողջությամբ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ 25.12.2007թ. որոշմամբ ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի վճիռը բեկանվել է եւ ուղարկվել նույն դատարան՝ գործն այլ կազմով նոր քննության համար:

Լոռու մարզի առաջին ատյանի դատարանի՝ 12.05.2008թ. վճռով հայցն ամբողջությամբ մերժվել է:

ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի կողմից 29.09.2008թ. կայացված որոշմամբ հայցը բավարարվել է մասնակի՝ հագուստեղենի եւ անձնական օգտագործման իրերի պահանջի մասով բեկանվել է եւ գործն այդ մասերով քննության է ուղարկել Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական եւ վարչական պալատի 05.02.2009թ. որոշմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձվել է:

3. Դիմողը սահմանադրական դատարանում վիճարկում է օրենսգրքի 48 հոդվածի 2-րդ մասի սահմանադրականությունը եւ գտնում է, որ այն հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 1, 3, 6, 14, 19, 42, 91 եւ 98 հոդվածներին, 18 հոդվածի 1-ին, 4-րդ մասերին, ուստի խնդրում է այն անվավեր ճանաչել:

Ըստ դիմողի՝ վիճարկվող դրույթը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 19 հոդվածում ամրագրված մրցակցության սկզբունքին:

Շարունակելով հիմնավորել օրենսգրքի վերոնշյալ դրույթի հակասահմա-

նադրականությունը՝ դիմողն այնուհետև ներկայացնում է վերջինիս անհամապատասխանության հիմնավորումները ՀՀ Սահմանադրության 42 հոդվածի 2-րդ մասին եւ 83.5 հոդվածին հակասելու տեսանկյունից: Վերոգրյալի կապակցությամբ դիմողը նշում է, որ ապացուցման պարտականության բաշխման կանոններին համապատասխան օրենսգրքի 48 հոդվածի 1-ին մասի ուժով կողմը կրում է այն փաստի ապացուցման պարտականությունը, որն իր կողմից է առանձնացվել, գիտակցվել, ընկալվել ու ներկայացվել որպես գործի ելքի համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստ: Հակառակ դեպքում, օրենսգրքի 48 հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ կրելու է այդ փաստը չապացուցելու բացասական հետեւանքները:

Դրան հակառակ, ապացուցման գործընթացի առաջին փուլում օրենսգրքի 48 հոդվածի 2-րդ մասով դատարանն է որոշում գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերը: Հետեւաբար, ապացուցման պարտականության բաշխման կանոններին համապատասխան ենթադրվում է, որ կամ դատարանն ինքն է ստանձնելու իր կողմից կարելու փաստի ապացուցման պարտականությունը եւ այն չապացուցելու դեպքում կրելու դրա բացասական հետեւանքները, կամ էլ կամայականորեն դրա ապացուցման պարտականությունը դնելու է կողմերից որեւէ մեկի վրա, անկախ այն հանգամանքից, թե վերջինիս կողմից տվյալ փաստը կարելու փուլում է որպես գործի ելքի համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստ, եւ որ ավելի վատ՝ չապացուցելու դեպքում կողմը կրելու է դրա բացասական հետեւանքները:

ՀՀ Սահմանադրության 91 եւ 98 հոդվածներին հակասելու տեսանկյունից դիմողը գտնում է, որ օրենսգրքի վիճարկվող հոդվածը դատարանին իրավունք է տալիս միջամտել գործի ելքի համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերի շրջանակը որոշելու հարցին, որով դատարանին վերագրվում է կողմերին վերապահված գործառույթ:

Դիմողը նաեւ գտնում է, որ դատարանը հենվելով օրենսդրական բարեփոխումների արդյունքում արդեն իսկ վերաշարադրված օրենսգրքի 48 հոդվածի 2-րդ մասով ապացուցման առարկայի նկատմամբ իրեն վերապահված իրավունքի վրա՝ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա այնպիսի փաստ է առաջ քաշել, որը կողմերը որպես այդպիսին չեն կարելու:

4. Պատասխանողն՝ առարկելով դիմողի փաստարկների դեմ՝ գտնում է, որ օրենսգրքի վիճարկվող հոդվածը ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող ճանաչելու հիմքեր չկան:

Պատասխանողն անհրաժեշտ է համարում նշել, որ մրցակցային իրավունքն արդար դատաքննություն իրականացնելու միակ կամ բացարձակ նախապայմանը չէ եւ տարբեր ոլորտներում մրցակցային դատավարությունն ունի իր ուրույն դրսեւորումը: Մրցակցային դատաքննության սկզբունքի իրացումն ամենեւին չի նշանակում, որ յուրաքանչյուր կողմ ինքը պետք է կրի իր վկայա-

կոչած հանգամանքների ապացուցման պարտականությունը, իսկ դատարանը պետք է հանդես գա սոսկ դիտողի դերում: Ընդհակառակը, դատարանի՝ ապացուցման հանգամանքների շրջանակը որոշելու իրավասությունը մեծացնում է հենց կողմի արդար դատաքննության իրավունքի իրացման հնարավորությունը:

Պատասխանողը գտնում է, որ դիմողի այն պնդումը, թե վիճարկվող դրույթով կարող են նախատեսվել պարտականություններ, որոնք սահմանված չեն օրենքով, հիմնագուրկ է, քանի որ նույն տրամաբանությամբ կարելի է պնդել, որ դատական բոլոր ակտերը նույնպես հակասում են Սահմանադրության 42 եւ 83.5 հոդվածներին: Այլապես կստացվեր, որ դատարանի վճիռը ծնելով անձի համար որոշակի իրավունքներ ու պարտականություններ՝ պետք է ընդունվեր օրենքի ձևով: Բացի դրանից, ապացուցման ենթակա հանգամանքների շրջանակի որոշման իրավասությունը դատարանին տրամադրված է օրենքով, հետևաբար՝ որեւէ խախտման մասին խոսք չի կարող լինել:

Պատասխանողը նաեւ կարծում է, որ դիմողի այն պնդումը, թե վիճարկվող դրույթը խեղաթյուրում է դատարանի արդարադատական գործառույթի բովանդակությունը, անընդունելի է, քանի որ վիճարկվող դրույթով դատարանն ըստ էության ստանձնում է ոչ թե փաստաբանի կամ դատավարության կողմի դեր, այլ իրեն վերապահված արդարադատություն իրականացնելու իրավասության շրջանակում պարզում գործի նշանակության համար կարեւորություն ունեցող էական հանգամանքները:

Պատասխանողը նաեւ գտնում է, որ դիմողի այն պնդումը, թե վիճարկվող դրույթն իր էությանը իմպերատիվ բնույթ է կրում՝ ամրագրելով գործի ելքի համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերի որոշման հարցում դատարանի բացառիկ մենաշնորհը, հիմնագուրկ է, քանի որ օրենսգրքի 48 հոդվածի 2-րդ մասի դրույթները ոչ միայն չեն հակասում, այլև լիովին համապատասխանում են Սահմանադրության 1-ին հոդվածի պահանջներին:

5. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ դիմողն ըստ էության վիճարկում է ոչ թե օրենսգրքի 48 հոդվածի 2-րդ մասի դրույթն ամբողջությամբ, այլ խնդրո առարկա դրույթում տեղ գտած՝ «գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերը որոշում է դատարանը» բառակապակցությունը:

Օրենսգիրքն ապացուցման պարտականությանը եւ ապացուցման առարկային անդրադարձել է 48 հոդվածում, ըստ որի՝ գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ պետք է ինքն ապացուցի իր վկայակոչած փաստերը եւ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերը որոշում է դատարանը՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների եւ առարկությունների հիման վրա:

Սակայն գործին մասնակցող անձանց կողմից ներկայացված ապացույցներն ինքնին չեն կազմում ապացուցման առարկա: Ապացուցման առարկա են կազմում միայն գործին մասնակցող անձանց կողմից ներկայացված այն ապացույցները, որոնք գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեն:

Օրենսգրքի 48 հոդվածի 2-րդ մասով ըստ էության նախատեսվում է ապացուցման առարկայի շրջանակներն ուրվագծելու՝ դատարանի իրավասությունը: Ապացուցման առարկան այն իրավաբանական (հիմնականում նյութաիրավական բնույթի) փաստերի համակցությունն է, որոնք էական նշանակություն ունեն գործն ըստ էության լուծելու համար, եւ ենթակա են պարզելու դատական քննության ընթացքում: Յուրաքանչյուր գործով ապացուցման առարկայի մեջ մտնող փաստերի կազմը տարբեր է, այն կախված է կողմերի ներկայացրած պահանջներից ու առարկություններից:

Ապացուցման առարկայի մեջ մտնող նյութաիրավական փաստերը հանգամանքներ են, որոնց առկայության կամ բացակայության հետ նյութական իրավունքի նորմերը կապում են քաղաքացիական իրավունքների եւ պարտականությունների ծագումը, փոփոխումը, դադարումը, կամ որոնք արգելակում են իրավունքների եւ պարտականությունների առաջացմանը: Գործով այս փաստերը պարզելն անհրաժեշտ է տվյալ իրավահարաբերությունը կարգավորող նյութական իրավունքի նորմի ճիշտ կիրառման եւ գործն ըստ էության ճիշտ լուծելու համար: Դա էլ հաշվի առնելով որոշվում է ապացուցման առարկան, որն ապացուցողական գործունեության առաջին եւ ամենակարեւոր դատավարական գործողությունն է: Դատարանի վճիռը չի բխի գործի փաստական հանգամանքներից, հետեւաբար՝ օրինական ու հիմնավորված լինել չի կարող, եթե գործին մասնակցող անձինք եւ դատարանը ճիշտ չորոշեն ապացուցման առարկան կազմող փաստական հանգամանքների շրջանակը եւ լրիվ չպարզեն դրանք:

Փաստական հանգամանքների այդ ամբողջությունը, որն անհրաժեշտ է նաեւ այլ իրավական հարցեր լուծելու համար, յուրաքանչյուր գործով ենթակա է պարտադիր պարզաբանման: Գործով ապացուցման ենթակա փաստական հանգամանքների այդ ամբողջությունը կազմում է ապացուցման առարկայի հիմնական բովանդակությունը: Բայց դա դեռ բավարար չէ ամեն մի գործով քննության բազմակողմանիությունը, լրիվությունն ու օբյեկտիվությունն ապահովելու համար: Ապացուցման առարկան ավելի լայն հասկացություն է, դրա մեջ մտնում են նաեւ այն փաստական հանգամանքները, որոնց պարզաբանումն անհրաժեշտ է գործին ճիշտ լուծում տալու համար:

Յուրաքանչյուր գործով ապացուցման առարկան կազմող փաստական հանգամանքների ճիշտ սահմանումն անհրաժեշտ պայման է դատաքննության սահմանները որոշելու համար: Ապացուցման առարկայի շրջանակների անհիմն ընդարձակումը կարող է գործը ծանրաբեռնել ավելորդ նյութերով, որը պատճառ կհանդիսանա գործին չվերաբերող նյութերի կուտակմանը, դատավարության ձգձգմանը: Մյուս կողմից՝ ապացուցման առարկայի շրջանակների անհիմն սահմանափակումը կարող է պատճառ դառնալ գործի միակողմանի, ոչ լրիվ եւ ոչ օբյեկտիվ քննության համար:

6. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ապացուցման ինստիտուտը կարգավորվում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-53 հոդվածներով: Այն ոչ միայն գործով օրինական (հիմնավոր) վճիռ (որոշ-

ում) կայացնելու նախապայման է, այլևս դատաքննության մրցակցության սկզբունքի իրականացման կարելու երաշխիք: Ապացույցները ներկայացնելու եւ պահանջելու կարգը նախատեսված է օրենսգրքի 49 հոդվածում, ըստ որի՝ գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ պետք է ինքը ներկայացնի ապացույցներ, որից հետեւում է, որ կողմերից յուրաքանչյուրն իրավասու է հայցի առարկայի շրջանակներում դատարանին ներկայացնել իր դիրքորոշման ճշմարտացիությունը հիմնավորող փաստարկներ (ապացույցներ): Ընդ որում, եթե տվյալ անձը հնարավորություն չունի անհրաժեշտ ապացույցն ինքնուրույն ձեռք բերել գործին մասնակցող կամ չմասնակցող այլ անձից, որի մոտ այն գտնվում է, իրավունք ունի տվյալ ապացույցը պահանջելու միջնորդությամբ դիմել դատարան: Օրենսգրքի 51 հոդվածը վերաբերում է ապացույցների թույլատրելիությանը եւ վերաբերելիությանը, իսկ 52 հոդվածը սահմանում է ապացույցելուց ազատվելու հիմքերը:

Ըստ օրենսգրքի 53 հոդվածի՝ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց գնահատում է գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ եւ օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

Այն հարցը, թե ով պետք է դատարանին ներկայացնի որոնվող փաստերի առկայությունը կամ բացակայությունը հաստատող փաստական տվյալները, թե դատավարության մասնակիցներից ում վրա է ընկնում ապացուցման ծանրությունը եւ հաստատման պարտականությունը՝ կարելու է ապացուցումը ճիշտ կազմակերպելու եւ ապացուցողական նյութի լրիվությունն ապահովելու համար: Օրենսգրքում դա լուծվել է դատավարության մրցակցային ձեւի պայմաններում կողմերի իրավահավասարության, անմիջականության եւ դատավարության ընդհանուր սկզբունքներից ելնելով, հաշվի առնելով տվյալ փաստն ապացուցելու մեջ կողմերի շահագրգռության աստիճանը:

Միաժամանակ, անդրադառնալով վարչական վարույթում մրցակցության սկզբունքի դրսեւորման առանձնահատկության վերաբերյալ դիմող եւ պատասխանող կողմերի դիրքորոշումներին՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ այդ սկզբունքն իր միակերպ դրսեւորումը չի կարող ունենալ արդարադատության տարբեր բնագավառներում (քաղաքացիական, քրեական, վարչական, սահմանադրական): Այդ առանձնահատկությունները մանրամասնված են օրենսդրության համապատասխան ակտերում եւ դրանց համեմատական վերլուծությունը դուրս է սույն գործի քննության առարկայից: Սահմանադրական դատարանը փաստում է, որ դատաքննության մրցակցության սկզբունքի այս կամ այն դրսեւորումները պայմանավորված են վիճելի իրավահարաբերության բնույթով, սուբյեկտների կազմով, դատարանի առջեւ դրված կոնկրետ խնդիրների շրջանակով եւ այլն:

7. Օրենսգրքի վիճարկվող 48 հոդվածի համաձայն հայցային վարույթի գործով հայցվորը պետք է ապացուցի իր պահանջների հիմքում ընկած փաստերը, իսկ պատասխանողը, եթե չի ընդունում հայցը եւ հենվում է որոշակի փաստերի վրա, պարտավոր է ապացուցել իր առարկությունների հիմքում ընկած փաստե-

րը, կամ եթե հայցվորն է առարկում պատասխանողի բերած փաստերի դեմ, ապա նա է պարտավոր ապացուցել իր առարկությունների հիմքում ընկած փաստերը: Նման իրավակարգավորումը հետետում է այն տրամաբանությանը, որ տվյալ փաստի վրա հիմնվող կողմն ավելի իրագեկ է եւ դատարանին կարող է ներկայացնել տվյալ փաստն ապացուցող հանգամանքները, եւ որ շահագրգռված կողմը կձեռնարկի բոլոր միջոցներն իր մատնանշած փաստն ապացուցելու համար:

Սահմանադրական դատարանը նաեւ փաստում է, որ գործին մասնակցող անձանց պահանջների եւ առարկությունների հիման վրա է դատարանի կողմից որոշվում ապացուցման ենթակա հանգամանքների ծավալը: Ընդ որում, նման որոշումը կայացվում է ապացուցման գործընթացի առաջին՝ ապացույցների հավաքման փուլում եւ նպատակ է հետապնդում ապահովելու դատավարության արդյունավետությունը:

Գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերի որոշումը դատարանի կողմից ամենեւին էլ չի նշանակում կողմերի իրավահավասարության կամ մրցակցության սկզբունքների խախտում, առավել եւս կողմերի միջեւ ապացուցման պարտականության անհավասար բաշխում: Ընդհակառակը, դրանով դատարանը կողմերին ուղղորդում է ապացույցներ ներկայացնել այն փաստերի վերաբերյալ, որոնք կհաստատեն իրենց պահանջներն ու առարկությունները, հետեւաբար, փաստական հիմք կստեղծեն գործով օրինական (հիմնավոր) վճիռ (որոշում) կայացնելու համար:

Վերոշարադրյալից հետետում է, որ.

- դատարանն ապացույցներ չի հավաքում (ներկայացնում), այլ դատավարական պայմաններ (հնարավորություններ) է ստեղծում դրանք ժամանակին եւ անկաշկանդ ներկայացնելու համար,
- կողմերը (գործին մասնակցող անձինք) իրենք են ապացուցում այն, ինչ պնդում կամ առարկում են,
- ապացուցման գործընթացը, որպես քաղաքացիական գործով ըստ էության օրինական (հիմնավոր) վճիռ (որոշում) կայացնելու առանձնահատուկ երաշխիք, որպես կանոն, տեղի է ունենում առաջին ատյանի դատարանում,
- գործով ներկայացված ապացույցների գնահատման կամ գործով արդարացի, հիմնավոր վճիռ (որոշում) կայացնելու հիմքում այս կամ այն ապացույցի նշանակությունը գնահատելու բացառիկ լիազորությունը պատկանում է դատարանին,
- ապացուցման գործընթացը (այդ ինտիտուտի իրավակարգավորումը) առանձնահատուկ է հանրային-իրավական վեճերով, պայմանավորված՝ մասնավոր-իրավական շահերի նկատմամբ հանրային շահի գերակայությամբ, հետեւաբար՝ մրցակցության սկզբունքի դրսեւորման առանձնահատկությամբ:

8. Ապացույցները ներկայացվելուց հետո է միայն դատարանն անցնում դրանց գնահատմանը, որտեղ որոշվում է ձեռք բերված ապացույցների վերաբերելիությունը եւ թույլատրելիությունը: Օրենսգրքի 51 հոդվածը վերաբերում է ապացույցների վերաբերելիության եւ թույլատրելիության սկզբունքներին: Նշված երկու սկզբունքները բացառում են օրենքով սահմանված ապացույցներից դուրս այլ ապացույցներ դատարանին ներկայացնելու հնարավորությունը (թույլատրելիություն), ինչպես նաեւ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստերին չվերաբերող անհարկի եւ ավելորդ ապացույցներով դատարանին ծանրաբեռնելու հնարավորությունը (վերաբերելիություն): Միաժամանակ, նշված սկզբունքները կոչված են ապահովելու արդար դատաքննության իրավունքի, ինչպես նաեւ դրա բաղադրատարրը հանդիսացող՝ ողջամիտ ժամկետներում գործի քննության իրավունքի իրացումը:

Ապացույցների վերաբերելիությունը ներկայացված փաստերում պարունակող այն տեղեկություններն են, որոնց հիման վրա հաստատվում կամ հերքվում է գործով ապացուցման ենթակա այս կամ այն հանգամանքը: Որոշել ապացույցների վերաբերելիությունը, նշանակում է պարզել ապացույցների բովանդակության եւ նրանցով հաստատվող փաստերի միջեւ եղած օբյեկտիվ կապը:

Ապացույցների թույլատրելիությունը՝ վերաբերելիության ընդհանուր կանոնի լրացումն է, ըստ որի գործի հանգամանքները, որոնք օրենքի կամ այլ իրավական ակտերի համաձայն պետք է հաստատվեն որոշակի ապացույցներով, չեն կարող հաստատվել այլ ապացույցներով:

Բոլոր այն դեպքերում, երբ դատարանն իր ներքին համոզմամբ գտնում է, որ **կողմերի ներկայացրած ապացույցներն անհրաժեշտ չեն գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը պարզելու համար կամ դրանք ուղղված են այնպիսի փաստերի ապացուցմանը, որոնք չեղվում են գործից եւ առնչություն չունեն վերջինիս հետ, կամ ներկայացված են տվյալ գործի քննության համար օրենքով չնախատեսված ապացույցներ, օրենսգրքի 48 հոդվածի 2-րդ մասի վիճարկվող բառակապակցության ուժով դատարանին հնարավորություն է ընձեռվում դուրս թողնել դրանք ապացուցման առարկայի շրջանակներից: **Դատարանին վերապահված՝ վերը նշված իրավասությունն իրավաչափ է եւ բխում է արդար դատաքննության իրավունքի, ինչպես նաեւ դրա բաղադրատարրը հանդիսացող՝ ողջամիտ ժամկետներում գործի քննության իրավունքի էությունից:****

9. Սահմանադրական դատարանը նշում է, որ այլ խնդիր է, թե որքանով է օրենսգրքի 48 հոդվածի 2-րդ մասը երաշխավորում մրցակցության սկզբունքի իրացումը եւ այս տեսանկյունից որքանով են գործին մասնակցող անձինք ապահովված դատարանի հնարավոր կամայականություններից: Այս հարցը պարզելու նպատակով հարկ է օրենսգրքի վիճարկվող բառակապակցությունը դիտարկել օրենսգրքի 48 հոդվածի 2-րդ մասի ողջ բովանդակության համատեքստում: Օրենսգրքի 48 հոդվածի 2-րդ մասի «գործին մասնակցող անձանց

պահանջների եւ առարկությունների հիման վրա» բառակապակցության առկայության պայմաններում դատարանը չի կարող առաջ քաշել ապացուցման ենթակա այնպիսի նոր հանգամանք կամ փաստ, որն ընկած չէ գործին մասնակցող անձանց պահանջների եւ առարկությունների հիմքում: Օրենսգրքի վիճարկվող դրույթն իր վերոհիշյալ բառակապակցությամբ կաշկանդում է դատարանին գործին մասնակցող անձանց ներկայացրած պահանջների եւ առարկությունների շրջանակով, ինչի արդյունքում երաշխավորվում է մրցակցության սկզբունքի պահպանումը եւ բացառվում այս տեսանկյունից դատարանի հնարավոր կամայականությունները:

Այդ է վկայում նաեւ դիմողի նկատմամբ կայացված դատական ակտերի ուսումնասիրությունը: Այս պայմաններում հիմնագուրկ է դիմողի այն պնդումը, թե մնան դեպքերում ապացուցման պարտականության բաշխման կանոններին համապատասխան կամ դատարանն ինքն է ստանձնելու իր կողմից կարելու փաստի ապացուցման պարտականությունը եւ այն չապացուցելու դեպքում կրելու դրա բացասական հետեւանքները, կամ էլ կամայականորեն դրա ապացուցման պարտականությունը դնելու է կողմերից որեւէ մեկի վրա եւ չապացուցելու դեպքում կողմը կրելու է դրա բացասական հետեւանքները:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48 հոդվածի 2-րդ մասը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**8 դեկտեմբերի 2009 թվականի
ՍԳՈ- 845**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՔԱՂԱՔԱՑԻ ԱԼԻԿ ՍԱԹԵՎՈՍՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ 404 ՀՈԴՎԱԾԻ
2-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

22 դեկտեմբերի 2009թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի (զեկուցող), Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուզյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի, մասնակցությամբ՝ դիմողի ներկայացուցիչ Հ. Բաղդասարյանի, գործով որպես պատասխանող ներգրավված՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի իրավաբանական վարչության պետ Ա. Խաչատրյանի,

համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացի Ալիկ Մաթեոսյանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 404 հոդվածի 2-րդ մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը քաղ. Ա. Մաթեոսյանի՝ 25.08.2009թ. դիմումն է սահմանադրական դատարան:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց.**

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը (այսուհետ՝ օրենսգիրք) ընդունվել է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից 1998 թվականի հուլիսի 1-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998 թվականի սեպտեմբերի 1-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 12-ից:

Օրենսգրքի վիճարկվող 404 հոդվածի 2-րդ մասը փոփոխվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ին ընդունված՝ «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-270 -Ն օրենքով:

Օրենսգրքի 404 հոդվածը վերնագրված է. «Վճռաբեկ բողոք բերելու իրավունք ունեցող անձինք», որի 2-րդ մասը 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ի խմբագրությամբ սահմանում է. «2. Վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա դատական ակտերն անձը չի կարող բողոքարկել վճռաբեկ դատարան, եթե նա նույն հիմքերով չի բողոքարկել դատական ակտը վերաքննիչ դատարանում»:

Նույնաբնույթ նորմ է բովանդակում նաեւ ՀՀ դատական օրենսգրքի 58 հոդվածի 1-ին մասը, ըստ որի՝ «Վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը անձը չի կարող բողոքարկել վճռաբեկ դատարանում, եթե նա նույն հիմքերով չի բողոքարկել դատական ակտը վերաքննիչ դատարանում: Բացառություն են կազմում այն ակտերը, որոնք վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա չեն»:

2. Զննության առարկա գործի դատավարական նախապատմությունը հանգում է հետեւյալին: Սյունիքի մարզի առաջին ատյանի դատարանի՝ 29.08.2007թ. դատավճռով Ա. Մաթեոսյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 359 հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով, 104 հոդվածի 1-ին մասով եւ դատապարտվել ազատազրկման 9 տարի 6 ամիս ժամկետով:

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 03.12.2007թ. դատավճռով առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը թողնվել է անփոփոխ, իսկ վերաքննիչ բողոքը՝ առանց բավարարման:

25.07.2008թ. ՀՀ վճռաբեկ դատարանը բավարարել է ՀՀ զինվորական դատախազի բողոքը եւ բեկանելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 03.12.2007թ. դատավճիռը՝ գործն ուղարկել է նույն դատարան՝ այլ կազմով նոր քննության:

12.11.2008թ. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը բեկանելով եւ փոփոխելով Սյունիքի մարզի առաջին ատյանի դատարանի՝ 29.08.2007թ. դատավճիռը՝ Ա. Մաթեոսյանին մեղավոր է ճանաչել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 359 հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով, 104 հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով եւ պատիժները մասնակիորեն գումարելու միջոցով վերջնական պատիժ է նշանակել ազատազրկում 15 տարի ժամկետով:

25.02.2009թ. ՀՀ վճռաբեկ դատարանն Ա. Մաթեոսյանի պաշտպանի վճռաբեկ բողոքը վերադարձրել է:

30.04.2009թ. ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վերադարձրել է նաեւ Ա. Մաթեոսյանի բողոքը:

3. Դիմողը սահմանադրական դատարանում վիճարկում է օրենսգրքի 404 հոդվածի 2-րդ մասը եւ գտնում է, որ դրա դրույթները հակասում են ՀՀ Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներին, ուստի խնդրում է այն անվավեր ճանաչել:

Դիմողը գտնում է, որ նշված քրեադատավարական նորմն իր էությանը չի համապատասխանում ինչպես ՀՀ Սահմանադրության ոգուն, այնպես էլ առողջ տրամաբանությանը: Սահմանադրությունը մարդուն եւ քաղաքացուն իրավական հնարավորություն է տալիս արդյունավետ միջոցներով պաշտպանելու եւ վերականգնելու իր խախտված իրավունքները: Մինչդեռ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 404 հոդվածի 2-րդ մասն արգելում է անձին օգտվելու իր սահմանադրական իրավունքներից:

Դիմողը նշում է, որ վերոհիշյալ նորմի վերլուծությամբ կարելի է հանգել հետևյալ եզրակացությանը.

- պաշտպանը, ով վարույթին մասնակցել է վերաքննության փուլում, վճռաբեկ բողոք բերելու իրավունք չունի, քանի որ ինքը վերաքննիչ բողոք չի բերել,
- եթե առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը կողմին բավարարում է, եւ նա բողոք չի բերել, այն վերաքննիչ դատարանում բեկանվելու դեպքում կողմը զրկվում է վճռաբեկ բողոք բերելու իրավունքից,
- ստացվում է, որ անկախ բավարարման աստիճանից, միեւնույն է, կողմը պետք է բողոքարկի առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը, այլապես վճռաբեկ բողոք բերելու իրավունք չի ունենա,
- վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ տրված նյութական եւ դատավարական նորմերի խախտումների դեմ բողոքարկել չի թույլատրվում, քանի որ վերաքննիչ բողոքում դրա հիմքերը նշված չեն եղել:

Դիմողի կարծիքով, այս նորմի կիրառումը վճռաբեկ դատարանին հնարավորություն է տալիս խուսափելու արդարադատություն իրականացնելու իր սահմանադրական պարտականություններից, դրանք իրականացնել հայեցողական կարգով:

Դիմողը գտնում է, որ անընդունելի է այն մտայնությունը, թե Սահմանադրությամբ վճռաբեկ դատարանին տրված կարգավիճակով «դասական իմաստով» այն դադարում է դատական ատյան լինելուց: Վճռաբեկ դատարանն ինքն իրեն զրկել է գործը վերանայող դատական երրորդ՝ բարձրագույն դատական ատյան լինելուց, այնինչ Սահմանադրությամբ տրված բարձրագույն դատական ատյանի լիազորություններն օրենքով չեն կարող սահմանափակվել եւ դատարանին «թույլատրել» հայեցողական մոտեցում ցուցաբերել իր «սահմանադրական առաքելությունն իրականացնելու գործում»:

4. Պատասխանողն առարկելով դիմողի փաստարկների դեմ՝ գտնում է, որ օրենսգրքով սահմանված հիշյալ դրույթն իր բնույթով չի սահմանափակում անձի՝ վերադաս դատարան դիմելու իրավունքը, այլ հստակ սահմանում է ՀՀ վճռաբեկ դատարան դիմելու կարգն ու պայմանները:

Պատասխանողը միաժամանակ նշում է, որ վիճարկվող հոդվածում խոսքը վերաբերում է դատական ակտին, այլ ոչ թե անձին: Հետեւաբար, վիճարկվող հոդվածը չի արգելում պաշտպանին վճռաբեկ բողոք բերել այն դեպքում, երբ վերաքննիչ բողոք բերել էր վերջինիս վստահողը:

Պատասխանողի կարծիքով, դիմողի այն դիրքորոշումը, ըստ որի՝ եթե վերջինս վերաքննիչ բողոք չի բերել, ապա այն վերաքննիչ դատարանում բեկանվելու դեպքում զրկվում է վճռաբեկ բողոք բերելու իրավունքից, անընդունելի է այն հիմնավորմամբ, որ վերաքննիչ դատարանը ոչ թե գործն ըստ էության լուծող դատարան է, այլ գործը քննում է վերաքննիչ բողոքում նշված հիմքերով եւ ծավալով: Եթե վերաքննիչ դատարանը մյուս կողմի վերաքննիչ բողոքի հիման վրա բեկանել է ստորադաս դատարանի դատական ակտը, ապա դա արել է սուսկ մյուս կողմի վերաքննիչ բողոքի հիմքերով եւ ծավալում: Բայց, եթե վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը բեկանել է մյուս կողմի վերաքննիչ բողոքում ամրագրված հիմքերով, ապա կողմը վճռաբեկ դատարանում բողոք ներկայացնելիս կմատնանշեր, թե մյուս կողմի վերաքննիչ բողոքում նշված հիմքերն ինչու չպետք է վերաքննիչ դատարանը հիմք ընդուներ եւ ակտը բեկաներ: Հակառակ դեպքում, եթե վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարան դիմելիս կողմերն ազատ լինեին ցանկացած հիմնավորում նշելուց, ապա եւ վերաքննիչ, եւ վճռաբեկ դատարանները կհանդիսանային գործն ըստ էության քննող եւ լուծող դատարաններ:

Պատասխանողի կարծիքով, դիմողի այն պնդումը, ըստ որի՝ անկախ բավարարման աստիճանից, միեւնույն է, կողմը պետք է բողոքարկի առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը, այլապես վճռաբեկ բողոք բերելու իրավունք չի ունենա, նույնպես անընդունելի է, քանի որ վերաքննիչ դատարանը գործն ըստ էության քննող դատարան չէ եւ այն քննում է վերաքննիչ բողոքում նշված հիմքերով եւ ծավալով, հետեւաբար՝ առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը բեկանել հնարավոր է միայն վերաքննիչ բողոքում բերված հիմքերի հիմնավորվածության դեպքում:

Ինչ վերաբերում է դիմողի այն դիրքորոշմանը, որ վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ տրված նյութական եւ դատավարական նորմերի խախտումների դեմ բողոքարկել չի թույլատրվում, քանի որ վերաքննիչ բողոքում դրա հիմքերը նշված չեն եղել, ապա պատասխանողը գտնում է, որ վիճարկվող դրույթում նման սահմանափակման մասին խոսք չի գնում:

Ելնելով վերոգրյալից՝ պատասխանողը գտնում է, որ օրենսգրքի վիճարկվող դրույթը ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող ճանաչելու հիմքեր չկան:

5. ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր՝ 09.04.2007թ. ՄԴՈ-690 որոշման մեջ հստակ իրավական դիրքորոշումներ է արտահայտել նաեւ սույն գործին անմիջականորեն առնչվող այնպիսի հարցերի վերաբերյալ, ինչպիսիք են.

նախ՝ դատական իշխանության համակարգում վճռաբեկ դատարանի՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ նախատեսված գործառնական տեղը եւ դերը,

երկրորդ, օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու՝ վճռաբեկ դատարանի սահմանադրական գործառույթի բովանդակությունը եւ դրա իրացման երաշխավորումն օրենսգրքում եւ այլ իրավական ակտերում,

երրորդ, դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի իրացման օրենսդրական երաշխավորվածությունը դատական ակտերի բողոքարկման գործող կարգում,

չորրորդ, դատական բողոքարկման հարաբերությունների կարգավորման բնագավառում արդարադատության արդյունավետության եւ անձի իրավունքների դատական պաշտպանության երաշխավորումն օրենսդրական փոփոխություններում:

Սույն գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանը հենվում է նշված որոշմանը արտահայտած իր իրավական դիրքորոշումների վրա եւ նշում, որ ՀՀ Սահմանադրությունը եւ օրենքները նախատեսում են դատական ակտերի օրինականությունը եւ հիմնավորվածությունն ստուգելու այնպիսի արդյունավետ միջոց, ինչպիսին է դրանց բողոքարկումը վերադաս դատական ատյան: Այսպես, վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա ակտերի շրջանակը որոշված է ՀՀ դատական օրենսգրքի 58 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերով եւ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 376.1 հոդվածով, իսկ վճռաբեկության կարգով բողոքարկման ենթակա ակտերի շրջանակը որոշված է ՀՀ դատական օրենսգրքի 50 հոդվածի 2-րդ եւ 5-րդ մասերով եւ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 403 հոդվածով: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 24 հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ քրեական գործերով դատարանի դատավճիռը եւ որոշումները կարող են վերանայել միայն համապատասխան վերադաս դատարանները՝ օրենսգրքով սահմանված կարգով: Օրենսգրքի 377 հոդվածի համաձայն առաջին ատյանի դատարանների դատական ակտերի դեմ բերված վերաքննիչ բողոքներով գործերը քննում է քրեական վերաքննիչ դատարանը, իսկ 403 հոդվածի համաձայն վճռաբեկ դատարանը վերանայում է վերաքննիչ դատարանի դատական ակտերը:

Դատական ակտերի նման հաջորդականությամբ վերանայումն առաջին հերթին պայմանավորված է ՀՀ Սահմանադրության 92 հոդվածի 1-ին մասով սահմանված հիերարխիայով, համաձայն որի՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, վերաքննիչ դատարանները եւ վճռաբեկ դատարանը...»: Այս դրույթով Սահմանադրությունն ամրագրել է ընդհանուր իրավասության դատարանների եռաստիճան համակարգը:

Ըստ Եվրախորհրդի Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականների՝ տարբեր մոտեցում է ցուցաբերվում դատական տարբեր ատյանների իրավասությունների սահմանմանն ու դրանց իրականացման կարգերին, ընդ որում, երրորդ ատյանի դատարան բողոքներ պետք է բերվեն առաջին հերթին այնպիսի գործերով, որոնք կարող են նպաստել իրավունքի զարգացմանը կամ կարող են նպաստել օրենքի միանման մեկնաբանմանը:

Այս մոտեցումները բխում են նաեւ ՀՀ Սահմանադրության 92 հոդվածի դրույթներից, որի շրջանակներում է, որ օրենսդիրը հնարավորություն է տվել ՀՀ վճռաբեկ դատարանին ոչ բոլոր գործերը քննության ընդունել:

Այնուհանդերձ, վճռաբեկ դատարանի հայեցողական լիազորությունների շրջանակները չեն կարող անսահմանափակ լինել, եւ օրենքն այնպես պետք է կարգավորի հարցը, որպեսզի չխախտվեն անձի սահմանադրական իրավունքները: Այլապես դա ոչ միայն չի նպաստի արդարադատության իրականացմանը, այլեւ հնարավորինս կխոչընդոտի սահմանադրական նորմերի անմիջակա-

նորեն գործելուն եւ կխաթարի խախտված իրավունքները վերականգնելու ինստիտուտը՝ անձին զրկելով իր իրավունքները պաշտպանելու հնարավորությունից:

6. ՀՀ սահմանադրական դատարանն օրենսգրքի՝ վճռաբեկ բողոք բերելու իրավունքի հետ կապված առանձին հոդվածների սահմանադրականությունը որոշելու շրջանակներում արտահայտել է իր իրավական դիրքորոշումները 11.04.2007թ. ՍԳՈ-691 որոշման մեջ:

Սույն գործով վիճարկվող օրենքի նորմը ներառված է օրենսգրքի 11-րդ բաժնում, որը վերնագրված է՝ «Վարույթը վճռաբեկ դատարանում»: Գրանում նախատեսված են վճռաբեկության կարգով դատավճիռների ու որոշումների վերանայման դեպքերը, վճռաբեկ բողոք բերելու իրավունք ունեցող անձանց շրջանակը, սահմանված են վճռաբեկ բողոք բերելու հիմքերը, վճռաբեկ բողոքի բովանդակությունը եւ դատավարական բոլոր այն ընթացակարգերը, որոնք կազմում են վճռաբեկ դատարանի վարույթի բովանդակությունը: Նշված բաժնում տեղ գտած նորմերը եւ դրույթները փոխկապակցված են եւ լրացնում են միմյանց:

Հաշվի առնելով այն խնդրի առանձնահատկությունը, որի լուծման համար է կոչված վճռաբեկ դատարանը, օրենսդիրը սահմանել է ինչպես այդ մարմնին դիմելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների շրջանակը, այնպես էլ վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքերը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանին բողոք ներկայացնելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների շրջանակը եւ նրանց իրավունքները նշված են օրենսգրքի 404 հոդվածում: Դրանք են՝

1) դատավարության մասնակիցները, բացառությամբ քրեական հետապնդման մարմինների, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ նաեւ դիմողները,

2) գլխավոր դատախազը եւ նրա տեղակալները՝ օրենքով նախատեսված դեպքերում:

Օրենսգրքի 404 հոդվածի 1-ին մասում, որը սահմանում է բողոքարկման ընդհանուր կանոնը, նախատեսված է, որ վճռաբեկ դատարան կարող են բողոքարկվել վերաքննիչ դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող եւ գործն ըստ էության չլուծող դատական ակտերը, ինչպես նաեւ վերաքննիչ դատարանի՝ գործն ըստ էության չլուծող դատական ակտերի վերանայման արդյունքում կայացված որոշումները: Օրենսգրքի 404 հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է նաեւ բողոքարկման պարտադիր այլ պայմաններ: Մասնավորապես հոդվածի 2-րդ մասի տառացի մեկնաբանությունից բխում է, որ վճռաբեկության կարգով բողոքարկումը սահմանափակվում է այն դեպքերում, երբ վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա դատական ակտը նույն հիմքերով չի բողոքարկվել վերաքննիչ դատարանում:

Նշված իրավակարգավորման իրավաչափությունը հարկ է գնահատել ՀՀ եռաստիճան դատական համակարգում դատական ակտերի բողոքարկման, վերաքննության եւ վճռաբեկության կարգով դատական ակտերի վերանայման

վարույթների առանձնահատկությունների, ինչպես նաև ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ին ընդունված՝ «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-270-Ն օրենքով քրեադատավարական օրենսդրության մեջ կատարված փոփոխությունների համատեքստում: Վերջիններիս համաձայն՝ ընդհանուր իրավասության դատարանի դատական ակտերը կարող են բողոքարկվել **միայն վերաքննության կարգով**, եւ վճռաբեկ դատարանը բողոքի հիման վրա օրենքով նախատեսված դեպքերում եւ կարգով վերանայում է վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը: Կատարված փոփոխությունների արդյունքում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 385 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրվեց նաև դրույթ, որի համաձայն վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է **վերաքննիչ բողոքի հիմքերի եւ հիմնավորումների սահմաններում**:

Բացի դրանից, վերաքննիչ դատարանում եւ վճռաբեկ դատարանում գործի քննության սահմանները համապատասխանաբար նախատեսող 385 եւ 415 հոդվածների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ, պայմանավորված այդ դատարանների գործառույթով, վերաքննիչ ու վճռաբեկ վարույթների սահմաններն էապես տարբեր են:

Վերոհիշյալ դրույթները դիտարկելով համակարգային փոխկապակցության մեջ՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ վիճարկվող դրույթը նպատակ է հետապնդում վերաքննության կարգով դատական ակտի բողոքարկումը՝ որպես վճռաբեկության կարգով դատական ակտը բողոքարկելու պարտադիր նախապայման, ապահովել ոչ միայն ձեւական, այլև բովանդակային առումով՝ հնարավորություն տալով վճռաբեկ դատարանին անդրադառնալու այն հանգամանքներին, որոնք վերաքննության կարգով հետազոտվել եւ գնահատվել են, որոնց վերաբերյալ վերաքննիչ դատարանն արտահայտել է իր դիրքորոշումը:

7. Օրենսգրքի վիճարկվող հոդվածի 2-րդ մասի իրավական բովանդակությունից բխում է, որ վճռաբեկ դատարանը գործն ըստ էության քննող դատարան չէ, այլ ստուգում է դատական ակտի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը, հետեւաբար՝ անձը չի կարող վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա դատական ակտը բողոքարկել վճռաբեկ դատարանում, եթե դատական ակտը նույն հիմքերով չի բողոքարկել վերաքննիչ դատարանում: Այսինքն՝ բողոքում նշված հիմքի (հիմքերի) վերաբերյալ ստորադաս դատական ատյաններում քննություն չի կատարվել, ապացույցներ չեն հավաքվել, հետազոտվել ու գնահատվել, որը վճռաբեկ դատարանին հնարավորություն կտար ստուգելու տվյալ դատական ակտի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը:

Որքան էլ ընդունելի է նման մոտեցումը, այնուամենայնիվ, օրենքով հստակ չի նախատեսվել իրավակարգավորումն այնպիսի դեպքում, երբ դատապարտյալը, համաձայն լինելով առաջին ատյանի դատարանի դատավճռին՝ այն չի բողոքարկել վերաքննության կարգով, մինչդեռ մեղադրանքի կողմի (դատախա-

զի, տուժողի) բողոքի հիման վրա վերաքննիչ դատարանը կայացրել է նոր դատական ակտ, որով բեկանել է առաջին ատյանի դատարանի արդարացման դատավճիռը եւ կայացրել է մեղադրական դատավճիռ կամ առաջադրված մեղադրանքի սահմաններում կիրառել է ավելի ծանր հանցագործության համար օրենք կամ նշանակել է ավելի խիստ պատիժ: Օրենսգրքի 394, 395, 397-400 հոդվածներով նախատեսված վերոհիշյալ լիազորություններն իրականացնելով՝ վերաքննիչ դատարանը կայացնում է դատավճիռ, որն ըստ էության դառնում է նոր, առաջին անգամ ընդունված դատական ակտ եւ որն օրենսգրքի 404 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն չի կարող բողոքարկվել վճռաբեկ դատարանում:

Արդարացման դատավճիռը բեկանելու եւ մեղադրական դատավճիռ կայացնելու, առաջադրված մեղադրանքի սահմաններում ավելի ծանր հանցագործության համար դատապարտելու կամ առաջին ատյանի դատարանի նշանակած պատժից ավելի խիստ պատիժ նշանակելու, ինչպես նաեւ հանցագործության որակումը քրեական օրենքի այն հոդվածով փոխելու, որը պատասխանատվություն է նախատեսում ավելի թեթեւ հանցագործության համար, առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը բեկանելու՝ գործի վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու վերաքննիչ դատարանի լիազորությունների պայմաններում օրենսգրքի 404 հոդվածի 2-րդ մասում նախատեսված պայմանի տառացի մեկնաբանությունը փաստորեն վճռաբեկ բողոք բերելու իրավունքից կարող է զրկել դատավարության բոլոր մասնակիցներին (դատապարտյալ, պաշտպան, մեղադրող, տուժող եւ այլն):

Վիճարկվող հոդվածի 2-րդ մասի նման կիրառումն ուղղակի հակասության մեջ կմտնի ՀՀ Սահմանադրության 20 հոդվածի 3-րդ մասի հետ, ըստ որի՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր նկատմամբ կայացված դատավճռի՝ օրենքով սահմանված կարգով վերադաս դատարանի կողմից վերանայման իրավունք»:

Բացի դրանից, նման մեկնաբանումը չի նպաստի արդարադատության լիարժեք իրականացմանը, դատական սխալները շտկելու եւ միասնական դատական պրակտիկա ձեւավորելու գործին: **Վերաքննիչ դատարանի ըստ էության նոր դատավճռի բողոքարկումը վճռաբեկ դատարան պետք է մատչելի լինի դատավարության մասնակիցների համար:** Նորմի առկա ձեւակերպումը ենթադրում է, որ դատավարության մասնակիցը չի կարող առանց վերաքննիչ բողոքի շրջանակներում առաջին ատյանի դատարանի ակտը բողոքարկելու այն բողոքարկել վճռաբեկ դատարան:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ, հաշվի առնելով ՀՀ Սահմանադրության 20 հոդվածի 3-րդ մասի պահանջը, ինչպես նաեւ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի գործառույթները, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 404 հոդվածի վիճելի նորմի մեկնաբանությունը եւ կիրառումը պետք է ապահովի վճռաբեկ բողոքի պարտադիր ընդունումն ու քննությունը բոլոր այն դեպքերում, երբ վերաքննիչ բողոքի շրջանակներում վերաքննիչ դատարանը շահագրգիռ կողմի բողոքի քննության արդյունքներով կայացրել է առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտից տարբերվող՝ ըստ էության նոր, դատական ակտ:

Նման մոտեցումը ոչ միայն կնպաստի դատական տվյալ ատյանի կողմից առավել ամբողջական նախադեպի ձեւավորմանը, այլև էապես կբարձրացնի արդարադատության արդյունավետությունը:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 404 հոդվածի 2-րդ մասը համապատասխանում է ՀՀ Սահմանադրությանը՝ սույն որոշման մեջ սահմանադրական դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**22 դեկտեմբերի 2009 թվականի
ՍԳՈ-849**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 2009 ԹՎԱԿԱՆԻՆ	3
ՀԱՎԵԼՎԱԾ՝ ՕՐԵՆՔԻ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՎ ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ 2009թ. ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ	53
ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՍՈՒՄԱՆՆԱ ՀՈՎԱԾՓՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄՆԱ ՎՐԱ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 8 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ	53
ԵՐԵՎԱՆԻ ԿԵՆՏՐՈՆ ԵՎ ՆՈՐԶ-ՄԱՐԱՇ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Գ. ԿԱՐԱԽԱՆՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄՆԱ ՎՐԱ՝ ՀՀ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 113 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 9-ՐԴ ԿԵՏԻ ԵՎ 114 ՀՈԳՎԱԾԻ 4-ՐԴ ՄԱՍԻ 5-ՐԴ ԿԵՏԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ	63
«ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՆԳՐԵՍ» ՆԱԽԸՆՏՐԱԿԱՆ ԴԱՇԽՆՔԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄՆԱ ՎՐԱ՝ ՀՀ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 10 ՀՈԳՎԱԾԻ 3-ՐԴ ՄԱՍԻ 1-ԻՆ ՊԱՐԲԵՐՈՒԹՅԱՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ	73
ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՍԱՄՎԵԼ ՇՈՒՇԱՆՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄՆԱ ՎՐԱ՝ «ԲԱԶՄԱԲՆԱԿԱՐԱՆ ՇԵՆՔԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ 10 ՀՈԳՎԱԾԻ 3-ՐԴ ԿԵՏԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ	87
«ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 12 ԵՎ 14 ՀՈԳՎԱԾՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ	97
ՀՀ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄՆԱ ՎՐԱ՝ «ՀՀ ԴԱՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՈՒԺԻ ՄԵՋ ՄՏՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 2.1 ՀՈԳՎԱԾԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾԻ ՎԱՐՈՒՅԹԸ ԿԱՐՃԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ	112
ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՅՈՒՐԻԿ ԱՎԻՆՅԱՆԻ ԵՎ ԱՅԼՈՅ, «ԿԱՐ-ԱՎՏՈ» ՍՊԸ-Ի, ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ ՎԱԶԳԵՆ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ ԵՎ ԵՐՆԵՍ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱ ՎՐԱ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿՈՂՄԻՅ 2006 ԹՎԱԿԱՆԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 27-ԻՆ ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ՝ «ՀԱՄԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԻՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՄԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՕՏԱՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 3 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ, 4 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ԵՎ 2-ՐԴ ՄԱՍԵՐԻ, 6, 7 ՀՈԳՎԱԾՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ	114
««ԲԱՋԻ» ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՋՐԵՐԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ» ՓԲԸ-Ի ԵՎ «ԿՈՍՈՒՆՆԱԽԱԿԻԾ» ՓԲԸ-Ի ԴԻՄՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱ ՎՐԱ՝ «ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ԲՆՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՎՃԱՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 7 ԵՎ 19 ՀՈԳՎԱԾՆԵՐԻ, «ՀԱՐԿԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 22 ՀՈԳՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ	129
«ԳԵՂԵՑԻԿ ԶՆԱՐ» ԱՐՏԱԳՐԱԿԱՆ ԿՈՈՊԵՐԱՏԻՎԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄՆԱ ՎՐԱ՝ ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 233 ՀՈԳՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ «ՎՃՈՒԲԵԿ ԲՈՂՈՔԸ ՎԵՐԱԳԱՐՉՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ՊԵՏՔ Է ԼԻՆԻ ՊԱՏՃԱՌԱԲԱՆՎԱԾ» ԴՐՈՒՅԹԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ՝ ԳՈՐԾԻ ՎԱՐՈՒՅԹԸ ԿԱՐՃԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ	143

<p>ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՍԻԼՎԱ ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ ԴԻՍՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 414.1 ՀՈԳՎԱԾԻ 2.1-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ</p>	149
<p>ՔԱՂԱՔԱՑԻ Խ. ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆԻ ԴԻՍՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 285 ՀՈԳՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՐԲԵՐՈՒԹՅԱՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ</p>	156
<p>«ՍԱԾԻ» ՓԲԸ-Ի ԴԻՍՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ՀԱՐԿԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 15 ՀՈԳՎԱԾԻ «զ» ԿԵՏԻ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 240 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 4-ՐԴ ԿԵՏԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ</p>	166
<p>ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ Ա. ԶԵՅՆԱԼՅԱՆԻ ԵՎ Վ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԻ ԴԻՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 426.7 ՀՈԳՎԱԾԻ, 426.2 ՀՈԳՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ ԵՎ 426.4 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 2-ՐԴ ԿԵՏԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ</p>	180
<p>ԱՐԱՄ ԶԱՐԱՄՅԱՆԻ ԵՎ ՀԱՅԿ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆԻ ԴԻՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ՓԱԽՍԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 25 ՀՈԳՎԱԾԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ</p>	196
<p>ՀՀ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԻՍՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 55 ՀՈԳՎԱԾԻ 4-ՐԴ ՄԱՍԻ 5-ՐԴ ԿԵՏԻ, «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵՆԻ ՍՏՈՒԳՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ԵՎ ԱՆՑԿԱՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ 1-ԻՆ ՀՈԳՎԱԾԻ 6-ՐԴ ՄԱՍԻ, «ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՈՒՆԵՆԵՐԻ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ 2 ՀՈԳՎԱԾԻ 4-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ</p>	203
<p>««ԳԼՈՒՐ» ՍՊԸ-Ի ԴԻՍՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՈՒՆԵՆԵՐԻ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 63 ՀՈԳՎԱԾԻ ԵՐՈՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾԻ ՎԱՐՈՒՅԹԸ ԿԱՐՃԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ</p>	210
<p>ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ Ա. ԶԵՅՆԱԼՅԱՆԻ, Ա. ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ ԵՎ Կ. ՈՒՌԲԻՆՅԱՆԻ, Մ. ԴԱՆԻՔԵԼՅԱՆԻ ԴԻՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 290 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ԵՎ 5-ՐԴ ՄԱՍԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ</p>	216
<p>ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՆԱԻԿ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆԻ ԴԻՍՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 48 ՀՈԳՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ</p>	229
<p>ՔԱՂԱՔԱՑԻ ԱԼԻԿ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆԻ ԴԻՍՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 404 ՀՈԳՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ</p>	238